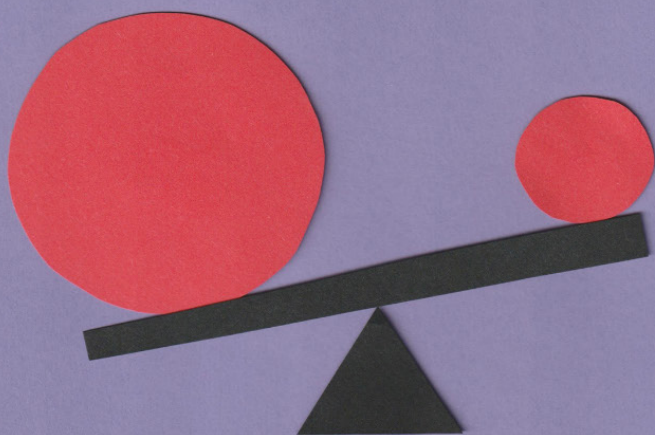

ERIARVOISUUDEN TILA SUOMESSA 2026

toimittaneet Lauri Finér & Jussi Systä

ERIARVOISUUDEN TILA SUOMESSA 2026

toimittaneet Lauri Finér & Jussi Systä

VASTAPAINO
TAMPERE 2026

Kalevi Sorsa -säätiö

Raportin toteutukseen on saatu avustusta Palkansaajasäätiöltä
ja Kuluttajaosuustoiminnan säätiöltä.

© Vastapaino & tekijät

Ulkoasu: Mirkka Hietanen

ISBN 978-952-397-312-1

Kustannusosakeyhtiö Vastapaino
Yliopistonkatu 60 A
33100 Tampere
www.vastapaino.fi
vastapaino@vastapaino.fi

Sisältö

Alkusanat: Uuden eriarvoisuuden ajan kynnyksellä	7
<i>Lauri Finér</i>	
Suomalaisten intohimo tasa-arvoon on edelleen vahvaa	13
<i>Mikko Niemelä, Niko Eskelinen & Markus Laaninen</i>	
Terveysshaasteet muuttuvat – terveyserot säilyvät	37
<i>Sanni Kotimäki, Laura Salonen, Katri Aaltonen & Hanna Rättö</i>	
Suomalaisten koulutusasenteet ja -polut eriytyvät edelleen	67
<i>Laura Heiskala, Elina Kilpi-Jakonen & Jani Erola</i>	
Suomalaisten hyvinvointi ei ole toipunut 2020-luvun alun romahduksen jälkeen	99
<i>Mikko Niemelä & Markus Laaninen</i>	
Orpon hallituksen sosiaaliturvan leikkaukset iskevät työttömien ja palkansaajien toimeentuloon	121
<i>Merja Kauhanen & Milla Nyyssölä</i>	
Radikaali veropolitiikka on hyödyttänyt suurituloisimpia	155
<i>Marja Riihelä & Matti Tuomala</i>	
Jakaumatilinpito antaa aiempia tilastoja tarkemman kuvan tulonjaosta	185
<i>Toni Juuti, Ohto Kanninen & Terhi Ravaska</i>	
Loppusanat: Hyvinvointivaltio on tie ulos kriiseistä, ei parempien aikojen luksusta	207
<i>Jussi Systä</i>	
Kirjoittajaesittelyt	213

Alkusanat: Uuden eriarvoisuuden ajan kynnyksellä

Lauri Finér

Eriarvoisuuden tila Suomessa -sarjan ensimmäinen raportti¹ julkaistiin koronakesän lopulla elokuussa 2020. Sen tavoite oli monipuolistaa ja syventää eriarvoisuudesta käytävää keskustelua. Tarve ei ole kadonnut mihinkään, kun olemme eläneet koronapandemialla käynnistyneen vuosikymmenen erilaisten kriisien keskellä. Tänä aikana suomalaisten suhtautuminen elämäänsä ja eriarvoisuuteen on muuttunut. Tämän neljännen raportin artikkelit kertovatkin Suomesta uuden ajan kynnyksellä.

Muutokset näkyvät ihmisten kokemusten ohella politiikassa. Koronakriisissä tasa-arvo nosti päätään, kun erilaisilla tuilla suojeltiin työttömiksi joutuneita ja konkurssiuhkaan ajautuneita yrittäjiä. Vaikka aloite oli koronan aikaan Sanna Marinin hallituksella, päätökset saivat laajasti tukea myös oppositiosta. Venäjän laiton hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 käänsi keskustelun sotilaalliseen puolustukseen. Sitä seuranneessa energiakriisissä syksyllä 2022 huomio oli kuitenkin edelleen hinnannousun vaikutusten tasaamisessa.

Ihmisten luottamus oli kuitenkin jo ehtinyt kokea kolauksen. *Eriarvoisuuden tila Suomessa* -sarjan edeltävät osat² vuosina 2022 ja 2024 osoittivat, että ensimmäisen koronavuoden 2020 jälkeen nähtiin käänne suomalaisten hyvinvoinnissa. Suomalaisten kokemus onnellisuudesta romahti aiempaa alemmalle tasolle vuoden 2020 lopun ja vuodenvaihteen 2022–2023 välissä. Uutta aiempaan nähden oli myös kokemusten ja todellisuuden po-

¹ Mattila (toim.) 2020.

² Rajavuori (toim.) 2022 & 2024.

larisaatio. Eriarvoisuuden haitat tai niiden näkymättömyys jakoivat suomalaisia aiempaa enemmän.

Rikkooko polarisaatio luottamuksen?

Tämä kirja osoittaa, että muutos suomalaisten hyvinvoinnissa on pysyvä. Samalla se osoittaa, että polarisaatio eriarvoisuuden kokemuksissa eri ryhmien välillä on yhä syventynyt. Mikko Niemelä, Niko Eskelinen ja Markus Laaninen osoittavat kirjan ensimmäisessä artikkelissa, kuinka etenkin naiset ja huonosti toimeentulevat pitävät eriarvoisuutta yhä enemmän ongelmana. Ero suhteessa miehiin ja enemmän ansaitseviin siis kasvaa.

Sanni Kotimäki, Laura Salonen, Katri Aaltonen ja Hanna Rättö kuvaavat toisessa terveyseroja käsittelevässä artikkelissa mielenterveysongelmiensa kasvua. Se näkyy niin nuorten hyvinvoinnissa kuin työkyvyn heikkenemisenä. Kun vielä 2010-luvun alkupuolella naisten mielenterveysperusteisten sairauspäivärahopäivien määrä oli vuosittain runsaat kaksi miljoonaa, on määrä noussut vuosina 2020–2025 reilusti yli kolmeen miljoonaan. Miehillä kasvu sairauspäivärahopäivien määrässä on ollut noin puolet hitaampaa. Viimeisten kymmenen vuoden aikana ADHD-lääkkeitä käyttävien lasten ja nuorten osuus on moninkertaistunut. Ongelmat ovat suurempia pojilla ja alueista Itä-Suomessa.

Polarisaatiota on havaittavissa myös koulutuksessa. Laura Heiskalan, Elina Kilpi-Jakosen ja Jani Erolan kolmas artikkeli kuvaa, kuinka yhä harvempi 15-vuotiaista odottaa suorittavansa korkeakoulututkinnon. Vuosina 2018–2022 lasku on ollut suhteellisesti suurempaa alemmissa sosioekonomisissa ryhmissä ja ei-keuhakoulutettujen vanhempien perheissä. Artikkeli myös osoittaa, kuinka koulutus eriytyy jo varhaisessa vaiheessa peruskoulun aikana. Kansalliset tavoitteet korkeakoulutettujen osuuden kasvusta ovat karkaamassa, kun aiempaa harvempi valmistuu ylioppilaaksi ja ammattikoulu on vain toisinaan polku ylempiin tutkintoihin.

Kirjan neljännessä artikkelissa Mikko Niemelä ja Markus Laaninen osoittavat, kuinka koronan jälkeen romahtanut suomalaisten koettu hyvinvointi on jäänyt pysyvästi alemmalle tasolle. Vuodenvaihteessa 2024–2025 noin 40 prosenttia suomalaisista koki itsensä onnelliseksi vain joskus tai

harvemmin, kun vielä vuonna 2020 osuus oli melkein puolet pienempi. Hyvinvointi on yhä polarisoituneempaa, kun onnellisuus on laskenut etenkin huonosti toimeentulevilla.

Intohimo tasa-arvoon ja huipputuloisten suosiminen on suomalaisen hyvinvointivaltion pysyvä paradoksi

Muutoksen ohella raportti kertoo jostain pysyvästä. Niin tulo-, terveys- kuin koulutuseroissa on havaittavissa pidempiä trendejä. Perhetausta ja toimeentulo heijastuvat edelleen vahvasti niin terveyteen kuin lasten tulevaan koulutukseen. Jos raha ei ratkaise, niin vähintään se merkitsee. Alkoholin- ja tupakankäytön jatkuvan vähenemisen kaikissa ryhmissä voi nähdä positiivisena.

Pysyvää on myös suomalaisten intohimo kirjan aiheeseen: eriarvoisuuteen. Hyvinvointivaltion lapsina suomalaiset ovat perinteisesti kannattaneet tasa-arvoa. Niemelän, Eskelisen ja Laanisen artikkelin mukaan vuonna 2025 edelleen noin kaksi kolmasosaa suomalaisista pitää tulo- ja terveyseroja liian suurina. Myös koulutuseroja pidetään aiempaa isompana ongelmana. Ylivoinmainen enemmistö suomalaisista haluaa, että hallitus toimisi eriarvoisuuden vähentämiseksi.

Ristiriidan voi nähdä siinä, että kansalaisten näkemykset eivät ole heijastuneet politiikkaan. Merja Kauhanen ja Milla Nyyssölä osoittavat kirjan viidennen artikkelin laskelmilla, kuinka Petteri Orpon hallituksen sosiaaliturvaleikkaukset ovat kohdistuneet etenkin työttömiin. Samalla ne ovat heikentäneet myös pientuloisten palkansaajaperheiden toimeentuloa. Samaan aikaan suurituloisimmille ja yrityksille on suunnattu isoja veronalennuksia.³ Leikkaukset julkishallinnosta ja järjestöiltä tarkoittavat irtisanomisten ohella heikompia palveluja, mikä vaikuttaa eniten yhteiskunnan huono-osaisiin.

Marja Riihelän ja Matti Tuomalan kuudes artikkeli kertoo siitä, että politiikan ristiriita on pysyvä ilmiö. Heidän aineistonsa vuosilta 1966–2024 osoittaa, kuinka käänne nähtiin 1990-luvun alussa. Sen jälkeen tuloerot

3 Finér & Systä 2025.

kasvoivat pysyvästi korkeammiksi ja etenkin huipputuloisten tulot ovat kasvaneet muita nopeammin tähän päivään asti. Kirjoittajat paikantavat muutoksen etenkin Esko Ahon hallituksen vuoden 1993 verouudistukseen. Sen merkityksestä kertoo osaltaan se, että huipputuloisten tulo-osuus kasvoi etenkin 1990-luvun loppupuolella.

Riihelän ja Tuomalan aineistojen mukaan suurituloisin prosentti on hyötynyt verraten matalista veroista 1990-luvulta alkaen. Suurimman hyödyn on kerännyt vielä pienempi joukko prosentin sisällä, eivätkä hallitukset ole puuttuneet asiaan. Orpon hallituksen huipputuloisille suunnatut ansiotuloveron- ja yhteisöveronalennukset kärjistänevät tilannetta entisestään, mutta niiden vaikutukset eivät sisälly vielä tämän raportin aineistoon. Kevään 2025 kehysriihessä päätetty ansiotuloveronalennus tuli voimaan vasta tämän vuoden alusta ja yhteisöveroa ollaan alentamassa kahdella prosenttiyksiköllä vuoden 2027 alusta.⁴

Tiedon puute voi olla yksi syy siihen, miksi verotuksella suosittiin huipputuloisia vielä 2000-luvun alussa. Esimerkiksi Ruotsissa ja Suomessa luovuttiin varallisuusverosta vuosituhaten ensimmäisellä vuosikymmenellä, kun tutkimustieto taloudellisesta eriarvoisuudesta ja sen haitoista oli olennaisesti suppeampaa kuin nyt. Sittenmin muun muassa Thomas Piketty,⁵ Emmanuel Saezin ja Gabriel Zucmanin⁶ tutkimukset ovat valottaneet aivan uudella tavalla rikkaimpien tuloja ja heihin kohdistuvan verotuksen epäkohtia.

Tiedon puutteeseen on osaltaan vaikuttanut se, että suurituloisimpien tuloista iso osa kertyy verosyistä pöytälaatikkoyhtiöihin, vakuutuskuoriin ja vielä monimutkaisempiin sijoitusrakenteisiin. Toni Juutin, Ohto Kanisen ja Terhi Ravaskan artikkeli osoittaa, että perinteiset tulonjakotilastot eivät ole nähneet näiden rakenteiden läpi. Heidän esittelemänsä jakaumatilinpito antaa aiempaa kattavamman kuvan tulonjaosta ja sen tilastoinnin

4 Ks. yhteisöveronalennusten tulonjakovaikutuksista esim. Heino 2024 ja ansiotuloveronalennusten vaikutuksista Finér & Systä 2025.

5 Piketty 2016 & 2024.

6 Saez & Zucman 2019.

puutteista. Artikkelin mukaan huipputuloisten tulo-osuus voi olla vielä aiemmin luultuakin suurempi.

Eriarvoisuus voi kasautua kriisiksi

Tätä kirjoittaessa alkukesästä 2026 Suomessa ennakoidaan isoa talouspolitiikan suunnanmuutosta. Parlamentaarinen työryhmä sopi helmikuussa alustavasti massiivisesta 8–11 miljardin euron sopeutuksesta vuoteen 2031 mennessä. On vielä liian aikaista sanoa, miten puheet muuttuvat teoiksi. On silti todennäköistä, että seuraava hallitus tekee valtavia päätöksiä siitä, kuka saa ja keneltä otetaan. Samalla nähdään, oliko Orpon hallituskausi tavanomaista poliittisten voimien aaltoilua vai ennakkonäytös tulevasta.

Näiden päätösten alla tämä raportti osoittaa, kuinka suomalaisten luottamus elämään on lipsunut, tai ainakin kokemuksemme ovat yhä jakaantuneempia. Nimenomaan luottamus ja kokemus yhteisestä veneestä ovat olleet tekijöitä, joiden varassa Suomi on kyennyt reagoimaan niin koronaan kuin itäisiin turvallisuusuuhkiin. Ne ovat luoneet oikeutuksen kipeästi ihmisten arkeen osuville päätöksille.

Toisaalta vaikkapa ympäristötoimien takapakki osoittaa, että luottamus ei ole riittänyt kaikkien tarpeellisten päätösten tekemiseen. Tämä voi olla ongelma myös, jos eriarvoisuus itsessään on seuraava kriisi, johon pitää löytää ratkaisut. Kuten Niemelä ja Laaninen artikkelissaan kuvaavat, eriarvoisuuden aiheuttamat ongelmat tuppaavat kasautumaan. Osaammeko katkaista eriarvoisuuskierteen, jos kokemuksemme siitä edelleen polarisoituvat?

Lähteet

- Finér, Lauri & Jussi Systä (2025) Huipputuloisten asialla: Selvitys hallituksen tuloveronalennusten vaikutuksista eri tulonsaajaryhmiin ja alueisiin. Kalevi Sorsa -säätiö. *Impulsseja* 2/2025.
- Heino, Saska (2024) *Rikkaiden vero: Yhteisöveron vaikutukset Suomen tulonjakoon*. Kalevi Sorsa -säätiö. *Impulsseja*, helmikuu 2024.
- Mattila, Maija (toim.) (2020) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020*. Helsinki: Into Kustannus.
- Piketty, Thomas (2016) *Pääoma 2000-luvulla*. Helsinki: Into Kustannus.
- Piketty, Thomas (2024) *Pääoma ja ideologia*. Helsinki: Into Kustannus.
- Rajavuori, Anna (toim.) (2022) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Helsinki: Into Kustannus.
- Rajavuori, Anna (toim.) (2024) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024*. Helsinki: Into Kustannus.
- Saez, Emmanuel & Gabriel Zucman (2019) *The Triumph of injustice: How the rich dodge taxes and how to make them pay*. New York: WW Norton & Company.

Suomalaisten intohimo tasa-arvoon on edelleen vahvaa

Mikko Niemelä, Niko Eskelinen & Markus Laaninen

Suomalaiset ovat perinteisesti kannattaneet tasa-arvoa. Vuonna 2025 edelleen noin kaksi kolmasosaa suomalaisista pitää tulo- ja terveyseroja liian suurina. Myös koulutuseroja pidetään yhä isompana ongelmana. Näkemykset eriarvoisuuden liiallisuudesta ovat kuitenkin aiempaa polarisoituneempia eri ryhmien välillä.

Amerikkalaisen historioitsijan Stephen Graubardin¹ mukaan pohjoismaisten yhteiskuntien ja niiden poliittisen kulttuurin yhdistävin ja määrittävin piirre on ollut intohimo tasa-arvoon. Graubardin mukaan intohimo tasa-arvoon on ollut Pohjoismaiden moraalinen ja poliittinen projekti jo 1800-luvulta lähtien. Tämä tarkoittaa lopputuloksena syntyneitä tasa-arvoista hyvinvointivaltioiden Pohjolaa ja ennen muuta egalitaristista kulttuuria. Kulttuuria, jonka vuoksi tasa-arvoon ja tulontasaukseen pyrkivällä sosiaalipolitiikalla on kansainvälisten vertailujen mukaan vahvempi kannatus Pohjoismaissa kuin muissa länsimaissa.²

Tässä luvussa tutkimme, onko tuo intohimo edelleen voimissaan. Tarkastelumme keskiössä ovat suomalaisten asenteet eriarvoisuutta kohtaan. Aluksi analysoimme suomalaisten mielipiteitä tuloja tasaavasta politiikasta pohjoismaisessa kontekstissa. Tutkimme *European Social Survey* -aineistolla, millä tavoin tulonjakoa koskevat mielipiteet ovat muuttuneet vuosien 2002 ja 2023 välisenä aikana eri Pohjoismaissa.

¹ Graubard 1986.

² Greve & Hussain 2022; Larsen 2006; Kallio ym. 2013; Svallfors 1997.

Aineistojen avulla saamme käsityksen aivan viime vuosina tapahtuneista muutoksista. Aiempien 2000- ja 2010-lukua koskevien pohjoismaisten vertailujen mukaan Suomessa intohimo tasa-arvoon on kaikkein vahvinta.³ Suomessa näkemys siitä, että julkisen vallan tulisi tasoittaa tuloeroja, on pysynyt vahvana. Tanskassa tulonjakoa edistävän politiikan kannatus on puolestaan vähäisintä. Niin Suomessa, Ruotsissa kuin Tanskassakin muutokset asenteissa ovat olleet melko pieniä. Sen sijaan Norjassa uudelleenjakopolitiikan kannatus nousi 2010-luvun aikana.

Tulonjakoa koskevilla poliittisilla näkemyksillä on yhteys myös todellisuuteen. Vuotta 2010 koskevan eurooppalaisen poikkileikkaustarkastelun mukaan tuloerojen tasaamisvaateiden ja todellisten tuloerojen välillä on positiivinen yhteys: mitä suuremmat tuloerot, sitä suuremmat tasausvaatimukset. Poikkeuksena oli kuitenkin Suomi, jossa tulontasausta vaaditaan enemmän kuin muissa pienten tuloerojen maissa.⁴ Suomalaisilla vaikuttaa siten olevan kansainvälisesti ja myös pohjoismaisittain vahva intohimo tasa-arvoon.

Pohjoismaisen vertailun jälkeen keskityimme suomalaisten eriarvoisuutta koskevien mielipiteiden muutoksiin vuosien 2016 ja 2025 välisenä aikana. Tutkimme *Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa* -aineistoilla,⁵ missä määrin väestön mielipiteet eroavat toisistaan eriarvoisuuden eri muotojen välillä. Aineistot on kerätty vuosina 2016, 2017–2018 ja 2024–2025. Kaksi jälkimmäistä aineistoa on kerätty kyseisten vuosien vuodenvaihteessa ja ne jakautuvat siksi kahdelle vuodelle. Tekstissä puhumme jatkossa vuosista 2016, 2018 ja 2025 viitatessamme tämän aineiston eri vuosiin.

Tyypillisesti eriarvoisuutta koskevassa asennetutkimuksessa tarkastelun kohde on rajoittunut tuloerojen tutkimiseen. Tässä luvussa tarkastelukulma on kuitenkin laajempi, sillä tutkimme suomalaisten näkemyksiä tuloerojen, terveyserojen ja koulutukseen liittyvien erojen näkökulmista. Tutkimme, missä määrin tulo-, terveys- ja koulutuseroja koskevissa nä-

3 Greve & Hussain 2022.

4 Kallio ym. 2013; ks. myös Dallinger 2010.

5 Niemelä ym. 2025.

kemyksissä on väestöryhmittäisiä eroja ja millä tavoin näkemykset ovat muuttuneet vuosien 2016 ja 2025 välisenä aikana.

Suhtautumista eriarvoisuuteen voi selittää monilla tavoilla

Graubardin teesi pohjoismaalaisten intohimosta tasa-arvoon on esimerkki asenteiden ja mielipiteiden kulttuurisesta selitystavasta. Samankaltaisesti Alexis de Tocqueville selitti Yhdysvaltojen erikoislaatua kansakunnan erityisellä moraalisella eetoksella.⁶ Sittenmin Alberto Alesina ja Edward Glaeser⁷ ovat esittäneet, että ”Yhdysvaltain ainutlaatuisuus”⁸ eli transatlanttiset erot tulonjakopolitiikassa selittyvät vähintään osittain yhdysvaltalaisen ja eurooppalaisten maailmankuvien erolla. Niin sanotun hallitsevan ideologian teesin⁹ mukaisesti yhdysvaltalaiset uskovat eurooppalaisia todennäköisemmin elävänsä mahdollisuuksien maassa, jolloin yksilöllä itsellään on henkilökohtainen vastuu omasta sosiaalisesta kohtalostaan.

Kulttuuristen selitysten lisäksi asenteita hyvinvointivaltiota kohtaan on selitetty instituutioista käsin. Institutionalistisen selitystavan mukaan instituutiot vaikuttavat ihmisten preferensseihin siten, että esimerkiksi hyvinvointivaltiota, julkisen sektorin roolia tai eriarvoisuutta koskevat mielipiteet noudattelevat hyvinvointivaltion institutionaalista rakennetta.¹⁰ Siksi vaikkapa universaalien eli kaikille yhtäläisesti tarjottujen julkisten terveys- tai päivähoitopalvelujen laajaa kannatusta voidaan selittää sillä, että järjestelmä on osa laajempaa työllisyyteen liittyvää politiikkaa ja suomalaiset ovat tottuneet käyttämään näitä palveluja. Olemassa olevan järjestelmän kannatus on siten todennäköisesti suurempaa kuin jonkin vaihtoehdoisen järjestelmän.¹¹

Tutkittaessa tulo-, terveys- ja koulutuseroja voidaan institutionalistisen selitystavan mukaisesti ajatella, että eri eriarvoisuuden muodot viittaavat eri instituutioihin. Tästä tulkintakehyksestä käsin näkemykset tuloeroista

6 Tocqueville 2010, alkup. 1835.

7 Alesina & Glaeser 2004.

8 Lipset 1996.

9 Huber & Form 1973.

10 Kumlin 2014; Rothstein 1998.

11 Esim. Niemelä 2012.

voidaan paikantaa tulonsiirtojärjestelmään eli vero- ja toimeentuloturva-järjestelmään, terveyserot terveydenhuoltojärjestelmään ja koulutuserot koulujärjestelmään. Samalla nämä eriarvoisuuden muodot voidaan paikantaa myös laajempiin kulttuurisesti rakentuneisiin tasa-arvokäsityksiin sekä yhteiskuntien sisällä että yhteiskuntien välillä.¹² Tuloerojen laajuus on esimerkki niin sanotusta lopputulosten tasa-arvosta, johon vaikuttavat tulonsiirtojärjestelmää koskevien mielipiteiden lisäksi myös laajemmat oikeudenmukaisuuskäsitykset. Koulutuserojen laajuus on puolestaan klassinen esimerkki mahdollisuuksien tasa-arvosta. Terveyserot taas liittyvät ihmisten elämänmahdollisuuksiin vaikuttavaan elämänehtojen eriarvoisuuteen, joka rakentuu ja kumuloituu yli elämänskaaren.

Eri hyvinvointivaltiollisia järjestelmiä koskevassa asennetutkimuksessa on laajaa näyttöä siitä, että tarveharkintaisten eli selektiivisten järjestelmien legitimitetti on pienempää kuin kaikkia koskevien universaalien järjestelmien. On puhuttu jopa hyvinvointivaltion ”kannatuksen yleismaailmallisesta ulottuvuudesta”.¹³ Tällä viitataan siihen, että eläke- ja terveydenhuoltojärjestelmillä sekä lapsille ja nuorille suunnatuilla etuuksilla ja palveluilla on selvästi suurempi kannatus kuin selektiivisimmillä järjestelmillä, kuten työttömyysturvalla tai toimeentulotuella.

Sama säännönmukaisuus näkyy myös hyvinvointietuuksien ja -palvelujen käyttäjien ansaitsevuutta (*deservingness*) tutkittaessa.¹⁴ Wim van Oorschotin kehittämän CARIN-mallin mukaisesti ihmisten näkemykset niin eriarvoisuudesta kuin eri etuuksien legitimitetistä riippuvat siitä, miten viisi ansaitsevuuden kriteeriä täyttyy. Ne ovat kontrolli (*control*), asenne (*attitude*), vastavuoroisuus (*reciprocity*), identiteetti (*identity*) ja tarve (*need*). Eriarvoisuutta koskevien asenteiden taustalla olisi näiden kriteerien mukaan näkemykset siitä, voiko kyseessä oleva väestöryhmä omalla käytöksellään (kontrolli) vaikuttaa tilanteeseensa, ovatko he kiitollisia saamastaan avusta (asenne) ja ovatko he omalla työllään maksaneet veronsa tai voidaanko olettaa, että he tulevat tulevaisuudessa tekemään

12 Esim. Therborn 2013.

13 Coughlin 1980.

14 van Oorschot 2000; van Oorschot ym. 2017.

näin (vastavuoroisuus). Edelleen mitä helpompi avuntarvitsijaan on samastua ja mitä helpommin hänen voidaan ajatella kuuluvan ”meihin”, sitä enemmän hän ansaitsee apua (identiteetti). Lisäksi mitä suurempi on yksilön avun tarve, sitä enemmän hän ansaitsee tulla autetuksi.

Suhtautuminen eriarvoisuuden eri muotoihin vaihtelee. Mahdollisuuksien ja elämänehtojen tasa-arvon edistämiseen suhtaudutaan aiempien tutkimusten mukaan myönteisemmin kuin lopputulosten tasa-arvon edistämiseen.¹⁵ Tuloeroja koskevissa näkemyksissä korostuu CARIN-mallin mukaan erityisesti ihmisen oma vastuu (kontrolli). Sen sijaan kuka tahansa voi sairastua ilman varsinaista omaa syytä (kontrollin puute, identiteetti ja tarve). Samoin koulutus koskee kaikkia (identiteetti) ja on muitakin hyödyttävä investointi tulevaisuuteen (vastavuoroisuus).

Näkemykset tulo-, terveys- ja koulutuserojen suuruudesta tai vakavuudesta eivät siten välttämättä seuraa todellisten tulo-, terveys- ja koulutuserojen suuruutta tai kehitystä. Riippumatta todellisesta tilanteesta väestön mielipiteet saattavat seurata yleistä kulttuurista tapaa suhtautua kyseiseen eriarvoisuuden muotoon, seurata poliittisen ilmapiirin muutoksia tai noudattaa yleistä ajankohtaista keskustelua aiheesta. Ne voivat olla myös seurausta siitä, millaisiin hyvinvointi-instituutioihin tai väestöryhmiin kyseinen eriarvoisuuden muoto ihmisten mielissä paikantuu.

Edellä olevien selitysmekanismien lisäksi hyvinvointivaltiota, uudelleenjakoa ja eriarvoisuutta koskevia asenteita selittävät yksilötason tekijät. Siksi asenteissa ilmenee väestöryhmittäisiä eroja. Klassisin selitysmalli liittyy yksilön ryhmäkohtaisiin intresseihin.¹⁶ Samaan sosiaaliseen ryhmään kuuluvilla ihmisillä on oletettu olevan tiettyjä yhteisiä, ryhmäkohtaisia intressejä, jotka ilmenevät heidän mielipiteissään. Eriarvoisuutta tutkittaessa tämänkaltaisia eroja on tutkittu niin sosioekonomisen aseman, iän ja sukupuolen osalta.¹⁷ Tässä tutkimuksessa tarkastelemme eriarvoisuutta koskevien näkemysten väestöryhmittäisiä eroja sukupuolen, iän, koulutuksen, työmarkkina-aseman ja toimeentulokokemusten näkökulmista.

15 van Ooorschot 2000; Roosma ym. 2013.

16 Kangas 1997; Sears & Funk 1991.

17 Esim. Blomberg ym. 2012; Ervasti 2012; Svallfors ym. 2012.

Tulontasauksen kannatus on Suomessa pohjoismaisittain korkeaa

Maakohtaisia eroja vertailevissa tutkimuksissa eriarvoisuutta koskevia asenteita tutkitaan yleisesti julkisen sektorin roolia koskevien väittämien avulla. Näistä väittämistä yksi liittyy julkisen sektorin rooliin tulojen tasajana.¹⁸ Pohjoismaiden intohimo tasa-arvoon on näiden aineistojen pohjalta näyttäytynyt aiemmissa tutkimuksissa varsin vahvana, joskin tuloerojen tasaamisvaatimuksissa on myös Pohjoismaiden välillä havaittu eroja.

Kuviossa 1 raportoidaan tuloerojen tasaamista kannattavien osuudet neljässä Pohjoismaassa vuosina 2002–2023. Tarkemmin sanottuna kuviossa raportoidaan maittain niiden osuus, jotka ovat samaa tai täysin samaa mieltä sen kanssa, että hallituksen tulisi kaventaa tuloeroja. Osuudet perustuvat European Social Survey -kyselyaineistoon. Se on hyvinvointivaltiota ja eriarvoisuutta koskevassa tutkimuksessa yleisimmin käytetty aineisto sen tarjoaman pitkän aikasarjan, kattavan maalivalikoiman ja yleisesti korkean laatunsa vuoksi.¹⁹

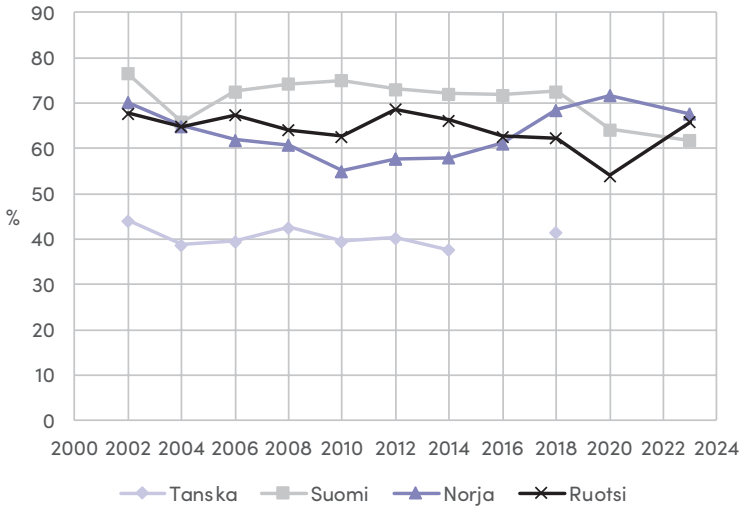
Kyselyn vastauksissa kannatus tuloja uudelleenjakavalle politiikalle on ollut vahvaa koko ajanjakson 2000-luvun alusta alkaen Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Sama havainto on tehty aiemmin Greven ja Hussainin²⁰ tutkimuksessa. Sen sijaan Tanska erottuu tarkasteltavista Pohjoismaista selkeänä poikkeuksena. Tanskassa tuloerojen tasaamista kannattaa noin 40 prosenttia väestöstä, ja julkisen vallan tulontasauspyrkimysten kannatus muuttui 2000- ja 2010-luvuilla vain vähän. Harmillisesti Tanska ei ole enää ollut mukana aineistossa 2020-luvulla.

Kun tarkastellaan 2020-lukua, havaitaan kuitenkin, että tulontasauksen kannatus on laskenut Suomessa jonkin verran verrattuna edeltäviin vuosikymmeniin. Pohjoismaisessa vertailussa Suomi on pudonnut intohimoisimman tulontasauksen kannatuksen maasta sijalle kolme. Siinä missä vuonna 2018 noin 73 prosenttia suomalaisista oli tulontasausvaatimusten kannalla, vuonna 2023 osuus oli pudonnut 62 prosenttiin. Viimeisimmässä

18 Esim. Blekesaune & Quadagno 2003; Dallineger 2010; Greve & Hussain 2022; Jaeger 2006.

19 Ks. <https://www.europeansocialsurvey.org/>

20 Greve & Hussain 2022.

Kuvio 1. Tulontasauspyrkimysten kannatus neljässä Pohjoismaassa 2002–2023 (%). Samaa tai täysin samaa mieltä olevien osuus väittämästä ”Hallituksen tulisi kaventaa tuloeroja”.

Lähde: *European Social Survey*.

mittausajankohdassa tuloerojen tasaamisen kannatus on vahvinta Norjassa (68 prosenttia). Ruotsi sijoittuu Norjan ja Suomen väliin 66 prosentin kannatuksella. Kokonaisuudessaan näiden kolmen maan väliset erot ovat siten edelleen pieniä.

Tarkasteltaessa suhtautumista tuloerojen kaventamiseen maakohtaisesti 2000-luvulla voidaan havaita muitakin kiinnostavia muutoksia. Norjassa tulontasauksen kannatus laski 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä mutta voimistui vähitellen vuodesta 2010 lähtien ja nousi Pohjoismaiden kärkeen vuonna 2020 noin 72 prosentin kannatuksella. Paria vuosittaista poikkeusta lukuun ottamatta Ruotsissa tulontasauspyrkimysten kannatus on hienokseltaan heikentynyt 2000-luvun aikana. Matalimmillaan kannatus oli vuonna 2020, jolloin se oli 54 prosenttia. Vuosien 2020 ja 2023 välistä muutosta tarkasteltaessa tulontasauksen kannatus laski sekä Suomessa että Norjassa mutta kasvoi jyrkästi Ruotsissa.

Kokonaisuudessaan 2000-luvun trendit osoittavat, että asenteet ovat väestötasolla mitattuna melko pysyviä. Muutokset kahden vuosikymmenen aikana ovat lopulta melko maltillisia, joitakin vuosittaisia heilahteluja lukuun ottamatta. Tulokinnan mukaan tuloksista ilmenevä asenteiden pysyvyys tukee näin ollen kulttuurisia²¹ ja institutionalistisia²² selitysmalleja, jotka ennustavat hitaita muutoksia väestön asenteissa.

Tulokset eivät sen sijaan tue teoriaa, jonka mukaan kansalliset rakenteelliset tekijät selittäisivät asenteita. Tulontasausvaatimuksia tai laajemmin hyvinvointivaltion kannatusta tutkittaessa tämänkaltaisia tekijöitä ovat olleet esimerkiksi tuloerojen kehitys ja talouskasvu. Aiemmissä tutkimuksissa heikko talouskasvu ja korkea työttömyys ovat olleet yhteydessä hyvinvointivaltion kannatuksen²³ ja tulontasausvaatimusten²⁴ kasvuun. Nopeamman talouskasvun aikana yksilön omaa vastuuta omasta taloudellisesta tilanteestaan korostavat näkemykset puolestaan voimistuvat.²⁵ Kuvion 1 perusteella tulontasauspyrkimyksien kannatuksessa havaitut muutokset eivät kuitenkaan systemaattisesti seuraa maiden talouskasvussa tapahtuneita muutoksia, esimerkiksi vuosien 2007–2008 finanssikriisin jälkeen tai 2020-luvulla.

Tuloerojen kehityskään ei näytä heijastuvan kuvion 1 tuloksissa. Ryhmäkohtaisia intressejä koskevan selitysmallin mukaan tulontasausvaatimusten tulisi nousta tuloerojen noustessa. Vaikka empiiriset tutkimustulokset tuloerojen ja tulontasausvaatimusten välisestä yhteydestä on josain määrin ristiriitaista, on kuitenkin näyttöä, että tulontasausvaatimukset ovat positiivisessa yhteydessä tuloerojen kanssa.²⁶ Eurostatin tilastojen mukaan pohjoismaisessa vertailussa tuloeroja mittaavat ginikertoimet ovat olleet 2000-luvulla suurimmat Tanskassa tai Ruotsissa ja vastaavasti Norjassa pienimmät.²⁷ Tuloerojen tasot eivät kuitenkaan edellä olevan tarkas-

21 Graubard 1986.

22 Rothstein 1998.

23 Esim. Blekesaune & Quadagno 2003.

24 Dallinger 2010.

25 Kallio & Niemelä 2014.

26 Kallio ym. 2013; Márquez Roro 2026.

27 Eurostat 2026.

telun perusteella ole suorassa yhteydessä tulontasausvaatimusten kanssa. Tuloerojen muutoksen näkökulmasta tulontasausvaatimusten pysyvyys on linjassa sen kanssa, että myös tuloerot ovat pysyneet Pohjoismaissa melko samalla tasolla tarkasteluperiodin ajan. Selvästi merkittävimmät muutokset tuloeroissa tapahtuivat esimerkiksi Suomessa ja Ruotsissa 1990-luvun puolivälin ja 2000-luvun alun välisellä ajanjaksolla eli ennen tutkimusperiodiamme.²⁸

Tulo- ja terveyseroja pidetään suurempana ongelmana kuin koulutuseroja

Seuraavaksi laajennamme näkökulmaa tutkimalla, millä tavoin suomalaiset suhtautuvat tulo-, terveys- ja koulutuseroihin. Kun edellä käsitelimme pohjoismaalaisten näkemyksiä tulojen uudelleenjakopolitiikasta, seuraavaksi tarkastelemme, kuinka suurina suomalaiset pitävät eriarvoisuuden eri muotoja.

Vuodesta 2016 säännöllisesti toteutetuissa Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kyselytutkimuksissa²⁹ on pyydetty vastaajia arvioimaan viisiportaisella asteikolla, missä määrin he ovat samaa tai eri mieltä väittämien kanssa, joissa todetaan, että tulo-, terveys- tai koulutuserot ovat Suomessa liian suuret. Taulukossa 1 on kuvattu vastausten jakaumat. Tuloksista ilmenee ensinnä se, että tulo-, terveys- ja koulutuserojen arvioimisen helppous tai vaikeus vaihtelee jonkin verran riippuen siitä, mistä eriarvoisuuden muodosta on kyse. Tuloerojen suuruuteen on ollut helpompi muodostaa mielipide kuin terveys- ja koulutuserojen suuruuteen: tuloerojen suuruuteen kantaa ottamattomien osuus on kolmen vuoden keskiarvona 17 prosenttia, terveyserojen kohdalla 28 prosenttia ja koulutuserojen kohdalla 30 prosenttia. Vuoden 2018 aineistossa jopa yli kolmannes vastaajista ei osannut ottaa kantaa, ovatko terveys- tai koulutuserot liian suuria vai eivät. Havaintoa voidaan selittää esimerkiksi sillä, että tietoisuus eriarvoisuuden eri muodoista vaihtelee niin yksilöiden kokemusten kuin esimerkiksi julkisen

28 Esim. Aaberge & Bengtsson 2024.

29 Aineistosta tarkemmin, ks. Niemelä ja Laaninen tässä teoksessa.

Taulukko 1. Suomalaisten näkemykset tulo-, terveys- ja koulutuserojen liiallisesta suuruudesta vuosina 2016, 2018 ja 2025 (%).

	Tuloerot ovat liian suuret			Terveyserot ovat liian suuret			Koulutukseen liittyvät erot ovat liian suuret		
	2016	2018	2025	2016	2018	2025	2016	2018	2025
Täysin eri mieltä	3,49	4,5	8,4	4,4	4,34	3,9	10,3	9,0	7,2
Osittain eri mieltä	11,1	9,8	11,5	17,8	15,4	9,6	36,6	24,6	17,0
Ei samaa eikä eri mieltä	14,4	18,7	17,2	24,5	36,5	22,1	22,1	36,5	31,9
Osittain samaa mieltä	39,4	34,7	30,9	37,2	30,7	34,0	24,8	23,4	29,3
Täysin samaa mieltä	31,6	32,3	32,0	16,1	13,0	30,5	6,1	6,6	14,7
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	2506	2281	2823	2506	2281	2823	2506	2281	2823

Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa.

tai poliittisen keskustelun vuoksi. Lisäksi tuloerot saattavat olla käsitteenä yksiselitteisempi ja niiden ilmenemisestä saattaa olla konkreettisempi käsitys kuin terveys- ja koulutuseroista.

Lisäksi tulokset osoittavat, että näkemykset eroavat niin eriarvoisuuden eri muotojen välillä kuin eri vuosien välillä yksittäisten eriarvoisuuden muotojen kohdalla. Vuonna 2016 yli 70 prosenttia vastaajista piti tuloeroja liian suurina. Vastaavat osuudet olivat terveyseroissa 53 prosenttia ja koulutuseroissa 31 prosenttia. Tuloeroja liian suurina pitävien merkittävä osuus on sinänsä linjassa edellä tarkastelujen tulontasausvaatimusten kanssa. Tuloeroja liian suurina pitävien osuus on kuitenkin laskenut tarkasteluperiodin aikana tasaisesti, ja vuonna 2025 enää 62 prosenttia piti tuloeroja liian suurina. Samaan aikaan, erityisesti vuosien 2018 ja 2025 välillä, näkemykset terveys- ja koulutuserojen liiallisesta suuruudesta ovat lisääntyneet jopa

dramaattisesti. Noin 65 prosenttia vastaajista oli samaa tai osittain samaa mieltä terveyserojen liiallisesta suuruudesta vuonna 2025. Koulutuseroja liian suurina pitävien osuus on puolestaan noussut 44 prosenttiin.

Muutos suhtautumisessa tuloerojen suuruuteen on niin ikään linjassa tulontasausvaatimuksia koskevien muutosten kanssa, joiden mukaan myös julkisen vallan tulontasauspyrkimyksiä kannattavien osuus on vähentynyt. Tässä teoksessa terveyseroja koskevassa luvussa Kotimäki ja kumppanit osoittavat, että terveyden sosioekonomiset erot ovat Suomessa selkeitä. Kansanterveyden tason paranemisesta huolimatta sosioekonomiset terveyserot ovat sitkeitä, eivätkä ne ole kaventuneet samaan tahtiin.³⁰ Koulutukseen liittyvät erot ilmenevät selvästi myös terveyseroissa, vaikka pitkällä aikavälillä koulutuserot ovat Suomessa pienentyneet. Koulutuserot ilmenevät yhä terveyden lisäksi muun muassa työllisyydessä ja siinä, että matalasti koulutettujen vanhempien lapset ovat keskimäärin matalammin koulutettuja kuin korkeasti koulutettujen lapset.³¹ Kokonaisuudessaan tarkastelu osoittaa, että suomalaisten intohimo tasa-arvoon pätee tuloerojen lisäksi myös muissa sosiaalisen eriarvoisuuden muodoissa: selvästi yli puolet pitää tulo- ja terveyseroja liian suurina ja kaksi viidesosaa pitää koulutuseroja liian suurina.

Naiset, toimeentulovaikeuksia kokevat ja matalasti koulutetut ovat kriittisimpiä tuloeroja kohtaan

Koko väestön asenteet peittävät usein alleen väestöryhmien välisiä eroja. Seuraavaksi tarkastelemme, millä tavoin näkemykset tulo-, terveys- ja koulutuseroista vaihtelevat sukupuolen, ikäluokan, koulutusasteen, työmarkkina-aseman ja koetun taloudellisen tilanteen perusteella. Tarkastelemme myös, millä tavoin näkemykset ovat muuttuneet väestöryhmittäin vuosien 2016 ja 2025 välisenä aikana. Tarkastelu perustuu samaan Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kyselyaineistoon.

³⁰ Ks. myös Aaltonen ym. 2020.

³¹ Kailaheimo-Lönnqvist 2020.

Taulukossa 2 on esitetty tuloeroja liian suurina pitävien osuudet eri väestöryhmissä. Tulokset osoittavat, että sukupuolten välillä on selviä eroja suhtautumisessa tuloeroihin. Naiset ovat miehiä useammin sitä mieltä, että tuloerot ovat liian suuria. Naisista noin kolme neljästä (73 prosenttia) katsoi tuloerojen olevan liian suuria. Miesten osalta vastaava osuus oli 52 prosenttia. Suhtautuminen tuloerojen laajuuteen on muuttunut voimakkaammin miesten keskuudessa. Tarkasteluperiodin aikana tuloeroja liian suurina pitävien miesten osuus on vähentynyt jopa 12,9 prosenttiyksikköä. Vastaavasti naisten suhtautuminen tuloerojen suuruuteen on ollut selvästi vakaampaa. Tuloeroja liian suurina pitävien naisten osuus on vähentynyt 3,6 prosenttiyksikköä vuosien 2016 ja 2025 välillä.

Ikäryhmittäinen tarkastelu puolestaan osoittaa, että tuloeroja liian suurina pitävät erityisesti vanhemmat ikäluokat. Suurimmat ikäryhmien väliset erot ovatkin havaittavissa nuorimpien ja vanhimpien ikäluokkien välillä. Mielipiteet tuloeroja koskien ovat muuttuneet voimakkaimmin yli 60-vuotiaiden keskuudessa, joilla näkemykset tuloerojen liiallisesta suuruudesta ovat selvästi vähentyneet.

Koulutusasteista perusasteen tai toisen asteen koulutuksen suorittaneet suhtautuvat tuloeroihin huomattavasti kriittisemmin kuin korkeasti koulutetut. Vuonna 2025 korkeakoulutetuista vastaajista noin puolet (53 prosenttia) on sitä mieltä, että tuloerot ovat liian suuret, kun vastaavasti peruskoulutettujen keskuudessa vastaava osuus on 72 prosenttia. Tarkastelu osoittaa, että kaikissa koulutusryhmissä tuloeroja liian suurina pitävien osuus on laskenut. Keskiasteen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa suhtautuminen on kuitenkin pysynyt muita koulutusryhmiä vakaampana.

Myös työmarkkina-asema on yhteydessä väestön näkemyksiin tuloerojen suuruudesta. Tuloeroja liian suurina pitävien osuus on laaja erityisesti työttömien ja muu-kategoriaan (esimerkiksi varusmiespalvelusta suorittavat ja vanhempainvapaalla olevat vastaajat) kuuluvien keskuudessa. Opiskelijat suhtautuvat tuloerojen suuruuteen keskimäärin hyväksyvämmiin.

Koettu taloudellinen tilanne on niin ikään yhteydessä siihen, miten tuloeroihin suhtaudutaan. Näkemys siitä, että tuloerot ovat liian suuret, on yleisin niiden henkilöiden keskuudessa, jotka kokevat pakollisten meno-

Taulukko 2. Tuloerojen liiallista suuruutta koskevat näkemykset väestöryhmittäin. Täysin tai osittain samaa mieltä olevien osuus väittämään ”Tuloerot ovat Suomessa liian suuret” vuosina 2016, 2018 ja 2025 (%).

	2016	2018	2025	Muutos vuodesta 2016, prosenttiyksiköinä
Sukupuoli				
Nainen	76,8	73,6	73,2	- 3,6
Mies	65,1	61,0	52,2	- 12,9
Ikäluokka				
16–29	60,9	52,4	57,4	- 3,5
30–39	66,8	68,5	57,6	- 9,2
40–49	71,5	65,2	64,1	-7,4
50–59	74,3	70,9	66,2	-8,1
yli 60	77,8	74,4	66,8	- 11,0
Koulutusaste				
Perusaste	82,3	73,0	71,7	- 10,6
Toinen aste	72,6	70,2	69,0	- 3,6
Korkea-aste	64,9	60,4	53,4	- 11,5
Työmarkkina-asema				
Opiskelija	64,0	48,6	58,0	- 6,0
Eläkeläinen	78,5	73,0	68,7	- 9,8
Työtön	78,6	75,7	71,2	- 7,3
Työssäkäyvä	67,1	66,4	58,0	- 9,1
Muu	73,9	77,8	79,1	+ 5,2
Toimeentulokokemus				
Suurin vaikeuksin	77,9	90,0	81,5	+ 3,6
Vaikeuksin	75,3	85,8	77,8	+ 2,5
Pienin vaikeuksin	81,3	73,3	73,2	- 8,1
Melko helposti	72,8	65,7	60,3	- 12,5
Helposti	66,9	66,6	55,7	- 11,2
Hyvin helposti	63,4	61,4	46,3	- 17,2
Yhteensä	71,0	67,3	63,1	- 7,9

Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa.

jen kattamisen vaikeaksi. Esimerkiksi heistä, jotka ovat kokeneet saavansa pakolliset menot katetuksi suurin vaikeuksin, jopa neljä viidestä (82 prosenttia) on sitä mieltä, että tuloerot ovat liian suuret. Sen sijaan vastaajista, jotka kokevat saavansa pakolliset menot katetuksi hyvin helposti, tuloeroja liian suurina pitävien osuus on alle puolet (46 prosenttia).

Yleinen trendi vuosien 2016 ja 2025 välisessä kehityksessä on, että yhä harvempi pitää tuloeroja liian suurina (taulukko 1). Muutos ei kuitenkaan ole yhtä suurta kaikissa väestöryhmissä, ja huonosti toimeentulevilla kehitys on jopa päinvastaista. Kuten jo edellä mainitsimme, kriittisyys tuloerojen suuruuteen on vähentynyt naisilla selvästi vähemmän kuin miehillä. Toiseksi työmarkkina-asemaa ja ikäryhmien välisiä eroja tarkasteltaessa huomataan, että kriittisyys on vähentynyt maltillisemmin opiskelijoilla ja nuorilla kuin ikähaitarin vanhemmassa päässä.

Kolmanneksi tuloksista paljastuu selvä yhteys koetun toimeentulon ja tuloerojen suuruutta koskevien mielipiteiden välillä. Yleisestä trendistä poiketen tuloeroja liian suurina pitävien osuus on jopa kasvanut huonosti toimeentulevilla vuosien 2016 ja 2025 välillä. Tämä koskee heitä, jotka kokevat, että saavat pakolliset menonsa katetuksi vaikeuksin tai suurin vaikeuksin. Kriittisyys tuloerojen suuruutta kohtaan on sen sijaan vähentynyt heillä, joilla ei ole suuressa määrin toimeentulovaikeuksia.

Naiset, eläkeläiset ja toimeentulovaikeuksia kokevat ovat kriittisimpiä terveyseroja kohtaan

Taulukossa 3 on kuvattu terveyseroja koskevien näkemysten väestöryhmittäisiä eroja. Tuloeroja koskevien asenteiden tapaan myös terveyseroihin liittyvissä näkemyksissä korostuvat sukupuolittaiset erot. Naiset ovat huomattavasti miehiä useammin sitä mieltä, että terveyserot ovat liian suuret (vuonna 2025 naisista tätä mieltä oli 72 prosenttia ja miehistä 56 prosenttia). Viime vuosien aikana niiden osuus, jotka pitävät eroja terveydessä liian suurina, on kasvanut sekä naisten että miesten keskuudessa. Näkemys on kuitenkin vahvistunut selvästi enemmän naisilla.

Ikäryhmittäisen tarkastelun mukaan terveyseroja liian suurina pitävät erityisesti iäkkäämmät vastaajat. Yli 60-vuotiaiden keskuudessa 71 pro-

senttia vastaajista on osittain tai täysin samaa mieltä siitä, että terveyserot ovat liian suuria Suomessa. Terveyseroja liian suurina pitävien osuus laskee tasaisesti siirryttäessä vanhemmasta ikäryhmästä nuorimpaan. Kyseilyn nuorimman ikäluokan eli 16–29-vuotiaiden keskuudessa terveyseroja piti liian suurina noin puolet (52 prosenttia) vastanneista.

Toisin kuin tuloeroja koskevissa näkemyksissä, koulutustason mukaiset näkemykset terveyseroista ovat verrattain maltillisia. Terveyseroja liian suurina pitävien osuus on korkein perusasteen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa (67 prosenttia) ja se laskee toisen asteen (65 prosenttia) ja korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden (62 prosenttia) joukossa.

Kuten tuloerojen kohdalla, myös työmarkkina-asema näkyy myös suhtautumisessa terveyseroihin. Eläkeläisten huomattava kriittisyys terveyseroja kohtaan (72 prosenttia) heijastaa samaa ilmiötä, joka havaittiin edellä ikäryhmittäisessä tarkastelussa. Opiskelijat puolestaan ovat vähiten kriittisiä, joskin myös heistä yli puolet (57 prosenttia) pitää terveyseroja liian suurina.

Taloudellinen toimeentulo näyttää kytkeytyvän myös näkemyksiin terveyseroista. Tämä ilmenee sekä työmarkkina-asemaa että koettua taloudellista toimeentuloa tarkasteltaessa. Noin 60 prosenttia työssäkäyvistä pitää terveyseroja liian suurina. Sen sijaan työttömistä jo noin 70 prosenttia kokee, että terveyserot ovat liian suuret. Lisäksi koettu toimeentulo on selvästi yhteydessä terveyseroja koskeviin näkemyksiin: terveyseroja liian suurina pitävien osuus kasvaa tasaisesti sen mukaan, mitä vaikeammaksi vastaaja kokee toimeentulonsa.

Vuosien 2016 ja 2025 välillä näkemykset terveyserojen suuruudesta ovat muuttuneet kriittisemmiksi kaikissa väestöryhmissä. Toisilla ryhmillä kriittisyys on kuitenkin kasvanut nopeammin kuin toisilla. Kuten edellä tuloerojen kohdalla, sukupuolten väliset erot ovat kasvaneet entisestään. Väestöryhmien väliset sosioekonomiset erot tulevat myös aiempaa selvemmin esille. Terveyseroja liian suurina pitävien osuus työttömien ja toimeentulovaikeuksia kokeneiden keskuudessa on kasvanut selvästi keskimääräistä enemmän.

Taulukko 3. Terveyserojen liiallista suuruutta koskevat näkemykset väestöryhmittäin. Täysin tai osittain samaa mieltä olevien osuus väittämään ”Terveyserot ovat Suomessa liian suuret” vuosina 2016, 2018 ja 2025 (%).

	2016	2018	2025	Muutos vuodesta 2016, prosenttiyksiköinä
Sukupuoli				
Nainen	56,7	47,1	72,1	+ 15,4
Mies	50,0	40,8	55,9	+ 5,9
Ikäluokka				
16–29	39,6	26,4	51,7	+ 12,1
30–39	49,1	41,4	59,6	+10,5
40–49	55,2	39,8	65,1	+ 9,9
50–59	60,6	54,0	67,3	+ 6,7
yli 60	60,1	51,9	70,7	+ 10,6
Koulutusaste				
Perusaste	59,6	47,3	66,6	+ 7,0
Toinen aste	50,2	44,5	65,4	+ 15,2
Korkea-aste	55,3	41,3	62,3	+ 7,0
Työmarkkina-asema				
Opiskelija	45,0	28,3	56,6	+ 11,6
Eläkeläinen	59,3	53,0	71,9	+12,6
Työtön	48,7	48,7	69,5	+ 20,8
Työssäkäyvä	52,2	41,5	59,5	+ 7,3
Muu	49,6	46,9	73,4	+ 23,8
Toimeentulokokemus				
Suurin vaikeuksin	68,9	71,7	78,6	+ 9,7
Vaikeuksin	51,4	51,5	73,4	+ 22,0
Pienin vaikeuksin	59,1	48,4	71,9	+ 12,8
Melko helposti	54,9	42,3	62,5	+ 7,6
Helposti	48,9	41,6	58,0	+ 9,1
Hyvin helposti	50,3	41,4	53,7	+ 3,4
Yhteensä	71,0	67,3	63,1	- 7,9

Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa.

Naiset, työttömät ja toimeentulovaikeuksia kokevat ovat kriittisimpiä koulutuseroja kohtaan

Viimeiseksi tarkastelemme eri väestöryhmien näkemyksiä koulutuseroista (taulukko 4). Naiset suhtautuvat miehiä kriittisemmin (naisista 51 prosenttia ja miehistä 36 prosenttia vuonna 2025) myös koulutuseroihin. Naiset siis pitävät miehiä useammin eriarvoisuutta liian suurena eriarvoisuuden muodosta riippumatta. Myös koulutuserojen kohdalla niitä liian suurina pitävien naisten osuus on kasvanut enemmän kuin miesten.

Myös ikäryhmien väliset erot ovat samansuuntaisia kuin edellä. Nuoremmissa ikäluokissa on vähemmän heitä, jotka pitävät koulutuseroja väestössä liian suurina. Ikäluokittain tarkasteltuna erot näkemyksissä ovat kuitenkin verrattain maltillisia. Siinä missä nuorimmassa ikäluokassa 39 prosenttia vastaajista on samaa mieltä siitä, että koulutuserot ovat liian suuret, vanhimmassa ikäluokassa vastaava osuus on 45 prosenttia.

Koulutusasteen mukaan korkeintaan perusasteen tai toisen asteen koulutuksen suorittaneet pitävät koulutuseroja suurempana ongelmana kuin korkea-asteen tutkinnon suorittaneet. Perusasteen koulutuksen suorittaneiden keskuudessa mielipiteet koulutuseroista ovat muuttuneet vuosien 2016 ja 2025 välillä vain vähän. Sen sijaan toisen asteen tutkinnon ja korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa näkemykset koulutuseroista ovat muuttuneet huomattavasti kriittisemmiksi.

Sosioekonominen asema näyttää olevan selvästi yhteydessä myös koulutuseroja koskeviin näkemyksiin. Tämä ilmenee esimerkiksi työssäkäyvien ja työttömien välillä. Vuonna 2025 työttömistä yli puolet pitää koulutuseroja liian suurina, kun vastaava osuus työssäkäyvillä on 41 prosenttia.

Sosioekonomisen aseman yhteys myös koulutuseroja koskeviin näkemyksiin ilmenee selvimmin taloudellisen toimeentulon kautta. Ne vastaajat, jotka kokevat vaikeuksia selvitä pakollisista menoistaan, ovat useammin sitä mieltä, että koulutuserot ovat liian suuret. Esimerkiksi heistä, jotka kokevat saavansa pakolliset menot katetuksi suurin vaikeuksin, jopa 60 prosenttia on sitä mieltä, että koulutuserot Suomessa ovat liian suuria. Koulutuseroja liian suurina pitävien osuus laskee tasaisesti siirryttäessä

Taulukko 4. Koulutuserojen liiallista suuruutta koskevat näkemykset väestöryhmittäin. Täysin tai osittain samaa mieltä olevien osuus väittämään ”Koulutuserot ovat Suomessa liian suuret” vuosina 2016, 2018 ja 2025 (%).

	2016	2018	2025	Muutos vuodesta 2016, prosenttiyksiköinä
Sukupuoli				
Nainen	27,6	27,5	36,3	+ 8,7
Mies				
Ikäluokka				
16–29	28,6	27,9	39,0	+ 10,4
30–39	30,2	23,5	41,3	+ 11,1
40–49	25,8	28,1	44,9	+ 19,1
50–59	29,7	31,4	47,9	+ 18,2
yli 60	36,2	33,5	44,8	+ 8,6
Koulutusaste				
Perusaste	44,4	36,1	47,6	+ 3,2
Toinen aste	31,0	31,0	46,3	+ 15,3
Korkea-aste	26,4	24,9	39,5	+ 13,1
Työmarkkina-asema				
Opiskelija	25,2	29,2	41,4	+ 16,2
Eläkeläinen	37,9	33,2	45,6	+ 7,7
Työtön	37,0	37,0	52,4	+15,4
Työssäkäyvä	27,5	26,8	40,5	+ 13,0
Muu	36,5	32,7	58,9	+ 22,4
Toimeentulokokemus				
Suurin vaikeuksin	39,1	49,4	60,0	+ 20,9
Vaikeuksin	27,1	38,1	52,5	+ 25,4
Pienin vaikeuksin	39,7	32,8	50,2	+ 10,5
Melko helposti	31,3	28,9	41,4	+ 10,1
Helposti	29,4	27,8	39,5	+ 10,1
Hyvin helposti	25,4	27,2	31,5	+ 6,1
Yhteensä	71,0	67,3	63,1	- 7,9

Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa.

koetun toimeentulon asteikolla vaikeuksin toimeentulevista helposti toimeentuleviin.

Terveyserojen tapaan näkemykset koulutuserojen suuruudesta ovat muuttuneet vuosien 2016 ja 2025 välillä kaikissa väestöryhmissä kriittisemmiksi. Tämäkään muutos ei ole tapahtunut tasaisesti. Selvimmin erot ovat kasvaneet sukupuolten välillä. Kriittisyys koulutuserojen suuruutta kohtaan on kasvanut myös selvästi enemmän niiden keskuudessa, jotka kokevat toimeentulovaikeuksia.

Yhteenveto ja päätelmät

Yhteiskuntapoliittiset näkemykset ovat luonteeltaan melko vakaita. Niin sanotun hallitsevan ideologia -teesin pohjalta on selitetty Yhdysvaltojen poikkeuksellisuutta. Sama selitys toimii luvun alussa mainittuun Stephen Graubardin havaintoon pohjoismaalaisten intohimosta tasa-arvoon. Siinä missä Yhdysvaltojen poikkeuksellisuutta selittää vahva yksilön vastuu hyödyntää mahdollisuuksien maata, Pohjoismaiden poikkeuksellisuutta voidaan selittää vahvalla intohimolla lopputulosten tasa-arvoon. Se ilmenee vähäisinä väestöryhmien välisinä hyvinvointieroina.

Tämän luvun aineistojen valossa intohimo tasa-arvoon vaikuttaa Suomessa olevan edelleen vahvaa. Noin kaksi kolmesta suomalaisesta on sitä mieltä, että hallituksen tulisi kaventaa tuloeroja. Samoin kaksi kolmasosaa on sitä mieltä, että tulo- ja terveyserot ovat Suomessa liian suuret. Myös muihin Pohjoismaihin verrattuna suomalaiset kannattavat vahvasti tulontasaamista. Suomalaisten vaatimukset tulojen tasaamiseksi ovat kuitenkin hieman heikentyneet viime vuosien aikana. Trendi on ollut toisenlainen Norjassa ja Ruotsissa. Suomi onkin pudonnut pitkään hallitsemaltaan Pohjoismaiden kärkisijalta intohimoisimpana tulontasauspolitiikan kannattajana vuosien 2018 ja 2023 välillä.

Suomalaisten näkemykset tuloerojen ongelmallisuudesta ovat linjassa tulontasausvaatimuksia koskevien näkemysten kanssa. Valtaosa, yli 60 prosenttia, piti tuloeroja liian suurina vuonna 2025. Näkemykset ovat kuitenkin lieventyneet, sillä vielä vuonna 2016 jopa 70 prosenttia piti tuloeroja liian suurina. Sen sijaan näkemykset terveys- ja koulutuserojen liiallisesta

suuruudesta ovat lisääntyneet vuosien 2016 ja 2025 välillä. Vuonna 2025 vain 60 prosenttia vastaajista pitää terveyseroja ja yli 40 prosenttia koulutuseroja liian suurina. Terveyseroja koskeva tulos on linjassa terveydenhuoltojärjestelmän luottamuksen murentumista koskevien havaintojen kanssa.³²

Suomalaiset pitävät siis ongelmana etenkin tulo- ja terveyseroja, eivät niinkään koulutuseroja. Tämä viittaa siihen, että koulutuseroihin liittyvä mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu ihmisten mielestä paremmin kuin tuloeroihin liittyvä lopputulosten tai terveyseroihin liittyvä elämänehtojen tasa-arvoisuus.

Erot väestöryhmien välisissä näkemyksissä sekä niissä tapahtuneet muutokset vuosien 2016 ja 2025 välillä paljastavat lisäksi selviä sukupuoleen ja sosioekonomiseen asemaan liittyviä eroja. Naiset ovat selvästi miehiä kriittisempiä tulo-, terveys- ja koulutuserojen suuruutta kohtaan, ja sukupuolten väliset näkemyserot ovat kasvaneet. Esimerkiksi tuloeroja liian suurina pitävien miesten osuus vähentyi tarkasteluperiodin aikana 12,9 prosenttiyksikköä, naisilla vain 3,6 prosenttiyksikköä. Sukupuolittuneet näkemyserot saattavat olla myös yhteydessä Suomessa havaittuun poliittiseen polarisaatioon miesten ja naisten välillä.³³

Toinen yhtä selvä yhteys havaittiin koetun toimeentulon ja eriarvoisuuden suuruutta koskevien näkemysten välillä. Tulo-, terveys- tai koulutuseroja liian suurina pitävien osuus kasvaa siirryttäessä helposti toimeentulevista toimeentulovaikeuksiin. Näkemyserot näiden ryhmien välillä ovat myös kasvaneet. Voidaan siis puhua eriarvoisuutta koskevien mielipiteiden polarisaation kasvusta.

Sukupuoleen ja sosioekonomiseen asemaan liittyvät erot ovat linjassa aiempien hyvinvointivaltiota koskevien asennetutkimusten kanssa. Niissä väestöryhmittäisiä eroja on selitetty ryhmäkohtaisilla intresseillä.³⁴ Toisaalta sukupuolen ja toimeentulon selitysvoimaa on myös selitetty ta-

32 Hiilamo 2024.

33 Kestilä-Kekkonen ym. 2024; Wass & Kauppinen 2024.

34 Kangas 1997; Sears & Funk 1991.

kaisinkytkentävaikutuksilla³⁵, jotka johtuvat esimerkiksi siitä, että julkinen sektori on suuri naisten työllistäjä. Tämän selitystavan mukaan naisten kriittinen suhtautuminen terveys- ja koulutuseroihin voidaan selittää terveydenhoito- ja koulutussektorien naisvaltaisuudella.

Toisaalta esimerkiksi työttömien ja työssäkäyvien välisiä näkemyseroja voi selittää tuloerojen kohdalla intressien (etuuden saaja vs. veronmaksaja) tai terveyserojen kohdalla heidän erilaisten kokemustensa kautta. Terveys-erojen kohdalla kokemuksiin liittyvä selitys voi päteä myös esimerkiksi tulokseen, jonka mukaan vanhemmat ikäryhmät ovat kriittisempiä terveyseroja kohtaan kuin nuoremmat ikäryhmät. Terveys ja siten terveyspalvelujen käyttö ovat ikäsidonnaisia ilmiöitä. Vanhemmilla on siksi nuorempia todennäköisemmin enemmän omakohtaisia kokemuksia terveydenhuollosta, palveluihin pääsystä ja terveysongelmista.

On huomioitava, että väestön näkemykset eriarvoisuuden eri muodoista eivät välttämättä ole linjassa todellisen tilanteen kanssa. Harvalla meistä on tulonjakotutkijan tietämystä tuloerojen suuruudesta, eikä kaikilla saman informaation omaavilla tulonjakotutkijoillakaan ole yhtenevää näkemystä siitä, millä tasolla tuloerot ovat ”liian suuret”. Eriarvoisuutta koskevat mielipiteet ovat lopulta sekoitus mielikuvia, kokemuksia, mediasta opittua tai omaksuttua väärää tai totuudenmukaista tietoa. Siten myös eriarvoisuutta koskevaa politiikkaa voidaan tehdä tulkinnoilla ja kehystämällä asiat tietystä tulkintaraamista käsin.³⁶ Nämä tiedot sekoittuvat laajempaan ja pysyvämpään asenne- ja arvomaailmaan, jota Graubard kuvasi pohjoismaalaisten intohimoksi tasa-arvoon.

Tästä huolimatta hyvinvointivaltiota ja sen tuotoksia, kuten suhteellisen matalaa eriarvoisuutta, tukevat asenteet ovat tärkeä osa hyvinvointipolitiikan demokraattista perustaa ja legitimizeettiä. Artikkelimme tulokset osoittavat, että suomalaiset kannattavat edelleen vahvasti tulonjaon, terveyden ja koulutuksen tasa-arvoa. Tämä merkitsee sitä, että jokainen hallitus koostumuksestaan riippumatta on kehystänyt ja joutuu perustelemaan

35 Kumlin 2014.

36 Kangas ym. 2014.

ohjelmiaan ja poliittisia uudistuksiaan tasa-arvoisuuden viitekehyksessä.³⁷ Poliittinen puhe tasa-arvon kehyksistä käsin puolestaan toimii omalta osaltaan Graubardin mainitseman tasa-arvoisuuden eetoksen uusintajana. Näin käy riippumatta siitä, edistetäänkö kyseessä olevalla lainsäädäntöuudistuksella tasa-arvoa vai ei.

Lähteet

- Aaberge, Rolf & Erik Bengtsson (2024) Long-run evolution of income inequality in the Nordic Countries. *Scandinavian Economic History Review* 72 (3), 208–227.
- Aaltonen, Katri & Sanni Kotimäki & Laura Salonen & Essi Tenhunen (2020) Terveys- ja elämäntilanne. Teoksessa Mattila, Maija (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020*. Helsinki: Into Kustannus, 65–90.
- Alesina, Alberto & Edward Glaeser (2004) *Fighting poverty in the US and Europe. A World of difference*. Oxford: Oxford University Press.
- Blekesaune, Morten & Jill Quadagno (2003) Public attitudes toward welfare state policies: A Comparative Analysis of 24 Nations. *European Sociological Review* 19 (5), 415–427.
- Blomberg, Helena & Johanna Kallio & Olli Kangas & Christian Kroll & Mikko Niemelä (2012) Attitudes among high-risk groups. Teoksessa Svallfors, Stefan (toim.) *Contested Welfare States. Welfare Attitudes in Europe and Beyond*. Stanford: Stanford University Press, 58–80.
- Dallinger, Ursula (2010) Public Support for Redistribution: What Explains Cross-National Differences? *Journal of European Social Policy* 20 (4), 333–349.
- Ervasti, Heikki (2012) Who Hates the Welfare State? Criticism of the Welfare State in Europe. Teoksessa Ervasti, Heikki & Jörgen Goul Andersen & Torben Fridberg & Kristen Ringdal (toim.) *The Future of the welfare state. Social Policy Attitudes and Social Capital in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar publishing, 231–248.
- Eurostat (2026) *Gini coefficient of equivalised disposable income*. Eurostat. Saatavilla: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi90/default/table>
- Graubard, Stephen R. (toim.) (1986) *Norden – The Passion for Equality*. Oslo: Norwegian University Press.
- Greve, Bent & Azhar M. Hussain (2022) Support for Governmental Income Redistribution in Nordic Countries. *European Review* 30 (3), 426–444.
- Hiilamo, Aapo (2024) *Hyvinvointilupauksen loppu: Miten suomalaisten luottamus terveydenhuoltojärjestelmään on kehittynyt vuosina 2021–2024?* Kalevi Sorsa -säätiö, 10.9.2024. <https://sorsafoundation.fi/hyvinvointilupauksen-loppu-miten-suomalaisten-luottamus-terveydenhuoltojarjestelmaan-on-kehittynyt/>
- Huber, Joan & William J. Form (1973) *Income and Ideology*. New York: Free Press.
- Isotalo, Veikko & Josefina Sipilä & Jussi Westinen (2024). Sukupuolikiulo arvoissa ja puoluevalinnassa 2000-luvulla. Teoksessa Kestilä-Kekkonen, Elina & Lauri Rapeli & Peter Söderlund (toim.) *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella. Eduskuntavaalitutkimus 2023*. Helsinki: Oikeusministeriö, 245–274.
- Jaeger, Mads Meier (2006) Welfare regimes and attitudes towards redistribution: The Regime hypothesis revisited. *European Sociological Review* 22 (2), 157–170.
- Kailaheimo-Lönnqvist, Sanna & Elina Kilpi-Jakonen & Mikko Niemelä & Irene Prix (2020) Eriarvoisuus koulutuksessa. Teoksessa Mattila, Maija (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020*. Helsinki: Into Kustannus, 93–125.

37 Ks. esim. Varjonen 2021.

- Kallio, Johanna & Olli Kangas & Mikko Niemelä (2013) Intohimo tasa-arvoon: tuloero- ja maahanmuuttoasenteet erottavat suomalaiset muista pohjoismaalaisista. Teoksessa Apunen, Matti & Ilkka Haavisto & Johanna Kallio, & Olli Kangas & Pentti Kiljunen & Mikko Niemelä & Ville Pernaa (toim.) *Politiikan sekahaku: mitkä asiat yhdistävät ja erottavat puolueita*. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta, 47–67. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2013/09/Politiikan-sekahaku.pdf>
- Kallio, Johanna & Mikko Niemelä (2014) Who blames the poor? Multilevel evidence of support for and determinants of individualistic explanation of poverty in Europe. *European Societies* 16 (1), 112–135.
- Kangas, Olli (1997) Self-interest and the common good: The Impact of norms, selfishness and context in social policy opinions. *The Journal of Socio-Economics* 26 (5), 475–494.
- Kangas, Olli & Mikko Niemelä & Sampo Varjonen (2014) When and why do ideas matter? The Influence of framing on opinion formation and policy change. *European Political Science Review* 6 (1), 73–92.
- Kumlin, Staffan (2014) *How welfare states shape the democratic public. Policy feedback, participation, voting and attitudes*. Cheltenham: Edward Elgar publishing.
- Larsen, Christian Albrekt (2006) *The Institutional logic of welfare attitudes. How welfare regimes influence public support*. Hampshire: Ashgate.
- Lipset, Seymour Martin (1996) *American Exceptionalism*. New York: W.W. Norton & Co.
- Márquez Romo, Cristian (2026) Moving in parallel? Economic inequality and public demand for redistribution in unequal societies. *International Political Science Review* 47 (1), 97–113.
- Niemelä, Mikko (2012) Terveyspalvelut kansalaismielipiteen ja luottamuksen näkökulmasta. Teoksessa Mikkola, Henna-Mari & Jenni Blomgren & Heikki Hiilamo (toim.) *Kansallista vai paikallista? Puheenvuoroja sosiaali- ja terveydenhuollosta*. Helsinki: Kela, 24–36.
- Niemelä, Mikko & Olivia Maisalmi & Markus Laaninen (2025) *Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa 2016–2025. Kyselytutkimuksen aineistonkeruu ja tutkimuslause*. INVEST Working Papers 129/2025.
- Rothstein, Bo (1998) *Just institutions matter*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roosma, Femke & John Gelissen & Wim van Oorschot (2013) The Multidimensionality of welfare state attitudes: A European cross-national study. *Social Indicators Research* 113, 235–255.
- Sears, David O. & Carolyn L. Funk (1991) The Role of self-interest in social and political attitudes. *Advances in Experimental Social Psychology* 24, 1–91.
- Svallfors, Stefan (1997) Worlds of welfare and attitudes to redistribution: A Comparison of eight Western nations. *European Sociological Review* 13 (3), 283–304.
- Svallfors, Stefan & Joakim Kulin & Annette Schnabel (2012) Age, class, and attitudes toward government responsibilities. Teoksessa Svallfors, Stefan (toim.) *Contested welfare states. Welfare attitudes in Europe and beyond*. Stanford: Stanford University Press, 158–192.
- Therborn, Göran (2013) *The Killing Fields of Inequality*. Cambridge: Polity.
- Tocqueville, Alexis de (2010) *Democracy in America and two essays on America*. London: Penguin Books.
- van Oorschot, Wim (2000) Who should get what and why? On deservingness criteria and the conditionality of solidarity among the public. *Policy and Politics* 28 (1), 33–48.
- van Oorschot, Wim & Femke Roosma & Bart Meuleman & Tim Reeskens (toim.) (2017) *The Social legitimacy of targeted welfare: Attitudes to welfare deservingness*. Cheltenham: Edward Elgar publishing.
- Varjonen, Sampo (2021) *Ideas, institutions, and the politics of social security reforms*. Turku: Turun yliopisto.
- Wass, Hanna & Timo M. Kauppinen (2024) Sukupuolisakset äänestyslipulla: sukupuolen ja iän yhteys äänestäjien poliittisiin valintoihin. Teoksessa Rajavuori, Anna (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024*. Helsinki: Into Kustannus, 73–103.

Terveyshaasteet muuttuvat – terveyserot säilyvät

Sanni Kotimäki, Laura Salonen, Katri Aaltonen & Hanna Rättö

Perhetausta ja sukupuoli heijastuvat edelleen merkittävästi suomalaisten terveyteen ja elintapoihin. Mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet, mikä näkyy muun muassa työkyvyttömyyden sekä lasten ja nuorten mielenterveysdiagnoosien kasvuna. Alkoholin käyttö ja tupakointi ovat vähentyneet sekä lihavuus yleistynyt kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä.

Terveyseroja on tutkittu ja yritetty kaventaa poliittisin toimin jo vuosikymmeniä. Selkeitä eroja sairastavuudessa ja kuolleisuudessa eri sosioekonomisten ryhmien välillä ilmenee silti edelleen. Suomi pohjoismaisena hyvinvointivaltiona ei ole terveyserojen kohdalla poikkeus, mitä on kutsuttu myös ”pohjoismaiseksi paradoksiksi”.¹

Terveyden eriarvoisuudella tarkoitetaan sellaisia yksilöiden välisiä terveyseroja, joiden juurisyyt liittyvät elinolosuhteisiin ja tapahtumiin, joihin yksilö ei ole voinut toimillaan vaikuttaa ja jotka koetaan siten epäoikeudenmukaisiksi.² Julkisessa keskustelussa terveyden eriarvoisuudella viitataan tavallisesti terveyseroihin ammattiaseman, koulutustason, tulojen ja varallisuuden mukaan. Terveyden eriarvoisuus kytkeytyy näin ollen muihin eriarvoisuuden ulottuvuuksiin, kuten taloudelliseen ja koulutukselliseen eriarvoisuuteen, joihin pureudutaan tarkemmin tämän teoksen muissa luvuissa. Terveyserojen ehkäisy ja kaventaminen ovat osoittautuneet haastaviksi, sillä terveyserojen taustalla olevat syyt ovat moninaisia ja

1 Lahelma 2025; Mackenbach 2017.

2 Whitehead 1991.

linkittyvät toisiinsa. Lisäksi yhteiskunnan tila, kuten vallitseva taloussuhdanne, käytössä olevat resurssit, poliittiset päätökset, sekä maailmanlaajuiset kriisit ja muutokset vaikuttavat taustalla.

Mielenterveyskriisi on viime vuosina noussut keskeiseksi huolenaiheeksi korona-ajan jälkimainingeissa. Suomessa mielenterveysongelmat ovat viimeisten kymmenen vuoden aikana kasvaneet väestötasolla Euroopan kolmanneksi eniten, vaikka terveyseroissa ei ole tässä kohtaa tapahtunut merkittävää muutosta.³ Ammattiluokkien väliset erot mielenterveydessä ovat kuitenkin kasvaneet.⁴ Samalla lasten ja nuorten mielenterveysongelmat ja -oireilu ovat lisääntyneet, ja oireilu vaihtelee edelleen vahvasti perhetaustan mukaan.⁵

Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020 -teoksen luku terveyseroista keskittyi Suomessa esiintyviin terveyseroihin ja niiden taustalla oleviin syntymekanismeihin erityisesti elinkaarinäkökulmasta.⁶ Pääpaino luvussa oli fyysisessä terveydessä. Tässä vuoden 2026 teoksen terveyseroja käsittelevässä luvussa päivitimme tuoreimmilla saatavissa olevilla tiedoilla kuvaukset eroista elintavoissa, lihavuudessa, koetussa terveydessä sekä ammatti-asemaan ja työelämään kytkeytyvässä terveydessä. Uutena näkökulmana nostamme esiin mielenterveyden ja lasten ja nuorten hyvinvoinnin. Luvun lopussa tuomme havaintoja yhteen ja pohdimme asiantuntijatiedon valossa mahdollisia selityksiä ja ratkaisuja viimeisiin terveyserojen kehityskuluihin.

Sosioekonomiset erot heijastuvat terveyteen ja elintapoihin

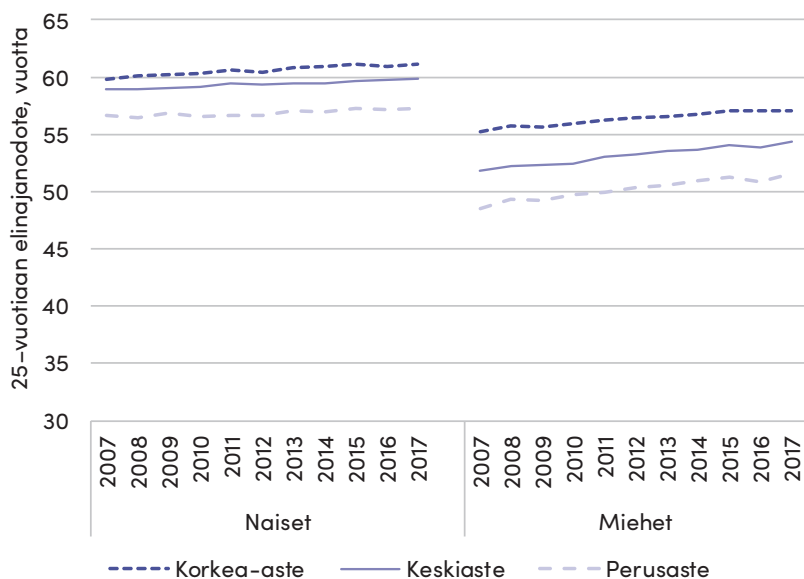
Elinajanodote on usein käytetty väestön terveyttä kuvaava mittari. Se perustuu väestön keskimääräiseen elinaikaan, jota mitataan kuolleisuudella. Koska kuoleman määritelmä ei vaihtelee ajassa tai maiden välillä, elinajanodote on luotettava ja vertailukelpoinen mittari pitkienkin ajanjaksojen vertailuun. Elinajanodote ei kuitenkaan ole ennuste tulevien ikäluokkien

3 EuroHealthNet & Centre for Health Equity Analytics 2025, 24, 29.

4 EuroHealthNet & Centre for Health Equity Analytics 2025b, 15.

5 Esim. Gyllenberg ym. 2023; Torikka ym. 2014.

6 Aaltonen ym. 2020.

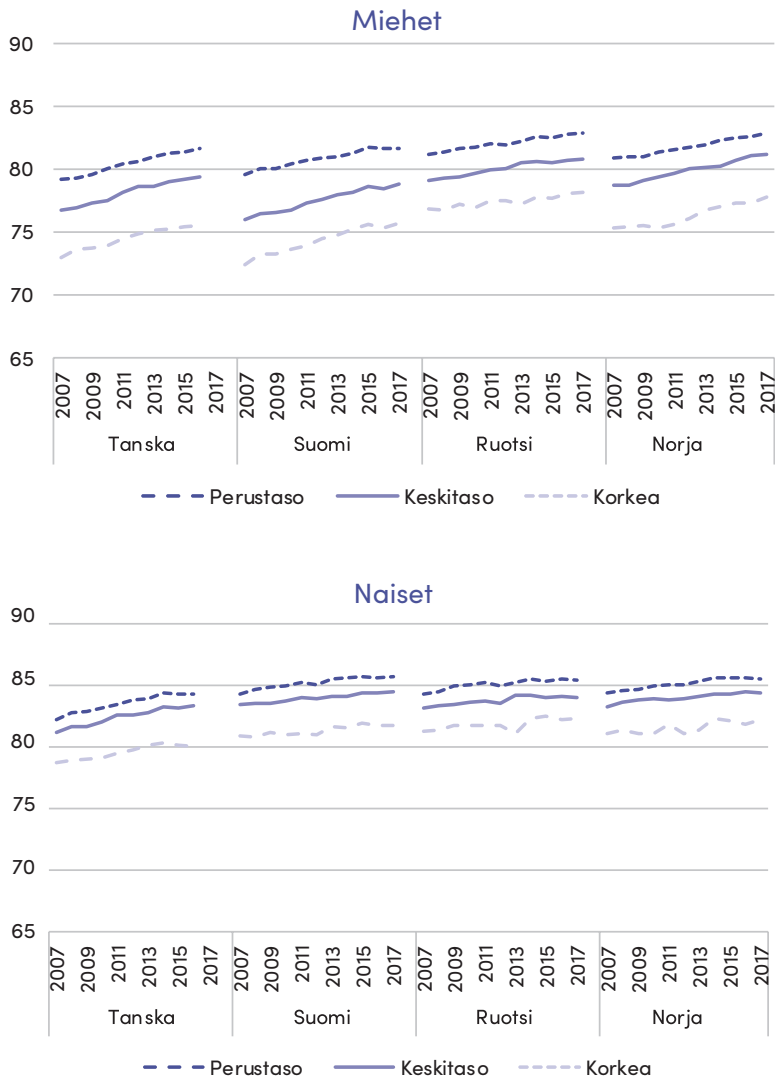
Kuvio 1. Koulutuserot 25-vuotiaan elinajanodotteessa Suomessa 2007–2017.

Lähde: Sotkanet avoin data, indikaattorit 201–203.

elinajan pituudesta – se kuvaa vain tarkasteltavan vuoden kuolleisuutta. Todellisuudessa väestön keskimääräinen elinikä on pääsääntöisesti pidentynyt 1900-luvun alusta lähtien.

Suomessa vastasyntyneen elinajanodote oli vuonna 2024 korkeampi kuin koskaan aikaisemmin, tytöillä 84,8 vuotta ja pojilla 79,6 vuotta. Vuoteen 1980 verrattuna tyttöjen elinajanodote on kasvanut seitsemällä vuodella ja poikien yli kymmenellä vuodella. Samalla sukupuolierot ovat hie-
man kaventuneet.

Kuolleisuudessa ja siten myös elinajanodotteessa on sosioekonomisia eroja. Korkeammin koulutettujen ja parempituloisten keskimääräinen elinikä on systemaattisesti pidempi kuin matalammin koulutettujen ja pienempituloisten. Sosioekonomisia kuolleisuuseroja on kuvattu laajalti eri ajanjaksoina, eri maissa ja eri yhteisöissä. Kuviossa 1. on esitetty 25-vuotiaiden elinajanodotteet eri koulutusasteen suorittaneilla. Siitä nähdään,

Kuvio 2. Koulutuserot elinajanodotteessa Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa 2007–2017.

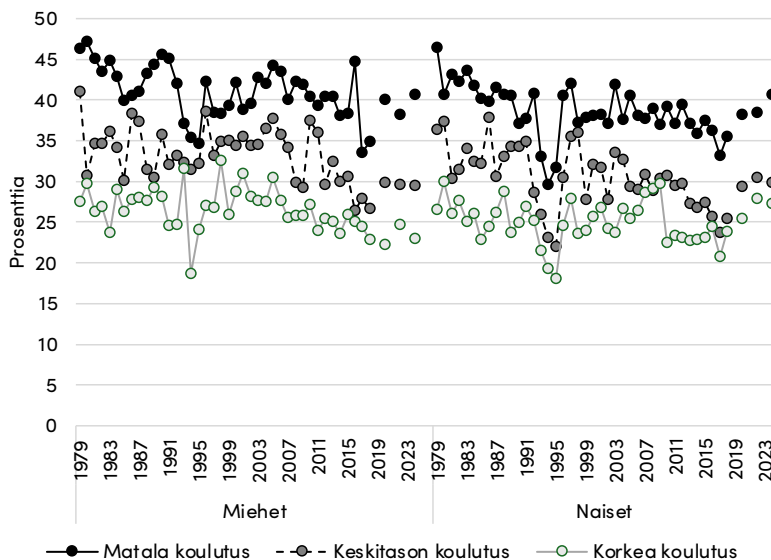
Lähde: Eurostat.

että Suomessa perusasteen ja korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden elinajanodotteen ero vuosien 2007 ja 2017 välillä oli naisilla 3–4 vuotta ja miehillä 6–7 vuotta. Miehillä ero hieman pienempi ja naisilla suurempi ajanjakson aikana. Koulutusryhmien välisiä eroja tarkastellaan 25-vuotiaana elinajanodotteella, joka on laskennallinen vuosien määrä, jonka kyseisen koulutuksen 25 ikävuoteen mennessä suorittanut henkilö eläisi, jos kuolleisuus pysyisi muuttumattomana. Tätä mittaria käytetään vakiintuneesti kansainvälisissä tilastoissa. Vuoden 2017 jälkeisiä tietoja ei ole julkaistu, koska tilaston päivitys on lopetettu.

Samansuuntaisia koulutus- ja sukupuolieroja elinajanodotteessa on myös muissa Pohjoismaissa (kuvio 2). Verrattuna Ruotsiin, Norjaan ja Tanskaan, miesten elinajanodote on Suomessa hieman lyhyempi ja naisten elinajanodote samaa tasoa.

Toinen yleinen väestön terveyttä kuvaava mittari on koettu terveys. Sillä tarkoitetaan ihmisen omaa arviota terveydentilastaan. Kuviossa 3 on esitetty aikasarjana 1979–2024 niiden työikäisten (20–64-vuotiaiden) suomalaisten osuus, jotka kokivat terveydentilansa keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi. Aikasarjat on esitetty koulutusryhmittäin erikseen miehille ja naisille. Koulutustaso on luokiteltu kolmeen ryhmään, matalaan, keskitasoiseen ja korkeaan. Luokitus perustuu henkilöiden ilmoittamiin koulutusvuosiin, joiden perusteella kunkin vuoden vastaajat on jaettu kolmeen yhtä suureen ryhmään. Suhteellinen koulutustaso on laskettu kymmenvuotisikäluokittain. Näin ollen väestön keskimääräinen koulutustason nousu tulee otetuksi huomioon.

Kuvion 3 perusteella työikäisten koettu terveys on hieman parantunut pitkällä aikavälillä. Erot koulutusryhmien välillä ovat kuitenkin säilyneet kohtalaisen suurina. Esimerkiksi vuosina 1979–1989 matalasti koulutetuista miehistä ja naisista 40–47 prosenttia koki terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi, kun korkeasti koulutetuilla vastaava osuus oli 23–30 prosenttia. Viimeisimmissä 2010- ja 2020-luvun kyselyissä matalasti koulutetuista 33–45 prosenttia ja korkeasti koulutetuista 21–28 prosenttia koki terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi.

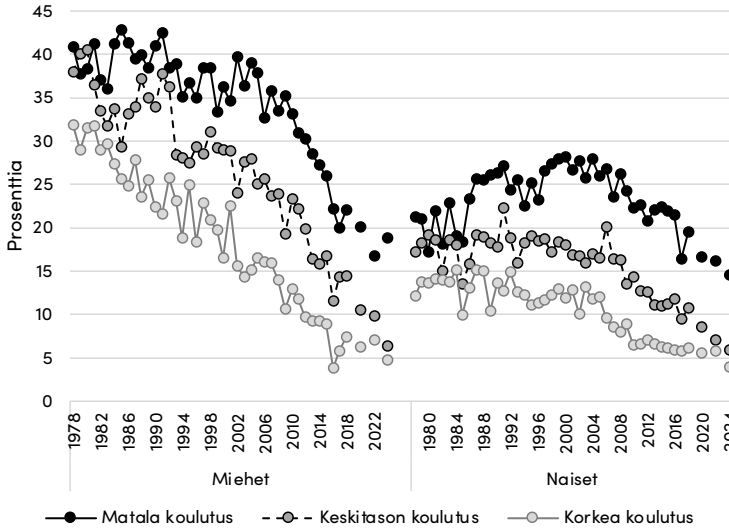

Kuvio 3. Terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi kokevien osuus (%) sukupuolen ja koulutuksen mukaan 20–64-vuotiaista, 1979–2024.

Lähteet: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen AVTK (1979–2012), Alueellinen terveys- ja hyvinvointitutkimus ATH (2013–2017), FinSote (2018, 2020) ja Terve Suomi -tutkimus (2022, 2024). Vuosina 1979–2018 tiedot on esitetty vuosittain, vuoden 2018 jälkeen kahden vuoden välein.

Kuviossa 4. on esitetty päivittäin tupakoivien osuus 20–64-vuotiaasta väestöstä sukupuolen ja koulutuksen mukaan jaettuna. Työikäisistä yhä harvempi tupakoi päivittäin. Myös tupakoinnissa koulutuserot ovat kuitenkin edelleen selkeät. Matalasti koulutetuista miehistä noin 20 prosenttia ja naisista noin 15 prosenttia tupakoi päivittäin 2020-luvulla toteutettujen kyselyjen tulosten mukaan. Korkeasti koulutetuilla osuudet ovat alle kymmenen prosenttia.

Vielä 1980-luvulla matalasti koulutetuista miehistä noin 40 prosenttia ja korkeasti koulutetuista noin 30 prosenttia tupakoi päivittäin. Miehillä tupakointi on vähentynyt jatkuvasti mutta korkeasti koulutetuilla hieman nopeammin. Naisista 1980-luvulla tupakoi päivittäin selvästi harvempi,

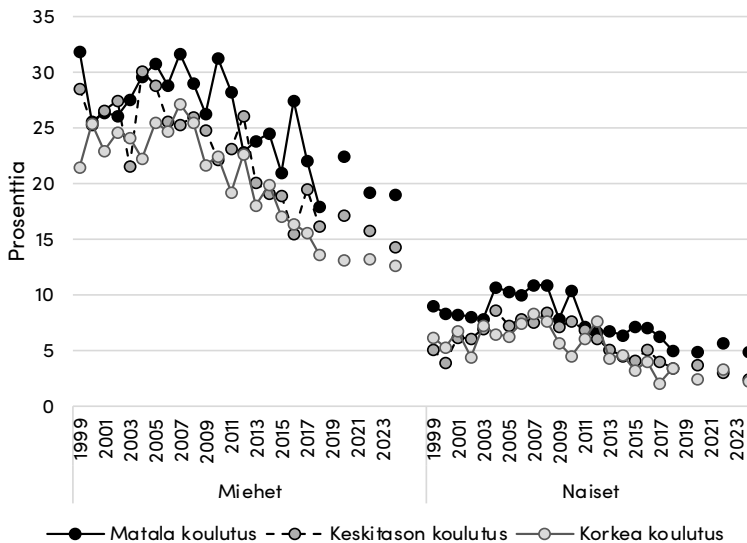

Kuvio 4. Päivittäin tupakoivien osuus (%) sukupuolen ja koulutuksen mukaan 20–64-vuotiaista, 1978–2024.

Lähteet: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen AVTK (1978–2012), Alueellinen terveys- ja hyvinvointitutkimus ATH (2013–2017), FinSote (2018, 2020) ja Terve Suomi -tutkimus (2022, 2024). Vuosina 1978–2018 tiedot on esitetty vuosittain, vuoden 2018 jälkeen kahden vuoden välein.

noin 15–20 prosenttia, ja tupakointi yleistyi etenkin matalasti koulutetuilla 2000-luvun alkuun saakka. Myös naisilla tämä johti koulutuserojen kasvuun. 2000-luvun jälkeen tupakointi on vähentynyt myös naisilla. Pitkällä aikavälillä päivittäinen tupakointi on ollut selvästi yleisempää miehillä kuin naisilla, mutta 2020-luvulla osuudet ovat lähes samansuuruiset.

Kuvio 5 näyttää kerran viikossa tai useammin humalahakuisesti alkoholia käyttävien osuuden 20–64-vuotiaista sukupuolen ja koulutuksen mukaan jaoteltuna. Humalahakuinen alkoholinkäyttö on vähentynyt selvästi 2000-luvun puolivälistä lähtien. Miehistä selvästi suurempi osa kuin naisista juo humalahakuisesti. Miehillä osuus on pienentynyt tarkastelemaan huippuvuosista, 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen noin

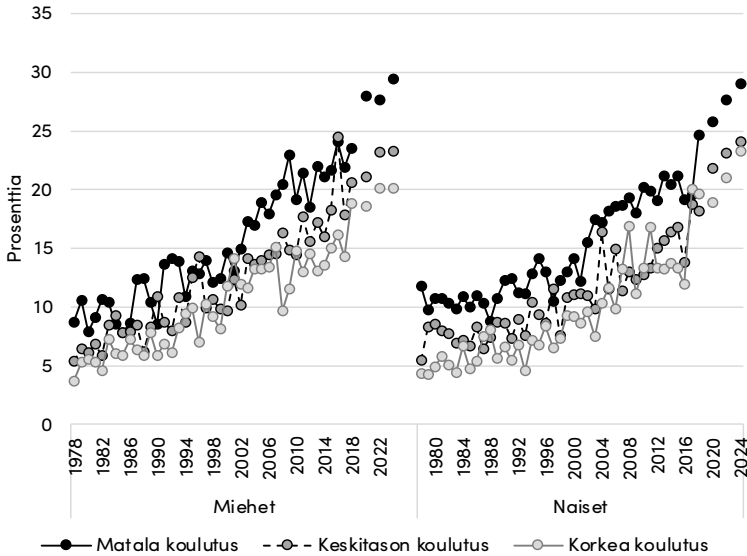
Kuvio 5. Alkoholia humalahakuisesti kerran viikossa tai useammin käyttävien osuus (AUDIT-1k) (%) sukupuolen ja koulutuksen mukaan 20–64-vuotiaista, 1999–2024.

Lähteet: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen AVTK (1999–2012), Alueellinen terveys- ja hyvinvointitutkimus ATH (2013–2017), FinSote (2018, 2020) ja Terve Suomi -tutkimus (2022, 2024). Vuosina 1999–2018 tiedot on esitetty vuosittain, vuoden 2018 jälkeen kahden vuoden välein.

25–30 prosentista alle 20 prosenttiin 2020-luvulla, korkeasti koulutetuilla jopa alle prosenttiin. Naisilla osuudet olivat 2000-luvulla 5–10 prosenttia, viimeisimmissä kyselyissä alle kuusi prosenttia kaikissa koulutusryhmissä. Humalahakuista alkoholinkäyttöä mitataan kyselyvastausten perusteella käyttäen väestökyselyihin sisällytettyä kysymystä: ”Kuinka usein olette juonut kerralla kuusi tai useampia annoksia?” Mittariin sisällytetään niiden osuus, jotka vastaavat joko kerran viikossa tai päivittäin tai lähes päivittäin.

Ylipainon ja lihavuuden painoindeksin perusteella määritellyt kansainvälisesti sovitut raja-arvot ovat 25 kg/m² ja 30 kg/m².⁷ Näiden ylittyminen

7 Lihavuus (lapset, nuoret ja aikuiset): Käypä hoito -suositus 2025.

Kuvio 6. Lihavien (kehon painoindeksi BMI ≥ 30 kg/m²) osuus (%) sukupuolen ja koulutuksen mukaan 20–64-vuotiaista, 1978–2024.

Lähteet: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen AVTK (1978–2012), Alueellinen terveys- ja hyvinvointitutkimus ATH (2013–2017), FinSote (2018, 2020) ja Terve Suomi -tutkimus (2022, 2024). Vuosina 1999–2018 tiedot on esitetty vuosittain, vuoden 2018 jälkeen kahden vuoden välein.

suurentaa monien sairauksien riskiä. Lihavuus on yleistynyt nopeasti miehillä ja naisilla koulutustasosta riippumatta (Kuvio 6). 1980-luvulla matalasti koulutetuista noin kymmenen prosenttia ylitti lihavuuden rajan. 2020-luvulla osuus on lähes 30 prosenttia. Korkeasti koulutetuilla osuus on noussut alle prosentista noin 20 prosenttiin.

Lihavuuden yleistymisen on maailmanlaajuinen ilmiö, joka uhkaa kansanterveyttä. Yksilöllisten tekijöiden lisäksi lihavuuden yleistymisen taustalla on yhteiskunnallisia syitä, jotka altistavat lihavuudelle. Esimerkkejä muuttuneista ympäristötekijöistä ovat runsaasti energiaa sisältävien ruokien helpompi saatavuus sekä arkiliikunnan ja fyysisen työn väheneminen.

Työelämän muutokset haastavat työhyvinvointia ja heijastuvat eriarvoisuuteen

Työelämä on jatkuvassa muutoksessa, ja erityisesti 2020-luvulla on suomalaisessa työelämässä koettu useita suuria murroksia, kuten koronapandemia, etä- ja hybridityön yleistyminen, työnteon monimuotoistuminen, teknologinen kehitys ja tekoälyn käyttöönotto. Nämä muutokset ovat vaikuttaneet sekä työn tekemisen tapoihin että työntekijöiden hyvinvointiin, ja vaikutukset ovat olleet erilaisia eri väestö- ja ammattiryhmissä. Tässä osiossa tarkastellaan kahta keskeistä työelämän murrosta ja niiden työhyvinvointivaikutuksia: etätyötä ja työn monimuotoistumista.

Koronapandemian mukana tulleet epävarmuus, työttömyyden kasvu ja taloudellisen tilanteen heikentyminen heikensivät väestön hyvinvointia ylipäänsä. Pandemian myötä majoitus- ja ravitsemisalan sekä kuljetuksen ja varastoinnin toimialoilla koettiin runsaasti lomautuksia ja työttömyyttä. Samalla monet etenkin toimihenkilötehtävissä työskentelevät siirtyivät etä- ja hybridityöhön hyvin nopealla aikataululla. Etä- ja hybridityöskentely jäivät pandemian jälkeen aiempaa korkeammalle tasolle, vaikka taso on sittemmin hieman laskenut. Keväällä 2021 yli 40 prosenttia palkansaajista teki etätyötä, kun vuonna 2023 etätyötä tekevien osuus oli laskenut 35 prosenttiin.⁸ Etätyötä tehdään huomattavasti enemmän toimihenkilökuin työntekijäammateissa ja enemmän valtiolla kuin kunta-alalla.⁹ Koronapandemian jälkeen etätyö yleistyi etenkin niillä aloilla, joilla sitä tehtiin jo aiemmin.¹⁰

Etätyön yhteys työhyvinvointiin on moninaista.¹¹ Yhteydet voivat olla positiivisia, kun etätyön on esimerkiksi havaittu olevan yhteydessä vähäisempään krooniseen työväsymykseen.¹² Samalla etätyön on havaittu olevan yhteydessä heikentyneeseen hyvinvointiin. Etätyön on koettu sekä helpottavan että hankaloittavan työn ja muun elämän yhteensovittamista,

8 Sutela ym. 2024.

9 Sutela ym. 2024; Lyly-Yrjänen 2026.

10 Leskinen ym. 2021.

11 Ropponen 2025.

12 Suutala ym. 2025.

ja monet arvioivat tekevänsä pidempää työviikkoa kuin toimistolla. Palautuminen on koettu haastavaksi, ja osa on raportoinut yksinäisyydestä, työssä tylsistymisestä sekä luottamuksen ja yhteisöllisyyden puutteesta.¹³ Etätöön ja työhyvinvoinnin yhteys oli myös hyvin erilaista pandemian aikaan kuin sen jälkeen. Pandemian aikana etätööhön siirtyminen vaikutti olevan pääasiassa positiivisesti yhteydessä työhyvinvointiin.¹⁴ Työhön sitoutuminen pysyi suurimmalla osalla korkealla tasolla vuosien 2019 ja 2021 välillä. Osalla etätö on laskenut työhön sitoutumista. Negatiivisia yhteyksiä on havaittu etenkin nuorilla, yksin asuvilla ja matalasti koulutetuilla.¹⁵ Yhteenvetona voidaan sanoa, että etä- ja hybridityön yhteydet terveyteen ja työhyvinvointiin eivät ole yksiselitteisiä ja ne voivat olla eri osa-alueilla yhtä aikaa sekä positiivisia että negatiivisia eikä niiden syy-seuraussuhteita tunneta vielä kovin hyvin. Tutkimustietoa etätöön työhyvinvointivaikutuksista etenkin pitkällä aikavälillä tarvitaankin vielä lisää.¹⁶

Toinen keskeinen muutos on työnteon ja toimeentulon monimuotoistuminen. Suurin osa työntekijöistä työskentelee yhä kokoaikaisissa ja toistaiseksi voimassa olevissa palkkatyösuhteissa. Työnteon muodoissa on kuitenkin nähty muutoksia. Esimerkiksi viimeisimmän Työolotutkimuksen mukaan yhä useampi vaihtaa työpaikkaa vuoden aikana.¹⁷ 2000-luvulla muutokset liittyivät pääosin osa-aikatyön kasvuun sekä erityyppisten yksinyrittäjien, freelancereiden, vuokratyöntekijöiden ja ammatinharjoittajien määrän kasvuun.¹⁸ Samalla myös monimuotoinen ansiotyö eli usean ansiotyön tekeminen yhtäaikaaisesti on lisääntynyt.¹⁹

Uudet työn ja työsuhteiden muodot voivat asettaa haasteita työntekijöiden hyvinvoinnille. Monella epätyyppillisissä työsuhteissa työskentelevillä, kuten alustatyöntekijöillä, on heikosti tietoa työterveyshuollosta. Heillä on myös enemmän puutteita työympäristössään, kuten vähäisiä vai-

13 Ruohomäki ym. 2023; Kaltiainen ym. 2025; Suutala ym. 2025.

14 Ruohomäki ym. 2020.

15 Mäkikangas ym. 2022; Kaltiainen & Hakanen 2022.

16 Ropponen 2025.

17 Sutela ym. 2024.

18 Sutela ym. 2024.

19 Järvensivu & Keränen 2024.

kutusmahdollisuuksia, kiirettä, epätyypillisiä työaikoja ja puutteita työergonomiassa.²⁰ Nämä tekijät ovat taas yhteydessä erilaisiin terveysongelmiin ja työtapaturmien riskiin. Samanlaisia riskejä on havaittu esimerkiksi vuokratyöntekijöillä.²¹

Henkisesti työnsä raskaaksi kokemisessa tai työkyvyssä suhteessa työn henkisiin vaatimuksiin on havaittu lievää kasvua pandemian jälkeen Työolobarometrin kyselytutkimuksissa.²² Myös haitallisen stressin kokemus²³, työuupumusoireilu²⁴ ja työkykynsä heikentyneeksi arvioivien osuus työikäisistä²⁵ ovat kasvaneet eri seurantatutkimusten mukaan. Yhä useampi kokee myös haitallista stressiä. Työolotutkimuksissa on havaittu, että jännittyneisyys ja itsensä töihin lähtiessään henkisesti väsyneeksi tuntevien niska-hartiakivut ovat lisääntyneet viime vuosina. Pidemmällä aikavälillä 2000-luvun aikana ovat yleistyneet esimerkiksi myös selkä- ja jalkasäryt sekä unettomuus etenkin nuoremmassa ikäryhmissä. Erityisesti 25–34-vuotiaat naiset kokevat muita enemmän uupumista, keskittymisvaikeutta, stressiä ja haluttomuutta töihin lähtiessä.²⁶

Myös mielenterveysperusteiset sairauspäivärahat ovat kasvussa. Kuviossa 7 esitetään korvattujen sairauspäivärahopäivien lukumäärää diagnosiryhmittäin miehillä ja naisilla vuosina 2000–2025. Mielenterveyden häiriöiden perusteella sairauspäivärahaa saavien määrä on kasvanut merkittävästi vuodesta 2016 alkaen etenkin alle 36-vuotiailla ja naisilla.²⁷ Kasvua on havaittu etenkin ahdistuneisuushäiriöissä.²⁸ Alempien toimihenkilöiden ja työttömien mielenterveysperusteisen sairauspäivärahan saamisen riski on kasvanut verrattuna ylempiin toimihenkilöihin.²⁹ On samalla huomionarvoista, ettei työkyvyttömyyseläkkeissä ole tapahtunut samanlaista

20 Matilla-Santander ym. 2025.

21 Nenonen ym. 2025; Mattila ym. 2024; Svartsjö & Uusitalo 2025.

22 Lyly-Yrjänä 2026

23 Lyly-Yrjänä 2026.

24 Kaltiainen ym. 2026

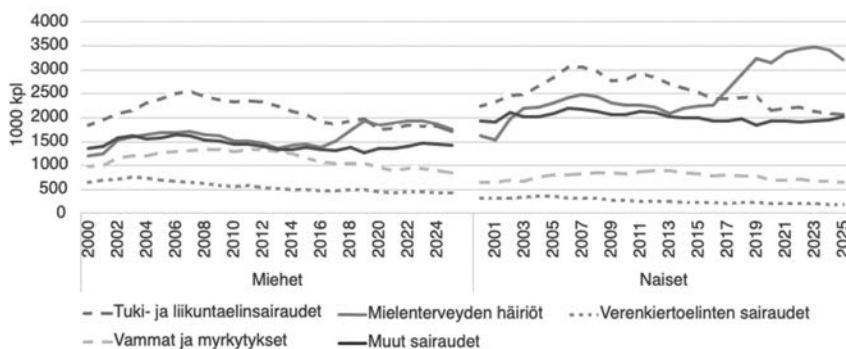
25 Sotkanen 2026.

26 Sutela ym. 2024.

27 Blomgren & Perhoniemi 2025.

28 Perhoniemi ym. 2026.

29 Perhoniemi & Blomgren 2025.

Kuvio 7. Korvattujen sairauspäivärahopäivien lukumäärä miehillä ja naisilla vuosina 2000–2025 diagnosoituvissa sairauksissa. Ei sisällä osasairauspäivärahaa, YEL-päivärahaa, tartuntatautipäivärahaa ja ansionmenetyskorvausta eikä elimen tai kudoksen luovuttajalle maksettua päivärahaa.

Lähde: Kelan avoin data.

kasvua nuorilla kuin sairauspäivärahoissa.³⁰ Mielenterveysongelmat eivät siis välttämättä johda pysyvämpään poisjäämiseen työelämästä.

Perhetausta näkyy lasten ja nuorten terveyseroissa

Lasten ja nuorten hyvinvointi on viime vuosina noussut keskeiseksi huolenaiheeksi. Tarkastelemme seuraavaksi, mitä tutkimustulokset kertovat lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin sosioekonomisista eroista. Kouluterveyskyselyihin perustuvien tulosten osalta on hyvä huomioida, että perheen sosioekonominen asema on lasten ja nuorten raportoima. Lisäksi esittelemme toisen asteen opiskelijoiden terveyden ja elintapojen eroavaisuuksia ja muutosta.

Mielenterveysongelmissa on tapahtunut selkeää kasvua viimeisen vuosikymmenen aikana.³¹ Kouluterveyskyselyissä on havaittu masennuksen kasvua 14–16-vuotiailla jo vuosina 2000–2011, ja jyrkintä kasvu oli mata-

³⁰ Eläketurvakeskus & Kela 2025.

³¹ Esim. Gyllenberg ym. 2023.

lasti koulutettujen ja työttömyyttä kokeneiden vanhempien lapsilla.³² Lu-
kuisten perhetaustaan liittyvien tekijöiden onkin havaittu olevan yhtey-
dessä lasten ja nuorten mielenterveysongelmiin.³³ Vanhempien korkeampi
koulutusaste ja perheen hyvä taloudellinen tilanne ovat yhteydessä nuor-
ten parempaan mielenterveyteen.³⁴ Korkeatuloisten ja korkeasti koulutet-
tujen vanhempien 4–17-vuotiailla lapsilla on myös havaittu vähemmän
erikoissairaanhoidoa vaativia mielenterveyshäiriöiden diagnooseja.³⁵ Vii-
meisimpien tutkimusten mukaan masentuneisuus ja ahdistuneisuus kas-
voivat nuorilla koronapandemian aikana, mutta perhetaustan yhteys nii-
hin ei muuttunut. Tunne-elämän oireilu oli kuitenkin aiempaa yleisempää
matalan sosioekonomisen aseman perheiden nuorilla.³⁶

Vanhempien sosioekonominen asema oli tutkimuksissa yhteydessä
myös useisiin sellaisiin tekijöihin, jotka saattavat selittää eroja mielenter-
veysoireilussa. Vanhempien matala koulutus, työttömyys ja vanhemman
yksinhuoltajuus olivat yhteydessä niin kiusaamiseen kuin kiusatuksi tule-
miseen.³⁷ Niillä nuorilla, joilla oli paljon kasautunutta huono-osaisuutta,
kiusaaminen ja kiusatuksi tuleminen kasvoivat eniten vuosina 2010–2015.³⁸
Vanhempien matala koulutus ja perheen heikoksi koettu taloudellinen til-
anne olivat yhteydessä myös lapsen impulsiiviseen ja häiritsevään käy-
tökseen.³⁹ Tämän lisäksi vanhempien heikko taloudellinen tilanne oli
yhteydessä nuorten kokemaan osattomuuteen koululuokassa⁴⁰ sekä fyys-
isen väkivallan uhkaan.⁴¹ Kuormittavien elämäntapahtumien, kuten van-
hempien eron, perheenjäsenen vakavan sairastumisen tai kuoleman ja
erityisesti oman vakavan sairastumisen tai vammautumisen – ja näiden

32 Torikka ym. 2014.

33 Hirsimäki ym. 2015; Karjalainen ym. 2017; Wargh ym. 2015.

34 Appelqvist-Schmidlechner ym. 2019.

35 Vaalavuo ym. 2022.

36 Kaltiala ym. 2023.

37 Knaappila ym. 2019.

38 Knaappila ym. 2019.

39 Karjalainen ym. 2024.

40 Hautala ym. 2022.

41 Siitari ym. 2021.

tapahtumien kasautumisen – on havaittu lisäävän masennusoireilua neljäs- ja viidesluokkalaisilla.⁴²

Muissa kuin kouluterveyskyselyyn pohjautuvissa tutkimuksissa sosioekonominen perhetausta on liitetty myös lasten ja nuorten aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöihin (ADHD), jotka ovat lisääntyneet merkittävästi viime vuosina.⁴³ Yleisesti käytös- ja tunnehäiriöiden tai neuropoikkeavuuden, johon lukeutuu myös ADHD, perusteella vammaistukea saavien määrä on kasvanut jopa 126 prosenttia viimeisten kymmenen vuoden aikana.⁴⁴ ADHD:n ja muiden neurokehityksellisten oireyhtymien yleistyminen näkyy myös Kelan kuntoutusterapiaa saavien lasten ja nuorten määrän 81 prosentin kasvuna vuosina 2017–2025.⁴⁵ Suurin osa terapian saajista on alakouluikäisiä lapsia, erityisesti poikia.

Kuviossa 8. esitetään ADHD-lääkkeitä käyttävien osuudet 7–12-vuotiaiden ja 13–17-vuotiaiden keskuudessa Suomessa alueittain jaoteltuna. Diagnoosien myötä myös ADHD-lääkkeiden käyttö on kasvanut selvästi vuosina 2014–2024. Vaikka suurin kasvu on taittunut, vuonna 2025 ADHD-lääkkeitä käytti jo 11 prosenttia alakouluikäisistä pojista ja neljä prosenttia tytöistä. Hieman vanhemmista 13–17-vuotiaista pojista niitä käytti 11 prosenttia ja tytöistä kuusi prosenttia.⁴⁶ Kaikki lääkeostot eivät näy näissä tilastoissa, mutta kasvu on selvää ja huomattavaa esimerkiksi verrattuna Ruotsiin. Terveyserojen näkökulmasta Suomen alueelliset erot lääkeostoissa nousevat esiin. Erityisesti Itä-Suomi erottuu tilastojen kärjessä selvästi muista alueista.

Samalla ilmiöön kytkeytyvä eriarvoisuus koskettaa yhä suurempaa osaa lapsista ja nuorista. Suomalaisessa rekisteritutkimuksessa vanhempien matala koulutus lisäsi ADHD-diagnoosin saamisen todennäköisyyttä lapsilla ja nuorilla.⁴⁷ Poikkeuksen muodostivat teini-ikäiset tytöt, joilla vanhempien korkea koulutus lisäsi diagnoosin todennäköisyyttä.

42 Talja ym. 2019.

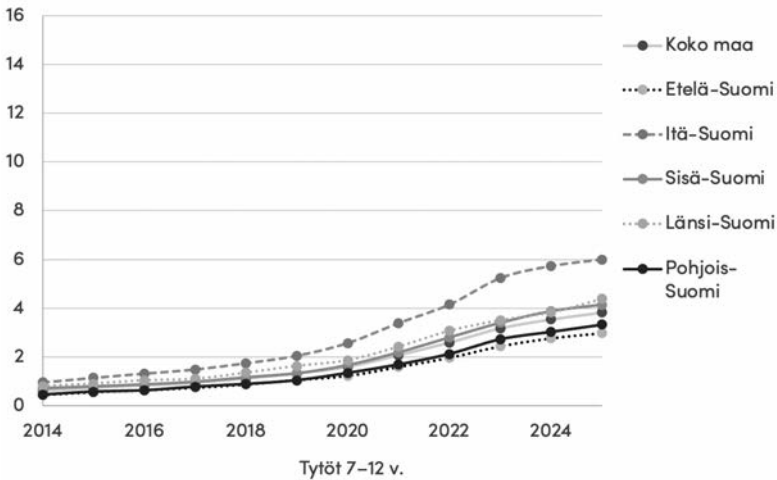
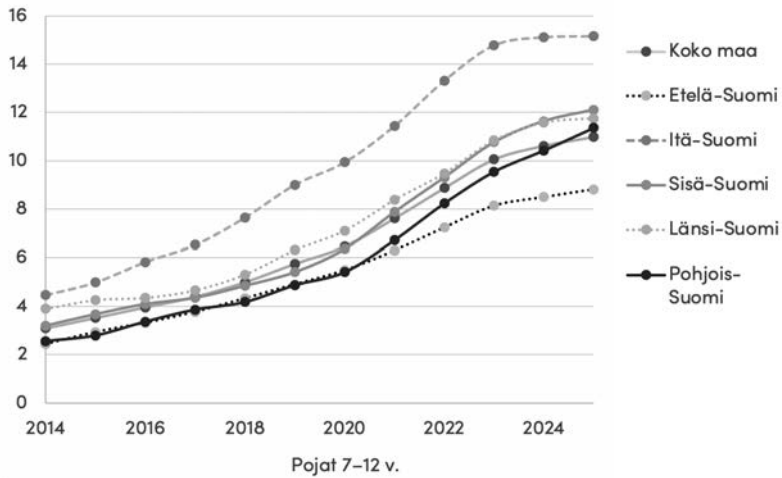
43 Kela 2026; Vuori 2025.

44 Sarnola 2023.

45 Kela 2026b.

46 Kela 2025; Kela 2026c.

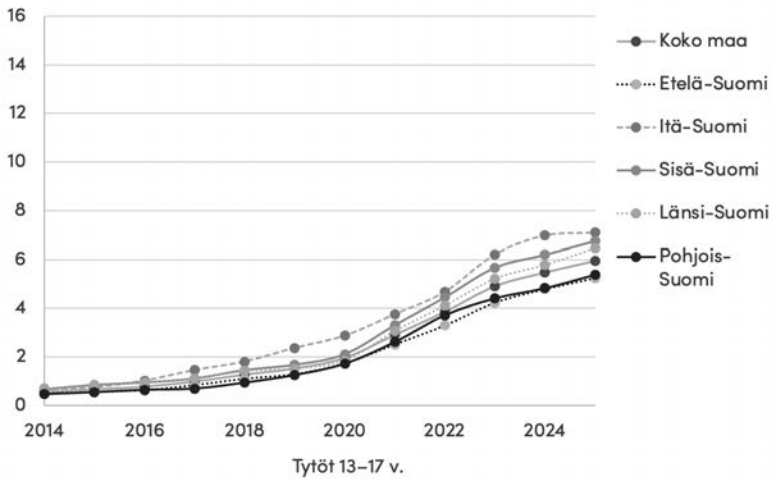
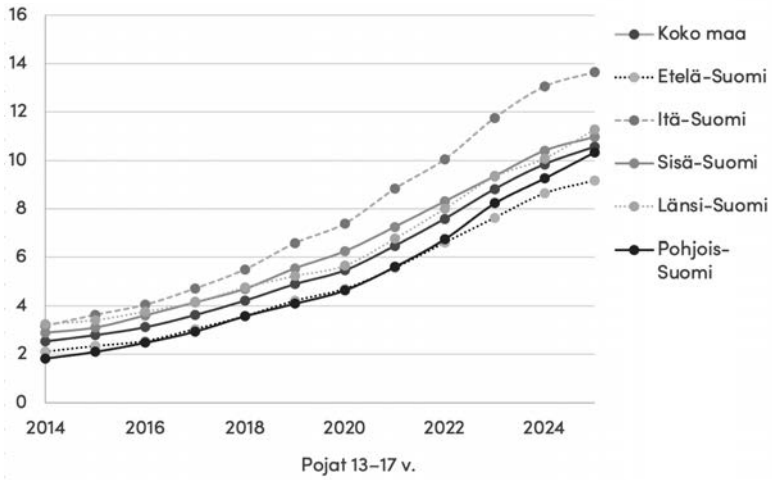
47 Volotinen ym. 2023.

Kuvio 8. ADHD-lääkkeitä käyttävien osuus (%) 7–12- ja 13–17-vuotiailla Suomessa alueittain vuosina 2014–2025.

Lähde: Kelan tietotarjotin.

Terveyshaasteet muuttuvat – terveyserot säilyvät

Toisessa rekisteritutkimuksessa havaittiin, että vanhempien matala koulutus oli vahvemmin yhteydessä ADHD-diagnooseihin lapsuudessa kuin nuoruudessa ja perheissä, joissa muilla ei tätä diagnoosia ole.⁴⁸

Asiantuntijat ovat väläyttelleet ADHD-diagnoosien yleistymisen syiksi diagnosoinnin ongelmia sekä lasten ja nuorten kasvuympäristöön liittyviä tekijöitä, kuten sosiaalisen median käyttöä, vähäistä liikuntaa sekä puutteellista unta ja ravintoa. Tutkimushavainnot viittaavat siihen, että suurempi ruutu-aika kytkeytyy negatiivisesti nuorten liikunnan ja unen määrään, keskittymiseen, mielenterveyteen ja hyvinvointiin.⁴⁹ Suomalaisissa tutkimuksissa vähäisempi fyysinen aktiivisuus ja suurempi ruutu-aika lapsuudessa, erityisesti mobiililaitteiden käyttö, on lisäksi yhdistetty koettuun stressiin ja masennusoireisiin nuoruusiällä.⁵⁰ Lasten ja nuorten ruutuajan on havaittu olevan suurempaa, kasvavan nuoruusiässä jyrkemmin ja vaikuttavan maailmanlaajuisesti negatiivisemmin nuorten hyvinvointiin matalan sosioekonomisen aseman perheissä.⁵¹ Nämä havainnot saattavat osin selittää erilaisista perhetaustoista tulevien eroja mielenterveydessä ja käyttäytymishäiriöissä. Mielenterveysongelmien, ADHD:n ja ylipäänsä neuroepätyypillisyyden yleistymisessä vaikuttanee taustalla myös ilmiöiden tunnettuuden kasvu, mikä on lisännyt hoitoon hakeutumista ja diagnosoija.

Elintapojen osalta nuorten tupakkatuotteiden ja alkoholin käyttö on keskimäärin laskenut viimeisten 15–20 vuoden aikana, mutta samalla perhetaustan vaikutus niiden käyttöön on jopa voimistunut. Korkeakoulutettujen vanhempien nuoret käyttävät matalasti koulutettujen vanhempien nuoria vähemmän alkoholia⁵², tupakkaa⁵³ ja kannabista.⁵⁴ Esimerkiksi niillä nuorilla, joiden vanhemmilla on matala koulutus tai työttömyyttä, alkoholin käyttö ja humalahakuinen juominen eivät ole vähentyneet.⁵⁵ Huo-

48 Volotinen ym. 2025.

49 Frielingsdorf 2025; Gracia ym. 2026.

50 Haapala ym. 2025.

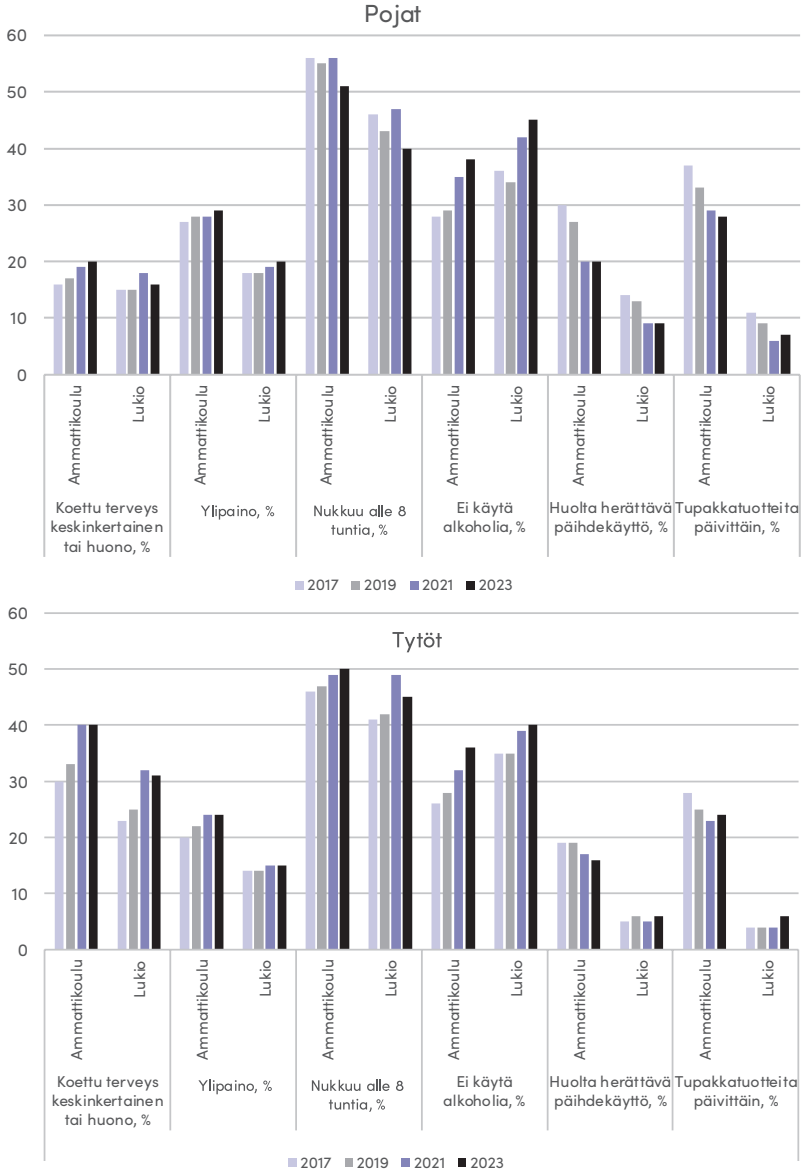
51 Bohnert & Gracia 2023; Gracia ym. 2026.

52 Torikka ym. 2016.

53 Ruokolainen ym. 2019.

54 Knaappila ym. 2020.

55 Torikka ym. 2016.

Kuvio 9. Lukiossa ja ammattikoulussa opiskelevien terveys ja elintavat sukupuolen mukaan 2017–2023. Osuudet (%) 1. ja 2. vuoden opiskelijoista.

Lähde: Sotkanetin avoin data, indikaattorit 3726–3727, 3916, 3925, 3931, 3940, 4731–4732, 4737–4738, 5363–5364.

lestuttavana ilmiönä lasten ja nuorten ylipainoisuus on kasvanut selkeästi vuosina 1996–2017.⁵⁶ Äidin matala koulutus, vanhempien työttömyys ja perheen huonoksi koettu taloudellinen tilanne olivat yhteydessä nuorten ylipainoon.

Kuviossa 9 vertaamme keskenään lukioissa ja ammattikouluissa opiskelevien toisen asteen opiskelijoiden eroavaisuuksia terveydessä ja elintavoissa vuosina 2017–2023. Korkeintaan keskinkertaiseksi terveytensä kokevien määrä kasvoi tarkastelujaksolla, kun viimeisimpänä mittausvuonna kehitys on pysähtynyt tai osin jopa kääntynyt lievään laskuun. Ammattikoulussa opiskelevat kokivat terveytensä huonommaksi kuin lukiolaiset, ja erot ovat hieman suuremmat tytöillä kuin pojilla. Yleisesti tytöt kokivat terveytensä korkeintaan keskinkertaiseksi poikia useammin. Ylipainoisten määrä on lievästi kasvanut vuosina 2017–2023. Ylipainoisten osuus on korkeampi ammattikoulussa kuin lukiossa opiskelevilla sekä pojilla tyttöihin verrattuna.

Alle kahdeksan tuntia yössä nukkuvien osuus kasvoi vuoteen 2021 asti, jonka jälkeen heidän osuutensa on kääntynyt laskuun kaikilla muilla paitsi ammattikoulussa opiskelevilla tytöillä (Kuvio 9). Ammattikoulussa opiskelevat nukkuvat alle kahdeksan tuntia yössä useammin kuin lukiolaiset ja pojat useammin kuin tytöt. Tytöillä vastaava ero oppilaitosten välillä näyttää tasoittuneen viime vuosina, mikä liittyy tämän aineiston perusteella siihen, että lukiolaistytöjen unitottumukset ovat huonontuneet 2020-luvulle tullessa. Päihteiden käyttö on vähentynyt sekä ammattikoulussa että lukiossa opiskelevilla. Ammattikoulussa opiskelevilla käyttö on lukiossa opiskelevia yleisempää ja pojilla yleisempää kuin tytöillä.

Päätelmät ja suositukset

Sosioekonomiset erot heijastuvat edelleen terveyteen ja elintapoihin. Korkeammin koulutetut elävät keskimäärin pidempään ja kokevat terveydentilansa useammin hyväksi kuin matalammin koulutetut. Vaikka tupakointi ja humalahakuinen alkoholin käyttö ovat yleisesti ottaen vähentyneet, ovat sosioekonomiset erot näissä elintavoissa pääosin säilyneet: humalahakui-

⁵⁶ Mäki ym. 2019.

nen juominen ja päivittäinen tupakointi ovat yleisempiä matalasti koulutetuilla. Vastaavasti lihavuus on edelleen yleisempää matalasti koulutetuilla, vaikka lihavuus on etenkin viime vuosina yleistynyt koulutustaustasta riippumatta. Lihavuus on yleistynyt myös lapsilla ja nuorilla, ja sosioekonomiset erot näkyvät myös heissä. Terveiden ja siihen yhteydessä olevien elintapojen pidemmän aikavälin kehityskulkuja tarkasteltaessa voidaankin havaita, että eri väestöryhmien välisillä terveyseroilla on taipumus säilyä erilaisissa tilanteissa.

Työelämä on murroksessa, ja etenkin koronapandemian jälkeen on tapahtunut useita suuria muutoksia. Etätöön yleistyminen vaikuttaa väistämättä työntekijöiden terveyteen ja hyvinvointiin. Vaikutukset vaihtelevat suuresti työntekijäryhmien, kuten ikäryhmien ja toimialojen, välillä. Uusien työn muotojen ja erilaisten epävarmuustekijöiden lisääntyminen asettaa haasteita työikäisten jaksamiselle. Mielenterveysongelmat ovat kasvaneet 2010-luvulta alkaen nopeasti, ja yhä useammalla on haasteita työssäjaksamisessa.

Myös lasten ja nuorten mielenterveysongelmat, neuroepätyypillisuus ja erilaiset käytöshäiriöt ovat yleistyneet viimeisen vuosikymmenen aikana. Perheen korkeampi sosioekonominen asema on yhteydessä parempaan psyykkiseen hyvinvointiin ja vähäisempiin käytöshäiriöihin. Vastaa- via havaintoja on tehty muissakin Pohjoismaissa.⁵⁷ Tutkimusnäytön puuttuessa on vaikea sanoa, miten tilanne on muuttunut suhteessa aiempiin vuosikymmeniin. Tehdyt havainnot kuitenkin viittaavat siihen, että sosioekonomisella asemalla on ollut yhteys lasten ja nuorten mielenterveyteen myös aiemmin.

Eriarvoisuuden kehityksestä tarvitaan siis lisää tutkimusta niin mielen- terveyden kuin esimerkiksi lasten ja nuorten kasvaneiden ADHD-diagnoosien näkökulmasta. Muutokset nuorten terveydessä ja elintavoissa ovat silti olleet pääosin myönteisiä. Kuitenkin esimerkiksi ylipainoisuus on yleistynyt jo vuosien ajan ja nousu on korostuneempaa matalan sosio- ekonominen aseman perheistä tulevilla sekä ammattikoulussa opiskelevilla nuorilla.

57 Loft & Waldfogel 2020.

Lihavuuden yleistyminen Suomessa on osa maailmanlaajuisia ilmiöitä. Esimerkiksi *Lancet*-lehti, useat yliopistot ja *Lancetin* lihavuuskomissio (World Obesity Federation) kuvaavat, kuinka lihavuus, aliravitsemus ja ilmastonmuutos kietoutuvat toisiinsa ja vahvistavat toisiaan.⁵⁸ Näiden ilmiöiden yhteiset taustatekijät liittyvät muun muassa ruoantuotantoon ja maatalouteen, rakennettuun ympäristöön sekä liikkumiseen ja liikenteeseen. Esimerkiksi prosessoidun, energiatiheän ja sokeripitoisen ruoan runsas saatavuus ja markkinointi lisäävät lihavuutta. Samalla näiden ruokien tuotanto kuormittaa ympäristöä, mikä uhkaa ruoantuotannon edellytyksiä. Myös esimerkiksi autoilun kasvu vähentää hyötyliikuntaa ja siten heikentää kansanterveyttä.

Vaikka ratkaisuisista koituisi hyötyä kaikilla osa-alueilla, ongelmiin ei ole löytynyt poliittista ratkaisua. Poliittista jähmyyttä ylläpitää muun muassa vaikutusvaltaisten kaupallisten intressien vastustus. Ratkaisuehdotuksemme ovat pitkälti samoja, joita kansanterveyden edistämiseksi on jo pitkään suositeltu: ravitsemuspolitiikan, kaupunkisuunnittelun ja verotuksen suuntaaminen kansanterveyden ja ympäristön kannalta kestävämmäksi, kestäväen maatalouden tukeminen, markkinoinnin vahvempi sääntely ja kaupallisten kytkösten läpinäkyvyyden lisääminen.

Yksi selkeimmistä esimerkeistä markkinavoimien kansanterveydelle haitallisista vaikutuksista on tupakointi. Toisaalta länsimaissa tapahtunut tupakoinnin merkittävä väheneminen osoittaa, että kansanterveyden edistämiseen tähtäävät toimet voivat olla vaikuttavia, vaikka vastassa on voimakkaita kaupallisia intressejä. Tupakoinnin vähentymisessä keskeistä lienee ollut sosiaalisten normien muutos ja tätä tukeneet sääntelykeinot (esimerkiksi savuttomat tilat, markkinointikielto, varoituskuvat ja kansainvälinen yhteistyö).⁵⁹ Tupakkatuotteiden kulutus yleistyy kuitenkin edelleen osassa maita ja tietyissä väestöryhmissä, ja markkinoille tulee jatkuvasti uusia nikotiinivalmisteita, joiden käyttö yleistyy.⁶⁰ Tupakoinnin vähentämistoimet kohtaavat edelleen vastarintaa kaupallisilta toimijoilta.⁶¹

⁵⁸ Swinburn ym. 2019.

⁵⁹ Hoek ym. 2022.

⁶⁰ Jafari ym. 2021; Dai ym. 2022.

⁶¹ Daube & Maddox 2021.

Samaan aikaan yritykset tuottavat kansanterveyden ongelmiin lääkkeellisiä ratkaisuja. Esimerkiksi tupakoinnin lopettamisessa käytetty nikotiini oli vuosien ajan Suomen euromääräisesti myydyin lääkeaine. Vuonna 2024 sen tukkumyynnin arvo Suomessa oli 64 miljoonaa euroa, ja sen ohitti vain semaglutidi (75 miljoonaa euroa), jota käytetään yhä enenevässä määrin lihavuuden hoidossa: vuonna 2025 lihavuuslääkkeitä osti jo 100 000 suomalaista.⁶² Lihavuuden hoitoon tarkoitettujen lääkkeiden yleistyminen onkin toinen esimerkki yksilötason ratkaisusta terveysongelmiin tilanteessa, jossa poliittiset ehkäisevät toimet ovat jääneet riittämättömiksi.

Uudet terveysteknologiat ovat tärkeitä edistysaskelia, mutta ongelmat eivät ratkea vain diagnooseilla ja lääkkeillä. Esimerkiksi lasten ja nuorten lisääntyneen ADHD:n taustatekijöistä on nostettu esiin terveydenhuollon toimimattomuus ja diagnosoinnin ongelmat.⁶³ Lisäksi esillä ovat olleet kasvuympäristöön liittyvät tekijät, kuten hankalat perhetilanteet, oppimisympäristöjen ongelmat, opiskelupaineet, liiallinen sosiaalisen median käyttö sekä puutteellinen uni, ravinto ja liikunta. Näihin ongelmiin on mahdollista tarttua terveydenhuollossa ja politiikan tasolla. Taloudellisen, inhimillisen ja ympäristön kestävyys näkökulmasta painopisteen tulisi olla ennaltaehkäisyssä poliittisin toimin. Kansanterveyden ongelmia koskevassa keskustelussa korostuvat silti yksilökeskeiset kehystykset.⁶⁴

Nuorten mielenterveysongelmien yleistyminen on maailmanlaajuinen ilmiö.⁶⁵ Syitä tälle on useita, mutta kiihtyvä digitalisaatio ja erityisesti sosiaalisen median koukuttavat algoritmit on toistuvasti liitetty mielenterveyden ongelmien ja esimerkiksi keskittymisongelmien ja ADHD-diagnoosien kasvuun.⁶⁶ Useissa maissa onkin viime vuosina valmisteltu toimia, joilla pyritään rajoittamaan lasten ja nuorten älylaitteiden ja sosiaalisen median käyttöä. Australia kielsi ensimmäisenä maana sosiaalisen median

62 Fimea & Kela 2025; Kela 2026.

63 Volotinen ym. 2025.

64 Temmann ym. 2021.

65 McGorry ym. 2024.

66 Haidt 2026; McGorry ym. 2024; Metzler & Garcia 2024.

alle 16-vuotiailta.⁶⁷ Tähän suuntaan mennään Euroopassakin. Suomessa elokuussa 2025 voimaan tullut perusopetuslain muutos mahdollisti mobiililaitteiden käytön rajoittamisen kouluissa. Vastaavista rajoituksista on saatu jo esimerkiksi Norjassa näyttöä erityisesti haavoittuvan sosioekonominen taustan omaavien tyttöjen mielenterveyden paranemisena.⁶⁸ Myös mobiililaitteiden ikärajoja on pohdittu, mikä olisi nykyisen tutkimusnäytön pohjalta onnistuessaan askel oikeaan suuntaan.⁶⁹

Terveyserot heijastavat vallan, resurssien ja hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien epätasaista jakautumista, jota yhteiskunnan rakenteet ylläpitävät. Terveyserojen kaventamisen onkin jo 1970-luvulta lähtien ymmärretty vaativan hallinnonalat ylittäviä toimia. Myös vuosien kansanterveydelliset muutokset ilmentävät sitä, miten yhteiskunnallisten ja maailmanlaajuisten muutosten vaikutusten jakautuvat. Esimerkiksi lihavuus ja mielenterveysongelmat ovat yleisimpiä niissä väestöryhmissä, joissa on puutteita hyvinvoinnin muillakin osa-alueilla. Työhyvinvoinnin ongelmat korostuvat niillä, joiden asema työmarkkinoilla on heikoin, vaikka työpaikoillakin työntekijöiden hyvinvointia voidaan tukea erilaisin toimin.⁷⁰

Terveyserojen kaventamiseksi terveysvaikutukset pitäisi huomioida kaikessa politiikassa. Viime vuosina Suomessa on korostunut julkisen velan pienentäminen lähinnä menoleikkausten avulla. Samaan aikaan työttömyys ja lapsiköyhyys ovat kasvaneet selvästi.⁷¹ Näiden muutosten mahdollisia vaikutuksia kansanterveyteen tai terveyseroihin ei ole kattavasti arvioitu, eikä niistä ole juuri käyty julkista keskustelua. Yksi selitys voi olla se, että terveysvaikutusten ennakoarviointiin ei ole ollut käytettävissä soveltuvia menetelmiä. Isossa-Britanniassa on hiljattain kehitetty mallinnus-työkalu, jolla politiikkatoimien terveysvaikutuksia on mahdollista arvioida samaan tapaan kuin taloudellisia vaikutuksia.⁷² Tällaiset lähestymistavat voisivat lisätä ymmärrystä poliittisten päätösten laajemmista seurauksista.

67 Champion ym. 2025.

68 Abrahamsson 2026.

69 Haidt 2026.

70 Ervasti ym. 2022; Fox ym. 2022.

71 Tervola ja Ollonqvist 2025; Tilastokeskus 2026; Valkama 2026.

72 Kopasker ym. 2024.

Lähteet

- Aaltonen, Katri & Sanni Kotimäki & Laura Salonen & Essi Tenhunen (2020) Terveyserot. Teoksessa: *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020*. Helsinki: Into Kustannus.
- Abrahamsson, Sara (2026) Smartphone bans, student outcomes and mental health. *Journal of Human Resources* 61(3), 0224–13403R2. <https://doi.org/10.3368/jhr.0224-13403R2>.
- Appelqvist-Schmidlechner Kaija & Nina Tamminen & Pia Solin (2019) Nuorten kokema positiivinen mielenterveys perhetaustan mukaan. Tutkimuksesta tiiviisti 19/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-331-1>.
- Blomgren, Jenni & Riku Perhoniemi (2025) Long-term sickness absence in Finland (Reports No. 8). Helsinki: Kela. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/ae62c7d2-06f4-4214-8977-1d4e6efe889e/content>.
- Bohnert, Melsisa & Pablo Gracia (2023) Digital use and socioeconomic inequalities in adolescent well-being: Longitudinal evidence on socioemotional and educational outcomes. *Journal of Adolescence* 95(6), 1179–1194. <https://doi.org/10.1002/jad.12193>.
- Champion, Katrina E. & Louise Birrell & Scarlett Smout & Maree Teesson & Tim Slade (2025) Debate: Social media in children and young people – Time for a ban? Beyond the ban – Empowering parents and schools to keep adolescents safe on social media. *Child and Adolescent Mental Health* 30 (4), 411–413. <https://doi.org/10.1111/camh.70032>.
- Dai, Xiaochen & Emmanuela Gakidou & Alan D. Lopez (2022) Evolution of the global smoking epidemic over the past half century: Strengthening the evidence base for policy action. *Tobacco Control*, 31, 129–137.
- Daube, Mike & Raglan Maddox (2021) Impossible until implemented: New Zealand shows the way. *Tobacco Control*, 30, 361–362.
- Eläketurvakeskus & Kela (2026). Työ- ja kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeensaajat sairauspääryhmittäin. Tilastotietokanta, Eläketurvakeskus. https://tilastot.etk.fi/pxweb/fi/ETK/ETK__110kaikki_elakkeensaajat__10elakkeensaajien_lkm/elsa_kio_tk_diag.px/chart/chartViewLine/ (viitattu 26.1.2026).
- EuroHealthNet ja Centre for Health Equity Analytics (CHAIN) (2025) Social inequalities in health in the EU: Are countries closing the health gap? Technical report. Brussels. https://eurohealthnet.eu/wp-content/uploads/publications/2025/2509_social-inequalities-in-the-eu_technical-report.pdf (viitattu 26.1.2026).
- EuroHealthNet & Centre for Health Equity Analytics (CHAIN) (2025b) Social inequalities in health in the EU: Are countries closing the health gap? Summary report. Brussels. https://eurohealthnet.eu/wp-content/uploads/publications/2025/2509_social-inequalities-in-health_summary-report.pdf (viitattu 26.1.2026).
- Eurofound (2025) *Living and working in Europe 2024*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- Ervasti, Jenni & Johanna Kausto & Päivi Leino-Arjas & Jarno Turunen & Pekka Varje & Ari Väänänen (2022) Työkyvyn tuen vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus työkyvyn tukitoimien työkyky- ja kustannusvaikutuksista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-131-5>.
- Fimea & Kela (2025) Suomen lääketilasto 2024. Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimea ja Kansaneläkelaitos 2025. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025061166746>.
- Gracia, Pablo & Roger Fernandez-Urbano & Maria Rubio-Cabañez & Seyma Celik & Beyda Cineli (2026). Problematic social media use and adolescent wellbeing: The role of family socioeconomic status across 43 countries. *World Happiness Report 2026*. <https://doi.org/10.18724/whr-z6ws-dp10>.
- Gyllenberg, David & Kalpana Bastola & Wan Mohd Azam Wan Mohd Yunus & Kaisa Mishina & Emmi Liukko & Antti Kääriälä & Andre Sourander (2023) Comparison of new psychiatric diagnoses among Finnish children and adolescents before and during the COVID-19

- pandemic: A nationwide register-based study. *PLOS Medicine* 20(2): e1004072. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1004072>.
- Fox, Kimberly E & Sydney T. Johnson & Lisa F. Berkman & Marjaana Sianoja & Yenee Soh & Laura D. Kubzansky & Erin L. Kelly (2022) Organisational- and group-level workplace interventions and their effect on multiple domains of worker well-being: A systematic review. *Work & Stress* 36(1), 30–59. <https://doi.org/10.1080/02678373.2021.1969476>.
- Frielingsdorf, Helena & Victoria Fomichov & Ingrid Rystedt & Sofia Lindstrand & Laura Korhonen & Hanna Henriksson (2025) Associations of time spent on different types of digital media with self-rated general and mental health in Swedish adolescents. *Scientific Reports* 15(993). <https://doi.org/10.1038/s41598-024-83951-x>.
- Haapala, Eero A. & Marja H. Leppänen & Silja Kosola & Kaisa Appelqvist-Schmidlechner & Siiri-Liisi Kraav & Juuso J. Jussila & Tommi Tolmunen & David R. Lubans & Aino-Maija Eloranta & Ursula Schwab & Timo A. Lakka (2025) Childhood lifestyle behaviors and mental health symptoms in adolescence. *JAMA Network Open* 8(2), e2460012. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2024.60012>.
- Haidt, Jonathan (2024). *The anxious generation: How the great rewiring of childhood is causing an epidemic of mental illness*. London: Penguin Random House.
- Hautala, Helena & Hannu Lehti & Johanna Kallio (2022) Family background and classroom belonging among adolescent students in Finland. *Child Indicators Research* 15, 863–883. <https://doi.org/10.1007/s12187-021-09894-1>.
- Hirsimäki, Terhi & Anja Rantanen & Hanne Kivimäki & Anna-Maija Koivisto & Katja Joronen (2015) Perhetekijöiden yhteys ammattiin opiskelevien tyttöjen ja poikien itsearvioituun masentuneisuuteen. *Hoitotiede* 27(3), 199–212.
- Hoek Janet & Richard Edwards & Andrew Waa (2022) From social accessory to societal disapproval: Smoking, social norms and tobacco endgames. *Tobacco Control*, 31, 358–364.
- Jafari, Alireza & Abdolhalim Rajabi & Mahdi Gholian-Aval & Nooshin Peyman & Mehrsadat Mahdizadeh & Hadi Tehrani (2021) National, regional, and global prevalence of cigarette smoking among women/females in the general population: A systematic review and meta-analysis. *Environmental Health and Preventive Medicine* 26(5). <https://doi.org/10.1186/s12199-020-00924-y>.
- Kaltiala, Riittakerttu & Terhi Aalto-Setälä & Olli Kiviruusu (2023) Socioeconomic disparities in adolescent anxiety and depression in Finland have not increased during the COVID-19 pandemic. *Scandinavian Journal of Public Health* 51(5), 656–663.
- Kaltiainen, Janne & Jari Hakanen & Jie Li (2026) Työolot ja työhyvinvointi 2019, 2023, 2025. Miten Suomi voi? -tutkimus. Tutkimuskooste. <https://www.ttl.fi/sites/default/files/2026-03/miten-suomi-voi-tuloskooste-maaliskuu-2026.pdf> (viitattu 17.3.2026).
- Kaltiainen, Janne & Sampo Suutala & Jari Hakanen (2025) Etätöyön hyödyt ja haasteet. Tutkimushavaintoja Hyvinvointi ja yhteisöllisyys monipaikkatyön ytimessä -hankkeesta. <https://www.ttl.fi/sites/default/files/2025-06/etatyon-hyodyt-ja-haasteet.pdf> (viitattu 17.3.2026).
- Kaltiainen, Janne & Jari Hakanen (2022) Changes in occupational well-being during COVID-19: The impact of age, gender, education, living alone, and telework in a Finnish four-wave population sample. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health* 48(6), 457–467. <https://doi.org/10.5271/sjweh.4033>.
- Karjalainen, Virpi & Anja Rantanen & Anni Matikka & Anna-Maija Koivisto & Katja Joronen (2017) Perhetekijöiden ja sosioekonomisten tekijöiden yhteys ammattiin opiskelevien nuorten itsearvioituun ahdistuneisuuteen. *Hoitotiede* 29(2), 113–124.
- Karjalainen, Piia & Päivi Santalahti & Terhi Aalto-Setälä & Olli Kiviruusu (2024) Epäsosiaalinen käytös ja sen yhteys perhetaustaan, oppimisvaikeuksiin, hyvinvointiin ja koulussa saatuaan tukeen 4. ja 5. luokkalaissilla. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 6(1), 3–17.
- Kela (2025) ADHD-, masennus- ja psykoosilääkkeiden käyttö on yleistynyt lapsilla ja nuorilla – uusi sovellus näyttää alueelliset ja sukupuolten väliset erot lääkkeiden käytössä. Kelan

- tiedote: <https://tietotarjotin.fi/uutinen/1230087/adhd-masennus-ja-psykoosilaakkeiden-kaytto-on-yleistynyt-lapsilla-ja-nuorilla-uusi-sovellus-nayttaa-alueelliset-ja-sukupuolten-valiset-erot-laakkeiden-kaytossa?q=Nuorten%20ADHD-%2C%20masennus-%20ja%20psykoosil%2C%20A4%20C3%A4kkeiden%20k%2C%20A4yt%2C%20B6n%20tilannekuva> (viitattu 20.1.2026).
- Kelan avoin data. <https://www.avoindata.fi/data/fi/dataset/sairauspaivarahojen-saajat-ja-maksetut-etuuudet-sairauspaaryhmittain> (viitattu 29.1.2026).
- Kela (2026a) Lihavuuslääkkeitä käyttää jo yli 100 000 suomalaista – kasvu jatkuu erittäin voimakkaana. Kelan tiedote: <https://tietotarjotin.fi/uutinen/1361928/lihavuuslaakkeita-kayttaa-jo-yli-100-000-suomalaista-kasvu-jatkuu-erittain-voimakkaana> (viitattu 20.3.2026).
- Kela (2026b) Neurokehityksellisten oireyhtymien diagnoosien yleistymisen heijastuu Kelan järjestämään kuntoutukseen – erityisesti esi- ja alakouluikäiset pojat korostuvat saajissa. Kelan tiedote: <https://tietotarjotin.fi/uutinen/1365265/neurokehityksellisten-oireyhtymien-diagnoosien-yleistyminen-heijastuu-kelan-jarjestamaan-kuntoutukseen-erityisesti-esi-ja-alakouluikaiset-pojat-korostuvat-saajissa> (viitattu 24.3.2026).
- Kela (2026c) ADHD-lääkityksen aloitus Suomessa: ilmiö vaatii kokonaisvaltaista tarkastelua. Kelan tiedote: <https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/1362613/adhdlaakityksen-aloitus-suomessa-ilmiö-vaatii-kokonaisvaltaista-tarkastelua> (viitattu 24.3.2026).
- Knaappila, Noora & Mauri Marttunen & Sari Fröjd & Nina Lindberg & Riittakerttu Kaltiala (2020) Changes in cannabis use according to socioeconomic status among Finnish adolescents from 2000 to 2015. *Journal of Cannabis Research* 2(44). <https://doi.org/10.1186/s42238-020-00052-y>.
- Kopasker, Daniel & Patryk Bronka & Rachel M. Thomson & Vladimir Khodygo & Theocharis Kromydas & Petra Meier & Alison Heppenstall & Clare Bamba & Nik Lomax & Peter Craig & Matteo Richiardi & Srinivasa Vittal Katikireddi (2024) Evaluating the influence of taxation and social security policies on psychological distress: A microsimulation study of the UK during the COVID-19 economic crisis. *Social Science & Medicine*, 351, 116953.
- Käypä hoito -suositus (2025) Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lihavuustutkijat ry:n ja Suomen Lastenlääkäriyhdistys ry:n asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. www.kaypahoito.fi (viitattu 27.4.2026).
- Lahelma, Eero (2025) Terveiden eliarvoisuuden pitkä historia. *Yhteiskuntapolitiikka* 90(1). <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025021211749>.
- Leskinen, Tatu (2021) Etätöy leisti eniten aloilla ja alueilla, joilla sitä ennen tehtiin vähiten. Tilastokeskuksen artikkeli: <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/etatyo-yleistyi-eniten-aloilla-ja-alueilla-joilla-sita-ennen-tehtiin-vahiten/>.
- Loft, Lisbeth & Jane Waldfogel (2021) Socioeconomic status gradients in young children's well-being at school. *Child Development* 92(1), e91-e105. <https://doi.org/10.1111/cdev.13453>.
- Lyly-Yrjänäinen, Maija (2026) *Työolobarometri 2025*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-714-4>.
- Mackenbach, Johan P. (2017) Nordic paradox, Southern miracle, Eastern disaster: Persistence of inequalities in mortality in Europe. *European Journal of Public Health* 27(4), 14–17. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckx160>.
- Matilla-Santander, Nuria & Filippa Lundh & Signild Kvart & Sherry L. Baron & Theo Bodin & Jessie Gevaert & Carin Håkansson & Julio C. Hernando & Carles Muntaner & Bertina Kreshpaj (2025) What is known about the health of location-based and online web-based digital labour platform workers? A scoping review of the literature. *BMC Public Health* 25, 2635. <https://doi.org/10.1186/s12889-025-23916-5>.
- Mattila Susanna & Timo Heinonen & Sari Tappura S & Kati Ylikahri (2024) Occupational safety and health risks of gig workers in Finland. Teoksessa Arezes, Pedro M. & Rui B. Melo & Paula Carneiro & Jacqueline Castelo Branco & Ana Colim & Nelson Costa & Joana Duarte & Joana C. Guedes & Gonçalo Perestrelo & J. Santos Baptista (toim.) *Occupational and Environmental Safety and Health V. Studies in Systems, Decision and Control*, vol. 492. Cham: Springer, 489–98. https://link.springer.com/10.1007/978-3-031-38277-2_40.

- McGorry, Patrick D & Cristina Mei Naeem Dalal & Mario Alvarez-Jimenez & Sarah-Jayne Blakemore & Vivienne Browne & Barbara Dooley ym. (2024) The Lancet Psychiatry Commission on youth mental health. *The Lancet Psychiatry* 11(9), 731–774. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(24\)00163-9](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(24)00163-9).
- Metzler, Hannah & David Garcia (2024) Social drivers and algorithmic mechanisms on digital media. *Perspectives on Psychological Science* 19(5), 735–748.
- Mäki, Päivi & Lilli Hedman & Juha Oksanen & Esko Levälähti & Tiina Laatikainen & Nina Halme (2019) Nuorten ylipainon yhteys perheen sosiodemografisiin ja -ekonomisiin tekijöihin. Tutkimuksesta tiiviisti 28/2019. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Mäkikangas, Anne & Soile Juutinen & Jaana-Piia Mäkinen & Kirsi Sjöblom & Atte Oksanen (2022) Work engagement and its antecedents in remote work: A person-centered view. *Work & Stress* 36(4), 392–416. <https://doi.org/10.1080/02678373.2022.2080777>
- Neenen, Noora & Niko Cajander & Arto Reiman & Susanna Mattila & Sari Tappura (2025) Accidents at work in temporary agency work in Finland: Overview of the trend, characteristics and suggested prevention measures. *International Journal of Occupational and Environmental Safety* 9(1), 37–52. https://doi.org/10.24840...9.001_002759.
- Perhoniemi, Riku & Jenni Blomgren (2025) Long-term sickness absences based on mental disorders by socioeconomic group – Trends of prevalence in Finland 2010–2023. *BMC Public Health* 25, 1277. <https://doi.org/10.1186/s12889-025-22431-x>.
- Perhoniemi, Riku & Jenni Blomgren & Riitta Luoto (2026) Ahdistuneisuushäiriöt yleistyneet sairauspäivärahan perusteena –Trenditarkastelu tarkemman diagnoosin mukaan 2010–2024. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 63(1), 256–261. <https://doi.org/10.23990/sa.177646>.
- Ruohomäki, Virpi & Seppo Tuomivaara & Pauliina Holappa-Mattila & Tiina-Mari Monni & Pia Perttula & Tommi Alanko & Salla Toppinen-Tanner (2020) Etätöy koronaepidemian hallitsemisessa sekä vaikutukset työhyvinvointiin ja töiden sujumiseen. *Psykologia* 55(5). <https://doi.org/10.62443/psykologia.v55i5.9756>.
- Ruohomäki, Virpi & Mirka Vuorento & Leena Kaila-Kangas & Jaana Laitinen & Matti Joensuu & Antti Soikkanen (2023). Työn uudet muodot ja työkyvystä huolehtiminen – Terveyskäyttyminen etätöissä. Raportti. Helsinki: Työterveyslaitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-391-078-2>.
- Ropponen, Annina (2025) Remote work – The new normal needs more research. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health* 51(2), 53–57. <https://doi.org/10.5271/sjweh.4213>.
- Sarnola, Kati (2023) Yhä useampi lapsi saa vammaistukea käytös- ja tunnehäiriöiden tai neuropoikkeavuuden perusteella – kasvua 10 vuodessa 126 prosenttia. Kelan tietotarjotin: <https://tietotarjotin.fi/uutinen/591739/yha-useampi-lapsi-saa-vammaistukea-kaytos-ja-tunnehairioiden-tai-neuropoikkeavuuden-perusteella-kasvua-10-vuodessa-126-prosenttia> (viitattu 11.3.2026).
- Siitari, Henna & Riikka Ikonen (2021) Vanhemman korkeakoulutus ja nuoren arvioima perheen huono taloudellinen tilanne vanhemman taholta koetun fyysisen väkivallan riskitekijöinä. *Nuorisotutkimus* 39(4), 22–35.
- Sotkanet (2026) Työkykynsä heikentyneeksi arvioivien osuus (%), 20–64-vuotiaat (2013–2020). <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko?indicator=sZoKg1A®ion=s07Mt-DZxBwA=&year=sy5zt3bUozUEAA==&gender=t> (viitattu 17.3.2026).
- Sutela, Hanna & Joanna Viinikka & Anna Pärnänen (2024) Työolot murrosten keskellä – Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2023. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suutala, Sampo & Jari Hakanen & Janne Kaltiainen (2025) Työhyvinvoinnin kehittyminen loppuvuoden 2019 ja kesän 2025 välillä. Miten Suomi voi? -tutkimus. <https://www.ttl.fi/sites/default/files/2025-09/miten-suomi.voi-tuloskooste-lokakuu-2025.pdf> (viitattu 1.10.2025).
- Swartsjö, Johannes & Roope Uusitalo (2025) Sinisten laatikkojen miehet. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 4/2025. <https://journal.fi/kak/article/view/177362>.
- Swinburn, Boyd A. & Vivica I. Kraak & Steven Allender & Vincent J. Atkins & Phillip I. Baker & Jessica R. Bogard & Hannah Brinsden ym. (2019) The Global Syndemic of Obesity,

- Undernutrition, and Climate Change: The Lancet Commission report. *The Lancet* 393(10173), 791–846.
- Talja, Tiina & Anja Rantanen & Anna-Maija Koivisto & Katja Joronen (2019) Itsearviointi masennusoireilu ja elämäntapahtumat 4. ja 5. luokan oppilailla. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 56(3). <https://journal.fi/sla/article/view/74510>.
- Tilastokeskus (2026) 15–74-vuotiaiden työttömyysaste ja työttömyysasteen trendi. <https://stat.fi/fi/indikaattori/tyottomuusaste#graphs-clo48d8dlbgploauufetqzko> (viitattu 16.3.2026).
- Temmann, Linn Julia & Annemarie Wiedicke & Sophia Schaller & Sebastian Scherr & Doreen Reifegerste (2021) A Systematic review of responsibility frames and their effects in the health context. *Journal of Health Communication* 26(12), 828–838, <https://doi.org/10.1080/10810730.2021.2020381>
- Tervola, Jussi & Joonas Ollonqvist (2025) THL:n tarkentama laskentamalli muuttaa kuvaa sosiaaliturvavaleikkausten vaikutuksista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tiedote 25.8.2025. <https://thl.fi/-/thl-n-tarkentama-laskentamalli-muuttaa-kuvaa-sosiaaliturvavaleikkausten-vaikutuksista>.
- Torikka, Antti & Riittakerttu Kaltiala-Heino & Tiina Luukkaala & Arja Rimpelä (2016) Trends in alcohol use among adolescents from 2000 to 2011: The role of socioeconomic status and depression. *Alcohol and Alcoholism*, 1–8.
- Torikka, Antti & Riittakerttu Kaltiala-Heino & Arja Rimpelä & Mauri Marttunen & Tiina Luukkaala & Matti Rimpelä (2014) Self-reported depression is increasing among socio-economically disadvantaged adolescents – Repeated cross-sectional surveys from Finland from 2000 to 2011. *BMC Public Health* 14(408). <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-408>.
- Vaalavuo, Maria & Ripsa Niemi & Jaana Suvisaari (2022) Growing up unequal? Socioeconomic disparities in mental disorders throughout childhood in Finland. *SSM – Population Health* 20, 101277. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2022.101277>.
- Valkama, Heikki (2026) Työttömyys kasvaa, yli 51 000 työtöntä enemmän kuin vuosi sitten – Taloustieteilijät: Synnä hiipunut kulutus ja hallitus. *Yle Uutiset* 27.1.2026.
- Volotinen, Lotta & Niina Metsä-Simola & Hanna Remes & Pekka Martikainen (2023) Parental education, ADHD in family and ADHD diagnosis incidence in Finnish children and adolescents. *European Journal of Public Health* 33(2). <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckad160.542>.
- Volotinen, Lotta & Hanna Remes & Pekka Martikainen & Niina Metsä-Simola (2025) Parental education level and ADHD diagnosis in childhood and adolescence: The moderating roles of gender, age, and family history of ADHD. *European Child and Adolescent Psychiatry* 35, 513–522. <https://doi.org/10.1007/s00787-025-02852-0>.
- Vuori, Miika & Miia Paavilainen & Maaret Vuorenmaa & Eveliina Tuovinen & Terhi Aalto-Setälä (2025) Lasten ja nuorten ADHD-diagnoosien yleisyys 2023: ADHD-diagnoosit yleistyvät edelleen – Sukupuolierot kaventuvat erityisesti nuoruusikäisessä väestössä. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025030616397>.
- Wargh, Meeri & Anne Konu & Hanne Kivimäki & Anna-Maija Koivisto & Katja Joronen (2015) 8.- ja 9.-luokkalaisten itsearviointi masentuneisuus ja perhetekijät. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 52(1), 78–89. <https://doi.org/10.23990/sa.50761>.
- Whitehead, Margaret (1991) The concepts and principles of equity and health. *Health Promotion International* 6, 217–228.

Suomalaisten koulutusasenteet ja -polut eriytyvät edelleen

Laura Heiskala, Elina Kilpi-Jakonen & Jani Erola

Koulutuspolut eriytyvät sukupuolen ja perhetaustan perusteella edelleen vahvasti. Sukupuolten koulutuspolut eriävät jo varhaisessa vaiheessa ennen korkeakoulua. Miehistä edelleen moni jää kokonaan vaille peruskoulun jälkeistä tutkintoa tai hakeutuu ammattikoulutukseen, josta he siirtyvät harvemmin korkeakouluun. Koulutusasteen nostaminen vaatii puuttumista eriytymiseen jo ennen korkeakouluun hakeutumista.

Vuosituhanneen vaihteen jälkeen Suomi nähtiin monilla tavoin koulutuksen mallimaaksi: niin tuloksemme osaamista mittaavissa kansainvälisissä koululaisten taitotesteissä kuin saavutettu koulutustasomme olivat korkeita. Perhetaustan mukaiset sosioekonomiset erot olivat myös molemmissa suhteellisen pieniä. Viimeisen reilun vuosikymmenen aikana Suomen asema on kuitenkin heikentynyt huomattavasti sekä osaamista että koulutustasoa verrattaessa. Osaamisessa heikentyminen näkyy sekä absoluuttisena osaamistason laskuna että suhteellisesti verrattuna muihin maihin. Saavutetussa koulutustasossa heikentyminen on suurimmaksi osaksi suhteellista: Suomen aikuisväestön koulutustaso ei ole pitkään aikaan varsinaisesti kasvanut, kun monet muut maat ovat lisänneet korkea-asteen koulutusta huomattavasti. Perhetaustan mukaiset erot ovat Suomessa edelleen suhteellisen pieniä,¹ mutta moni tuore tutkimus viittaa niiden mahdollisesti kasvaneen.² Myös muihin sosiaalisiin eroihin on kiinnitetty

1 Bernardi ym. 2026.

2 Hiltunen ym. 2023; Härkönen & Sirniö 2020.

huomiota: Suomessa on huomattavan suuret oppimiserot tyttöjen ja poikien välillä³ ja heidän koulutuspolkunsa eriytyvät toiselta asteelta lähtien,⁴ minkä lisäksi oppimis- ja kouluttautumiserot maahanmuuttotastaisten nuorten ja valtaväestön välillä ovat suuria.⁵

Tässä luvussa pureudumme koulutuksen eriarvoisuuden tilaan Suomessa. Pohdimme myös, mitä sukupuolen ja perhetaustan mukaan eriytyvät koulutuspolut ja -odotukset tarkoittavat kansallisen koulutustason noston kannalta. Suomi tähtää kansallisen koulutustason nostoon ripeällä aikataululla: tavoitteena on, että vuoteen 2030 mennessä puolet 25–34-vuotiaista olisi korkeakoulutettuja. Monet asiantuntijat ovat pitäneet tavoitetta vähintäänkin kunnianhimoisena, sillä jopa merkittävillä korkeakoulujen aloituspaikkojen lisäyksillä aikataulu on haastava.⁶

Suomessa korkeakoulujen sisäänotto on valikoivaa: hakijoita on alasta ja sektorista riippuen moninkertainen määrä suhteessa hyväksytyihin uusiin opiskelijoihin. Koulutustason noston ympärillä käytävä keskustelu keskittyykin usein korkeakoulujen aloituspaikkojen lisäksi opiskelijavalintojen käytäntöihin. Tarkoituksenamme on tunnistaa näiden oleellisten tekijöiden lisäksi korkeakouluvaihetta aiempia koulutuspolun vaiheita, jotka asettavat haasteita tavoitteen toteutumiselle.

Aloitamme lukumme tarkastelemalla väestön koulutustason pitkän aikavälin trendiä ja siinä ilmenevää sosiaalista eriarvoisuutta perhetaustan ja sukupuolen mukaan. Korkeimman saavutetun koulutustason lisäksi tarkastelemme myös koulutuspolun varrella tehtyjä valintoja. Aiempien havaintojemme mukaan ylioppilaiden osuus tietystä ikäluokasta on 1980-luvun alkupuolella syntyneistä lähtien ollut laskussa, mikä osin selittää myös korkeakoulutettujen osuuden kasvun pysähtymistä.⁷ Huolimatta vuosituhanen vaihteessa tehdyistä koulutuspoliittisista uudistuksista, joissa kaikki ammatilliset perustutkintokoulutukset muuttuivat

3 Hiltunen ym. 2023.

4 Prix ym. 2022.

5 Kilpi-Jakonen ym. 2024; OECD 2025.

6 Esim. Hiilamo 2026; Kalenius ym. 2024, 2028.

7 Ks. myös Kilpi-Jakonen & Erola 2026.

kolmivuotiseksi ja avasivat reitin myös yliopistoihin, lukio on edelleen selkeä pääväylä korkeakoulututkintoon. Merkittävä korkeakoulututkinnon suorittamista säätelevä tekijä löytyykin korkeakoulujen aloituspaikkojen lisäksi tätä edeltävästä toisen asteen valinnasta. Myös aiempien tutkimusten perusteella toisen asteen koulutusvalinta on tärkeä: se selittää valtaosan niin perhetaustan ja koulutustason yhteydestä kuin myös ylipäättään myöhemmistä koulutustaso-, koulutusala- ja työelämäpoluista.⁸ Toisen asteen valintaan vaikuttaa oleellisesti myös koulutuspaikkojen alueellinen sijainti, jota myös lyhyesti sivuamme luvussamme.

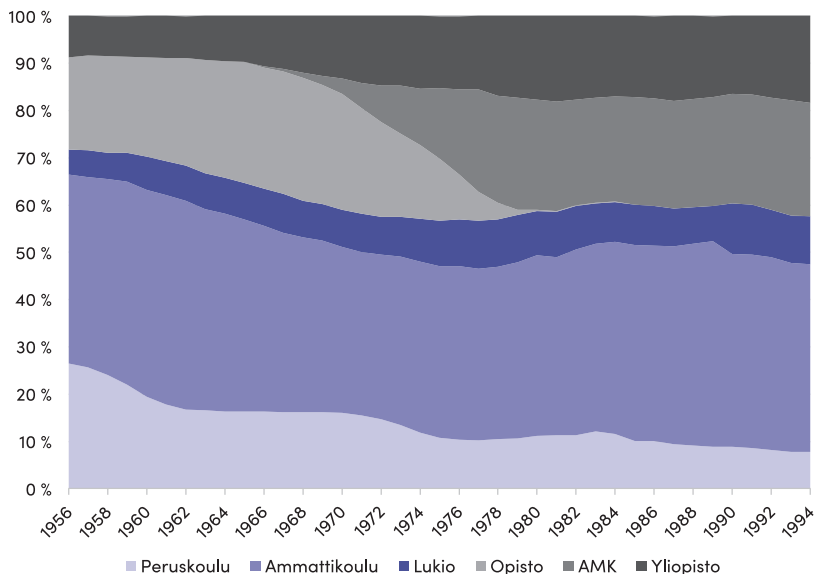
Peruskoulusta ammatillisen perustutkintokoulutuksen (josta käytämme jatkossa nimitystä ammattikoulu) tai lukion kautta korkeakouluun tapahtuvien koulutussiirtymien määrällisen vertailun lisäksi tarkastelemme myös nuorten omia koulutusodotuksia. Tarkastelemme nuorten koulutustavoitteita sukupuolen, perhetaustan ja osaamistason mukaan. Peilaamme myös peruskoulussa opiskelevien nuorten koulutusodotuksia väestötasolla toteutuneisiin koulutussiirtymiin. Lopussa esittelemme, mitä tekijöitä suomalaiset pitävät merkittävinä korkeakoulututkinnon saavuttamisen kannalta.

Yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet ovat osa mahdollisuuksien tasa-arvoon nojaavan hyvinvointivaltion perustaa. Pelkästään maksuton koulutus ei kuitenkaan takaa yhdenvertaista mahdollisuutta osallistua ja onnistua. Eri väestöryhmien aliedustus koulutuksen korkeimmilla tasoilla kertoo siitä, että koulutusjärjestelmän on huomioitava nämä ryhmät entistä paremmin esimerkiksi koulutuksen nivelvaiheissa. Lähtökohtaeroja tasoittava koulutusjärjestelmä palvelee niin yksilön kuin koko yhteiskunnan etua.

Korkeakoulutus periytyy edelleen

Aloitamme tarkastelumme väestön koulutustason muutoksesta. Kuvio 1 esittää väestön korkeimman suoritettun koulutuksen kolmeen kymmeneen ikävuoteen mennessä syntymävuosittain (1956–1994). Kuvio kuvaa

8 Heiskala ym. 2021a; Härkönen & Sirniö 2020.

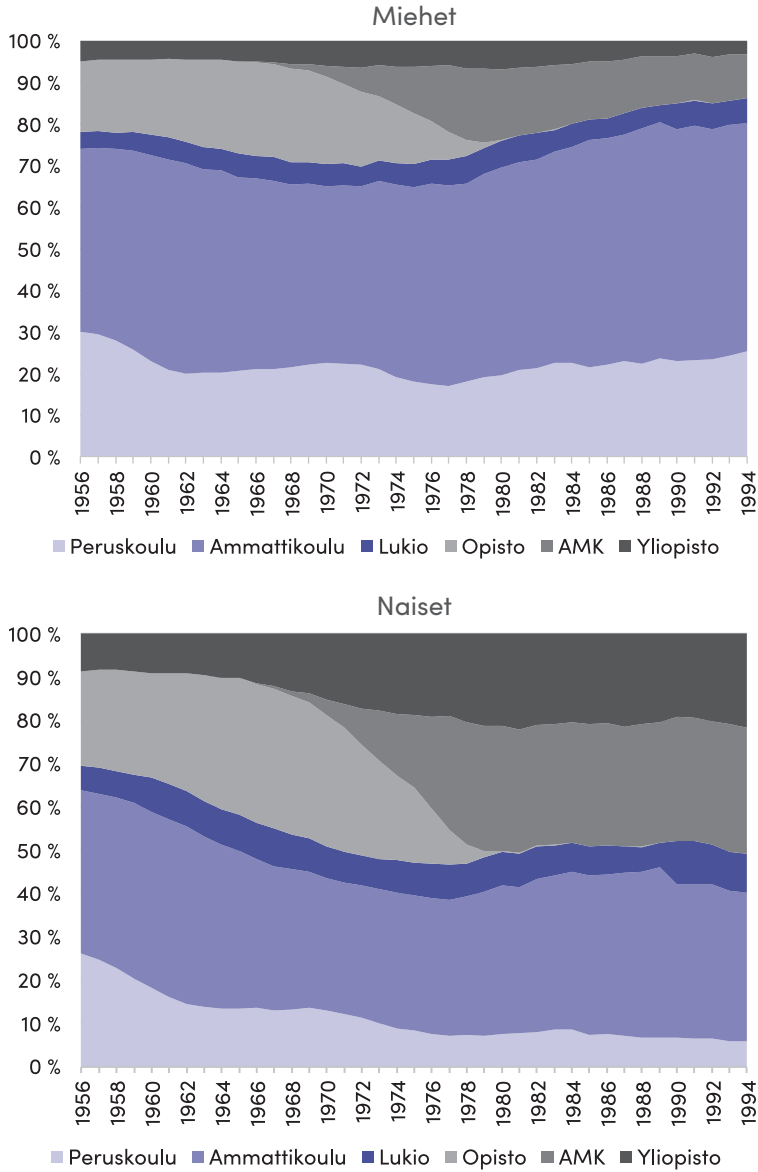
Kuvio 1. Korkein suoritettu koulutustaso 30-vuotiaana syntymävuoden perusteella.

Lähde: Tilastokeskuksen kokonaisrekisteriaineistot.

siis 30-vuotiaiden saavuttamaa koulutustasoa vuosina 1986–2024. Koska Suomeen muualta muuttaneiden ja heidän vanhempiensa koulutustasot on tilastoissa puutteellisesti rekisteröity, on tarkastelu rajattu heihin, jotka ovat syntyneet ja edelleen asuvat Suomessa 30-vuotiaina.

Huomattavien koulutuspoliittisten panostusten, kuten peruskoulu-uudistuksen ja korkeakouluverkoston laajenemisen, myötä suomalaisten koulutustaso oli pitkään nousujohteinen. Suomessa merkittävä laajentuminen tapahtui 1950-luvulta 1990-luvulle. 1990-luvun lamavuosiin pysähtynyt laajeneminen ja vuosituhannen vaihteen koulutussupistukset⁹ näkyvät myös kuviossa 1. Vuosituhannen vaihteen ammattikorkeakoulu-uudistus luo kuvioon eräänlaisen tilastoharhan. Uudistuksen myötä opistoasteen

9 Kalenius & Karhunen 2018.

Kuvio 2. Korkein suoritettu koulutustaso 30-vuotiaana syntymävuoden ja sukupuolen perusteella (yllä: miehet, alla: naiset).

Lähde: Tilastokeskuksen kokonaisrekisteriaineistot.

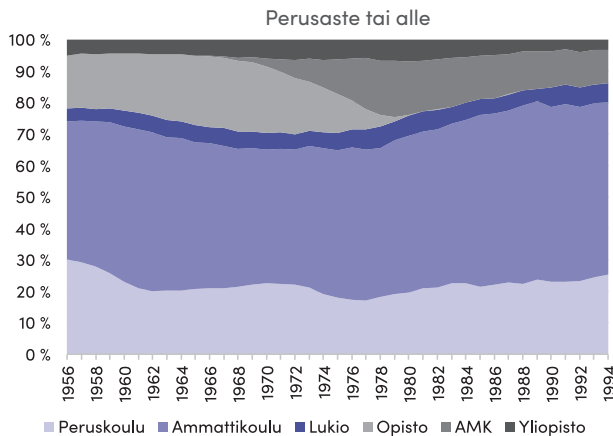
koulutus korvattiin tilastointinäkökulmasta tätä korkeammalla ammatti-korkeakoulutuksella, minkä vuoksi koulutustasomme nousi nopeasti ja aiheutti jopa huolta koulutusinflaatiosta.¹⁰ Kun myös opistoasteen koulutus lasketaan kansainvälisten käytäntöjen mukaan korkea-asteen koulutukseen, käy korkeakoulutettujen osuuden pieneneminen ilmeiseksi: koulutustaso on korkeimmillaan heillä, jotka ovat syntyneet 1970-luvun loppupuolella, ja tämän jälkeen syntyneillä se kääntyy lievään laskuun.

Korkeakoulusektorin supistuksista ja tätä seuranneesta koulutustason laskusta kärsivät erityisesti 1980-luvulla ja aivan 1990-luvun alussa syntyneet. Tarkastelumme nuorimpiin kohortteihin tultaessa suunta on jälleen korkeakoulutustavoitetta ajatellen oikea, sillä korkeakoulutettujen osuus kasvaa. Tästä huolimatta nuorimmassakin ikäkohortissa, vuonna 1994 syntyneillä, korkeakoulututkinnon oli 30-vuotiaana saavuttanut vain 42 prosenttia.

Kuvio 2 havainnollistaa, kuinka paljon korkeampi naisten koulutustaso on miehiin verrattuna. Jo tarkastelumme vanhimmassa, vuonna 1956 syntyneessä ikäkohortissa naiset ovat miehiä koulutetumpia, vaikka erot miesten ja naisten välillä ovat vielä suhteellisen pieniä. Sukupuolten väliset erot esimerkiksi perusasteen varaan jäämisessä ovat kasvaneet ajan kuluessa, vaikka koulutustaso molemmissa ryhmissä on noussut. Vanhimmassa ikäkohortissa sekä naisista (26 prosenttia) että miehistä (27 prosenttia) noin joka neljännellä ei ollut perusasteen jälkeistä tutkintoa, kun taas vuonna 1994 syntyneillä sukupuolten välinen ero oli lähes kaksinkertainen: miehistä kymmenellä prosentilla ja naisista kuudella prosentilla ei ollut perusasteen jälkeistä tutkintoa 30-vuotiaana.

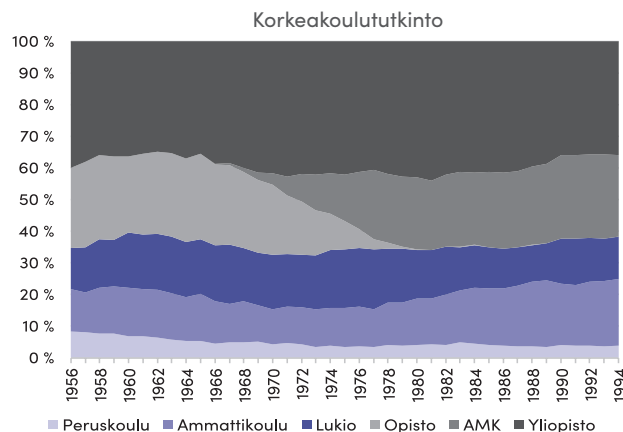
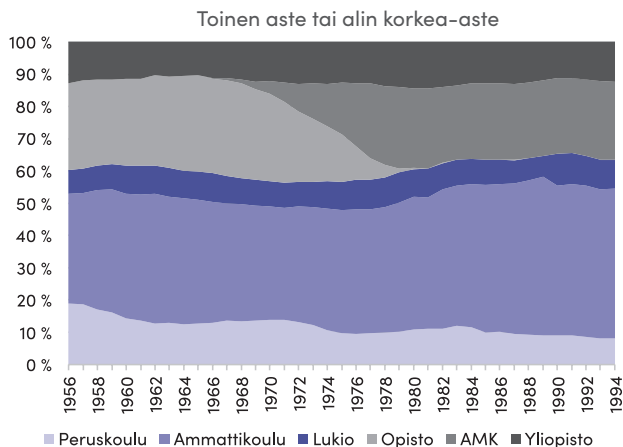
Ammattikoulu, joka nykyisessä koulutusjärjestelmässä viittaa kuviossamme ammatilliseen perustutkintoon, ammattitutkintoon tai erikoisammattitutkintoon, on nuorimmassa ikäkohortissa yleisin korkein suoritettu koulutustaso niin miehillä (45 prosenttia) kuin naisillakin (34 prosenttia). Tarkastelumme nuorimmassa, vuonna 1994 syntyneessä kohortissa naisista yli puolet (51 prosenttia) on suorittanut kolmeenkymmeneen ikä-

10 Esim. Kalenius 2023.

Kuvio 3. Korkein suoritettu koulutustaso 30-vuotiaana syntymävuoden ja vanhempien koulutustason perusteella (ylin: perusaste tai alle, keskellä: toinen aste tai alin korkea-aste, alin: korkeakoulututkinto).

Lähde: Tilastokeskuksen kokonaisrekisteriaineistot.

vuoteen mennessä joko ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon, kun taas miehistä vain joka kolmas (34 prosenttia). Toisin sanoen: naiset ovat jo saavuttaneet korkeakoulutavoitteet, kun taas miesten koulutustaso on siitä vielä kaukana.

Sukupuolten välisten erojen lisäksi koulutustaso eriytyy myös vanhempien koulutustason mukaan (Kuvio 3). Vanhempien koulutustasolla viittaamme korkeamman koulutuksen suorittaneeseen vanhempaan. Huolimatta koulutustason ajallisesta vaihtelusta eli huomattavasta koulutusekspansiosta ja vuosituhanen vaihteessa tapahtuneesta lievästä laskusta, perhetaustan mukaiset erot kouluttautumisessa ovat pysyneet hyvin vakaina. Haastetta vanhempien koulutustason mukaiseen ajalliseen tarkasteluun tuottaa vanhempien koulutustason nousu: tuoreemmilla ikäkohorteilla on vain harvoin matalasti koulutetut vanhemmat. Lapset, joiden vanhemmilla korkein suoritettu koulutustaso on perusaste, ovat siis yhä harvalukuisempi ja siten myös valikoituneempi joukko, kun taas lapset, joiden vähintään toisella vanhemmalla on korkeakoulututkinto, ovat yhä suurempi ryhmä.

Vanhempien koulutustason noususta huolimatta erot erityisesti yliopistotutkinnon suorittamisessa ovat vanhempien koulutustasoryhmien välillä räikeitä. Korkeakoulutettujen perheiden lapsista valtaosa suorittaa korkeakoulututkinnon Suomessa, tavallisimmin erityisesti yliopistotutkinnon. Sen sijaan matalammin koulutettujen perheiden lapsilla yleisin korkein suoritettu koulutus on toisen asteen ammatillinen tutkinto. Korkeakoulutettujen perheiden yliedustus korkeakoulussa ja erityisesti yliopistossa ei – ainakaan nuoremmissa kohorteissa – selity pelkästään perhetaustan mukaisilla osaamiseroilla.¹¹ Esimerkiksi yliopistokoulutettujen vanhempien lapsella, jolla peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo on 7,5, on sama todennäköisyys jatkaa korkeakouluun kuin toisen asteen koulutuksen suorittaneiden vanhempien lapsella keskiarvolla 8,5 tai pelkän peruskoulun käyneiden vanhempien lapsella keskiarvolla 9.¹² Osaavia nuoria

11 Heiskala ym. 2021b; Kilpi-Jakonen ym. 2016.

12 Heiskala ym. 2021b

jää korkeakoulutuksen ulkopuolelle erityisesti siis matalammin koulutetuissa perheissä.

Nuorten koulutustavoitteissa on vaihtelua

Väestön tulevan koulutustason kannalta oleellisia ovat nuorten omat koulutustavoitteet. Koulutustavoitteilla ja -odotuksilla on tutkimuskirjallisuuden perusteella vahva yhteys koulutussiirtymiin ja myöhemmin saavutettuun koulutustasoon.¹³ Tutkimuksissa on kysytty peruskouluikäisiltä nuorilta sekä heidän koulutushaaveitaan että realistisempia odotuksia siitä, mitä tutkintoja he odottavat suorittavansa. Haaveet ovat yleensä korkeammalla tasolla kuin odotukset, mutta ne ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa ja yleensä niitä ennustavat suurin piirtein samat tekijät. Molemmat ennustavat myöhempää koulutuspolkua. Nuorten omien tavoitteiden lisäksi myös vanhempien ja ystävien tai luokkakavereiden odotuksista on löydetty yhteys nuorten koulutustavoitteisiin ja -siirtymiin.¹⁴ Vanhempien odotuksilla lastensa koulutuspolun suhteen on todettu olevan yhteys lasten koulutustavoitteisiin myös suomalaisessa tutkimuksessa.¹⁵

Ajallisen perspektiivin nuorten koulutustavoitteisiin antavat PISA-tutkimukset. Näissä OECD:n säännöllisesti toteuttamissa kansainvälisissä tutkimuksissa testataan laajalta 15-vuotiaiden otokselta heidän osaamisestaan. Samalla kerätään tietoa nuorten näkemyksistä ja elämästä. Vuosina 2003, 2015, 2018 ja 2022 nuorilta on kysytty sitä, minkä koulutuksen he odottavat saavuttavansa. Taulukkoon 1 on kerätty näiltä neljältä vuodelta tieto siitä, kuinka suuri osuus kysymykseen vastanneista nuorista odottaa saavuttavansa korkeakoulututkinnon. Taulukossa on myös eritelty osuudet erilaisten sosiodemografisten tekijöiden perusteella: sukupuolittain, sosioekonomisen aseman ja vanhempien koulutuksen mukaan sekä maahanmuuttosukupolvittain.

Vaikka kysymyksen vastausvaihtoehdot ovat hieman muuttuneet ajan saatossa, viittaavat vuosien väliset erot siihen, että koulutustavoitteissa voi

13 Pinquart & Ebeling 2020; Tynkkynen ym. 2012.

14 Buchmann & Dalton 2002; Schörner & Bittmann 2024.

15 Lazarides ym. 2016.

Taulukko 1. Osuus oppilaista, jotka odottavat suorittavansa korkeakoulututkinnon PISA-kyselyissä

	2003	2015	2018	2022
Kaikki	51 %	41 %	64 %	50 %
Tytöt	53 %	43 %	70 %	56 %
Pojat	49 %	39 %	57 %	49 %
SES: alin	35 %	25 %	46 %	34 %
SES: toinen	43 %	36 %	58 %	41 %
SES: kolmas	56 %	44 %	69 %	55 %
SES: korkein	72 %	59 %	82 %	66 %
Ei kk vanhempi	42 %	29 %	50 %	34 %
Kk vanhempi	68 %	49 %	72 %	57 %
Valtaväestö		41 %	64 %	50 %
2. sukupolvi		47 %	69 %	60 %
1. sukupolvi		40 %	67 %	51 %
Aineiston koko (N)	5793	5750	5493	7828

SES: sosioekonominen asema perustuen OECD:n kehittämän sosioekonomisen aseman skaalaan (ESCS), joka jaettu neljään kvantiiliin: Kk: korkeakoulutettu; Valtaväestö: vain Suomessa syntyneitä vanhempia; 2. sukupolvi: Suomessa syntynyt, vanhemmat ulkomailla syntyneitä; 1. sukupolvi: ulkomailla syntynyt, vanhemmat ulkomailla syntyneitä.

Lähde: OECD:n PISA-aineistot. Analyysissä käytetty painomuuttujaa.

olla hyvinkin suurta vaihtelua. Ajanjakson alussa ja lopussa puolet nuorista odotti saavuttavansa korkeakoulututkinnon, mutta vuonna 2015 tutkinnon suorittamiseen uskoi suhteellisen harva (41 prosenttia) ja vuonna 2018 puolestaan harvinaisen moni (64 prosenttia). Nämä heilahtelut eivät paikannu selkeästi mihinkään sosiodemografiseen ryhmään, ja myöhem-

min esitettävän analyysin perusteella osaamiserojen yhteys tavoitteisiin säilyy myös suhteellisen tasaisena. On hyvinkin mahdollista, että osa ajallisesta vaihtelusta johtuu muutoksista kysymyksenasettelussa ja kyselyrakenteessa.

Sukupuolen mukainen tarkastelu osoittaa, että tyttöjen odotukset korkeakoulutukselle ovat korkeammat kuin poikien. Vuonna 2022 ero oli seitsemän prosenttiyksikköä. Vaikka tämä ero on jo itsessään merkittävä, muut sosiaaliset erot ovat tätäkin suurempia. Sosioekonomista asemaa tarkastellaan taulukossa OECD:n kehittämällä skaalalla, joka huomioi vanhempien koulutuksen, ammattiaseman ja kodin varakkuuden (omistamisen ja erilaisten taloudellisten resurssien kautta). Olemme jakaneet oppilaat sen perusteella kvartiileihin eli jokaisena vuonna neljään yhtä suureen ryhmään, ja näiden ryhmien välillä näkyy selvä ero koulutustavoitteissa: vuonna 2022 alimman kvartiilin kodeista tulevista oppilaista vain kolmasosa odotti saavuttavansa korkeakoulututkinnon, kun taas ylimmän kvartiilin kodeista tulevien keskuudessa luku oli kaksi kolmasosaa. Lähes samantasoinen ero näkyy vanhempien korkeakoulutuksen välisissä eroissa.

Myös maahanmuuttotastaan mukaiset erot koulutustavoitteissa näkyvät taulukossa. Selkein ero näkyy niin sanotun toisen sukupolven ja valtaväestön välillä. Toisella sukupolvella viitataan Suomessa syntyneisiin nuoriin, joilla on maahanmuuttajavanhemmat; ensimmäinen sukupolvi on myös itse syntynyt ulkomailla ja muuttanut Suomeen lapsena. Vuonna 2022 toisen sukupolven odotukset korkeakoulutukselle olivat kymmenen prosenttiyksikköä valtaväestöä korkeammat; ensimmäisen sukupolven odotukset taas olivat linjassa valtaväestön odotusten kanssa. Maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutusodotuksia tulkitessa on myös hyvä huomioida heidän valtaväestöä keskimääräistä matalampi sosioekonominen asemansa ja alhaisemmat oppimistuloksensa. Jos vertailtaisiin samankaltaisista kodeista ja samalla tasolla koulussa pärjääviä nuoria, maahanmuuttotastaisten nuorten koulutusodotukset olisivat vielä korkeammat

suhteessa valtaväestöön. Samankaltainen tulos on havaittu useissa kansainvälisissä tutkimuksissa.¹⁶

Suomalaisnuorten tavoitteet ovat kansainvälisesti katsottuna suhteellisen matalat: OECD-maissa keskimäärin hieman yli kaksi kolmesta odotti saavuttavansa korkeakoulututkinnon vuonna 2022 verrattuna Suomen joka toiseen.¹⁷ Uusimman Nuorisobarometrin (2025) mukaan nuorten koulutustoiveet sen sijaan ovat hyvin korkeat: 12 prosenttia haluaisi suorittaa tohtorin tutkinnon, 22 prosenttia ammattikorkeakoulututkinnon ja 47 prosenttia yliopistotutkinnon (alemman kuin tohtorin tutkinnon); yhteensä siis 81 prosenttia haluaisi suorittaa korkeakoulututkinnon.¹⁸ Moni nuorista siis pikemmin *toivoo* suorittavansa korkeamman koulutuksen kuin realistisesti odottaa saavuttavansa. Tämä saattaa johtua esimerkiksi Suomen valikoivasta korkeakoulujen sisäänotosta. On myös hyvä huomioida, että Nuorisobarometrin otokseen kuuluvat 15–29-vuotiaat. Nuorimpien vastaajien joukossa koulutustoiveet eivät olleet aivan yhtä korkeat.

Vanhempien koulutusodotuksia ei ole kysytty Suomen PISA-kyseilyissä. Niitä on kuitenkin kysytty 4.-luokkalaisilta kerättävässä PIRLS-tutkimuksessa. PIRLS on International Association for the Evaluation of Educational Achievement -järjestön (IEA) keräämä otospohjainen aineisto, jossa keskitytään lukutaidon arviointiin. Vuonna 2011 vanhemmista 67 prosenttia odotti lapsensa suorittavan korkea-asteen tutkinnon, vuonna 2016 sitä odotti 71 prosenttia ja vuonna 2021 puolestaan 72 prosenttia.¹⁹ Nämä luvut viittaavat siihen, että vanhempien koulutusodotukset ovat korkeammat kuin heidän lastensa. Tätä tukee myös Jyväskylän alueelle keskittyvä suomalaistutkimus, jossa lasten ja heidän vanhempiensa toisen asteen koulutusodotuksia kysyttiin 7. ja 9. luokalla: molemmissa aikapisteissä suurempi osuus vanhemmista odotti lapsensa jatkavan lukioon kuin

¹⁶ Esim. Pomianowicz 2023; Salikutluk 2016.

¹⁷ OECD 2024.

¹⁸ Happonen & Laine 2026.

¹⁹ Kalenius ym. 2025.

lapsista, vaikka odotukset lähentyivät toisiaan kahden mittauspisteen välillä lasten odotusten kasvaessa ja vanhempien laskiessa.²⁰

Koulutusodotusten suhde osaamiseen on ajan saatossa pysynyt suhteellisen vakaana, vaikka osaamistaso on keskimäärin laskenut. Taulukko 2 esittelee ensin suomalaisnuorten keskimääräiset PISA-pisteet (sekä niiden keskihajonnan) matematiikassa ja lukutaidossa. Matematiikan keskimääräiset pisteet ovat laskeneet vuoden 2023 543:sta 484:ään vuonna 2022. Lukutaidossa pisteet ovat lähellä matematiikan arvoja. Keskihajonta on myös kasvanut (matematiikassa 79:stä 88:aan ja lukutaidon puolella 74:stä 102:een), mikä viittaa siihen, että erot oppilaiden välillä ovat kasvaneet. Tästä huolimatta osaamisen yhteys koulutusodotuksiin on säilynyt suhteellisen samankaltaisena. Taulukossa 2 tätä tarkastellaan kahdella eri tavalla: ensiksi mallin selitysasteella, joka mittaa sitä, kuinka paljon osaamistaso selittää vaihtelua korkeakouluodotuksissa, kun niitä mallinnetaan lineaarisella todennäköisyysmallilla, ja toiseksi erolla korkeakoulutusodotuksissa oppilaiden välillä, jotka suoriutuvat yhden keskihajonnan alle kansallisen (vuositason) keskiarvon ja yhden keskihajonnan keskiarvoa paremmin. Tämä ero ilmaistaan prosenttiyksikköinä, jotka on ennustettu samoista malleista. Tulosten perusteella osaamistaso selittää noin 6–8 prosenttia korkeakoulutusodotuksista eikä selkeää ajallista trendiä ole, varsinkaan matematiikan osaamisen suhteen tarkasteltuna. Ennustettu ero korkeakouluodotuksissa eri osaamistason oppilaiden välillä on suurin piirtein 26 prosenttiyksikköä. Tulokset vaihtelevat jonkin verran sen mukaan, tarkastelemmeko osaamista matematiikassa vai lukutaidossa: matematiikassa selkeää ajallista trendiä ei ole, lukutaidon osalta ero näyttää hieman kasvaneen. Osa tästä vaihtelusta voi johtua PISA-testien rotaatiosta: vaikka joka testauskerralla oppilailta testaan taidot kolmella eri osa-alueella, testauksen fokus vaihtelee. Vuosina 2003 ja 2022 fokus oli matematiikassa, 2015 luonnontieteissä ja 2018 lukutaidossa.

Emme tässä yhteydessä analysoi syvemmin osaamisen ja muiden sosiodemografisten tekijöiden vaikutusta koulutusodotuksiin yhdessä. Näi-

20 Rimkute ym. 2012.

Taulukko 2. Suomalaisnuorten PISA-tulokset matematiikassa ja lukutaidossa (vuosina 2003, 2015, 2018 ja 2022) sekä osaamistason yhteys siihen, odottaako nuori suorittavansa korkeakoulututkinnon

	Keskiarvo (keskihajonta)		Selitysaste		Ero	
	Matema- tiikka	Lukutaito	Matema- tiikka	Luku- taito	Matema- tiikka	Luku- taito
2003	543 (79)	542 (74)	7,0	5,9	26	24
2015	512 (76)	528 (88)	8,2	5,8	28	24
2018	508 (76)	520 (96)	7,7	8,4	27	28
2022	484 (88)	490 (102)	6,5	7,3	26	28

Selitysaste: kuinka paljon kyseisen aineen osaaminen selittää korkeakoulutustavoitteista lineaarisessa todennäköisyysmallissa (%); ero: ennustettu ero todennäköisyydessä tavoitella korkeakoulutusta yksi keskihajonta yli ja alle keskiarvon matematiikan/lukutaidon osaamisessa, ennustettu lineaarisesta todennäköisyysmallista (prosenttiyksikköinä). Aineiston koko on sama kuin taulukossa 1.

Lähde: OECD:n PISA-aineistot. Analyysissä on käytetty painomuuttujaa.

den tiedetään olevan jossain määrin päällekkäiset. Korkeamman sosioekonominen aseman perheistä tulevat lapset saavat parempia testituloksia, mikä osaltaan selittää perhetaustan mukaisia eroja koulutusodotuksissa. Sama pitää jossain määrin paikkansa sukupuolierojen suhteen. Joillain näistä tekijöistä on myös yhteisvaikutus: osaamisen yhteys koulutusodotuksiin on usein heikompi korkeammasta sosioekonomisesta taustasta tulevilla verrattuna matalammasta taustasta tuleviin.²¹ Korkeasti koulutettujen suomalaisvanhempien koulutusodotusten on myös havaittu olevan heikommin yhteydessä heidän omiin arvioihinsa lastensa osaamisesta verrattuna matalammin koulutettuihin vanhempiin.²²

²¹ Esim. Karlson 2019.

²² Rätty ym. 2002.

Taulukko 3. Toisen asteen koulutustavoite (%) ja korkeakoulututkintoa tavoittelevien osuus toisen asteen koulutustavoitteen perusteella (%), kaikki nuoret ja vanhempien koulutuksen perusteella

Toisen asteen tavoite	Kaikki nuoret		Ei kk-vanhempi		Kk-vanhempi	
	Osuus	Kk-tavoite	Osuus	Kk-tavoite	Osuus	Kk-tavoite
Ei varmuutta	9	12	11	12	8	11
Pelkkä ammatillinen	31	30	45	21	25	37
Molemmat	7	60	7	59	7	60
Pelkkä ylioppilas	53	66	36	50	60	70

Kk-tavoite: osuus, joka tavoittelee korkeakoulututkintoa; Ei kk-vanhempi: vanhemmilla ei korkeakoulututkintoa; Kk-vanhempi: vähintään yhdellä vanhemmista korkeakoulututkinto. Aineiston koko 7736.

Lähde: OECD:n PISA 2022 -aineisto. Analyysissä on käytetty painomuuttujaa.

Viimeinen tarkastelumme nuorten koulutusodotuksista käsittelee nuorten koulutuspolkua toiselle asteelle ja edelleen korkeakouluun. Taulukossa 3 eritellään neljä toisen asteen koulutuspolkua: nuoret, jotka eivät varmuudella osaa sanoa, mitä toisen asteen koulutusta he tavoittelevat (tai eivät tavoittele toisen asteen tutkintoa lainkaan), pelkän ammatillisen tutkinnon tavoittelijat, sekä ammatillisen että ylioppilastutkinnon tavoittelijat ja pelkän ylioppilastutkinnon tavoittelijat. Vain vuoden 2022 aineisto antaa mahdollisuuden näiden ryhmien tarkasteluun Suomen osalta.

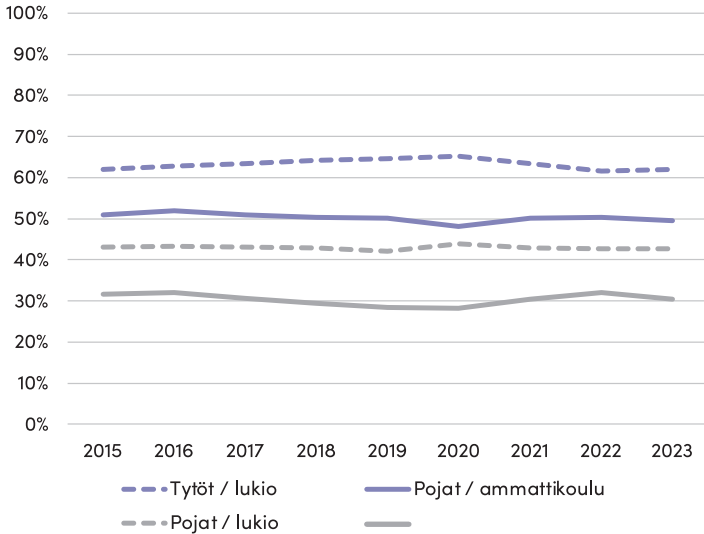
Nuorista yli puolet tavoitteli ylioppilastutkintoa: 53 prosenttia pelkästään ja yhteensä 60 prosenttia, kun huomioidaan nuoret, jotka halusivat suorittaa sen lisäksi myös ammatillisen toisen asteen tutkinnon. Vajaa kolmasosa nuorista halusi suorittaa pelkästään ammatillisen tutkinnon ja vajaa kymmenesosa ei osannut nimetä koulutustavoitettaan toisella asteella tai heillä ei ollut sellaista. Odotetusti toisen asteen koulutustavoitteet oli-

vat yhteydessä korkeakoulutustavoitteisiin: vajaa kolmasosa pelkkää ammatillista tutkintoa tavoittelevista odotti myös suorittavansa korkeakoulututkinnon, kun taas ylioppilastutkintoa tavoittelevista osuus oli kaksi kolmasosaa. Historiallisten trendien valossa (joita käsittelemme myöhemmin tässä luvussa) ensimmäinen osuus on suurempi, kuin mitä voisi odottaa, ja toinen taas pienempi. Erityisesti jos tavoitellaan 50 prosentin korkeakoulutusastetta, lukiosta korkeakoulutukseen siirtymistä koskevien odotusten tulisi olla vahvempia.

Taulukossa esitetään myös eri koulutuspolkuodotusten ja eri koulutuspoluilta korkeakoulututkintoa tavoittelevien osuudet vanhempien koulutustason mukaan. Perhetaustan mukaiset erot näkyvät selkeästi toisen asteen koulutustavoitteissa: 67 prosenttia nuorista, joilla on vähintään yksi korkeakoulutettu vanhempi, odottaa suorittavansa lukion, kun vastaava osuus matalammin koulutettujen perheiden nuorista on vain 43 prosenttia. Erot tavoitteissa toisen asteen jälkeen ovat jopa yllättävän suuret. Korkeammin koulutettujen perheiden nuorista 70 prosenttia tavoittelee korkeakoulututkintoa pelkän lukion suorittamisen jälkeen ja 37 prosenttia pelkän ammattikoulun suorittamisen jälkeen. Vastaavat luvut matalammin koulutetuista perheistä tuleville ovat 50 prosenttia ja 21 prosenttia.

Ylioppilaiden osuuden lasku selittää korkeakoulutettujen osuuden laskua

Siirrymme seuraavaksi tarkastelemaan toteutuneita koulutussiirtymiä toiselle ja siitä eteenpäin korkea-asteelle. Kuviossa 4 ensimmäisen siirtymän todennäköisyyttä tarkastellaan sukupuolen mukaan yhdeksän vuoden ajalta. Kuvioista näkyy selkeästi sukupuolten välinen ero: tytöistä yli 60 prosenttia jatkoi suoraan peruskoulusta lukioon, kun poikien vastaava osuus oli hieman yli 40 prosenttia. Vastaavasti pojista noin puolet jatkoi suoraan ammatilliseen koulutukseen ja tytöistä vajaa kolmasosa. Loput noin kymmenen prosenttia nuorista ei jatkanut peruskoulusta suoraan toiselle asteelle. Ajallista muutosta on näiden tarkasteluvuosien aikana hyvin vähän: ylioppilaiden osuuden lasku ikäluokasta paikantuu vanhempiin ikäluokkiin (Kuvio 7).

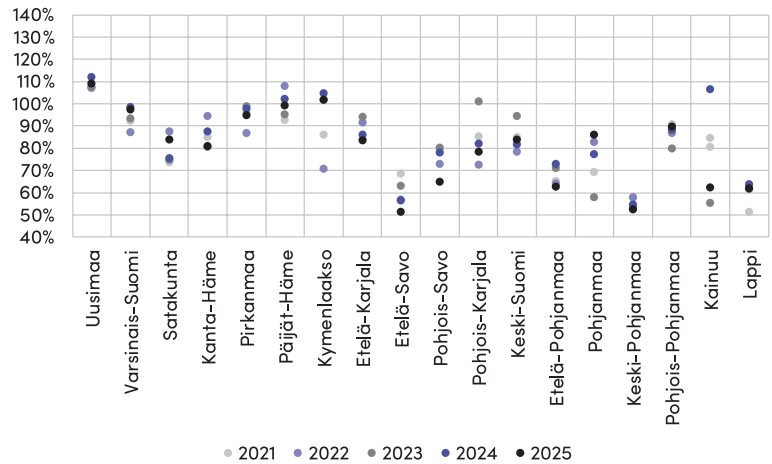

Kuvio 4. Perusopetuksen päättäneistä välittömästi tutkintoon johtavaan jakokoulutukseen sijoittuneet sukupuolen perusteella.

Lähde: Vipunen.

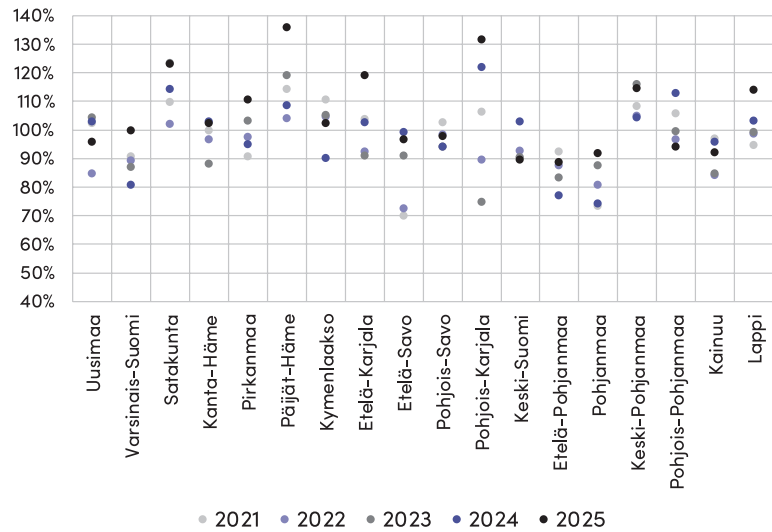
Siirtymiin peruskoulusta toiselle asteelle vaikuttavat sekä nuorten hakutoiveet että koulutuksen järjestäjän tarjoamat koulutuspaikat. Vaikka oppivelvollisuusikää nostettiin 18 ikävuoteen vuonna 2021, kunnilla ei ole velvollisuutta tarjota toisen asteen koulutuspaikkaa kaikille sitä tarvitseville. Keskimäärin toisen asteen koulutuspaikkoja on enemmän kuin perusasteelta sinne jatkavia, mutta nämä paikat eivät aina ole alueellisesti tai aloittain tasaisesti jakautuneita.

Kuviossa 5 kuvaamamme maakuntakohtainen ensisijaisten hakijoiden ja aloituspaikkojen välinen suhde kertoo tästä ilmiöstä. Kuviosta erottuu erityisesti Uusimaa, jossa vuosina 2021–2025 ensisijaisesti lukioon hake-neita oli enemmän kuin aloituspaikkoja. Tilanne on päinvastainen esimer-kiksi Lapissa, Etelä-Savossa ja Keski-Pohjanmaalla, joissa kaikkina kysei-sinä vuosina huomattava osa lukioden aloituspaikoista jäi täyttämättä. Huomionarvoista on, että tässä maakuntien keskiarvoon keskittyvässä

Kuvio 5. Ensisijaisten hakijoiden suhde lukioiden aloituspaikoista vuosittain ja maakunnittain (koulutuksen järjestäjän sijainnin mukaan).

Lähde: Vipunen.

Kuvio 6. Ensisijaisten hakijoiden suhde ammattikoulujen aloituspaikoista vuosittain ja maakunnittain (koulutuksen järjestäjän sijainnin mukaan).

Lähde: Vipunen.

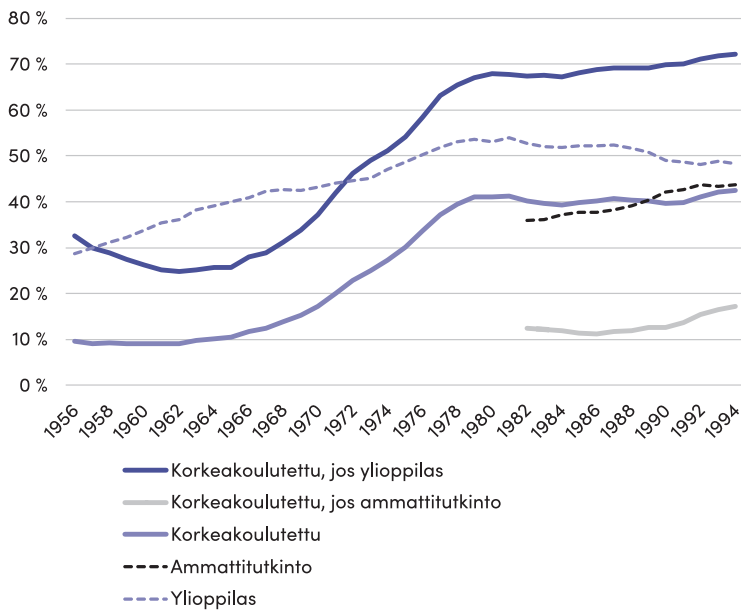
tarkastelussa eivät näy kuntien väliset tai kaupunkien sisäiset erot. Suurissa kaupungeissa sisäänpääsyyn vaadittavat arvosanapisteraajat sulkevat ulos monia lukioihin tavoittelevia tai ohjaavat heidät hakemaan ympärys-kuntien lukioihin. Pienet kunnat sen sijaan houkuttelevat hakijoita mitä erilaisimmilla, jopa rahanarvoisilla keinoilla.²³ Monelle kasvukeskuksen ulkopuolella sijaitsevalle kunnalle toisen asteen oppilaitos on tärkeä vetovoimatekijä. Nämä kunnat ovat tulevaisuudessa yhä haastavammassa tilanteessa, kun ikäluokkien pienentyessä opetuksen järjestäminen on ta- loudellisesti yhä vaikeampaa.

Ammattikoulun osalta vuosina 2021–2024 trendi oli sekä aloituspai- koissa että ensisijaisissa hakijoissa lievästi laskeva ja aloituspaikkoja oli ensisijaisia hakijoita enemmän. Vuonna 2025 sekä koulutuspaikkojen että ensisijaisesti ammattikouluun hakeneiden osuus kasvoi, mutta hakijoita oli paikkoja enemmän (koko maan keskiarvoja ei ole raportoitu kuviossa). Kuvion 6 perusteella huomaamme, että monissa maakunnissa ammatti- kouluissa ensisijaisten hakijoiden osuus aloituspaikoista on lukioita kor- keampi. Tämä ei kuitenkaan kuvaa sisäänpääsyn valikoituvuuden eroja, sillä ammattikouluihin ja lukioihin haetaan hyvin erilaisilla arvosanajakau- milla.²⁴ Kaiken kaikkiaan myös ammattikouluun hakevat joutuvat monissa maakunnissa kilpailemaan koulutuspaikoista.

Viimeiseksi tarkastelemme siirtymää toiselta asteelta korkeakoulutuk- seen, ensin väestötasolla ja sitten vanhempien koulutustason mukaan. Esit- tämämme analyysit laajentavat Kilpi-Jakosen ja Erolan (2026) tarkastelua. Kuviossa 7 esitetään väestötason trendit ammattikoulusta ja ylioppilaiksi valmistuneista sekä korkeakoulututkintoon jatkaneista syntymävuoden mukaan. Koulutustaso on mitattu 30-vuotiaana, kuten väestöryhmien koulutusrakennetta kuvaavissa analyysissämme. Kuviossa näkyy sel- keästi lukiokoulutuksen kasvu 1950-, 1960- ja 1970-luvuilla syntyneiden keskuudessa. 1980-luvulla syntyneistä yli 50 prosenttia suoritti ylioppilas-

23 Ks. Grönholm 2025; Termonen 2025.

24 Esim. Silliman & Virtanen 2022.

Kuvio 7. Ammattikoulusta ja lukiosta valmistuneet sekä korkeakoulututkintoon jatkaneet syntymävuoden perusteella.

Lähde: Tilastokeskuksen kokonaisrekisteriaineistot.

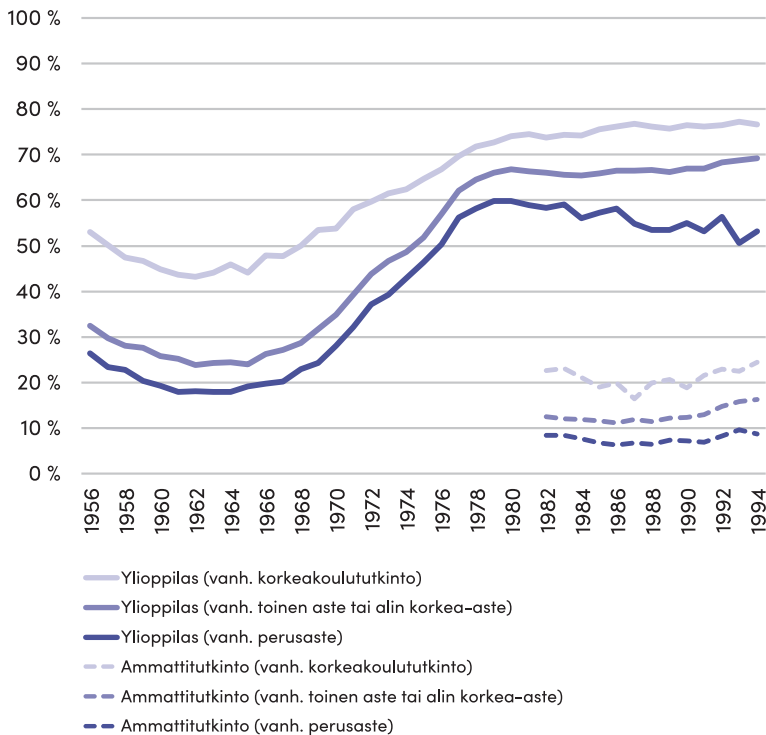
tutkinnon, mutta osuus väheni tätä pienemmäksi 1990-luvulla syntyneillä. Ammatillisen koulutuksen suosio kasvoi 1980- ja 1990-luvuilla syntyneillä.

Esitämme kuviossamme ammattitutkinnon suorittaneiden ja ammatillisesta koulutuksesta korkeakoulutukseen siirtyneiden osuuden vasta vuonna 1982 syntyneistä alkaen. Tätä aiemmin syntyneillä vain osa ammattitutkinnoista antoi kelpoisuuden hakea sekä ammattikorkeakouluihin että yliopistoihin. On myös hyvä huomioda, että henkilöt, joilla on molemmat tutkinnot toiselta asteelta, ovat tässä kuviossa ylioppilaiden ryhmässä. Kuten jo luvun aloittaneista kuvioista näkyi, korkeakoulutuksen kasvu alkoi vasta 1960-luvun puolivälissä syntyneistä ikäluokista, nousten vajaasta kymmenestä prosentista 40 prosenttiin 1980-luvulla syntyneiden keskuudessa. Aivan nuorimmissa tarkastelemissamme kohorteissa on ta-

pahtunut muutaman prosenttiyksikön kasvua korkeakoulutukseen siirtymisessä. Sen taustalla on luultavasti monta eri tekijää: sujuvammat siirtymät toiselta asteelta korkeakoulutukseen, opiskeluaikojen lyhentäminen ja absoluuttinen kasvu koulutustasossa.

Tärkeimmät havaintomme koskevat kuitenkin muutoksia siirtymissä toisen asteen tutkinnosta korkeakoulututkintoon. Ylioppilaiden kohdalla näkyy vahva muutos yli ajan: vanhimpien kohorttien kohdalla korkeakoulutukseen siirtyneiden osuus laski kolmanneksesta noin neljännekseen lukiokoulutuksen kasvaessa ja korkeakoulutuksen volyymin pysyessä vakana. Tämän jälkeen osuus lähti vahvaan nousuun, kun korkeakoulutus kasvoi lukiokoulutusta nopeammin: 1980-luvun alkupuolella syntyneistä ylioppilaista jo kaksi kolmasosaa suoritti korkeakoulututkinnon 30-vuotiaaksi mennessä. Tämän jälkeen osuus on ollut hitaan nousujohteinen ja lähestyi kolmea neljäsosaa tarkastelumme viimeisessä kohortissa. Tämä on huomattavasti suurempi kuin se osuus nuorista, joka PISA-tulosten perusteella tavoittelee korkeakoulututkintoa lukion jälkeen – ja monella 30-vuotiaalla on korkeakoulututkinto vielä kesken. Siirtymä ammattikoulusta korkeakoulututkintoon on taas huomattavasti matalammalla tasolla: 1980-luvulla syntyneistä pelkän ammattitutkinnon suorittaneista vain noin 11 prosenttia oli suorittanut korkeakoulututkinnon 30-vuotiaana. 1990-luvulla syntyneiden keskuudessa osuus on kuitenkin lähtenyt hiljalleen nousuun ja on 17 prosenttia vuonna 1994 syntyneiden keskuudessa. PISA-tuloksiin peilaten tämä osuus on huomattavasti matalampi kuin nuorten omat odotukset tämän siirtymän suhteen.

Kuviossa 8 eritellään vastaavat siirtymätrendit toisen asteen tutkinnoista korkeakoulututkintoihin vanhempien koulutuksen mukaan. Vanhempien koulutus on jaettu kolmeen kategoriaan: kummallakaan vanhemmista ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa, vähintään yhdellä vanhemmalla on toisen asteen tai alimman korkea-asteen (opistotason) tutkinto ja vähintään yhdellä vanhemmalla on korkeakoulututkinto. Myös näissä siirtymissä näkyvät vanhempien koulutusasteen mukaiset erot: mitä korkeammin koulutettuja vanhemmat ovat, sitä todennäköisemmin lapset jatkavat toiselta asteelta korkeakouluun. Toisen asteen tutkinnon mukaiset

Kuvio 8. Korkeakoulututkintoon eri toisen asteen tutkinnoista jatkaneet syntymävuoden ja vanhempien koulutustason perusteella.

Lähde: Tilastokeskuksen kokonaisrekisteriaineistot.

erot ovat huomattavasti suuremmat kuin erot vanhempien koulutusasteen mukaan.

Jos verrataan korkeakoulutettuja perheitä perusasteen perheisiin, ero ylioppilaiden kesken vanhimmissa ja nuorimmissa kohorteissa oli lähes sama, noin 25 prosenttiyksikköä. Ero oli kuitenkin kapeampi 1970-luvun loppupuolella ja 1980-luvun alkupuolella syntyneillä, noin 15 prosenttiyksikköä. Keskimääräinen koulutuskategoria oli pitkään vain noin viisi prosenttiyksikköä korkeammalla tasolla verrattuna alimpaan. Nuorimmissa

kohorteissa tämän ryhmän ero korkeakoulutettuihin perheisiin on kaventunut, tosin se on edelleen noin kymmenen prosenttiyksikköä.

Ammattitutkinnon suorittaneiden keskuudessa ero korkeakoulutettujen perheiden ja perusasteen perheiden välillä on ollut reilut kymmenen prosenttiyksikköä, ja keskimmäisen koulutuskategorian perheet ovat olleet aika lailla tasaisesti näiden välissä. Tämä prosenttiyksikköero tarkoittaa kuitenkin, että korkeakoulutettujen perheiden lapsilla on ollut yli kaksinkertainen todennäköisyys jatkaa ammatillisesta koulutuksesta korkeakoulututkintoon verrattuna lapsiin, joiden kumpikaan vanhempi ei ole suorittanut perusasteen jälkeistä tutkintoa.

Kaiken kaikkiaan korkeakoulutettujen perheiden lapset jatkavat peruskoulusta muita useammin lukioon. Tämä osaltaan selittää heidän jo kuviossa 3 esitettyä keskimäärin korkeampaa koulutustasoa,²⁵ sillä lukio on Suomessa edelleen pääväylä korkeakoulututkintoon (kuvio 7). Tämän lisäksi korkeakoulutettujen perheiden lapset jatkavat myös ammattikoulusta korkeakouluun muuta väestöä useammin.

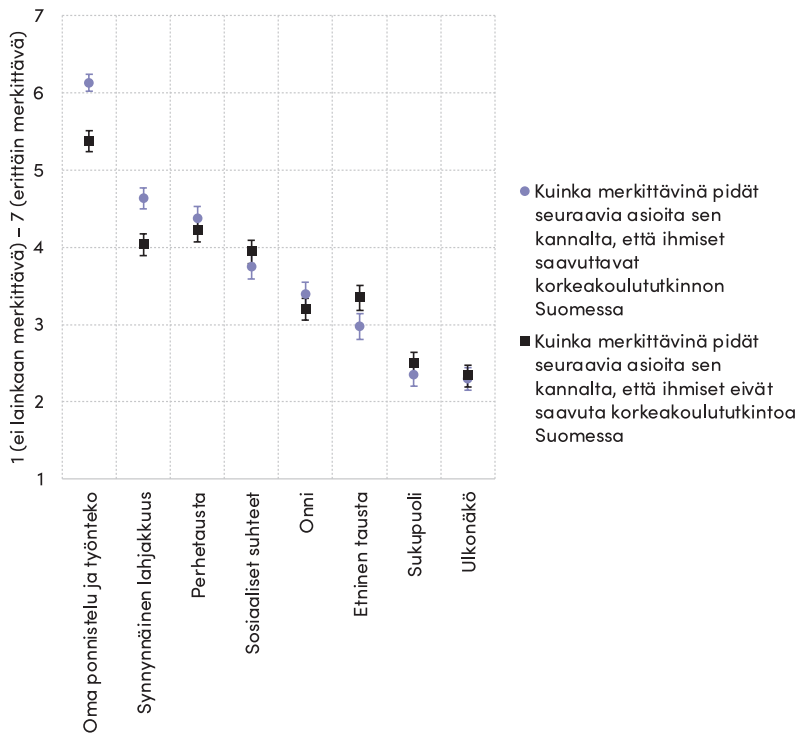
Suomalaiset uskovat korkeakoulututkinnon saavuttamisessa oman ponnistelun merkitykseen

Olemme tässä luvussa kuvanneet, miten korkeakoulututkinnon suorittaminen eriytyy edelleen niin sukupuolen, vanhempien koulutustason kuin myös toisen asteen koulutusvalinnan mukaan. Mutta mitä kansalaiset itse ajattelevat korkeakoulututkinnon saavuttamiseen vaikuttavista tekijöistä Suomessa?

Havainnollistamme tätä kuviossa 9 raportoitujen kyselytutkimuksemme²⁶ tulosten avulla. Suomalaisilla on vahva usko koulutusmeritokratiaan. Merkittävimmiksi tekijöiksi korkeakoulututkinnon saavuttamiseen nähdään oma ponnistelu ja työnteke sekä synnynnäinen lahjakkuus. Näiden lisäksi perhetaustaa pidetään jonkin verran merkittävänä tekijänä. Sen sijaan sukupuolta tai etnistä taustaa ei keskimäärin nähdä tutkintoon

²⁵ Myös esim. Härkönen & Sirniö 2020.

²⁶ Davies ym. 2025.

Kuvio 9. Kuinka merkittävänä pidät seuraavia asioita sen kannalta, että ihmiset saavuttavat korkeakoulututkinon / eivät saavuta korkeakoulututkintoa Suomessa? Satunnaistettu kysymys: samat vastaajat eivät ole vastanneet kyselyssä molempiin väittämiin. Muotoilu negatiivisessa väittämässä: oman ponnistelun ja työnteon puute / synnynnäisen lahjakkuuden puute. Painotetut keskiarvot ja 95 prosentin luottamusvälit.

Lähde: Invest pitkittäistutkimus hyvinvoinnista 2024.

vaikuttaviksi asioiksi, vaikka erot korkeakoulututkinon suorittamisessa sukupuolten ja eri maahanmuuttoryhmien välillä ovat huomattavat. Tutkimusten mukaan väestöryhmien väliset erot eivät välttämättä heijastu näiden merkittävyyden tunnistamiseen. Esimerkiksi uskon siihen, että elämässä eteneminen on kiinni omista kyvyistä ja ansioista eikä esimerkiksi

epätasa-arvoisista lähtökohdista, syrjinnästä tai sattumasta, on havaittu vahvistuvan yhteiskuntien muuttuessa yhä eriarvoisemmiksi.²⁷ Meritokratiauskemukset muuttuvat ympäröivän kontekstin lisäksi myös omien elämäkokemusten myötä. Esimerkiksi Saksassa yliopistoon lääketiedettä opiskelemaan hakeneiden keskuudessa uskomus omien ponnisteluiden tärkeydestä elämässä etenemiselle vahvistui ja perhetaustan ja taloudellisten resurssien roolista heikkeni niiden keskuudessa, jotka saivat koulutusta paikan. Sen sijaan hylkäyksen saaneilla uskomus omien ponnistelujen merkityksestä väheni ja rakenteellisten tekijöiden ja sattuman merkityksestä vahvistui.²⁸

Kysyimme kyseisen väittämän myös vastakohtaisesti muotoiltuna ja satunnaistimme vastaajat vastaamaan jompaankumpaan väittämistä. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että usko siihen, että elämässä menestyminen on *itsestä kiinni*, legitimoii yhteiskunnassa hyvin pärjäävien muita korkeamman aseman, mutta samaan aikaan kuitenkin ajatellaan, ettei alempaan yhteiskunnalliseen asemaan päätyminen aina ole pelkästään oman ponnistelun ja kykyjen puutetta.²⁹ Tämä näkyy korkeakoulututkimuksen saavuttamisen suhteen myös Suomessa. Oman ponnistelun ja työnteon sekä synnynnäisen lahjakkuuden puute nähtiin merkittävästi pienemmiksi tekijöiksi siinä, että korkeakoulututkintoa ei saavuteta, kuin siinä, että tutkinto saavutetaan.

Johtopäätökset

Tuloksemme osoittavat, että suomalaisten koulutuspolut ja -odotukset eriytyvät yhä edelleen sukupuolen ja perhetaustan mukaan. Tytöt ja korkeakoulutetuista perheistä tulevat tavoittelevat muita useammin korkeakoulututkintoa ja myös jatkavat muita useammin peruskoulusta lukioon ja sieltä korkeakouluun. Myös maahanmuuttotauksaiset toisen sukupolven nuoret odottavat keskimäärin kouluttautuvansa valtaväestöä korkeammin, vaikka tähän mennessä heidän koulutustasonsa on jäänyt keskimäärin

27 Mijs 2021.

28 Wetter & Finger 2023.

29 Mijs 2016.

huomattavasti valtaväestöä matalammaksi.³⁰ Osaamistaso on yhteydessä nuorten korkeakouluodotuksiin. Tässä yhteydessä ei ole ollut merkittävää muutosta yli ajan, vaikka osaamistaso suomalaisnuorilla on laskenut.

Ylioppilaista suurin osa jatkaa korkeakouluun, nuorimmista tarkastelumme ikäkohorteista useampi kuin kaksi kolmesta. Sen sijaan ammatikoulusta korkeakouluun jatkaa nuorimmissakin kohorteissa harvempi kuin yksi viidestä, vaikka suomalaisnuorista noin joka kolmas tavoittelee sekä ammattitutkintoa että korkeakoulututkintoa.

Vaikka kouluttautumiseen vaikuttavat vahvasti monet yksilöstä riippumattomat tekijät, suomalaiset uskovat vahvasti, että korkeakoulututkinnon saavuttamisessa oma ponnistelu ja työnteko ovat merkittävässä roolissa. Toisaalta korkeakoulututkinnon puuttumista ei yhtä vahvasti yhdistetä oman ponnistelun puutteeseen.

Tuloksemme antavat viitteitä siitä, mitkä ryhmät parhaillaan jäävät aliedustetuiksi korkeakoulussa ja kenen koulutusmahdollisuuksia olisi parannettava, jos tavoitellaan kansallisen koulutustason huomattavaa nostoa. Suomen 50 prosentin korkeakoulutavoitteen saavuttamiseksi korkeakoulujen aloituspaikkoja on viime vuosina lisätty. Tämä helpottaa siirtymää toiselta kolmannelle asteelle. Kilpailu korkeakoulujen, erityisesti yliopistojen, koulutuspaikoista on sulkenut ulos sinne pyrkivistä erityisesti niiden perheiden lapsia, joiden vanhemmilla ei ole korkeakoulututkintoa.³¹ Kun kilpailu vähenee, voi olettaa ja toivoa, että myös perhetaustan mukaiset erot kaventuvat. Aivan viime vuosien korkeakoulujen aloituspaikkojen lisäykset eivät vielä näy meidän aineistossamme.

Korkeakoulutettujen määrään vaikuttaa myös toiselta asteelta valmistuvien osuus; heistä muodostuu korkeakouluun hakevien joukko. Tässä olennaisia ovat lukiosta ja ammattikouluista valmistuneiden osuudet. Lukio on selkeä pääväylä korkeakouluun Suomessa, vaikka ammattitutkinnot antavat muodollisesti saman kelpoisuuden. Kun ylioppilaiden osuus ikäluokasta on laskenut ja ammattikoulusta korkeakouluun jatkavien osuus

³⁰ Kilpi-Jakonen ym. 2024.

³¹ Heiskala ym. 2023.

on kasvanut vain vähän, korkeakoulutettujen nuorten osuus ei ole enää noussut. Ylioppilaiden osuus alkoi laskea silloin, kun myös ammattikoulusta tuli mahdolliseksi hakea yliopistoihin.

Päättäjillä onkin korkeakoulutavoitteeseen pyrkiessään ainakin kaksi mahdollisuutta: pyrkiä kasvattamaan ylioppilaiden määrää tai ammattikouluista korkeakouluun jatkavien osuutta. Nämä vaihtoehdot eivät ole toisiaan poissulkevia. Ylioppilaiden osuuden kasvattamista ajatellen pojat ovat selkeä kohdejoukko myös tasa-arvon nimissä, koska he ovat tällä hetkellä lukio-opiskelijoiden joukossa aliedustettuina. Esteenä poikien korkeakoulutukseen etenemisen lisäämiselle on poikien tyttöjä heikompi osaamistaso peruskoulussa.³² Yksinkertaistaen: jotta pojista huomattavasti nykyistä useampi pystyisi jatkamaan korkeakoulutukseen, heidän pitäisi oppia enemmän peruskoulussa. Heidän omien koulutustoiveidensa tulisi myös kohdentua yhä useammin lukioon ja korkeakoulutukseen. Myös lukiosta korkeakouluun jatkavien osuutta on syytä pyrkiä kasvattamaan, kunhan se ei tapahdu ammattikoulusta hakevia poissulkien. Parhaillaan lukioon aikovista nuorista vain kaksi kolmesta suunnitteli suorittavansa korkeakoulututkinnon, vaikka lukion tärkein tarkoitus on antaa opiskelijalle valmiudet korkeakouluopintoihin. Osa ylioppilaista, jotka eivät jatka korkeakouluun, suorittaa lukion jälkeen ammatillisen tutkinnon. On myös mahdollista, että korkeakoulujen valikoiva sisäänotto on tehnyt lukiokoulutuksesta vähemmän houkuttelevan valinnan, kun jatko-opintopaikka ei ole ylioppilastodistuksella turvattu.

Tuloksemme kertovat, että reitistä ammattikoulusta korkeakouluun haaveilevia on enemmän kuin tämän reitin kulkeneita. Tilanteessa, jossa ammattikouluilta on hiljattain leikattu 120 miljoonaa euroa, on perusteltua olla huolissaan siitä, pystyvätkö koulutuksen järjestäjät takaamaan osaamisen kehittymisen ja ylläpitämään näitä jatko-opintohaaveita. Emme analyseissamme pysty seuraamaan vastaajien koulutusodotusten muutosta yli ajan emmekä näiden tavoitteiden toteutumista koulutussiirtymiksi. Tuloksemme eivät siis kerro siitä, laskevatko korkeakouluun ammattikou-

32 Hiltunen ym. 2023.

lun kautta suuntautuvien nuorten koulutusodotukset ammattikoulun aikana ja hakevatko he toisen asteen tutkinnon saatuaan korkeakouluun, ja jos hakevat, pääsevätkö he sisään ja suorittavatko he tutkinnon. Olettaen, että myös nuoremmissa ikäluokissa on ollut samaa polkua tavoittelevia suurin piirtein vastaava osuus, ovat jossakin kohtaa tätä koulutuspolkua koulutustavoitteet joko laskeneet tai jääneet toteutumatta. Huomionarvoista on, että viime vuosina toteutettu opiskelijavalintauudistus vähensi hyväksyttyjen määrässä erityisesti ammatillisen tutkinnon (kuten myös heidän, jotka suorittivat sekä ammatillisen tutkinnon että ylioppilastutkinnon) suorittaneiden osuutta.³³ Opiskelijavalintauudistuksessa ylioppilastodistuksen roolia korkeakoulujen sisäänotossa kasvatettiin. Ammatillisen perustutkintotodistuksen kanssa hakeminen todistusvalintakiintiössä on nykyisin mahdollista vain ammattikorkeakouluihin, ei yliopistoihin. Ammattikoulusta valmistuvat pyrkivätkin yliopistoon useimmiten valintakoeväylän kautta. Ammattikoulujen rahoitukseen ja yleissivistäviin opintoihin on panostettava, jotta tämä väylä pysyy hakijoille mahdollisena.

Sukupuolen ja vanhempien koulutustason – ja esimerkiksi maahanmuuttotaustan – lisäksi toiselle asteelle hakevat nuoret ovat eriarvoisessa asemassa myös kotipaikkansa perusteella. Palvelujen saavutettavuus on ikääntyvän väestön vuoksi ajankohtainen kysymys erityisesti kasvukeskuksien ulkopuolella. Oppilaitosverkoston harventumisella olisi vaikutuksia myös monen peruskoulunsa päättävän nuoren päätöksentekoon, sillä toisen asteen valinnat riippuvat myös lapsuudenkodin ja toisen asteen oppilaitoksen välisestä etäisyydestä.³⁴ Välimatka lukioon on tässä valinnassa merkittävämpi kuin ammattikoulun etäisyys: ammattikouluun lähdetään kauempaakin. Se, millainen painoarvo välimatkalla on, vaihtelee myös sukupuolen ja perhetaustan mukaan. Pitkä välimatka heikentää erityisesti poikien hakeutumista lukioon. Ja kun etäisyys on pitkä, perhetaustan merkitys lukion ja ammattikoulun välisessä valinnassa korostuu erityisesti tytöillä. Välimatkan kasvu vahvistaa sukupuolen ja perhetaustan mukaisia

33 Karhunen ym. 2022.

34 Prix ym. 2024.

eroja.³⁵ Jo olemassa olevilla keinoilla, kuten oppilaitosten välisen yhteistyön lisäämisellä ja digitalisaation mahdollistamalla etäopetuksella, voidaan vähentää näitä eroja.

Yksilöiden näkökulmasta kouluttautuminen ja koulutustavoitteiden realisoituminen lisäävät hyvinvointia monella mittarilla. Korkeasti kouluttautuminen on yhteydessä esimerkiksi matalampaan työttömyyrisriikkiin, korkeampiin tuloihin, parempaan terveyteen ja pidempään elinikään. Kansakunnan etua ajatellen koulutustavoitteiden saavuttaminen ja oikeudenmukainen – ja sellaiseksi koettu – koulutusjärjestelmä ovat tärkeitä osaamispotentiaalin hyödyntämiseksi, mutta myös institutionaalisen luottamuksen ylläpitämiseksi. Luottamus yhteiskunnan järjestelmiin on hyvinvointivaltion kulmakivi suurten yhteiskunnallisten murrosten aikoina.

Lähteet

- Bernardi, Fabrizio & Ilaria Lievore & Manuel T. Valdes (2026) The geography of tertiary education inequality in Europe: A within- and cross-country analysis over time. *European Societies*, ennakkojulkaisu verkossa.
- Buchmann, Claudia & Ben Dalton (2002) Interpersonal influences and educational aspirations in 12 countries: The importance of institutional context. *Sociology of Education* 75:2, 99–122.
- Davies, Essi & Anna E. Hägglund & Aki Koivula & Markus Laaninen & Laura Heiskala & Aleks Karhula (2025) INVEST Pitkittäistutkimus hyvinvoinnista 2024 -kyselyn tutkimusseloste. *INVEST Working Papers* 113/2025.
- Grönholm, Pauliina (2025) Kilpailu lukiopaikoista kiristyy Espoossa äärimmilleen – Näin korkealle keskiarvot uhkaavat nousta. <https://www.hs.fi/pkseutu/art-2000011076131.html> (viitattu 9.4.2026).
- Happonen, Konsta & Sofia Laine (2026) Tilasto-osio. Teoksessa Sofia Laine & Konsta Happonen (toim.) *Ihan paineissa. Nuorisobarometri 2025*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Opetus- ja kulttuuriministeriö, 9–114.
- Heiskala, Laura & Jani Erola & Elina Kilpi-Jakonen (2021b) Compensatory and multiplicative advantages: Social origin, school performance, and stratified higher education enrolment in Finland. *European Sociological Review* 37:2, 171–185.
- Heiskala, Laura & Elina Kilpi-Jakonen & Outi Sirniö & Jani Erola (2023) Persistent university intentions: Social origin differences in stopping applying to university after educational rejection(s). *Research in Social Stratification and Mobility* 85, 100801.
- Heiskala, Laura & Jani Erola & Patricia McMullin (2021a) Formal differentiation at upper secondary education in Finland: Subject-level choices and stratified pathways to socio-economic status and unemployment. *Longitudinal and Life Course Studies* 12:3, 323–343.
- Hiilamo, Aapo (2026) Koulutusloikan askelmerkit: analyysi koulutusasteen kehityksestä sekä koulutustavoitteiden saavuttamisen edellyttämistä toimista. <https://sorsafoundation.fi/koulutusloikan-askelmerkit-web/> (viitattu 20.4.2026).

35 Virtanen & Riukula 2021.

- Hiltunen, Jenna & Arto Ahonen & Ninja Hienonen & Heli Kauppinen & Jenni Kotila & Piia Lehtola & Kaisa Leino & Meri Lintuvuori & Kari Nissinen & Eija Puhakka & Marjo Sirén & Mari-Pauliina Vainikainen & Jouni Vettenranta (2023) *PISA 2022 ensituloksia*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Härkönen, Juhon & Outi Sirniö (2020) Educational transitions and educational inequality: A multiple pathways sequential logit model analysis of Finnish birth cohorts 1960–1985. *European Sociological Review* 36:5, 700–719.
- Kalenius, Aleksi (2023) *Sivistyskatsaus 2023*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Kalenius, Aleksi & Venla Bernelius & Ilmari Hyvönen (2024) *Sivistyskatsaus 2024*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Kalenius, Aleksi & Ilmari Hyvönen & Venla Bernelius (2025) *Sivistyskatsaus 2025*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Kalenius, Aleksi & Hannu Karhunen (2018) Miksi nuorten koulutustaso laskee? *Yhteiskuntapolitiikka* 83:5–6, 562–572.
- Karhunen, Hannu & Tuomas Pekkarinen & Tuomo Suhonen & Tuomo Virkola (2022) Opiskelijavalintauudistuksen seuranta tutkimuksen loppuraportti. *VATT Muistiot* 67.
- Karlson, Kristian B. (2019) Expectation formation for all? Group differences in student response to signals about academic performance. *The Sociological Quarterly* 60:4, 716–737.
- Kilpi-Jakonen, Elina & Jenni Alisaari & Anuleena Kimanen (2024) Osallisuuden ja kuuluvuuden ulottuvuuksia maahanmuuttotasaisten nuorten elämässä. Teoksessa Anna Rajavuori (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätö & Into, 105–127.
- Kilpi-Jakonen, Elina & Jani Erola (2026) Koulutussosiologista tutkimusta suomalaisilla rekisteripohjaisilla aineistoilla. Teoksessa Janne Varjo & Taina Civil-Hirvonen & Mira Kalalahti & Heikki Kinnari (toim.) *Koulutussosiologian metodologiat ja tutkimusmenetelmät*. Tampere: Tampere University Press, 29–54.
- Kilpi-Jakonen, Elina & Jani Erola & Aleksi Karhula (2016) Inequalities in the haven of equality? Upper secondary education and entry into tertiary education in Finland. Teoksessa Blossfeld, Hans-Peter & Sandra Buchholz & Jan Skopek & Moris Triventi (toim.) *Models of Secondary Education and Social Inequality*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 181–196.
- Lazarides, Rebecca & Jaana Viljaranta & Kaisa Aunola & Laura Pesu & Jari-Erik Nurmi (2016) The role of parental expectations and students' motivational profiles for educational aspirations. *Learning and Individual Differences* 51, 29–36.
- Mijs, Jonathan J. B. (2016) The unfulfillable promise of meritocracy: Three lessons and their implications for justice in education. *Social Justice Research* 29:1, 14–34.
- Mijs, Jonathan J. B. (2021) The paradox of inequality: Income inequality and belief in meritocracy go hand in hand. *Socio-Economic Review* 19:1, 7–35.
- OECD (2024) *PISA 2022 results (volume V). Learning strategies and attitudes for life*. Pariisi: OECD.
- OECD (2025) *State of immigrant integration: Nordic countries*. Pariisi: OECD.
- Pinquart Martin & Markus Ebeling (2020) Students' expected and actual academic achievement – A meta-analysis. *International Journal of Educational Research* 100: 101524.
- Pomianowicz, Katya (2023) Educational expectation gaps between second-generation immigrant and ethnic majority students in a comparative perspective: The moderating role of educational tracking. *International Migration Review* 58:2, 644–679.
- Prix, Irene & Outi Sirniö & Elina Kilpi-Jakonen (2022) Koulutusalojen sukupuolisegregaatio ja sosiaalinen eriarvoisuus. Teoksessa Anna Rajavuori (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätö & Into, 113–150.
- Prix, Irene & Outi Sirniö & Juhani Saari (2024) Better close to home? Geographical and socioeconomic constraints on gendered educational transitions at the upper secondary level. *Research in Social Stratification and Mobility* 89: 100879.
- Rimkute, Laura & Riikka Hirvonen & Asko Tolvanen & Kaisa Aunola & Jari-Erik Nurmi (2012) Parents' role in adolescents' educational expectations. *Scandinavian Journal of Educational Research* 56:6, 571–590.

- Räty, Hannu & Tuulia Leinonen & Leila Snellman (2002) Parents' educational expectations and their social-psychological patterning. *Scandinavian Journal of Educational Research* 46:2, 129–144.
- Salikutluk, Zerrin (2016) Why do immigrant students aim high? Explaining the aspiration–achievement paradox of immigrants in Germany. *European Sociological Review* 32:5, 581–592.
- Schörner, Kerstin & Felix Bittmann (2024) Children's aspirations, their perceptions of parental aspirations, and parents' factual aspirations – Gaining insights into a complex world of interdependencies. *European Sociological Review* 40:6, 981–995.
- Silliman, Mikko & Hanna Virtanen (2022) Labor market returns to vocational secondary education. *American Economic Journal: Applied Economics* 14:1, 197–224.
- Termonen, Tapio (2025) Lukio-opiskelijoista käydään kovaa kisaa – houkuttimena stipendit, ajokortit ja huokeat asunnot. <https://yle.fi/a/74-20141986> (viitattu 9.4.2026).
- Tynkkynen, Lotta & Asko Tolvanen & Katariina Salmela-Aro (2012) Trajectories of educational expectations from adolescence to young adulthood in Finland. *Developmental Psychology* 48:6, 1674–1685.
- Virtanen, Hanna & Krista Riukula (2021) The effect of access to post-compulsory education: Evidence from structural breaks in school supply. *ETLA Working Papers* 85.
- Wetter, Rebecca & Claudia Finger (2023) Do experiences of success and failure influence beliefs about inequality? Evidence from selective university admission. *Social Psychology Quarterly* 86:2, 170–194.

Suomalaisten hyvinvointi ei ole toipunut 2020-luvun alun romahduksen jälkeen

Mikko Niemelä & Markus Laaninen

Suomalaisten koettu hyvinvointi romahti koronan jälkeen ja näyttää jääneen pysyvästi aiempaa alhaisemmaksi. Vuodenvaihteessa 2024–2025 noin 40 prosenttia suomalaisista koki itsensä onnelliseksi vain joskus tai harvemmin, kun vielä vuonna 2020 osuus oli melkein puolet pienempi. Hyvinvointi on yhä polarisoituneempaa, kun onnellisuus on laskenut etenkin huonosti toimeentulevilla.

Tässä luvussa analysoimme suomalaisten koetun hyvinvoinnin kehitystä 2020-luvun monikriisin aikana. Koetulla hyvinvoinnilla viittaamme ihmisten omiin arvioihin omasta hyvinvoinnistaan tai hyvinvoinnin eri osa-alueista. Tarkastelemme siis kyselytulosten avulla ihmisten omaa kokemusta esimerkiksi taloudellisesta hyvinvoinnistaan sen sijaan, että tarkastelsimme objektiivisesti mitattuja tuloja.

Yhteiskunnallisten kriisien aikana muutosten vaikutukset havaitaan usein nopeammin ihmisten kokemuksista kuin objektiivisista mittareista. Esimerkiksi 1990-luvun alun talouslaman aikana ihmisten kokemat toimeentulo-ongelmat ja väestön odotukset omasta taloudellisesta tilanteestaan heikkenivät jyrkästi työttömyyden kasvaessa.¹ Sen sijaan objektiiviset tulonjakomittarit osoittivat, että suhteellinen tuloköyhyys laski

¹ Eskelinen ym. 2022.

laman myötä.² Tässä tapauksessa objektiiviset mittarit köyhyydestä eivät kertoneet ihmisten lama-arjesta pidentyvien leipäjonojen Suomessa.

Tutkimme tässä luvussa koettua hyvinvointia onnellisuuden, elämään tyytyväisyyden ja elämän kuormittavuuden tunteen näkökulmista. Luku on jatkoa aiemmissa *Eriarvoisuuden tila Suomessa* -raporteissa julkaistuille koetun hyvinvoinnin tarkasteluille. Vuoden 2022 raportissa Eskelinen ja kumppanit³ osoittivat, että onnellisuudessa, elämään tyytyväisyydessä ja koetussa taloudellisessa hyvinvoinnissa tapahtuneet muutokset olivat melko maltillisia ja pikemminkin positiivisia 2010-luvun aikana.

Vuoden 2024 raportissa Niemelä ja Laaninen⁴ havaitsivat, että koettu hyvinvointi heikkeni monilla mittareilla vuosien 2016 ja 2020 välillä, mutta muutokset olivat melko pieniä. Joissakin väestöryhmissä koettu hyvinvointi jopa parani. Hätkähdyttävän tulos liittyi siihen, että erityisesti vuoden 2020 koronaviruspandemian jälkeen suomalaisten koettu hyvinvointi heikentyi huomattavasti. Onnellisuus, elämään tyytyväisyys, elämän kuormittavuuden tunne ja toimeentulovaikeuksien kokeminen heikentyivät selvästi vasta vuosien 2020 ja 2022 välisenä aikana. Myös muissa tutkimuksissa on havaittu vastaava kehitys.⁵

Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024 -raportissa koetun hyvinvoinnin heikentymistä selitettiin osaltaan sillä, että tutkimuksen viimeisin mittausaikankohta ajoittui vuodenvaihteeseen 2022–2023, jolloin Ukrainan sodan myötä syntynyt energia- ja elinkustannuskriisi koetteli Suomea. Jos näin olisi, hyvinvointi olisi palannut kriisin jälkeen sitä edeltäneelle tasolle. Tässä luvussa selviää, miten kävi, kun tarkastelemme, missä määrin koettu hyvinvointi on muuttunut tämän jälkeen aina vuoteen 2025 asti. Jos suomalaisten koettu hyvinvointi on edelleen yhtä heikolla tai ainakin pandemia-aikaa matalammalla tasolla, koetun hyvinvoinnin muutokset selittyvät monimutkaisempien mekanismien kautta.

2 Fritzell ym. 2012; Riihelä & Tuomala 2022.

3 Eskelinen ym. 2022.

4 Niemelä & Laaninen 2024.

5 Kestilä & Karvonen 2023; Kestilä & Karvonen 2025.

Eskelisen ja kumppanien⁶ mukaan koetussa hyvinvoinnissa havaittiin selkeitä perherakenteeseen ja työmarkkina-asemaan liittyviä väestöryhmittäisiä eroja jo ennen koronaviruspandemiaa. Lisäksi toimeentulon riittävyys oli yhteydessä esimerkiksi onnellisuuteen, elämään tyytyväisyyteen ja koettuun turvattuuteen. Taloudellisella toimeentulolla on havaittu olevan yhteys elämään tyytyväisyyteen myös tarkasteltaessa ruoka-avun asiakkaita ja matalan kynnyksen osallistavien yhteisöjen kävijöitä, kuten asunnottomia tai päihde- ja mielenterveysongelmien kanssa eläviä ihmisiä. Näissä huono-osaisissa väestöryhmissä elämään tyytyväisyys on selvästi vähäisempää kuin väestössä keskimäärin.⁷

Tuloryhmien väliset erot elämään tyytyväisyydessä ovat kasvaneet Suomessa 2000-luvulla.⁸ Vuoden 2024 tutkimuksessa⁹ vuosien 2020 ja 2022 välinen koetun hyvinvoinnin heikentyminen painottui huono-osaisempiin väestöryhmiin: taloudellisissa vaikeuksissa oleviin, työttömiin, opiskelijoihin ja niihin perhetyyppeihin, joissa on vain yksi tulonsaaja.¹⁰ Havaitsimme myös, että työssäkäynti ja kahden aikuisen perherakenne eivät enää turvanneet hyvinvointia yhtä tehokkaasti kuin ennen. Vuosien 2020 ja 2022 välillä koettu hyvinvointi heikentyi myös kahden huoltajan lapsiperheillä, työikäisillä, työssäkäyvillä ja nuorilla aikuisilla.

Nyt siis otamme askeleen eteenpäin ja tarkastelemme koetun hyvinvoinnin viime vuosien kehitystä. 2020-luvun kriisit ovat kohdelleet eri väestöryhmiä eri tavoin. Ajanjaksolle mahtuvat koronaviruspandemian ihmisten elämään tuomat muutokset ja Venäjän Ukrainaan kohdistama hyökkäysota. Se on heijastunut suomalaisiin myös korkojen ja elinkustannusten kasvuna. Tätä kirjoittaessa Yhdysvaltojen ja Israelin iskut maaliskuussa 2026 Iraniin ovat heijastuneet esimerkiksi polttoaineen hintojen nousuun eri puolilla maailmaa. Samalla Suomessa työttömyys on kasvussa ja esimerkiksi kuluttajien luottamus omaan ja Suomen talouteen on heik-

6 Eskelinen ym. 2022.

7 Nurmi & Kokkinen 2026.

8 Delhey & Gercke 2025.

9 Niemelä & Laaninen 2024.

10 Ks. myös Koivula ym. 2025.

koa.¹¹ Lisäksi Suomessa Petteri Orpon hallituksen tekemät sosiaaliturvan leikkaukset kohdistuvat voimakkaimmin pienituloisiin ryhmiin, kuten työttömiin ja opiskelijoihin.¹² Samat ryhmät ovat jo ennestään kokeneet hyvinvointinsa kaikkein huonoimmaksi.

Hyödynnämme tutkimusaineistona *Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa* -kyselyaineistoja vuosilta 2016–2025. Aineistojen keruu on toteutettu huhti-kesäkuussa 2016 (N=2534), marras-helmikuussa 2017–2018 (N=2402), syys-joulukuussa 2020 (N=2700), joulutammikuussa 2022–2023 (N=2300) ja joulutammikuussa 2024–2025 (N=3003). Jatkossa viittaamme aineistoihin tiedonkeruun viimeisimmän vuoden mukaan eli kutsumme esimerkiksi vuodenvaihteessa 2017–2018 kerättyä aineistoa vuoden 2018 aineistoksi. Puhelin- ja internetkyselyinä kerätyt aineistot sisältävät tietoa vastaajien subjektiivisesta hyvinvoinnista, hyvinvointiin ja eriarvoisuuteen liittyvistä kokemuksista sekä näkemyksistä eri väestöryhmien hyvinvoinnista. Aineistoja on kuvattu tarkemmin erillisessä tutkimuslausekkeessa.¹³

Analyysissä keskitymme koetun hyvinvoinnin väestöryhmittäisten erojen ajallisiin muutoksiin vuosina 2016–2025. Tarkastelemme koettua hyvinvointia samoilla kolmella mittarilla kuin edellisissä *Eriarvoisuuden tila Suomessa* -raporteissa. Ne ovat 1) onnellisuuden tunne, 2) elämään tyytyväisyys ja 3) elämän kuormittavuuden tunne. Tarkastelemme koetun hyvinvoinnin väestöryhmittäisiä eroja sukupuolten, ikäryhmien ja perhetyyppien välillä. Sosioekonomisia eroja tarkastelemme puolestaan työmarkkina-aseman ja koetun taloudellisen toimeentulon näkökulmista.

Monikriisi nakertaa suomalaisten kokemaa hyvinvointia

Tässä tutkimuksessa tarkasteltavista kolmesta koetun hyvinvoinnin mittarista onnellisuuden tunne ja elämään tyytyväisyys ovat onnellisuustutkimuksissa usein käytettyjä onnellisuuden mittareita. Molemmat voidaan ymmärtää yksilön kokeman hyvinvoinnin summaksi. Ne mittaavat kuitenkin

¹¹ Tilastokeskus 2025.

¹² Hiilamo ym. 2023.

¹³ Niemelä ym. 2025.

kin onnellisuuden eri puolia.¹⁴ Onnellisuuden tunne viittaa tiettyyn hetkeen liittyvään tunnetilaan, kun taas elämään tyytyväisyys ymmärretään arvioksi elämästä suhteessa ihmisen sille asettamiin tavoitteisiin ja niiden täyttymiseen.¹⁵

Onnellisuuden tunnetta mitataan kysymyksellä ”Kuinka usein olet tuntenut itsesi viimeisten 12 kuukauden aikana onnelliseksi?” ja vastausvaihtoehdot vaihtelevat viisiportaisella asteikolla välillä ”jatkuvasti” ja ”en koskaan”. Elämään tyytyväisyyttä puolestaan mitataan kysymyksellä: ”Elämässä tapahtuu sekä hyviä että huonoja asioita. Kun ajattelet elämäsi nykyään, kuinka tyytyväinen tai tyytymätön elämäsi olet?” Vastajat arvioivat elämään tyytyväisyyttä asteikolla, joka vaihtelee 0:n (tyytymätön) ja 10:n (tyytyväinen) välillä.

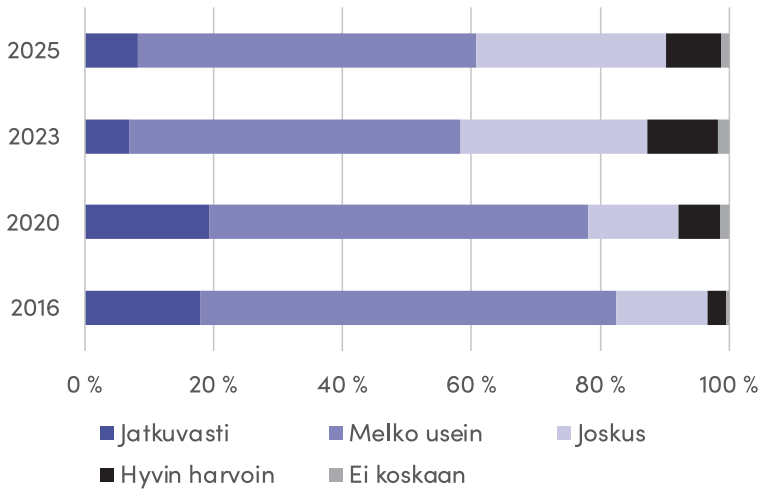
Kuviossa 1 tarkastellaan suomalaisten onnellisuuden tunteen muutoksia vuosien 2016 ja 2025 välillä. Aiemmassa *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024* -raportissa havaittu koetun hyvinvoinnin heikentyminen näkyy vertailtaessa vuosien 2020 ja 2023 välisiä muutoksia. Tuolloin jatkuvasti tai melko usein onnelliseksi itsensä kokevien osuus laski 78 prosentista 58 prosenttiin. Onnellisuuden tunne ei ole toipunut sen jälkeen. Vuodenvaihdetta 2024–2025 tarkasteltaessa huomataan, että tilanne on pysynyt melko samalla tasolla: noin 60 prosenttia vastaajista oli kokenut itsensä jatkuvasti tai melko usein onnelliseksi viimeisen vuoden aikana. Kun vuosina 2016 ja 2020 noin 20 prosenttia suomalaisista koki itsensä onnelliseksi vain joskus tai harvemmin, on osuus sittemmin noin kaksinkertaistunut 40 prosentin tasolle.

Samankaltainen kuva koetun hyvinvoinnin muutoksesta saadaan tarkasteltaessa elämään tyytyväisyydessä tapahtuneita muutoksia (kuvio 2). Siinä missä aiemman tutkimuksen¹⁶ mukaan suomalaisten elämään tyytyväisyys oli hienokseltaan kohonnut 2000-luvun aikana, elämään tyytyväisyys laski vuosien 2020 ja 2023 välillä. Kymmenportaisella asteikolla kes-

14 Haybron 2020; Kainulainen 2014.

15 Ng 2022.

16 Eskelinen ym. 2022.

Kuvio 1. Onnellisuuden kokeminen vuosina 2016, 2020, 2023 ja 2025 (%).
Kysymys: Kuinka usein olet tuntenut itsesi viimeisen 12 kuukauden aikana onnelliseksi?

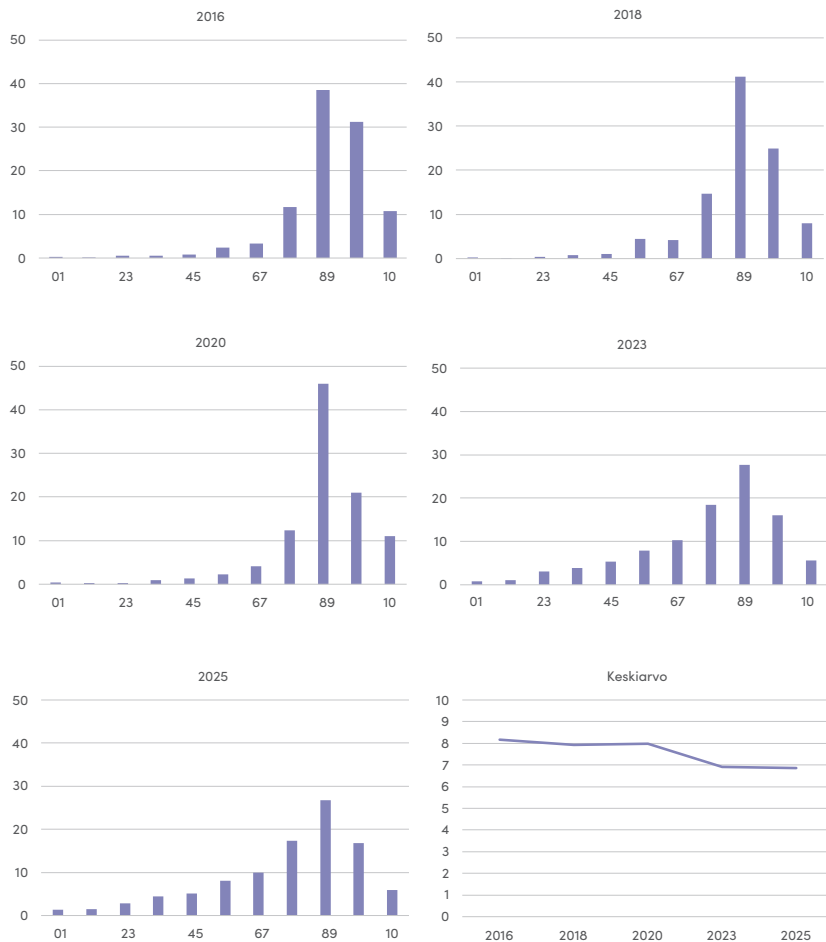
Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kyselyaineistot.

kiarvo laski pandemiavuoden 8,0:sta 6,9:ään. Kaksi vuotta myöhemmin eli vuodenvaihteessa 2024–2025 keskiarvo oli edelleen 6,9.

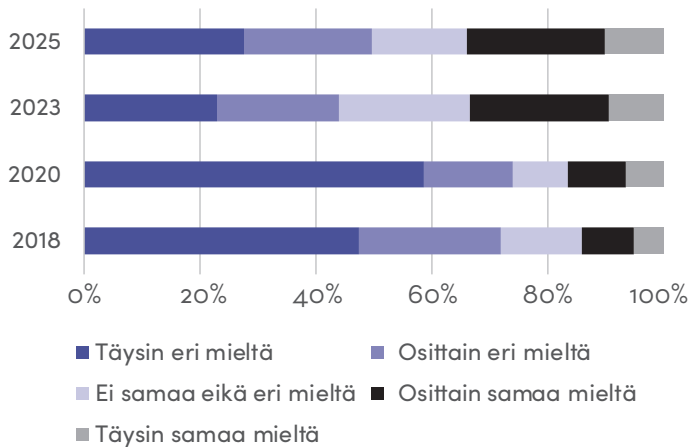
Elämään tyytyväisyyden heikentyminen näkyy selvästi myös jakauman muotoja tarkasteltaessa. Vuonna 2020 ja sitä ennen yleisin vastausvaihtoehto oli 8 ja toiseksi yleisin 9. Toiseksi yleisin vastausvaihtoehto on kuitenkin muuttunut siten, että vuoden 2020 jälkeen se on ollut 7.

Lisäksi elämään tyytyväisyyden heikentyminen näkyy jakauman ääripäissä. Vuonna 2016 arvon 9 tai 10 antoi 42 prosenttia vastaajista. Vuosina 2018 ja 2020 näitä erittäin tyytyväisiä oli reilut 32 prosenttia. Pandemian jälkeen osuus on laskenut tästä noin kymmenen prosenttiyksikköä ollen 22 prosenttia vuonna 2023 ja 23 prosenttia vuonna 2025. Vastaavasti erittäin tyytymättömien (vastausvaihtoehdot 0–2) osuus oli vuonna 2020 ja sitä ennen alle yhden prosentin, kun se oli vuonna 2023 noin viisi prosenttia ja

Suomalaisten hyvinvointi ei ole toipunut 2020-luvun alun romahduksen jälkeen

Kuvio 2. Elämään tyytyväisyys vuosina 2016, 2018, 2020, 2023 ja 2025 (% ja keskiarvo). Kysymys: Elämässä tapahtuu sekä hyviä että huonoja asioita. Kun ajattelet elämääsi nykyään, kuinka tyytyväinen tai tyytymätön elämääsi olet? Asteikko 0–10, jossa 0 tarkoittaa tyytymättömyyttä ja 10 tyytyväisyyttä.
Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kyselyaineistot.

Kuvio 3. Elämän kuormittavuuden tunne vuosina 2018, 2020, 2023 ja 2025 (%).
Väittämä: Elämäni on nykyisin niin kuormittavaa, etten pysty tekemään pitkän aikavälin suunnitelmia.

Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa.

vuonna 2025 noin kuusi prosenttia. Molempien ääripäiden osuudet ovat siis hienoisesti kasvaneet kahden viimeisimmän mittausajankohdan välillä.

Kolmas käyttämämme hyvinvoinnin mittari, elämän kuormittavuuden tunne, mittaa kykyä sopeutua elämän haasteisiin. Elämän kuormittavuuden tunnetta mitataan väittämällä ”Elämäni on nykyisin niin kuormittavaa, etten pysty tekemään pitkän aikavälin suunnitelmia”.

Elämän kuormittavuuden tunteen muutokset ovat samansuuntaisia onnellisuuden tunteen ja elämään tyytyväisyyden kanssa (kuvio 3). Pandemian jälkeisenä aikana elämän kuormittavaksi kokevien osuus on kasvanut vuosien 2020 ja 2023 välillä: täysin tai osittain samaa mieltä olevien prosenttiosuus kasvoi noin 17 prosentista 33 prosenttiin. Elämän kuormittavuuden tunnekaan ei ole palautunut pandemia-ajan tai sitä edeltäneelle tasolle, vaan elämän kuormittavaksi kokevien osuus on jopa hieman noussut vuodenvaihteessa 2024–2025, jolloin se oli 34 prosenttia. Myös elämän kuormittavuus on kasvanut molemmissa ääripäissä: väittämän kanssa eri

mieltä olevien osuus kasvoi kahden viimeisen mittauspisteen välillä vajaat kuusi prosenttiyksikköä ollen vuodenvaihteessa 2024–2025 noin 50 prosenttia vastaajista. Osuus on kuitenkin edelleen selvästi matalampi kuin vuonna 2020 (74 prosenttia).

Tulokset osoittavat, että pandemian jälkeistä koetun hyvinvoinnin heikentymistä ei voida selittää pelkästään vuodenvaihteen 2022–2023 kustannuskriisillä. Kaksi vuotta myöhemmin, vuodenvaihteessa 2024–2025, onnellisuuden tunne, elämään tyytyväisyys ja elämän kuormittavuuden tunne ovat edelleen suurin piirtein samalla tasolla eli selvästi alempana kuin pandemian aikaan ja sitä ennen. Onnellisuuden laskussa näyttää olevan kyse pidempiaikaisesta ilmiöstä, jota selittää 2020-luvun monikriisi. Siinä yhdistyvät pandemian pidempiaikaiset seuraukset, pandemian jälkeinen yhteiskunnan avautuminen ja sen tuomat muutokset esimerkiksi työelämässä, Ukrainan sodan myötä syntynyt elinkustannusten nousu, kasvanut maailmanpoliittinen epävarmuus sekä heikentynyt työllisyystilanne ja toimeentulo-ongelmien lisääntyminen.

Kriisien erityyppinen luonne heijastuu onnellisuuden ja elämään tyytyväisyyden väestöryhmittäisissä eroissa

Taulukossa 1 tarkastellaan onnellisuuden tunteen väestöryhmittäisiä eroja ja niiden muutoksia vuosien 2016 ja 2025 välillä. Pandemian välittömät seuraukset havaitaan vuosien 2016 ja 2020 välisistä muutoksista. Onnellisuuden tunnetta kokevien osuuden lievä lasku näkyy kaikissa väestöryhmissä. Muutosten mittaluokka kuitenkin vaihtelee. Naisten onnellisuuden tunne heikentyi miehiä enemmän. Lisäksi se heikentyi nuorissa ikäryhmissä väestön keskiarvoa enemmän. Myös perherakenteella näyttää olevan merkitystä, sillä yksin asuvien ja yksinhuoltajien onnellisuus heikkeni enemmän kuin parisuhteessa asuvien.

Kehitys vaihteli myös sosioekonomisten erojen mukaan, ja tältäkin osin merkittävimmät muutokset on nähty vuoden 2020 jälkeen. Onnellisuuden tunne on selvästi yleisempää hyvin toimeentulevilla kuin toimeentulovaikeuksia kokevilla. Vuosien 2016 ja 2020 välillä onnellisuus heikkeni eniten hyvin toimeentulevilla. Sama kehitys nähdään myös tarkasteltaessa

Taulukko 1. Onnellisuuden tunteen muutokset eri väestöryhmissä vuosina 2016–2025. Itsensä onnelliseksi melko usein tai jatkuvasti tuntevien osuus (%).

	2016	2020	2023	2025	Muutos, %-yks		
					2016– 2020	2020– 2023	2023– 2025
Sukupuoli							
Mies	79,4	75,7	56,1	58,2	-3,7	-19,6	2,1
Nainen	85,5	80,4	60,6	63,0	-5,1	-19,8	2,4
Ikä							
16–29	88,6	82,7	58,8	61,8	-5,9	-23,9	3,0
30–39	85,4	77,4	55,6	55,5	-8,0	-21,8	-0,1
40–49	82,4	78,9	55,7	53,0	-3,5	-23,2	-2,7
50–59	78,8	75,7	59,0	56,1	-3,1	-16,7	-2,9
yli 60	78,8	76,5	60,9	67,9	-2,3	-15,6	7,0
Kotitaloustyyppi							
Yksin asuva	75,7	69,9	46,6	48,2	-5,8	-23,3	1,6
Yksinhuoltaja	78,9	73,6	46,9	54,5	-5,3	-26,7	7,6
Parisuhteessa, ei lapsia	86,6	82,1	64,7	69,3	-4,5	-17,4	4,6
Parisuhteessa, lapsia	86,2	83,1	68,3	66,7	-3,1	14,8	-1,6
Työmarkkinatilanne							
Opiskelija	86,4	82,1	56,0	61,0	-4,3	-26,1	5,0
Eläkeläinen	77,8	74,2	57,1	66,2	-3,6	-17,1	9,1
Työtön	68,0	67,9	39,3	38,0	-0,1	-28,6	-1,3
Ansiotyössä	86,8	82,3	62,2	61,8	-4,5	-20,1	-0,4
Yrittäjät ja maatalousyrittäjät	79,4	74,5	65,2	65,5	-4,9	-9,3	0,3
Saa menot katetuksi							
Suurin vaikeuksin	49,0	47,9	22,9	24,6	-1,1	-25,0	1,7
Vaikeuksin	73,0	71,9	42,9	44,6	-1,1	-29,0	1,7
Helposti	84,9	80,0	68,7	69,5	-4,9	-11,3	0,8
Hyvin helposti	88,7	82,1	75,3	81,9	-6,6	-6,8	6,6
Yhteensä	82,5	78,1	58,4	60,7	-4,4	-19,7	2,3

Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kyselyaineistot.

onnellisuutta työmarkkina-aseman mukaan. Tuolla aikavälillä onnellisuus heikkeni keskimääräistä enemmän ansiotyössä olevilla ja yrittäjillä. Sen sijaan työttömien keskuudessa onnellisuuden tunteen yleisyydessä ei juurikaan tapahtunut muutoksia ennen vuotta 2020.

Koronan jälkeen nähtiin siis merkittävä käänne, kun onnellisuus romahti aiempaa alemmalle tasolle vuosien 2020 ja 2023 välillä. Onnellisuuden heikentyminen paikantui erityisesti toimeentulovaikeuksia kokeneisiin ja työttömiin. Ikäryhmiä tarkasteltaessa onnellisuus heikentyi keskimääräistä enemmän nuoremmissa ikäluokissa, mutta myös keski-ikäisillä. Keskimääräistä vähemmän onnellisuus heikentyi yli 50-vuotiailla. Ikäryhmien väliset erot heijastuvat myös siinä, että eläkeläisillä onnellisuus heikentyi keskimääräistä vähemmän ja opiskelijoilla puolestaan keskimääräistä enemmän. Edelleen myös yksin asuvien ja yksinhuoltajien keskuudessa onnelliseksi itsensä tuntevien osuus laski enemmän kuin pariskunnilla.

Vuodenvaihteiden 2022–2023 ja 2024–2025 välillä onnellisuuden tunteen muutos on ollut vähäistä ja onnellisuus on siten jäänyt romahduksen jälkeen samalle tasolle. Samalla kehityksen suunta on vaihtunut jossain määrin eri tavoin väestöryhmien välillä. Ikäryhmiä ja työmarkkina-asmaa tarkasteltaessa huomataan, että onnellisuuden tunnetta kokeneiden osuudet kasvoivat yli 60-vuotiaiden ja eläkeläisten keskuudessa. Sen sijaan 30–59-vuotiaiden joukossa sekä ansiotyössä ja työttömillä onnellisuuden tunnetta kokevien osuudet laskivat. Vuosien 2020–2023 kehityksestä poiketen muutokset eivät vaihtele yhtä selvästi koetun toimeentulon mukaan. Parempi taloudellinen toimeentulo toki edelleen näkyy korkeampana onnellisuuden tunteena. Vuosien 2023 ja 2025 välillä onnellisuuden tunnetta kokevien osuus myös kasvoi selvästi keskimääräistä enemmän hyvin helposti toimeentulevien keskuudessa.

Kaiken kaikkiaan pandemian jälkeistä aikaa tarkasteltaessa huonossa asemassa olevien elämä näyttää kurjistuneen. Työttömillä itsensä melko usein tai jatkuvasti itsensä onnelliseksi kokevien osuus on pudonnut vuoden 2020 68 prosentista 38 prosenttiin. Toimeentulovaikeuksia kokeneilla

Taulukko 2. Elämään tyytyväisyyden muutokset eri väestöryhmissä vuosina 2016–2025, keskiarvo.

	2016	2018	2020	2023	2025	Muutos		
						2018– 2020	2020– 2023	2023– 2025
Sukupuoli								
Mies	8,0	7,8	7,9	6,8	6,8	0,1	-1,1	0,0
Nainen	8,3	8,0	8,1	7,0	7,0	0,1	-1,1	0,0
Ikä								
16–29	8,1	7,9	7,8	6,3	6,5	-0,1	-1,5	0,2
30–39	8,2	8,0	7,9	6,4	6,2	-0,1	-1,5	-0,2
40–49	8,1	7,9	8,0	6,6	6,5	0,1	-1,4	-0,1
50–59	8,0	7,8	8,0	6,9	6,6	0,2	-1,1	-0,3
yli 60	8,3	8,0	8,2	7,8	7,6	0,2	-0,4	-0,2
Kotitaloustyyppi								
Yksin asuva	7,9	7,6	7,7	6,5	6,4	0,1	-1,2	-0,1
Yksinhuoltaja	7,8	7,9	7,1	6,4	6,5	-0,8	-0,7	0,1
Parisuhteessa, ei lapsia	8,3	8,0	8,2	7,3	7,3	0,2	-0,9	0,0
Parisuhteessa, lapsia	8,4	8,2	8,3	7,1	7,1	0,1	-1,2	0,0
Työmarkkinatilanne								
Opiskelija	8,1	7,8	7,8	6,3	6,4	0,0	-1,5	0,1
Eläkeläinen	8,2	7,8	8,0	7,5	7,5	0,2	-0,5	0,0
Työtön	7,4	7,1	6,9	5,5	4,9	-0,2	-1,4	-0,6
Ansiotyössä	8,2	8,1	8,2	7,0	7,0	0,1	-1,2	0,0
Yrittäjät ja maatalousyrittäjät	8,2	8,1	8,0	6,7	7,1	-0,1	-1,3	0,4
Saa menot katetuksi								
Suurin vaikeuksin	6,2	6,1	5,6	4,7	3,9	-0,5	-0,9	-0,8
Vaikeuksin	7,6	7,4	7,4	6,0	6,0	0,0	-1,4	0,0
Helposti	8,3	8,0	8,0	7,5	7,4	0,0	-0,5	-0,1
Hyvin helposti	8,6	8,4	8,6	8,1	8,2	0,2	-0,5	0,1
Yhteensä	8,2	7,9	8,0	6,9	6,9	0,1	-1,1	0,0

Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kyselyaineistot.

vastaava romahdus on suhteellisesti vieläkin suurempi: 48 prosentista 25 prosenttiin.

Taulukossa 2 tarkastellaan elämään tyytyväisyydessä ilmeneviä väestöryhmittäisiä eroja ja niiden muutoksia vuosien 2016 ja 2025 välisenä aikana. Pandemialla ei vaikuttanut olevan merkittäviä seurauksia eri väestöryhmien keskimääräiseen elämään tyytyväisyyteen, sillä olennaiset muutokset ovat tapahtuneet vasta vuoden 2020 jälkeen. Oikeastaan ainoa selvempi poikkeus ovat yksinhuoltajataloudet, joissa elämään tyytyväisyys oli vuonna 2020 selvästi laskenut keskimääräistä enemmän verrattuna pandemiaa edeltävään vuoteen 2018. Elämään tyytyväisyyden lasku vuosien 2020 ja 2023 välillä koski puolestaan kaikkia väestöryhmiä, mutta se oli suurempaa ennen kaikkea nuorilla ja opiskelijoilla. Itse asiassa ikäryhmiä tarkasteltaessa havaitaan, että elämään tyytyväisyyden lasku oli sitä suurempaa mitä nuoremmasta ikäluokasta oli kyse. Opiskelijoiden lisäksi työttömien, ansiotyössä olevien ja yrittäjien elämään tyytyväisyys heikkeni keskimääräistä enemmän.

Myös elämään tyytyväisyydessä vuosien 2023 ja 2025 välinen väestöryhmien välinen kehitys on jossain määrin mennyt eri suuntiin verrattuna sitä edeltäviin muutoksiin. Muutokset ovat kuitenkin sangen pieniä. Nuorimman ikäryhmän tilanne on hieman parantunut, mikä näkyy myös opiskelijoiden kohdalla. Sama havaitaan yrittäjien kohdalla. Elämään tyytyväisyys on sen sijaan heikentynyt vielä lisää erityisesti työttömillä ja heillä, jotka kokevat toimeentulovaikeuksia.

Elämän kuormittavuuden tunne on vahvasti yhteydessä yksinhuoltajuuteen ja toimeentulovaikeuksiin

Taulukossa 3 esitetään elämän kuormittavuuden tunteen väestöryhmittäisten erojen muutokset vuosien 2018 ja 2025 välillä. Pandemian yhteys elämän kuormittavuuteen eri väestöryhmissä on samansuuntainen kuin muissa koetun hyvinvoinnin mittareissa. Elämän kuormittavuutta tuntevien osuus kasvoi vuoden 2020 jälkeen keskimääräistä enemmän nuorilla, mikä näkyy niin ikäryhmiä kuin opiskelijoita tarkasteltaessa. Elämän kuormittavuutta kokeneiden osuus kasvoi myös yksinhuoltajatalouksissa.

Taulukko 3. Elämän kuormittavuuden tunteen muutokset eri väestöryhmissä vuosina 2018–2025. Täysin tai osittain samaa mieltä olevien osuus väittämään ”Elämäni on nykyisin niin kuormittavaa, etten pysty tekemään pitkän aikavälin suunnitelmia” (%).

	2018	2020	2023	2025	Muutos, %-yks		
					2018– 2020	2020– 2023	2023– 2025
Sukupuoli							
Mies	13,9	15,9	32,8	31,7	2,0	16,9	-1,1
Nainen	14,3	17,2	34,0	35,9	2,9	16,8	1,9
Ikä							
16-29	12,8	17,8	43,6	41,3	5,0	25,8	-2,3
30-39	8,7	17,3	41,0	44,7	8,6	23,7	3,7
40-49	14,0	16,4	38,9	42,4	2,4	22,5	3,5
50-59	19,4	16,0	34,6	38,4	-3,4	18,6	3,8
yli 60	14,5	15,8	19,2	20,0	1,3	3,4	0,8
Kotitaloustyyppi							
Yksin asuva	17,6	21,6	35,3	38,7	4,0	13,7	3,4
Yksinhuoltaja	16,5	33,5	55,2	48,5	17,0	21,7	-6,7
Parisuhteessa, ei lapsia	14,9	14,1	28,5	25,5	-0,8	14,4	-3,0
Parisuhteessa, lapsia	10,5	13,5	35,1	34,9	3,0	21,6	-0,2
Työmarkkinatilanne							
Opiskelija	13,7	18,8	41,0	39,3	5,1	22,2	-1,7
Eläkeläinen	15,4	18,5	21,8	22,6	3,1	3,3	0,8
Työtön	23,6	28,0	55,9	61,6	4,4	27,9	5,7
Ansiotyössä	11,1	13,7	33,1	33,8	2,6	19,4	0,7
Yrittäjät ja maatalousyrittäjät	13,7	16,0	39,2	31,1	2,3	23,2	-8,1
Saa menot katetuksi							
Suurin vaikeuksin	35,5	61,3	80,3	81,5	25,8	19,0	1,2
Vaikeuksin	26,4	27,4	50,3	55,3	1,0	22,9	5,0
Helposti	12,7	13,8	21,5	20,3	1,1	7,7	-1,2
Hyvin helposti	5,1	9,5	13,7	13,0	4,4	4,2	-0,7
Yhteensä	14,1	16,6	33,4	33,9	2,5	16,8	0,5

Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kyselyaineistot.

Taloudellisen toimeentulon yhteys elämän kuormittavuuteen on myös selvä, sillä elämän kuormittavuuden tunnetta kokevien osuus kasvaa toimeentulovaikeuksien kasvaessa. Toimeentulovaikeuksia kokevissa elämän kuormittavuuden tunnetta kokevien osuus kasvoi huomattavasti jo vuosien 2018 ja 2020 välillä. Heikompi toimeentulo heijastunee myös siihen, että samana aikana myös työttömillä elämän kuormittavuuden kokemukset kasvoivat keskimääräistä enemmän.

Elämän kuormittavuuden tunnetta kokevien osuus miltei tuplaantui vuosien 2020 ja 2023 välillä vaajasta 17 prosentista 33 prosenttiin. Kasvua tapahtui kaikissa väestöryhmissä, mutta se oli selvästi suurempaa heikomin toimeentulevilla. Vuodenvaihteessa 2022–2023 jopa 80 prosenttia suurin vaikeuksin ja 50 prosenttia vaikeuksin toimeentulevista koki elämänsä niin kuormittavaksi, että se haittaa pitkän aikavälin suunnitelmien tekemistä. Molemmilla ryhmillä kasvu oli noin 20 prosenttiyksikköä verrattuna vuoden 2020 tasoon.

Elämän kuormittavuuden tunnetta kokevien osuus miltei kaksinkertaistui 56 prosenttiin työttömillä vuodesta 2020 vuodenvaihteeseen 2022–2023. Vuodenvaihteessa 2024–2025 osuus oli noussut yli 60 prosenttiin. Kuormittavuuden kokemukset kasvoivat vuoden 2020 jälkeen lisäksi opiskelijoilla, yrittäjillä ja ansiotyössä olevilla. Sen sijaan eläkeläisillä kasvua oli vain vähän. Tulokset heijastuvat myös ikäryhmien välisiin eroihin, sillä elämän kuormittavuutta kokevien osuudet kasvoivat sitä enemmän, mitä nuoremasta ikäluokasta on kyse. Lisäksi elämän kuormittavuus kasvoi keskimääräistä enemmän lapsiperheissä.

Elämän kuormittavuutta kokevien osuudet pysyivät samalla tasolla vuosien 2023 ja 2025 välillä. Tulokset väestöryhmittäisistä eroista kuitenkin paljastavat saman kuin onnellisuuden tunnetta ja elämään tyytyväisyyttä tarkasteltaessa: aikavälillä ilmennyt pysyvyys peittää alleen sen, että kehitys on ollut erisuuntaista eri väestöryhmissä. Koetun toimeentulon eri luokkien välinen muutos osoittaa, että kuormittavuuden tunnetta kokevien osuudet kasvoivat niillä, jotka kokevat toimeentulovaikeuksia. Vastaavasti niillä, jota tulevat toimeen helposti, elämän kuormittavuuden tunnetta kokevien osuudet laskivat. Työmarkkina-asemaa tarkasteltaessa

tämä heijastuu siinä, että työttömillä elämän kuormittavuus kasvoi entisestään. Sen sijaan opiskelijoilla ja yrittäjillä elämän kuormittavuutta kokevien osuudet laskivat.

Myös ikäryhmien välisten erojen muutokset osoittavat, että nuorimassa ikäluokassa elämän kuormittavuuden tunne on vähentynyt. Elämän kuormittavuuden kasvu paikantuukin 30–59-vuotiaiden ryhmiin. Vastavasti eläkeläisillä ja yli 60-vuotiailla elämän kuormittavuuden tunnetta kokevien osuuksissa ei juurikaan ole tapahtunut muutoksia. Perherakennetta tarkasteltaessa havaitaan lisäksi, että elämän kuormittavuus kasvoi yksin asuvilla, kun se laski kaikissa muissa kotitaloustyypeissä. Lisäksi sukupuolten väliset erot kasvoivat hieman naisten elämän kuormittavuuden tunteen kasvaessa ja miesten laskiessa.

Johtopäätökset ja päätelmät

Suomalaiset ovat eläneet kriisien sävyttämää aikaa viimeiset kuusi vuotta. Tätä lukua kirjoitettaessa maaliskuussa 2026 energian hinta on noussut ja maailmanpoliittinen tilanne on jopa epävakampi kuin aiemmin 2020-luvulla. Yhdysvallat, Israel ja Iran sotivat Lähi-idässä. Sota Ukrainassa heijastuu suomalaisten elämään aivan konkreettisesti, kun Ukrainan drooni-iskut ulottuvat noin 50 kilometrin päähän Suomen rajasta. Ensimmäiset harhailevat droonit ovat jo pudonneet Suomen maaperälle.

Kriisien aika näkyy myös suomalaisten koetussa hyvinvoinnissa. Vuoden 2020 asti suomalaisten koettu hyvinvointi on ollut pitkällä aikavälillä korkealla tasolla ja siinä havaitut muutokset melko maltillisia.¹⁷ Narratiivi maailman onnellisimmasta kansasta asettuu kuitenkin toiseen valoon, kun havaitsemme, että suomalaisten koettu hyvinvointi on kaikilla mittareilla heikentynyt huomattavasti vuoden 2020 koronaviruspandemian jälkeen.¹⁸ Tässä luvussa esitetyt tulokset osoittavat, että muutos ei selity vain vuodenvaihteen 2022–2023 elinkustannusten nousulla, sillä suomalaisten koettu hyvinvointi ei ole toipunut senkään jälkeen: kaksi vuotta

¹⁷ Eskelinen ym. 2022.

¹⁸ Niemelä & Laaninen 2024.

myöhemmin elämään tyytyväisyyden keskiarvo on edelleen samalla tasolla, onnelliseksi itsensä kokevien osuus on noussut 2,3 prosenttiyksikköä ja elämän kuormittavuuden tunnetta kokevien osuus on noussut 0,5 prosenttiyksikköä.

Tuloksemme suomalaisten onnellisuuden tunteen, elämään tyytyväisyyden ja elämän kuormittavuuden tunteen muutoksista osoittavat, että 2020-luvun kriisit ovat kohdelleet eri ryhmiä jossain määrin eri tavoin. Pandemia näkyi erityisesti nuorten ja opiskelijoiden heikentyneenä hyvinvointina. Lisäksi lapsiperheiden, etenkin yksinhuoltajatalouksien, koettu hyvinvointi oli vuonna 2020 heikompaa kuin ennen pandemiaa.

Taloudellisen toimeentulon ja koetun hyvinvoinnin välinen yhteys oli vahva jo ennen koronapandemiaa. Sitten se on edelleen voimistunut, vaikka vuosien 2020 ja 2023 välillä koettu hyvinvointi heikentyi ainakin jonkin verran kaikilla väestöryhmillä. Vuoden 2020 jälkeen koettu hyvinvointi on kuitenkin heikentynyt selvästi eniten huonosti toimeentulevilla, erityisesti työttömillä ja yksinhuoltajilla.

Vuodenvaihteiden 2022–2023 ja 2024–2025 välillä koetussa hyvinvoinnissa ei millään mittarilla tapahtunut väestötasolla suuria muutoksia. Olennaista on kuitenkin se, että suomalaisten onnellisuus jäänyt pysyvästi alemmalle tasolle vuoden 2020 ja vuodenvaihteen 2022–2023 välisen romahduksen jälkeen. Huomattavaa on myös se, että vuodenvaihteiden 2022–2023 ja 2024–2025 välillä kehitys on tapahtunut eri suuntiin eri väestöryhmissä. Tilanne on edelleen heikentynyt työttömillä ja heillä, jotka kokevat toimeentulonsa vaikeaksi. Esimerkiksi ansiotyössä olevien tilanne on pysynyt vuodenvaihteen 2022–2023 tasolla. Sen sijaan positiivista kehitystä on tapahtunut yrittäjillä sekä ikäryhmien ääripäissä. Lohdullisena voi pitää etenkin sitä, että 2020-luvun alkuvuosien heikko kehitys nuorten hyvinvoinnissa näyttää kääntyneen positiivisemmaksi. Joskin esimerkiksi onnelliseksi usein tai jatkuvasti itsensä kokevien nuorten osuus on edelleen yli 20 prosenttiyksikköä alempi kuin vielä vuonna 2020.

Tuloksista ilmenee muutakin huomionarvoista. Ensiksi sukupuolten väliset erot ovat koko tarkasteluajanjaksolla varsin pienet. Naiset tuntevat itsensä hieman onnellisemmiksi ja ovat hieman tyytyväisempiä elä-

määnsä kuin miehet, mutta kokevat miehiä useammin elämänsä kuormittavaksi. Tuloksista ilmenee aiempien tutkimusten tapaan, että pandemia heikensi enemmän naisten koettua hyvinvointia.¹⁹ Tämä voi johtua hoivavastuun kasvusta ja pandemian suuremmasta vaikutuksesta juuri naisten työllisyyteen.

Toiseksi huomionarvoista on eläkeläisten koetun hyvinvoinnin hyvä taso. Vaikka koettu hyvinvointi on heikentynyt heilläkin, se on heikentynyt eläkeläistalouksissa selvästi muita väestöryhmiä vähemmän. Eläkeläiset kokevat itsensä onnellisimmiksi, ovat tyytyväisimpiä elämäänsä ja kokevat vähiten elämän kuormittavuuden tunnetta verrattuna muihin työmarkkinaryhmiin. Sama toistuu eri ikäryhmiä tarkasteltaessa. Yli 60-vuotiailla on korkein koettu hyvinvointi. Nämä tulokset ovat linjassa aiempien tutkimusten kanssa. Niissä on muun muassa havaittu, että eläkeläisten tyytyväisyys esimerkiksi taloudelliseen tilanteeseensa on yleisesti hyvällä tasolla.²⁰

2020-luvun kriisit eivät siis samalla tavoin ole näkyneet eläkeläisillä kuin opiskelijoilla tai ansiotyössä ja yrittäjinä työskentelevillä. Huomionarvoista on, että vuosien 2020 ja 2023 välinen yleinen koetun hyvinvoinnin selvä heikentyminen ei näy juurikaan eläkeläisten elämän kuormittavuuden muutoksissa. Tulosten perusteella voidaan olettaa, että yksi keskeisimmistä tekijöistä liittyy taloudelliseen toimeentuloon ja etenkin sen ennustettavuuteen. Eläkeläistalouksissa tähän liittyy suuri omistusasumisaste, vähäinen asumisvelan määrä ja väestön keskimääräistä matalampi kulutusalttius.²¹ Elinkustannusten tai korkotason nousu ja yleinen taloudellinen epävarmuus eivät välttämättä siten heijastu eläkeläisten koettuun hyvinvointiin samalla tavoin kuin nuorempiin väestöryhmiin.

Havainnot kertovat myös siitä, että eläketurva takaa edelleen melko vakaan toimeentulon. Tulokset ovat linjassa perustulokokeilun kanssa, jota koskeva tutkimus osoitti, että kokeiluun osallistuvilla oli vahvempi luottamus tulevaisuuteen ja yleisesti parempi koettu hyvinvointi kuin epä-

19 Mesiäislehto ym. 2022.

20 Ahonen ym. 2022; Palomäki 2018.

21 Ahonen 2025.

varmemmalla työmarkkinatuella olevalla verrokkiryhmällä.²² Toimeentuloturvan jatkuvuus ja taso ovat eläkeläisillä keskimäärin turvatumpia kuin työikäisillä. Lisäksi viime vuosien heikko työllisyyskehitys, työttömyyden kasvu ja sosiaaliturvaan tehdyt leikkaukset eivät juurikaan ole koskeneet eläkeläisiä. Sen sijaan nämä näkynevät siinä, että työttömien ja toimeentulovaikeuksia kokevien koettu hyvinvointi on entisestään heikentynyt.

Koetun hyvinvoinnin muutoksilla on myös laajempia yhteiskunnallisia seurauksia. Jos kolmannes suomalaisista kokee elämänsä niin kuormittavaksi, ettei pysty tekemään pidemmän aikavälin suunnitelmia, ei ole ihme, että Tilastokeskus raportoi kuluttajien odotusten ja luottamuksen olevan Suomessa heikko.²³ Tämä taas voi heijastua ihmisten käyttäytymisen kautta koko talouteen. Yksityisen kulutuksen vähentämisen lisäksi ihmisten heikot näkymät voivat vaikuttaa ylipäänsä siihen, uskalletaanko tehdä isoja elämänkulkuun liittyviä päätöksiä.

Muutos vaatisi kansalaisten tulevaisuudenuskoa ja luottamusta luovaa politiikkaa. Julkisen talouden leikkaukset ja säästöihin liittyvä julkinen ja poliittinen puhe eivät tutkimusten mukaan ole omiaan lisäämään väestön kokemaa hyvinvointia. Lisäksi leikkausten on havaittu laskevan koettua taloudellista hyvinvointia, mikä heijastuu edelleen elämään tyytyväisyyden heikentymiseen.²⁴

Vaarana on siis eräänlainen kierre, jossa leikkaukset heikentävät tulevaisuudenuskoa, mikä edelleen heijastuu talouteen ja luo painetta uusille leikkauksille. Poliitikkojen tehtävänä on ratkaista, miten kierre voidaan katkaista. Tätä vaikeuttaa julkisen talouden heikko tila ja se, että Suomen kaltaiselle pienelle maalle talouden liikkumavara on aina rajallinen. Silti Suomessa on tilaa omille poliittisille päätöksille. Minimissään tulisi pyrkiä siihen, ettei niillä pahenneta tilannetta, sillä hyvinvointiongelmilla on tapana ajan myötä kasautua. Silloin niiden ratkaiseminen on entistä vaikeampaa ja kalliimpaa.

22 Kangas ym. 2021.

23 Tilastokeskus 2025.

24 Brown ym. 2021.

Lähteet

- Ahonen, Kati (2025) *Vanhuseläkeläisten taloudellinen hyvinvointi. Tulot, kulutus, varallisuus, subjektiivinen hyvinvointi ja kotitalouden rakenne*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 06/2025. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Ahonen, Kati & Ilari Ilmakkunnas & Kati Kuitto & Liisa-Maria Palomäki (2022) Eläkeikäisten toimeentulo ja pienituloisuus EU-maissa 2020-luvun taitteessa. Teoksessa Kuivalainen, Susan & Juha Rantala & Kati Ahonen & Kati Kuitto & Liisa-Maria Palomäki & Jyri Liukko (toim.) *Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo: kehitys vuosina 1995–2020*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 06/2022. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Brown, Sarah & Alexandros Kontonikas & Alberto Montagnoli & Mirko Moro & Luisanna Onnis (2021) Life Satisfaction and Austerity: Expectations and the Macroeconomy. *Journal of Behavioral and Experimental Economics* 95, 101780.
- Delhey, Jan & Marcus Gercke (2025) Europeans' Happiness from Egalitarian Perspective: More Equal Overall, but Often More Polarized Between Rich and Poor. *Social Indicators Research* 179, 441–462.
- Eskelinen, Niko & Sakari Kainulainen & Pietari Kujala & Mikko Niemelä (2022) Koetun hyvinvoinnin muutokset ja väestöryhmittäiset erot. Teoksessa Rajavuori, Anna (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Helsinki: Into Kustannus, 151–179.
- Fritzell, Johan & Olof Bäckman & Veli-Matti Ritakallio (2012) Income Inequality and Poverty: Do the Nordic Countries Still Constitute a Family of Their Own? Teoksessa Kvist, Jon & Johan Fritzell & Björn Hvinden & Olli Kangas (toim.) *Changing Social Equality. The Nordic Welfare Model in the 21st Century*. Bristol: Policy Press, 165–185.
- Haybron, Daniel M. (2000) Two Philosophical Problems in the Study of Happiness. *Journal of Happiness Studies* 1(2), 207–225.
- Hiilamo, Heikki & Minna Kivipelto & Pasi Moisio & Susanna Munkkila & Eeva Nykänen & Jouni Ollonqvist & Johanna Peltoniemi & Peppi Saikku & Jussi Tervola & Anna-Kaisa Tuovinen & Lotta Virrankari (2023) *Hallitusohjelman mukaisten sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset vuoteen 2027*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kainulainen, Sakari (2014) Raha ja rakkaus hyvinvoinnin lähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (5), 485–497.
- Kangas, Olli & Minna Ylikännö & Mikko Niemelä (2021) Trust, Capabilities, Confidence and Basic Income. Teoksessa Kangas, Olli & Signe Jauhiainen & Miska Simanainen & Minna Ylikännö (toim.) *Experimenting with Unconditional Basic Income. Lessons from the Finnish BI Experiment 2017–2018*. Cheltenham: Edward Elgar, 117–133.
- Kestilä, Laura & Sakari Karvonen (2023) *Toimeentulon vaikeudet. Terve Suomi -ilmiöraportti*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kestilä, Laura & Sakari Karvonen (toim.) (2025) *Ratkaisuja kestäväen yhteiskunnan rakentamiseen. Väestö terveys- ja hyvinvointikatsaus 2025*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Koivula, Aki & Markus Laaninen & Mikko Niemelä (2025) Changes in Subjective Well-Being and its Mechanisms during Times of Crises in Finland. *Social Indicators Research* 180, 69–89.
- Mesiäislehto, Merita & Anna Elomäki & Minna Kivipelto & Johanna Närvi & Tapio Räsänen & Hanna Sutela & Elina Kärkkäinen (2022) *Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa*. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:46. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Ng, Yew-Kwang (2022) Happiness or Life Satisfaction? Teoksessa Ng, Yew-Kwang (toim.) *Happiness – Concept, Measurement and Promotion*. Singapore: Springer, 33–39.
- Niemelä, Mikko & Olivia Maisalmi & Markus Laaninen (2025) *Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa 2016–2025. Kyselytutkimuksen aineistonkeruu ja tutkimusseloste*. INVEST Working Papers 129/2025.

Suomalaisten hyvinvointi ei ole toipunut 2020-luvun alun romahduksen jälkeen

- Niemelä, Mikko & Markus Laaninen (2024) Suomalaisten koettu hyvinvointi kriisien aikana. Teoksessa Rajavuori, Anna (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024*. Helsinki: Into Kustannus, 19–46.
- Nurmi, Hanna & Lauri Kokkinen (2026) Elämäntyytyväisyyden jakautuminen ja selittäjät. Käsikirjoitus, tulossa.
- Palomäki, Liisa-Maria (2018) *Pensioners' subjective economic well-being in European countries. Comparison behind the income satisfaction paradox*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2018. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Riihelä, Marja & Matti Tuomala (2022) Köyhyys vauraassa maassa. Teoksessa Rajavuori, Anna (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Helsinki: Into Kustannus, 51–77.
- Tilastokeskus (2025) *Kuluttajien luottamus pysyi heikkona lokakuussa 2025 – työttömyys peikkona*. Tiedote 27.10.2025. Helsinki: Tilastokeskus. <https://stat.fi/julkaisu/cm0l2lt9moxldo7w2mv4rfpi3>

Orpon hallituksen sosiaaliturvan leikkaukset iskevät työttömien ja palkansaajien toimeentuloon

Merja Kauhanen & Milla Nyssölä

Hallituksen sosiaaliturvan leikkaukset ovat kohdistuneet etenkin työttömiin, mutta ne heikentävät myös pienituloisten palkansaajien toimeentuloa. Esimerkiksi sosiaaliturvaa saavien osa-aikaisten työntekijöiden saamat etuudet ovat yhä pienempiä ja aiempaa harvempi ylipäänsä saa sosiaaliturvaa.

Pääministeri Petteri Orpon hallitus aloitti toimikautensa 20. kesäkuuta vuonna 2023. Hallitusohjelmansa¹ mukaisesti se on toteuttanut useita sosiaaliturvan leikkauksia, jotka ovat heikentäneet muun muassa työttömyysturvaa, yleistä asumistukea ja toimeentulotukea. Terveys- ja hyvinvointin laitos THL:n asiantuntijoiden arvion² mukaan nämä sosiaaliturvan leikkaukset ovat monelta osin poikkeuksellisen suuria sekä volyymiltaan että kattavuudeltaan verrattuina edellisten hallituskausien muutoksiin. Vastaavan tasoisia löytyy 1990-luvulta.

Hallituksen sosiaaliturvaleikkausten vaikutuksista kotitalouksien tuloihin on laadittu erilaisia vaikutusarvioita.³ Sen sijaan toistaiseksi on vähemmän tutkimustietoa⁴ siitä, kuinka leikkaukset ovat vaikuttaneet erityisesti palkansaajiin. Toteutetut sosiaaliturvaleikkaukset vaikuttavat myös

¹ Valtioneuvosto 2023.

² Hiilamo ym. 2023.

³ Sosiaali- ja terveysministeriö 2024 sekä SOSTE 2023. <https://www.soste.fi/uutiset/sosten-laskelmat-nain-sosiaaliturvan-kumuloituvat-leikkaukset-vaikuttavat-kateen-jaaviin-tuloihin-koyhyys-lisaantyy/>

⁴ Ks. Kuitenkin Nyssölä ja Kauhanen 2025.

työssäkäyviin henkilöihin, jotka saavat työllisinä ollessaan etuuksia, kuten soviteltua työttömyyspäivärahaa, asumistukea tai toimeentulotukea.

Työssäkäyvien kohdalla tällaisia palkkaa täydentäviä sosiaalietuuksia on kutsuttu englanniksi nimellä *in-work benefits*.⁵ Tärkein perustelu tällaisten etuuksien käyttöönotolle on ollut parantaa taloudellisia kannustimia ottaa vastaan myös osa-aikaista ja matalapalkkaista työtä ”nostamatta työnantajan kustannuksia”.⁶ Lisäksi täydentävien sosiaalietuuksien on katsottu olevan keino vähentää työssäkäyvien köyhyyttä ja edistää laajempaa osallistumista työmarkkinoille.⁷ Suomessakin muun muassa osa-aikainen työ ja nollatuntisopimusten käyttö ovat yleistyneet. Tällaisissa työsuh-teissa työskentelevät ovat alttiimpia toimeentulovaikeuksille ja pienituloisuudelle, jolloin heillä on suurempi tarve täydentäville sosiaaliturvae-tuuksille.

Tässä luvussa tarkastelemme, millaisia vaikutuksia Orpon hallituksen toteuttamilla työttömyysturvan, yleisen asumistuen ja toimeentulotuen leikkauksilla on ollut suomalaisten etenkin palkansaajien toimeentuloon ja taloudelliseen hyvinvointiin. Palkansaajien lisäksi analysoimme, kuinka paljon sosiaaliturvan leikkaukset ovat heikentäneet työttömien toimeentuloa ja taloudellista hyvinvointia sekä sitä, miten muutokset näkyvät tuloerojen kasvuna ja köyhyysasteen nousuna. Käytämme analyysissä kahta lähestymistapaa. Ensin arvioimme mikrosimulointilaskelmilla, mitä vaikutuksia Orpon hallituksen sosiaaliturva- ja veromuutoksilla on ollut taloudelle ja eri ryhmille. Lisäksi tarkastelemme, miten palkansaajien saaman sosiaaliturvan määrä ja heidän osuutensa sosiaaliturvan saajista ovat muuttuneet hallituskauden aikana.

Laskelmamme osoittavat, että hallituksen toteuttamat sosiaaliturvaleikkaukset ovat heikentäneet työmarkkinoille osallistuvien ensisijaisia turvaverkkoja tilanteissa, joissa he joutuvat työttömiksi. Samanaikaisesti hallituksen toteuttamilla muilla työmarkkinoiden reformeilla, kuten hen-

5 Immervoll ja Pearson 2009. Ks. myös Laun 2019 verotukseen perustuvista in-work benefits.

6 Vandelannoote ja Verbist 2020, 145.

7 Immervoll ja Pearson 2009; Vandelannoote ja Verbist 2020.

kilöperusteisen irtisanomisen helpottamisella, on heikennetty palkansaa-
jien työsuhdeturvaa ja siten lisätty työn menettämisen todennäköisyyttä.

Orpon hallituksen sosiaaliturvaleikkaukset ja veronkevennykset koostuvat yli 20 eri lakimuutoksesta

Vuoden 2025 tammikuun loppuun mennessä eduskunnassa oli säädetty yhteensä kahdestatoista Orpon hallituksen esittämästä sosiaaliturvamuu-
toksesta. Lakimuutokset koskivat työttömyysturvalakia (1290/2002),
kuutta muutosta yleiseen asumistukeen ja kahta muutosta perustoimeen-
tulotukeen. Keskeiset hallituksen sosiaaliturvauudistukset on listattu tau-
lukossa 1, jossa ovat mukana myös osion 2 laskelmissa huomiodut tulo-
veromuutokset.

Työttömyysturvauudistuksista ansiosidonnaisen työttömyysturvan
porrastuksen voidaan arvioida heikentävän vakuutussuojaa eniten. Uu-
distuksessa ansiosidonnainen päiväraha laskee täyden ansiopäivärahan
tasosta 80 prosentin tasolle alkuperäisestä kahdeksan työttömyysviikon
jälkeen ja 75 prosentin tasolle 34 työttömyysviikon jälkeen (noin kahdek-
san kuukautta). Ansiosidonnaisen työttömyysturvan porrastus koskee
myös soviteltua ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa saavia. Sovitel-
tuina maksetut etuuspäivät kuitenkin kuluttavat ansiopäivärahan ja perus-
päivärahan enimmäisaikaa tavallista hitaammin.

Työttömyysturvan 300 euron niin kutsuttu suojaosa poistettiin huh-
tikuussa 2024. Ennen uudistusta työttömyysturvan saaja pystyi ansaitse-
maan 300 euroa ilman, että palkka tai yritystulo vaikutti päivärahaan. 300
euron suojaosan ylittävältä osalta palkka vähensi työttömyysturvaa 50 sen-
tillä euroa kohden. Muutos siis leikkasi etuutta työtuloa saavilla enintään
150 euroa kuukaudessa.

Yleiseen asumistukeen on myös tehty useita heikennyksiä. Huhti-
kuussa 2024 asumistuen perusomavastuuta nostettiin 42 prosentista 50
prosenttiin. Lisäksi tukiprosenttia laskettiin 80 prosentista 70 prosenttiin
perusomavastuun ylittävästä asumismenojen enimmäismäärästä. Vuoden
2025 alusta lähtien yleistä asumistukea ei enää ole saanut omistusasuntoi-
hin ja tuen määrään vaikuttaa myös ruokakunnan omaisuus.

Taulukko 1. Kooste keskeisimmistä työttömyysturvaan, yleiseen asumistukeen, perustoimeentulotukeen ja ansiotuloverotukseen tehdyistä lakimuutoksista 1.1.2024–1.3.2026

Muutos voimaan	Muutos
Työttömyysturva:	
1.1.2024	Työttömyysturvan omavastuuajan pidennys
1.1.2024	Lomakorvausten jaksotuksen palautus
1.1.2024	Indeksikorotusten jäädytys työttömyysetuuksiin
1.4.2024	Työttömyysturvan lapsikorotukset poistettiin
1.4.2024	300 euron suojaosa työtuloille poistettiin
2.9.2024	Ansiosidonnaisen työttömyysturvan porrastus
2.9.2024	Työskentely palkkatuella ei enää kerrytä oikeutta ansiopäivärahaan
2.9.2024	Työttömyysturvalaista poistettiin ikään perustuvat poikkeukset
2.9.2024	Työssäoloehdon euroistaminen (ei sisälly luvun 2 laskelmaan)
2.9.2024	Työttömyysturvan työssäoloehdon pidennys
1.1.2025	Korotusosa työllistämistä edeltävien palvelujen ajalta poistettiin
1.1.2025	Liikkuvuusavustuksen korotusosa poistettiin
Yleinen asumistuki:	
1.4.2024	Yleisen asumistuen perusomavastuuta nostettiin
1.4.2024	Asumistuen tukiprosenttia laskettiin
1.4.2024	300 euron ansiotulovähennys poistettiin
1.1.2025	Yleistä asumistukea ei enää saa omistusasuntoihin
1.1.2025	Yleisen asumistuen määrään vaikuttaa ruokakunnan omaisuus
1.1.2025	Yleisen asumistuen kuntaryhmiin muutoksia
Perustoimeentulotuki:	
1.4.2024	Toimeentulotuen hyväksyttäviin asumismenoihin muutos
1.1.2025	Toimeentulotuen perusosaan indeksikorotus
1.3.2026	2–3 % leikkaus perusosaan yli 18-vuotiailta
1.3.2026	Tuesta poistetaan 150 euron ansiovähennys yli 18-vuotiailta

Ansiotuloverotus:¹

1.1.2024	Ansiotuloverotuksen indeksitarkistus
1.1.2024	Työtulovähennyksen enimmäismäärää ja tuloarajoja korotettiin
1.1.2025	Ansiotuloverotuksen indeksitarkistus
1.1.2025	Ansiotulovähennyksen poisto
1.1.2025	Työtulovähennyksen korotus
1.1.2025	Työtulovähennyksen lapsikohtainen 50 euron korotus
1.1.2026	Valtion tuloveroasteikkoa muutettiin ja ansiotuloverotukseen tehtiin osittaiset indeksitarkistukset
1.1.2026	AY-jäsenmaksun verovähennysoikeudesta luopuminen
1.1.2026	Työtulovähennystä korotettiin
1.1.2026	Työtulovähennyksen lapsikorotusta korotettiin

* Uusimpia muutoksia on tutkittu vain simulointimallilla.

1 Vuonna 2026 voimaan astuneiden verolakimuutosten vaikutuksia selvitettiin vain simulointimallin avulla.

Sosiaaliturvan leikkaukset tarkoittavat satojen tai jopa tuhansien eurojen tulonmenetyksiä pienituloisille

Tässä osiossa tarkastelemme taulukossa 1 listattujen lakimuutosten yhteisvaikutuksia yksilöiden henkilökohtaiseen sekä erilaisissa perheissä asuvien yksilöiden toimeentuloon ja asemaan. Tuloksia tulkittaessa on huomioitava, että siinä on huomioitu leikkauksina hallituksen päätös jättää tekemättä työttömyysturvaan hintatason nousuun perustuvat indeksikorotukset, sillä ne tosiasiallisesti heikentävät sen tuen tasoa. Analyysi perustuu Tilastokeskuksen SISU-mallilla toteutettuihin simulaatiolaskelmiin, joiden avulla voidaan eristää lakimuutosten tulonjakovaikutukset eri väestöryhmissä ja arvioida niiden merkitystä eriarvoisuuden kehitykselle.

Palkansaajien toimeentulovaikutusten ymmärtämiseksi tarkastelemme käytettävissä olevien tulojen muutoksia, pienituloisten työntekijöiden tilannetta ja osuuden kehitystä, asumistuen saajien lukumäärää, tukitason muutoksia sekä sitä, kuinka suuri osuus työvoimasta voi joutua turvau-

tumaan toimeentulotukeen leikkausten seurauksena. Työttömien osalta tarkastelemme työttömyysturvan tason muutoksia, käytettävissä olevien tulojen kehitystä, asumistuen ja toimeentulotuen saannin aktivoitumista sekä muutoksia köyhyyden yleisyydessä. Kokonaistulojen muutoksia tarkastellaan myös tulokymmenyksittäin.

Tarkastelemme vaikutuksia myös kansantalouden tasolla arvioimalla eri etuuksien saannissa tapahtuvia muutoksia ja useilla vakiintuneilla tulonjakoidikaattoreilla (muun muassa Gini-kertoimella) väestöryhmittäin (esimerkiksi sukupuolen, työmarkkina-aseman ja ikäryhmän mukaan) sekä tulokymmenyksittäin. Työttömyysturvan, asumistuen ja toimeentulotuen heikennysten vaikutuksia esitellään myös ryhmiteltynä tuloluokan, sukupuolen ja työn osa-aikaisuuden mukaan.

Analyysi on tehty SISU-malliversiolla 26.10 (julkaisupäivä on 30.4.2026, jotta on voitu hyödyntää vuoden 2026 ajantasaistettua pohja-aineistoa). Malli mahdollistaa vero- ja etuusmuutosten vertailun. Laskelma perustuu vertailuun eri sosiaaliturva- ja veromallien välillä identtisessä väestöpohjassa. Laskelmat ovat niin sanotusti staattisia eli niissä ei ole huomioitu käyttäytymismuutoksia. Näin voidaan eristää pelkkien lakimuutosten vaikutus muista tekijöistä, kuten väestörakenteen muutoksista, työvoiman tarjonnan muutoksista tai suhdannevaihteluista. Laskelmiin sisältyy myös harkinnanvaraisia elementtejä. Esimerkiksi toimeentulotuen simulointi perustuu tilastojen mukaiseen laskennalliseen tarpeeseen vuositasolla, kun todellisuudessa toimeentulotuen saanti on harkinnanvaraista ja voi vaihdella kuukausittain paljonkin.⁸

Laskelmissa käytetty otos sisältää 450 244 kotitaloutta ja 840 445 yksilöä, jotka edustavat Suomen noin 5,6 miljoonan väestöä vuonna 2026. Aineisto yhdistää yksilöihin ja kotitalouksiin eri viranomaisten keräämiä rekisteritietoja muun muassa heidän tuloistaan ja veroistaan. Aineiston

8 Varsinkin toimeentulotuen ylisimulointi on ilman siihen tehtäviä korjauksia simuloimassa todennäköistä, eikä sitä voi korjata ilman oletuksia liittyen muun muassa tuen alikäytön todennäköisyyteen ja havaitsemattomaan varallisuuteen tai epävirallisiin verkostoihin ja toimeentulotapoihin turvautumiseen. THL:ssä oli keväällä 2026 käynnissä erillinen hanke toimeentulotuen yli- ja alisimuloinnin korjausta varten.

ajantasaistamiseen liittyy oletuksia muun muassa siitä, miten palkat, etuudet, hintataso ja väestörakenne ovat kehittyneet vuoteen 2026 tultaessa.⁹

Laskelmassa vertaillaan kahta skenaariota, joiden välinen ero kuvaa Orpon hallituksen päätösten yhteisvaikutusta. Niin sanottu lähtökohtaskenaario kuvaa vuoden 2023 tilannetta eli sosiaaliturvaa ja verotusta ennen Orpon hallituksen päätöksiä. Nykyinen skenaario taas kuvaa huhtikuun 2026 tilannetta, jolloin Orpon hallituksen päätösten vaikutus sisältyy aineistoon. Laskelmassa on huomioitu tyypillisesti vuosittain päivittyvät vero- ja etuustasot, jotka ovat edelleen tai olivat sidottuja esimerkiksi kansaneläke-, elinkustannus- ja ansiotasoindeksiin, jotta niiden reaalin arvo on vuoden 2026 tasolla.¹⁰

Vuoden 2026 väestöpohjalle tehtyjen simulointien perusteella sosiaaliturvamuutosten vaikutukset ovat selvästi suurempia kuin valmisteluvaiheen ennakoarvioissa esitettiin. Tarkastelemme ensin hallituksen päätösten vaikutuksia julkiseen talouteen. Arvioimme työttömyysturvan ja koulutustuen menojen vähenevän noin 938 miljoonaa euroa ja yleisen asumistuen menojen noin 885 miljoonaa euroa. Yhteensä ensisijaisiin etuuksiin kohdistuvat leikkaukset ovat näin ollen lähes 1,8 miljardia euroa. Samanaikaisesti toimeentulotuen menot kasvavat noin 498 miljoonaa euroa, mikä viittaa siihen, että osa ensisijaisten etuuksien heikennyksistä siirtyy viimesijaisen toimeentulotuen kautta takaisin julkisen talouden menoiksi. Toimeentulotuen euromäärien osalta mikrosimulointimalli voi kuitenkin tuottaa ylisuuren arvion menojen kasvusta, sillä se ei huomioi esimerkiksi etuuksien alikäyttöä tai havaitsemattomaan varallisuuteen liittyviä tekijöitä.¹¹

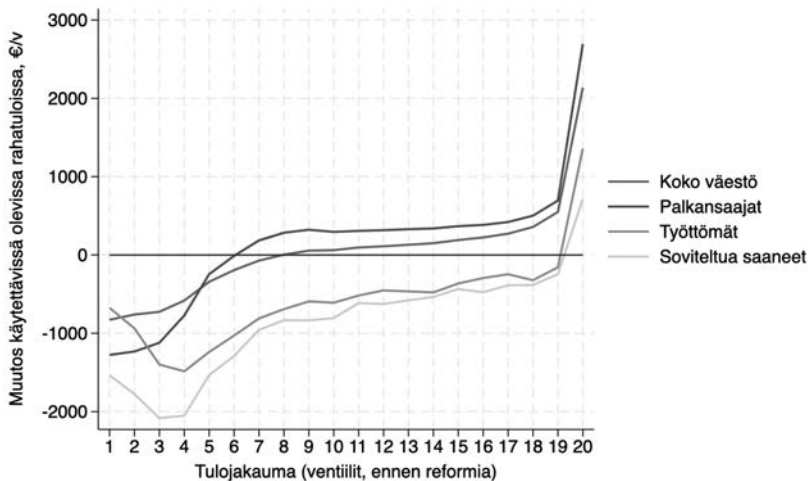
Arvioimamme vaikutukset ovat selvästi suuremmat kuin ministeriöiden lakimuutoksia varten tekemissä ennakoarvioissa.¹² Tämä johtuu

9 Ajantasaistamisessa henkilöiden painoja kalibroidaan talousennusteiden pohjalta ja euromääriäisiä muuttujia korotetaan. Tavoite on tuottaa makroennustetta vastaava aineisto kohdevuodelle. Ajantasaistamisesta tarkemmin SISU-mallin käyttöoppaassa.

10 Lisää mallissa simuloitavista muutoksista löytyy SISU-mallin dokumentaatiosta.

11 Tervola ja Ollonqvist 2025. Tervola ym. 2021 ovat laatineet laskelmia toimeentulotuen käytön tarkempaan simulointiin.

12 Ks. mm. HE 73/2023 vp ja HE 74/2023 vp.

Kuvio 1. Muutokset käytettävissä oleviin rahatuloihin vuodessa (euroa) henkilöä kohden eri ryhmissä tuloventiileittäin (kahdeskymmenyksittäin)

Lähde: Kirjoittajien laskelmat käyttäen Tilastokeskuksen SISU-mallia.

muun muassa siitä, että työttömien määrä käyttämässämme vuoden 2026 aineistossa on suurempi kuin vuonna 2023, jolloin ennakoarviot tehtiin. Siten myös työttömille maksettavat etuudet ovat suuremmat.

Etuusmenojen muutosten ohella laskelmamme osoittavat merkittäviä muutoksia veropohjassa ja verokertymässä. Valtion tuloverot pienenevät noin 1,3 miljardilla eurolla ja kaikkien verojen ja maksujen kokonaiskeräytymä supistuu noin 1,5 miljardilla eurolla. Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot kasvavat väestötasolla yli 18 miljardilla eurolla. Kasvu johtuu pääasiassa verotuksen kevenemisestä tulojakauman yläpäässä. Kuviosta 1 nähdään, että kasvu kohdistuu etenkin huipputuloiisiin: suuritulolisimmalla viidellä prosentilla suomalaisista käytettävissä olevat tulot kasvavat keskimäärin yli 2 000 eurolla vuodessa (kuvio 1).

Vastaavasti kuvio 1 kuvaa, kuinka sosiaaliturvan leikkaukset kohdistuvat erityisesti pienituloisiin kotitalouksiin. Pienituloisimmalla viidellä prosentilla käytettävissä olevat tulot laskevat lähes keskimäärin 1 000 eu-

rolla vuodessa. Laskelmamme osoittaa selvästi, että ne lisäävät tuloeroja heikentämällä erityisesti pienituloisimpien toimeentuloa. Tulojakauman alimmilla pykälillä olevien tulot suhteessa mediaaniin laskevat huomattavasti. Samalla suurituloisimpien suhteellinen asema selvästi vahvistuu hallituksen veronalennusten seurauksena.

Taulukko 2 osoittaa, että päätösten vaikutus tuloerojen kasvuun ei ole vain marginaalista. Suhteellisia tuloeroja mittaava Gini-kerroin nousee 28,6:sta 29,4:ään. Pienituloisuusaste eli heidän osuutensa, joilla tulot ovat enintään 60 prosenttia mediaanituloista, nousee 15 prosentista 17 prosenttiin. Se tarkoittaa lähes 100 000:tta uutta pienituloista. Lisäksi köyhyys syvenee eli pienituloisten tulot laskevat.

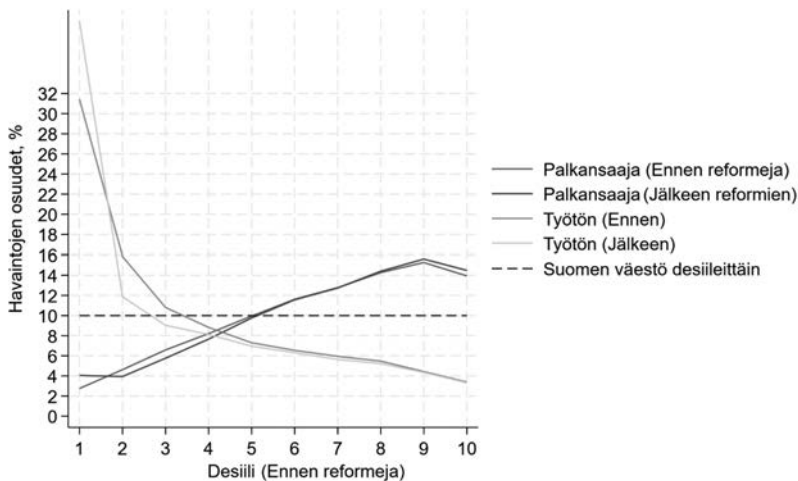
Leikkaukset kohdistuvat erityisen voimakkaasti lapsiin ja työssäkäyviin pienituloisiin. Lapsiköyhyys kasvaa 2,6 prosenttiyksiköllä 18,4 prosenttiin. Pienituloisissa talouksissa elävien lasten määrä kasvaa lähes 26 000:lla. Samalla palkansaajien ja yrittäjien pienituloisuus lisääntyy selvästi, eli työ suojaa toimeentuloa aiempaa heikommin. Esimerkiksi työsäikäyvien pienituloisuus lisääntyy 1,2 prosenttiyksikköä aiemmasta noin viidestä prosentista. Työttömien asema heikkenee vielä tuntuvammin.

Kuvio 2 tarkastelee palkansaajien ja työttömien sijoittumista koko väestön tulojakaumaan ennen ja jälkeen lakimuutosten. Pystyakseli kuvaa sitä, kuinka suuri osuus kustakin ryhmästä sijoittuu kuhunkin tulokymmenykseen. Kuviosta nähdään, että palkansaajia on enemmän suurituloisissa ja työttömiä etenkin pienituloisissa.

Kuviosta nähdään myös, että hallituksen päätösten vaikutukset eroavat selvästi palkansaajien ja työttömien välillä. Palkansaajien osuus kasvaa ylemmissä tulokymmenyksissä ja pienenee alemmissa. Poikkeuksen muodostaa alin tulokymmenys, jossa olevien matalatuloisten palkansaajien elintaso heikkenee. Työttömillä kehitys on päinvastaista. Yhä suurempi osa työttömistä sijoittuu aivan köyhimpien joukkoon. Kuviosta 3 nähdään, että sama koskee myös soviteltuja työttömyysetuuksia saaneita kotitalouksia.

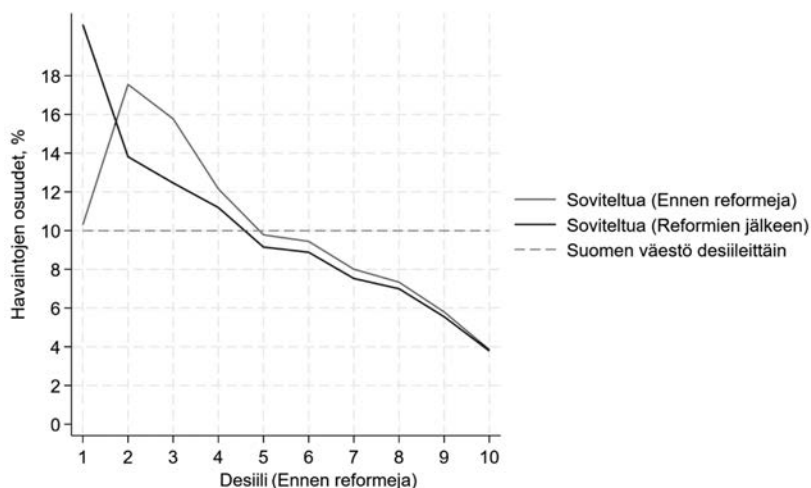
Taulukko 2. Pienituloisuus ja eriarvoisuus ennen ja jälkeen lakimuutosten.

	Ennen	Jälkeen	Lisäys
Pienituloisia (hlöä)	880 396	979 277	98 881
Pienituloisuusaste (60 %)	15 %	17 %	2 %-yks.
Pienituloisuusaste (50 %)	7 %	9 %	2 %-yks.
Pienituloisuusaste (40 %)	2 %	3 %	1 %-yks.
Työlliset pienituloisissa talouksissa (hlöä)	109 309	136 946	27 637
Työlliset pienituloisissa talouksissa (%)	5 %	6 %	1 %-yks.
Ei-työlliset pienituloisissa talouksissa	44 %	48 %	4 %-yks.
Alle 18-v pienituloisissa talouksissa (hlöä)	157 338	182 986	25 648
Alle 18-v pienituloisissa talouksissa (60 %)	15,8 %	18,4 %	2,6 %-yks.
Gini-kerroin	28,58	29,42	0,84
S80/S20	4,2	4,4	0,3

Kuvio 2. Palkansaajaperheiden ja työttömien perheiden jakautuminen tulokymmenyksittäin ennen ja jälkeen lakimuutosten.

Lähde: Kirjoittajien laskelmat käyttäen Tilastokeskuksen SISU-mallia.

Kuvio 3. Soviteltua työttömyysetuutta saaneiden perheiden jakautuminen desileihin ennen ja jälkeen lakimuutosten.

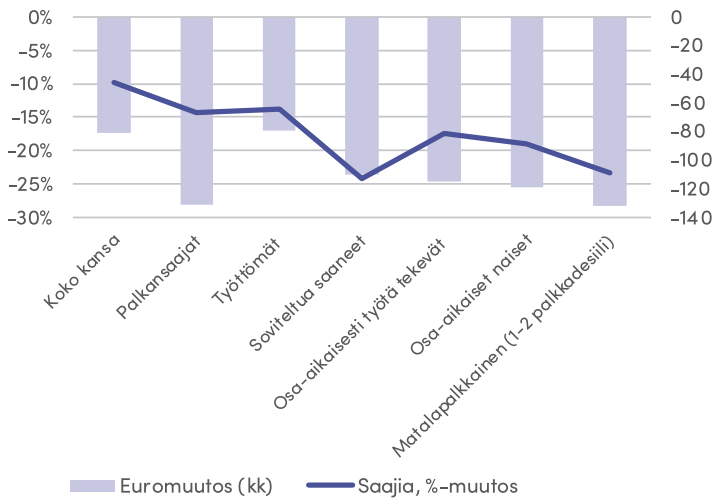
Lähde: Kirjoittajien laskelmat käyttäen Tilastokeskuksen SISU-mallia.

Laskelmamme osoittaa, että sosiaaliturvan leikkaukset vähentävät ensisijaisten etuuksien, kuten asumistuen ja työttömyysturvan, saantia. Samalla ne lisäävät viimesijaisen toimeentulotuen tarvetta, varsinkin pienipalkkaisilla ja osa-aikaisessa työsuhteessa olevilla. Muutosten jälkeen asumistukea saavia henkilöitä tai heidän perheenjäseniään on lähes 206 000 vähemmän.

Kuviosta 4 nähdään, että asumistuki pienenee eri tavalla eri ryhmissä. Muutokset iskevät rajusti varsinkin matalapalkkaisiin eli kahteen alimpaan palkkakymmenykseen kuuluviin. Heillä asumistuki laskee kuukaudessa keskimäärin 132 eurolla ja lähes neljännes heistä menettää asumistuen kokonaan. Soviteltua etuutta saaneiden osalta kuukausittainen etuusleikkaus on 110 euroa ja noin neljännes menettää asumistukensa kokonaan.

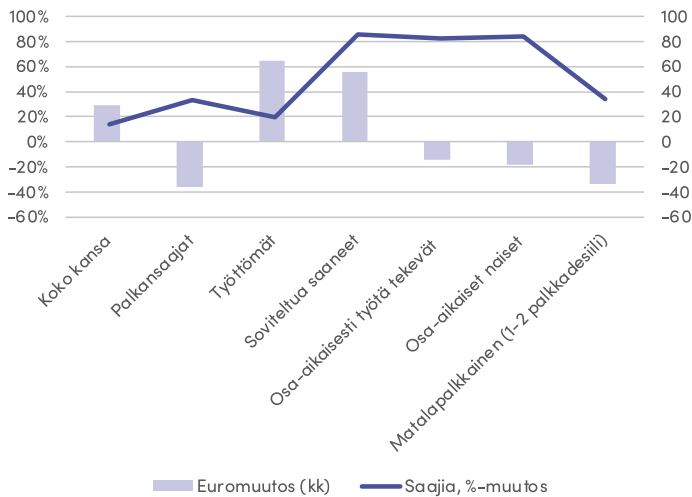
Toimeentulotuen laskennallinen tarve kasvaa sekä euromääräisesti että saajamäärissä. Kuviosta 5 nähdään, että saajamäärät kasvavat kaikissa tarkastelluissa ryhmissä. Palkansaajilla ja osa-aikaisesti työskentelevillä keskimääräinen tuki kuitenkin pienenee. Tämä johtuu kahdesta saman-

Eriarvoisuuden tila Suomessa 2026

Kuvio 4. Asumistuen saajien määrän muutos (%) ja kuukausittaisen tukimäärän euromuutos, ryhmittäin.

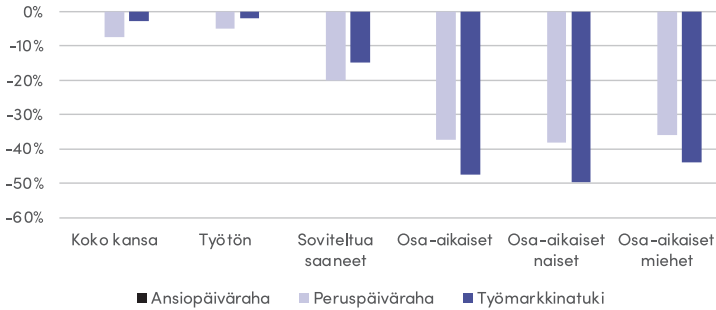
Lähde: Kirjoittajien laskelmat käyttäen Tilastokeskuksen SISU-mallia.

Kuvio 5. Toimeentulotuen tarpeen lisäys (€/vuosi) ja tuensaajien määrän kasvu %.

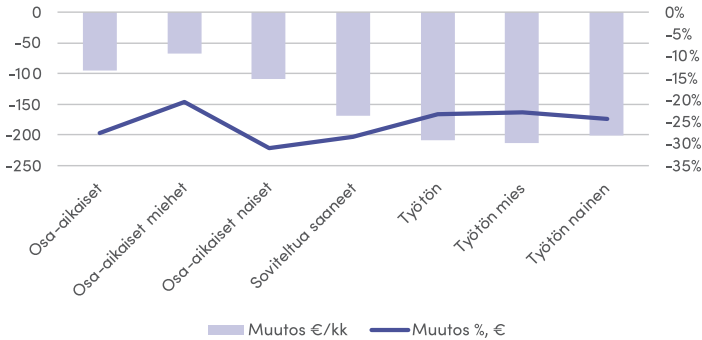
Lähde: Kirjoittajien laskelmat käyttäen Tilastokeskuksen SISU-mallia.

Orpon hallituksen sosiaaliturvan leikkaukset

Kuvio 6. Työttömyysetuuksien saajamäärien muutokset (%).

Lähde: Kirjoittajien laskelmat käyttäen Tilastokeskuksen SISU-mallia.

Kuvio 7. Ansiopäivärahan keskimääräinen muutos euroissa (€/kk-pylväät vasemmalla) ja suhteellisesti (%-kuvaaja oikealla).

Lähde: Kirjoittajien laskelmat käyttäen Tilastokeskuksen SISU-mallia.

aikaisesta mekanismista. Ensiksi asumistuen ja työttömyysturvan leikkaukset tuovat toimeentulotuen piiriin uusia työssäkäyviä kotitalouksia. Toiseksi toimeentulotuen 150 euron ansiotulovähennyksen poisto ja tuen perusosaan tehty 2–3 prosentin leikkaus pienentävät erityisesti ansiotuloja saavien toimeentulotukea. Toimeentulotuen tarve siis leviää aiempaa useammalle työssäkäyväälle samalla, kun työssäkäyvien tuki keskimäärin pienenee.

Lisäksi toimeentulotuentarpeen laajeneminen painottuu työmarkkinoiden marginaalissa oleviin ryhmiin (kuvio 5). Tarve kasvaa voimakkaasti erityisesti osa-aikaisesti työskentelevillä ja soviteltua etuutta saavilla. Palkansaajista poiketen soviteltua etuutta saavilla myös keskimääräinen toimeentulotuen tarve kasvaa selvästi.

Työttömyysturvaleikkaukset pienentävät peruspäivärahaan ja työttömyysturvaan oikeutettujen määrää (kuvio 6). Sen sijaan ansiopäivärahaan oikeutettujen määrä pysyy käytännössä ennallaan. Kuviosta 7 kuitenkin havaitaan, että keskimääräinen ansiopäiväraha laskee merkittävästi.

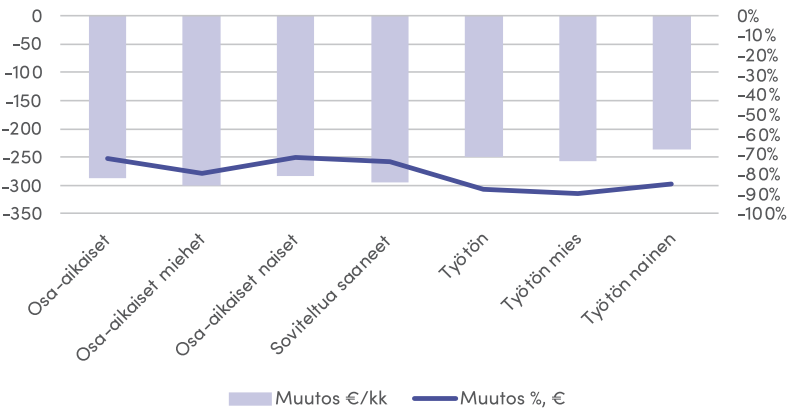
Sen sijaan peruspäivärahan ja työmarkkinatuen saajien määrä laskee, sillä ne ovat tasoltaan matalampia etuuksia. Siksi 300 euron suojaosan poisto voi leikata ne helpommin nollaan. Työttömillä peruspäivärahan saajien määrä vähenee viisi prosenttia ja työmarkkinatuen saajien määrä kaksi prosenttia (kuvio 6). Selvästi suuremmat muutokset näkyvät soviteltua etuutta saaneilla ja osa-aikaisesti työskentelevillä. Soviteltua etuutta saaneilla peruspäivärahan saajien määrä vähenee viidenneksen ja työmarkkinatuen saajien määrä 15 prosenttia. Osa-aikaisesti työskentelevillä saajamäärien väheneminen on kaikkein voimakkainta: miehistä peruspäivärahan saajien määrä vähenee 36 prosenttia ja työmarkkinatuen 44 prosenttia. Osa-aikaisilla naisilla vastaavat vähennykset ovat 38 ja 50 prosenttia. Suojaosan poisto ja muut soviteltuun työttömyysetuuteen kohdistuvat kiristykset leikkaavat työttömyysetuuksia erityisesti heillä, joilla on työttömyysetuuden rinnalla ansiotuloja.

Ansiosidonnaisen työttömyysturvan taso heikkenee kaikissa tarkastelluissa ryhmissä sekä euromääräisesti että suhteellisesti (kuvio 7). Euromääräiset menetykset ovat saajaryhmästä riippuen noin 70–200 euroa kuukaudessa. Suhteellisesti suurimmat heikennykset kohdistuvat osa-aikaisiin, erityisesti naisiin, joilla etuuden taso laskee noin 31 prosenttia uuden politiikan myötä. Absoluuttisesti suurimmat menetykset kohdistuvat työttömiin miehiin, joiden ansioturva pienenee yli 210 euroa kuukaudessa. Myös työttömien naisten ja kaikkien työttömien ryhmissä leikkaukset ovat erittäin suuria, noin 200–210 euroa kuukaudessa. Soviteltua etuutta saa-

neilla heikennys on niin ikään merkittävä, noin 29 prosenttia eli lähes 170 euroa kuukaudessa.

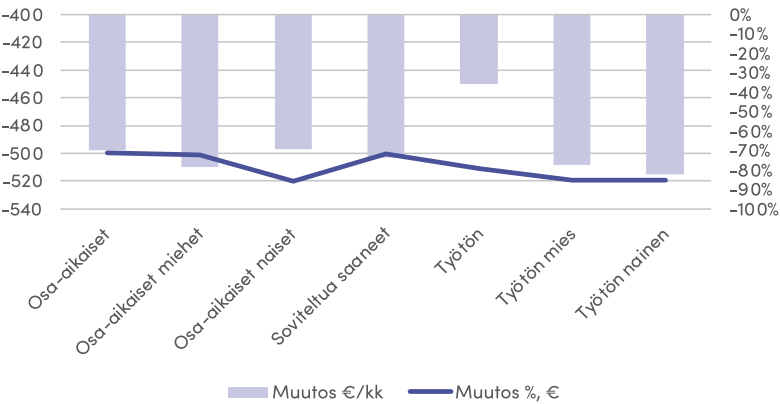
Peruspäivärahan ja työmarkkinatuen tasot heikkenevät erittäin voimakkaasti kaikissa tarkastelluissa ryhmissä niin euromääräisesti kuin suhteellisestikin (kuviot 8 ja 9). Peruspäivärahassa kuukausittaiset menetykset vaihtelevat noin 200–300 euron välillä. Työmarkkinatuessa menetykset ovat vielä tätäkin suurempia, noin 450–500 euroa kuukaudessa. Suurimmat heikennykset kohdistuvat osa-aikaisiin ja soviteltua päivärahaa saaneisiin. Peruspäivärahassa suhteellisesti suurin pudotus kohdistuu osa-aikaisiin naisiin, joilla etuuden taso laskee noin 90 prosenttia. Työmarkkinatuessa suurimmat suhteelliset menetykset kohdistuvat osa-aikaisiin miehiin, joilla lasku on noin 86 prosenttia. Myös soviteltua etuutta saaneilla leikkaukset ovat erittäin huomattavia: peruspäiväraha vähenee noin 80 prosenttia ja työmarkkinatuki noin 79 prosenttia. Euromääräisesti tarkasteltuna suurimmat kuukausittaiset menetykset peruspäivärahassa kohdistuvat soviteltua etuutta saaneisiin, joilla menetys on noin 300 euroa kuukaudessa. Työmarkkinatuessa suurimmat menetykset kohdistuvat osa-aikaisiin naisiin, noin 515 euroa kuukaudessa.

Koko väestön tasolla sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset ovat keskimäärin suhteellisen vähäisiä (kuvio 10). Keskimääräiset vaikutukset peittävät kuitenkin alleen selviä ryhmäkohtaisia eroja. Suurimmat menetykset kohdistuvat soviteltua etuutta saaneisiin. Heillä verotuksen laskennassa käytettävä puhdas ansiotulo alenee noin 160 euroa kuukaudessa. Puhdas ansiotulo ei tässä tarkoita pelkkiä palkkatuloja, vaan ansiotuloverotuksen tulokäsitetä, johon voi sisältyä myös ansiotulona verotettavia etuuksia ja josta on vähennetty tulonhankkimiseen liittyviä vähennyksiä. Vastaavasti bruttorahatulot eli rahatulot ennen veroja ja vähennyksiä laskevat noin 195 euroa kuukaudessa. Vuositasolla tämä tarkoittaa bruttorahatuloissa noin 2000 euron menetystä. Myös työttömillä tulonmenetykset ovat huomattavia. Puhtaat ansiotulot alenevat keskimäärin vajaat 120 euroa kuukaudessa ja bruttorahatulot lähes 130 euroa kuukaudessa. Menetykset ovat hieman suurempia työttömillä naisilla kuin miehillä: naisilla bruttorahatulot pienenevät lähes 140 euroa kuukaudessa, miehillä runsaat 120 euroa kuukau-

Kuvio 8. Peruspäivärahan keskimääräinen muutos euroissa (€/kk-pylväät vasemmalla) ja suhteellisesti (%-kuvaaja oikealla).

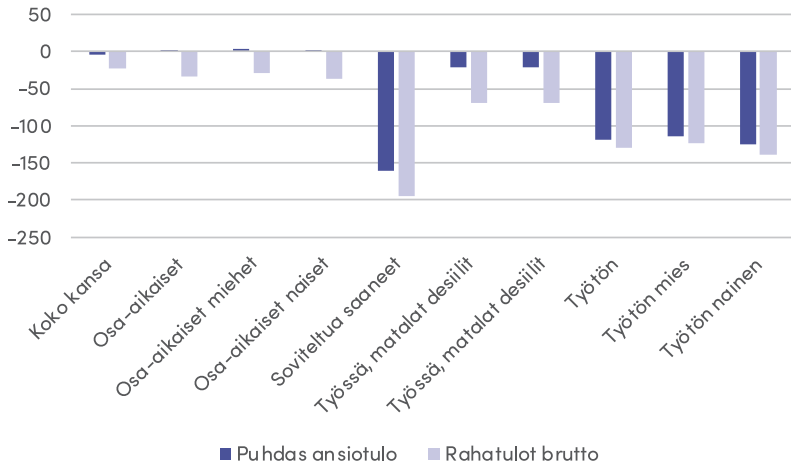
Lähde: Kirjoittajien laskelmat käyttäen Tilastokeskuksen SISU-mallia.

Kuvio 9. Työmarkkinatuen keskimääräinen muutos euroissa (€/kk-pylväät vasemmalla) ja suhteellisesti (%-kuvaaja oikealla).

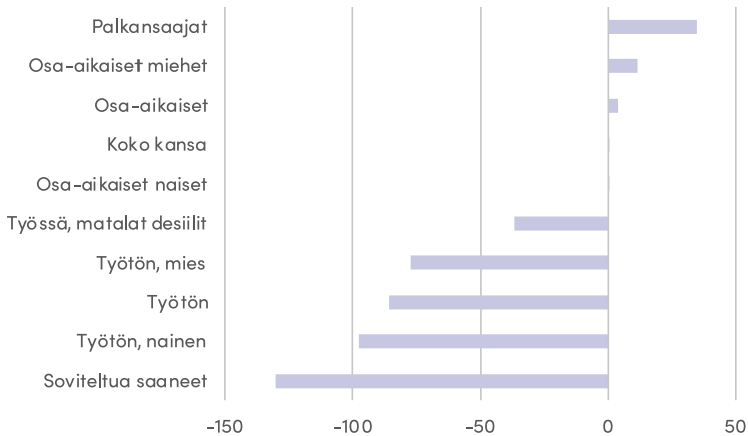
Lähde: Kirjoittajien laskelmat käyttäen Tilastokeskuksen SISU-mallia.

Orpon hallituksen sosiaaliturvan leikkaukset

Kuvio 10. Muutos euroa/kk ansio- (palkka ja verotettavat etuudet) ja bruttotuloihin ryhmittäin.

Lähde: Kirjoittajien laskelmat käyttäen Tilastokeskuksen SISU-mallia.

Kuvio 11. Käytettävissä olevien rahatulojen muutos (€/kk, keskiarvo ryhmittäin).

Lähde: Kirjoittajien laskelmat käyttäen Tilastokeskuksen SISU-mallia.

nessa. Työssä olevilla matalissa tulokymmenyksissä bruttorahatulot alenevat noin 70 euroa kuukaudessa, vaikka puhtaiden ansiotulojen lasku jää noin 20 euroon kuukaudessa. Osa-aikaisilla puhtaat ansiotulot eivät keskimäärin juuri alene, mutta bruttorahatulot supistuvat noin 34 euroa kuukaudessa.

Etuuksien leikkaukset heikentävät eniten työttömien ja osa-aikaisten palkansaajien toimeentuloa

Tässä osiossa käsittelemme tilastoja siitä, miten palkansaajien saaman sosiaaliturvan määrä ja heidän osuutensa sosiaaliturvan saajista ovat muuttuneet hallituskauden aikana. Lisäksi tarkastelemme, miten palkansaajien köyhyys ja toimeentulotuen saanti ovat kehittyneet. Hallituksen sosiaaliturvan leikkaukset ovat osaltaan vaikuttaneet näihin tilastoihin. Niihin vaikuttavat kuitenkin myös muut tekijät, kuten suhdanteet ja yleinen talouden sekä työllisyyden kehitys kyseisenä aikana.¹³

Käytämme aineistona Tilastokeskuksen tulorekisteriaineistoja ja Kelan tilastotietoja etuuksia saavista palkansaajista. Tulorekisteri on kansallinen sähköinen tietokanta, joka sisältää henkilöiden reaaliaikaiset, mak-sukohtaiset palkka-, työsuhde-, eläke- ja etuustiedot. Analyysissa tarkastelemme yhdistettyjä tulorekisterin tulo- ja etuusaineistoja helmikuulta 2025 ja 2024. Vuoden 2025 alku edustaa ajankohtaa, jolloin kaikki tarkasteluun kuuluvat sosiaaliturvauudistukset olivat jo tulleet voimaan. Vuoden 2024 alku puolestaan kuvaa aikaa ennen uudistuksia. Tuolloin voimassa olivat ainoastaan työttömyysturvan omavastuuajan pidennys ja lomakorvausten jaksotus, joiden vaikutusten voidaan olettaa olevan vähäisiä. Vuoden 2025 aineistossa etuuksien ansaintakausi on rajattu alkamaan 1.1.2025 ja vuoden

13 Esimerkiksi työttömyysturvan suojaosan poiston vaikutuksia koskevassa tutkimuksessa Korpela ym. 2025 havaitsivat, että palkkatuloja saaneiden työttömien osuus laski poiston jälkeen. Pudotusta tapahtui sekä ansiopäivärahan (−6 prosenttiyksikköä) että Kelan työttömyysetuuskien saajilla (−5 prosenttiyksikköä), kun verrataan ajankohtia 12 kuukautta ennen suojaosien poistoa ja 12 kuukautta niiden poiston jälkeen. Osa tästä pudotuksesta (arviolta noin 1–2 prosenttiyksikköä) selittyy sillä, että suojaosan poistamisen jälkeen osa ansiotuloja saaneista työttömistä ei enää ollut oikeutettu työttömyysturvaan. Suojaosien lisäksi esimerkiksi työmarkkinatilanne ja muut sosiaaliturvauudistukset ovat voineet vaikuttaa työttömien käyttäytymiseen.

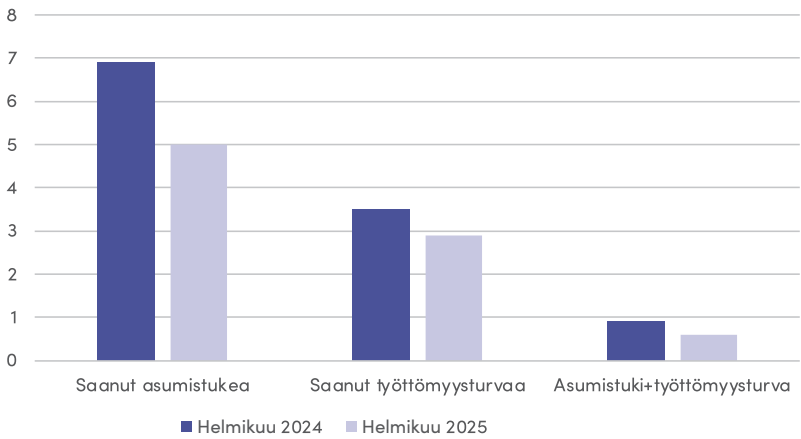
2024 aineistossa 1.1.2024. Työttömyysturvan osalta aineistossa ei ole suoraan tietoa siitä, onko maksettu työttömyysturvaetus ollut soviteltua.

Tilastot esitetään myös erikseen osa-aikatyötä ja kokoaikatyötä tekeville. Tältä osin on huomioitava, että tieto työsuhteen osa- ja kokoaikaisuudesta on aineistossa saatavissa vain osalle työllisistä, koska tämän tiedon ilmoittaminen on työnantajalle vapaaehtoista hänen tehdessään palkkailmoitusta tulorekisteriin. Aineistoissamme tieto osa- ja kokoaikaisuudesta löytyy noin puolelle henkilöistä kumpanakin tarkasteluajankohtana.

Kuvio 12 esittää yleistä asumistukea, mitä tahansa työttömyysturvaa (työmarkkinatuki, peruspäiväraha, ansiopäiväraha) ja samanaikaisesti asumistukea ja työttömyysturvaa saaneiden osuudet kaikkien palkansaajien keskuudessa. Kuvioista havaitaan, että yleistä asumistukea saaneiden osuus oli 1,8 prosenttiyksikköä alhaisempi helmikuussa 2025 verrattuna helmikuuhun 2024, mikä vastaa noin 20 prosentin laskua saajien määrässä. Samoin työttömyysturvaa saaneiden osuus on laskenut. Helmikuussa 2024 työttömyysturvaa sai 3,5 prosenttia, kun osuus oli 0,6 prosenttiyksikköä alempi helmikuussa 2025, mikä merkitsee noin kymmenen prosentin vähennystä saajien määrässä. Myös niiden työllisten osuus, jotka saivat samanaikaisesti asumistukea ja työttömyysturvaa, oli laskenut.

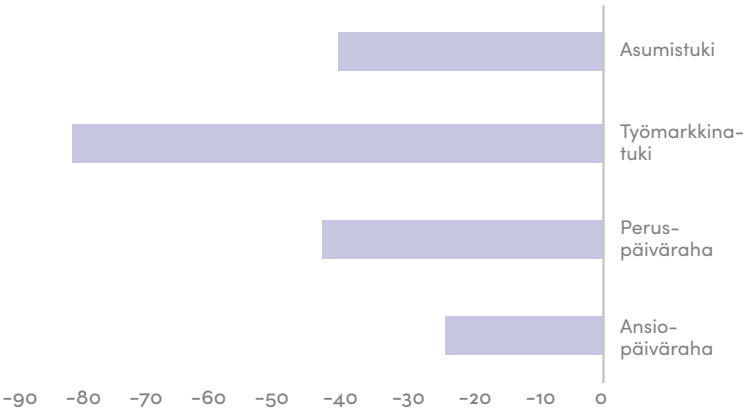
Myös palkansaajien saamat keskimääräiset etuudet ovat laskeneet (kuvio 13). Eniten pudotusta on työmarkkinatukea saavilla palkansaajilla, joilla keskimääräinen tuen taso oli 81,5 euroa (14 prosenttia) pienempi helmikuussa 2025 kuin helmikuussa 2024. Vähiten etuudet laskivat ansiosidonnaista päivärahaa saaneilla palkansaajilla.

Kuviossa 14 esitetään asumistukea saaneiden työssäkäyvien ruokakuntien määrän kehitys vuoden 2023 huhtikuusta helmikuuhun 2026. Tarkastelun kohteena ovat ruokakunnat, joiden tuloista yli 50 prosenttia koostuu palkka- tai yritystuloista. Vastaavasti kuviossa 15 on esitetty keskimääräisen tuen määrän kehitys samana aikana. Asumistukea saaneiden työssäkäyvien ruokakuntien lukumäärä on laskenut lähes puoleen entisestä tasostaan sen jälkeen, kun hallitus tiukensi asumistuen ehtoja. Edelleen asumistukia saaneiden työllisten ruokakuntien saama etuus oli helmikuussa 2026 keskimäärin 13,5 prosenttia pienempi kuin helmikuussa 2024.

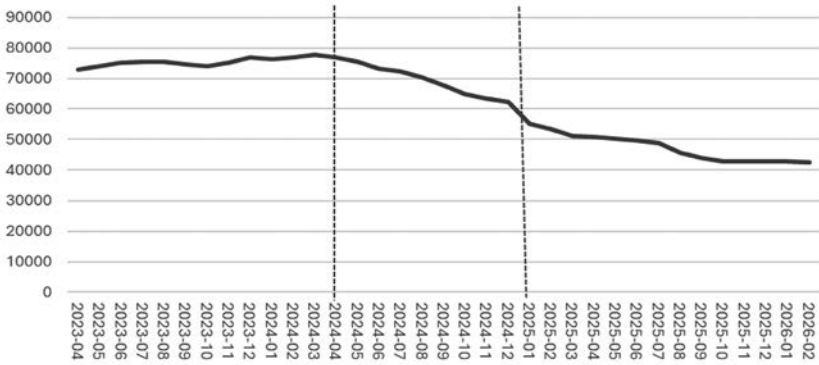
Kuvio 12. Yleistä asumistukea, mitä tahansa työttömyysturvaa (työmarkkinatuki, peruspäiväraha, ansiopäiväraha) ja asumistukea ja työttömyysturvaa saaneiden osuudet palkkatuloa tarkastelujaksolla saaneiden keskuudessa, helmikuu 2024 ja helmikuu 2025 (%).

Aineistolähde: Tilastokeskuksen tulorekisterin yhdistetyt palkka ja etuusaineistot 2024/2 ja 2025/2.

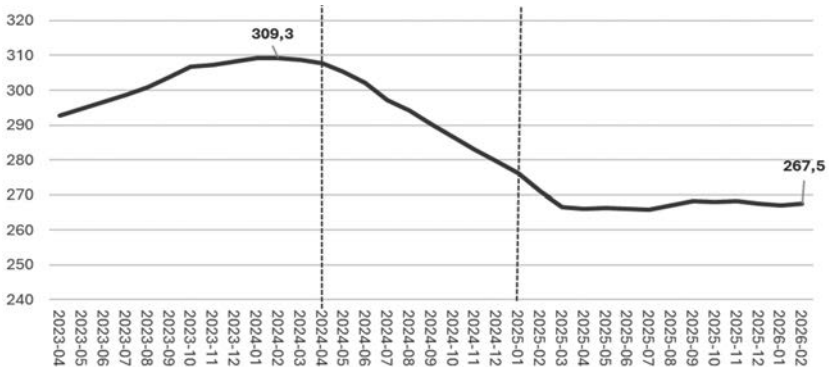
Kuvio 13. Muutokset keskimääräisissä tuissa – kaikki tukea saaneet, joilla oli palkkatuloja, helmikuu 2024 ja helmikuu 2025 (€ / kk).

Aineistolähde: Tilastokeskuksen tulorekisterin yhdistetyt palkka ja etuusaineistot 2024/2 ja 2025/2.

Kuvio 14. Asumistukea saaneiden työssäkäyvien ruokakuntien lukumäärä, huhtikuusta 2023 helmikuuhun 2026.

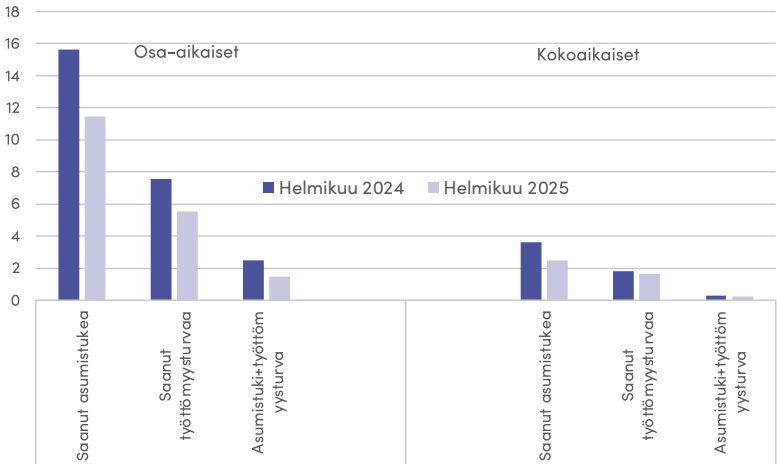
Aineistolähde: Kelan tilastotietokanta.

Kuvio 15. Keskimääräinen työssäkäyvien ruokakuntien saama asumistuki (€/kk), huhtikuusta 2023 helmikuuhun 2026.

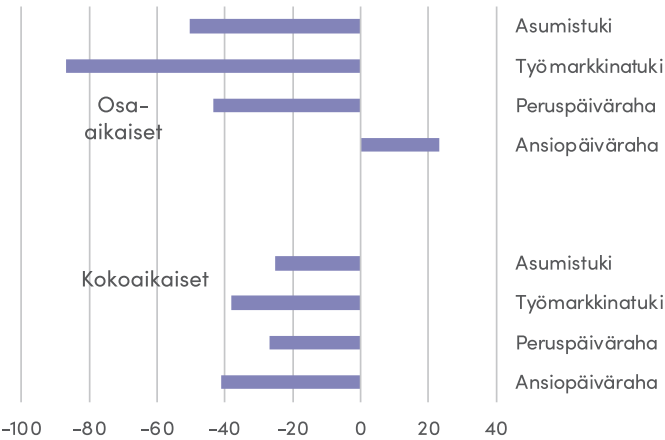
Aineistolähde: Kelan tilastotietokanta.

Sosiaaliturvan heikennyksillä voi ajatella olevan voimakkaampia vaikutuksia osa-aikaisiin palkansaajiin. Tämä selittyy sillä, että osa-aikatyötä tekevien palkansaaajien keskuudessa sekä työttömyysturvan että asumistuen saaminen on moninkertaista verrattuna kokoaikatyötä tekeviin (kuvio 16). Kuvio osoittaa, että sekä osa-aikatyötä että kokoaikatyötä tekevillä työttö-

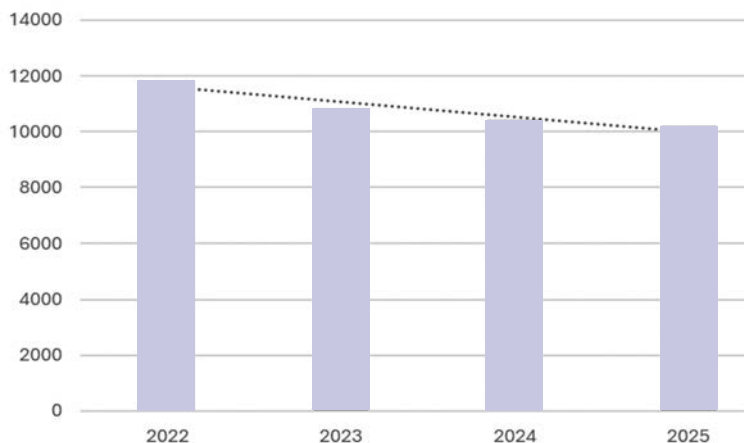
Kuvio 16. Yleistä asumistukea, mitä tahansa työttömyysturvaa (työmarkkinatuki, peruspäiväraha, ansiopäiväraha) ja asumistukea ja työttömyysturvaa saaneiden osuudet, osa- ja kokoaikaiset palkansaajat, helmikuu 2024 ja helmikuu 2025 (%).

Aineistolähde: Tilastokeskuksen tulorekisterin yhdistetyt palkka ja etuusaineistot 2024/2 ja 2025/2.

Kuvio 17. Muutokset keskimääräisissä tuissa – tukea saaneet osa- ja kokoaikaiset palkansaajat, helmikuu 2024 ja helmikuu 2025 (€/kk)

Aineistolähde: Tilastokeskuksen tulorekisterin yhdistetyt palkka ja etuusaineistot 2024/2 ja 2025/2.

Kuvio 18. Perustoimeentulotukea saaneet työlliset, marraskuu 2022–2025

Aineistolähde: Kelan perustoimeentulotukitilastot.

myysturvan ja asumistuen saajien osuudet pienenivät tarkasteluajankoh-
tien välillä. Erityisesti työttömyysturvan saajien osuuden lasku oli voimak-
kaampaa osa-aikatyötä tekevillä verrattuna kokoaikaisiin.

Samoin keskimääräisen asumistuen ja työttömyysturvan lasku oli
osa-aikaisilla palkansaajilla noin kaksinkertainen verrattuna kokoaikaisiin
palkansaajiin, lukuun ottamatta ansiosidonnaista työttömyyskorvausta
(kuvio 17).

Tulorekisteriaineisto ei sisällä tietoa saadusta perustoimeentulotuesta,
mutta tämä tieto on saatavilla Kelan tilastoista. Kuvio 18 esittää työllisten
toimeentulotuen saajien lukumäärät vuosien 2022–2025 marraskuussa.
Marraskuun tiedoissa eri vuosilta ei havaita perustoimeentulotukea saa-
neiden määrän kasvua, vaan saajien määrä on pikemminkin hieman las-
kenut. Muiden sosiaalietuuksien leikkaukset eivät ehkä ole lisänneet toi-
meentulotukeen oikeutettujen määrää siksi, että perustoimeentulotuki on
kotitalouskohtainen ja siihen vaikuttavat kotitalouden kaikki käytettävissä
olevat tulot ja varat. Kotitalouteen kuuluvat tukea hakeva henkilö sekä sa-
massa osoitteessa asuva puoliso ja alaikäiset lapset.

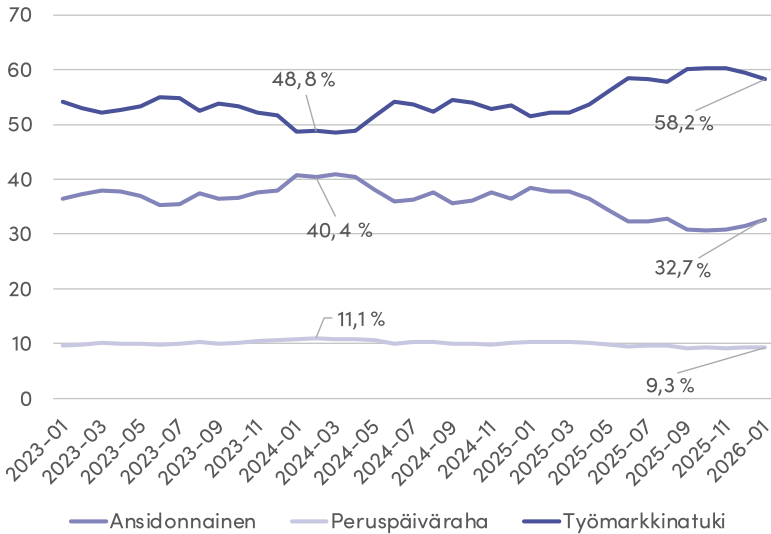
Edellä esitetty tarkastelu koskee kaikkia palkansaajia. Täydentävien sosiaalietuuksien, kuten asumistuen ja sovitellun työttömyysturvan, saamisessa on Suomessa kuitenkin suuria eroja niin alojen kuin tuloluokkien välillä. Yksityisissä palvelualan yrityksissä työskentelevät matalapalkkaiset työntekijät saavat etuuksia selvästi keskimääräistä useammin. Alojen sisällä etuuksien saaminen kohdistuu eritoten pienempiä palkkoja ansaitseviin ja osa-aikaista työtä tekeviin¹⁴ Leikkaukset ovat siis heikentäneet niiden palkansaajien asemaa, joilla täydentävät etuudet toimivat merkittävänä osana toimeentuloa.

Petteri Orpon hallituksen sosiaaliturvauudistukset ovat kurittaneet erityisesti työttömiä. Kuvio 19 esittää ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa, peruspäivärahaa ja työmarkkinatukea saavien osuuksien kehityksen kaikkien työttömyysetuuksien saajien joukossa tammikuusta 2023 tammikuuhun 2026. Tarkastelujaksolla ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa ja peruspäivärahaa saavien osuudet ovat pienentyneet, kun taas tarveharkintaista työmarkkinatukea saavien osuus on kasvanut. Työmarkkinatuki ja peruspäiväraha ovat samantasoisia etuuksia, mutta ansiopäiväraha sen sijaan on huomattavasti suurempi, koska se lasketaan osittain työttömyyttä edeltävien palkkatulojen perusteella.

Tammikuussa 2026 työmarkkinatukea saavien osuus oli 58 prosenttia kaikista työttömyysetuuksien saajista, mikä on noin kymmenen prosenttiyksikköä enemmän kuin vuoden 2024 alussa. Samana ajanjaksona ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa saavien osuus pieneni vajaalla kahdeksalla prosenttiyksiköllä noin 33 prosenttiin ja peruspäivärahaa saavien osuus vajaalla kahdella prosenttiyksiköllä reiluun yhdeksään prosenttiin.

Kehitys voi osittain heijastaa työttömyysturvan työssäoloeseen vuoden 2024 syyskuussa voimaan tulleita kiristyksiä, jotka ovat voineet lisätä niiden työttömien osuutta, jotka eivät täytä ansiopäivärahan tai peruspäivärahan saamisen työssäoloeseen liittyviä edellytyksiä. Lisäksi pitkäaikaistyöttömien osuuden kasvu voi osaltaan selittää työmarkkinatuen saajien osuuden kasvua.

14 Nyyssölä ja Kauhanen 2025

Kuvio 19. Ansiosidonnaista työttömyysturvaa, peruspäivärahaa ja työmarkkinatukea saavien osuuksien kehitys työttömyysetuuksia saaneista (%).

Aineistolähde: Finanssivalvonnan tilastot.

Ansiosidonnaisen työttömyysturvan tasoa. Sitä ovat alentaneet eritoten lapsikorotusten poistuminen ja ansiosidonnaisen työttömyysturvan porrastus. Porrastus leikkaa työttömyysturvaa alun tasolta 20 prosenttia noin kahden kuukauden jälkeen ja 25 prosenttia noin kahdeksan kuukauden jälkeen.

Seuraava taulukko näyttää porrastuksen vaikutuksia eri tulotasoilla. Esimerkiksi matalapalkkaisen, 1500 euroa ennen työttömyyttä kuussa ansainneen ansiosidonnainen työttömyysturva käytännössä lähes häviää jo 40 päivän jälkeen, sillä hän saisi lähes yhtä suuren korvauksen peruspäivärahana tai työmarkkinatukena. Juuri matalapalkkaiset ovat yliedustettuina ansiosidonnaisen työttömyysturvan saajien joukossa. Heikon työvoiman kysynnän myötä Suomessa pitkäaikaistyöttömyys on kasvanut voimakkaasti, ja monet ovat jo ehtineet kokemaan ansioturvan porrastusten vaikutuksen etuuteensa.

Taulukko 3. Ansiopäivärahan porrastuksen vaikutukset päivärahan suuruuteen valikoiduilla tulotasoilla.

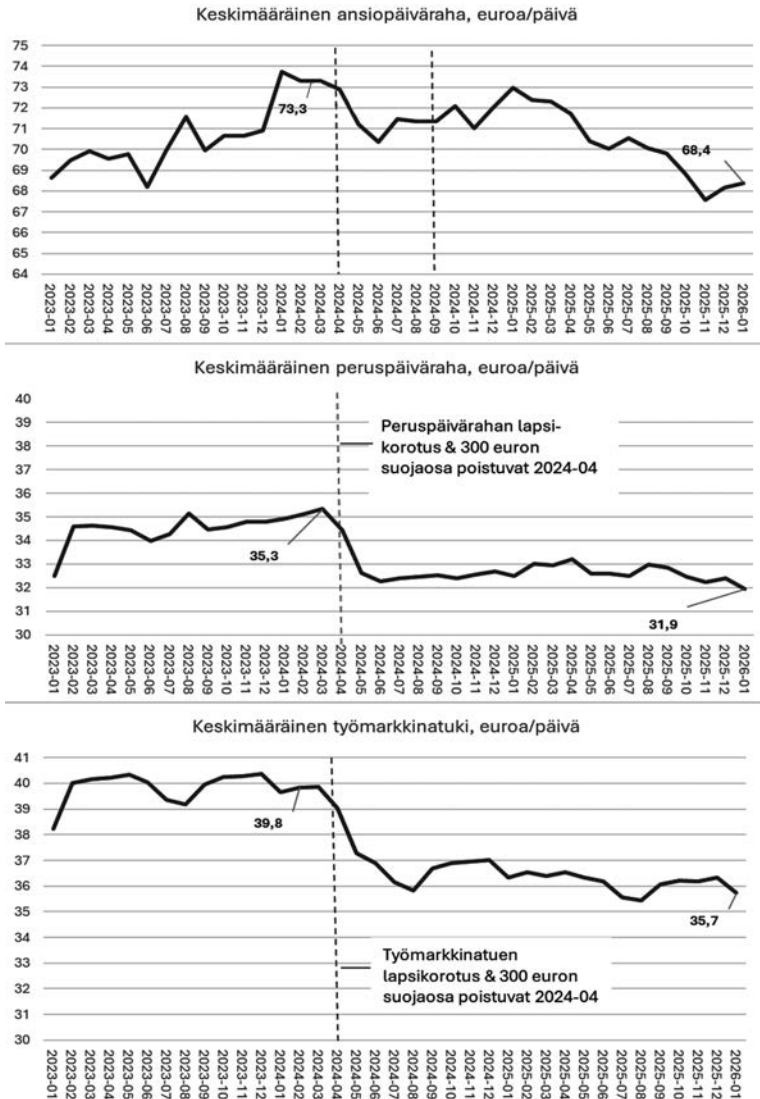
Työttömyyttä edeltänyt palkka	Täysi ansio-päiväraha	Päiväraha 20 %:n porrastuksen jälkeen	Päiväraha 25 %:n porrastuksen jälkeen
1 500 €	1 090 €	872 € (–218 €)	818 € (–272 €)
2 000 €	1 306 €	1 045 € (–261 €)	976 € (–327 €)
2 500 €	1 523 €	1 218 € (–305 €)	1 142 € (–381 €)
3 000 €	1 739 €	1 391 € (–348 €)	1 304 € (–435 €)

Lähde: Työttömyyskassojen yhteisjärjestö TYJ.

Kuvio 20 esittää keskimääräisten työttömyyskorvausten (€/päivä) kehityksen työttömyysetuuksissa ajalta ennen leikkauksia tammikuuhun 2026 asti. Maaliskuussa 2024 keskimääräinen ansiopäiväraha oli 73,3 euroa päivää kohden, kun tammikuussa 2026 se oli 68,4 euroa päivässä. Tämä tarkoittaa 6,7 prosentin laskua, mikä vastaa noin 105:tä euroa pienempää korvausta kuukaudessa. Jos työttömyys kestää yli kaksi kuukautta, ansiosidonnaisen työttömyysturvan lasku on porrastuksen vuoksi vielä selvästi suurempaa.

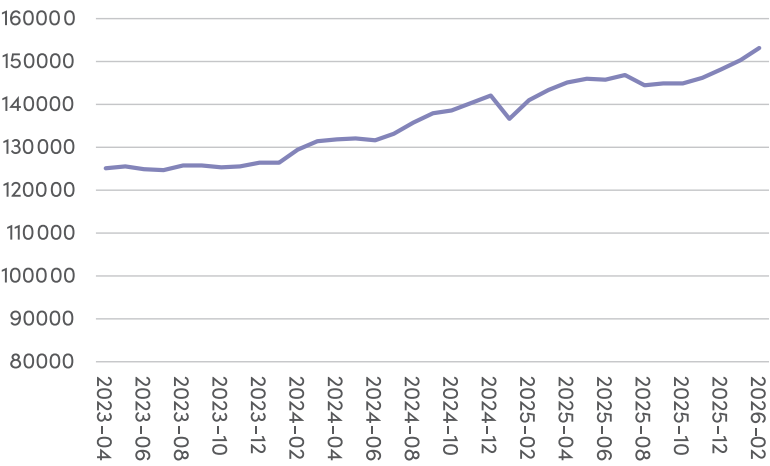
Laskua havaitaan tarkasteluajanjaksolla myös peruspäivärahan ja työmarkkinatuen keskimääräisissä päiväkohtaisissa korvauksissa. Keskimääräinen maksettu peruspäiväraha oli 35,3 euroa päivässä maaliskuussa 2024 ja 31,9 euroa päivässä tammikuussa 2026. Tämä merkitsee 9,6 prosentin laskua, mikä vastaa noin 73:a euroa pienempää korvausta kuukaudessa. Keskimääräinen työmarkkinatuki laski vastaavalla tarkastelujaksolla hie- man yli kymmenen prosenttia, mikä vastaa noin 88 euron vähennystä kuukausitasolla.

Myös asumistukeen tehdyt leikkaukset ovat vaikuttaneet työttömiin. Kelan asumistukitilastojen mukaan yli 40 prosenttia yleistä asumistukea saavista ruokakunnista on työttömiä. Työttömyyden parin viimeisen vuoden kasvun myötä myös yleistä asumistukea saavien työttömien ruokakuntien määrä on kasvanut (kuvio 21). Asumistuen ehtoihin tehtyjen

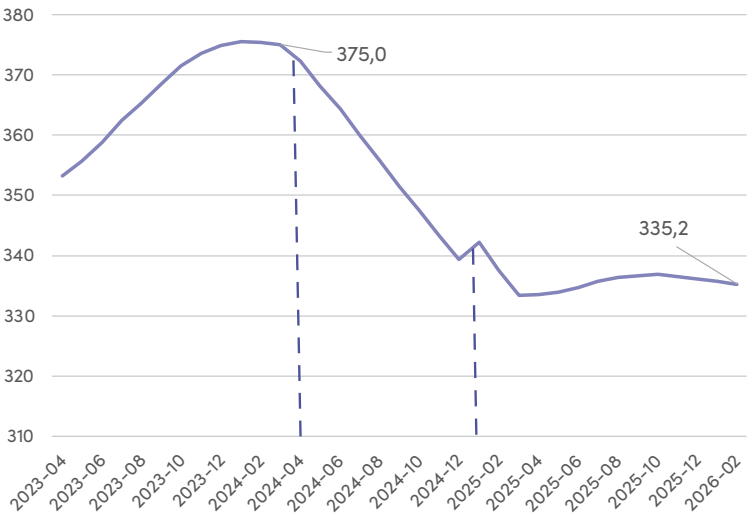
Kuvio 20. Keskimääräiset maksetut työttömyyskorvaukset tammikuusta 2023 tammikuuhun 2026 (€/päivä).

Lähteet: Finanssivalvonnan ja Kelan tilastot. Suluissa kuukausikohtainen korvaus.

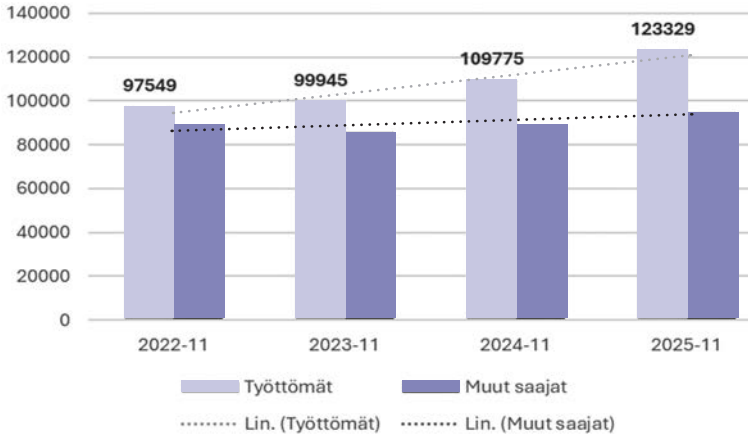
Kuvio 21. Yleistä asumistukea saaneiden työttömien ruokakuntien lukumäärä, huhtikuusta 2023 helmikuuhun 2026.

Aineistolähde: Kelan tilastot.

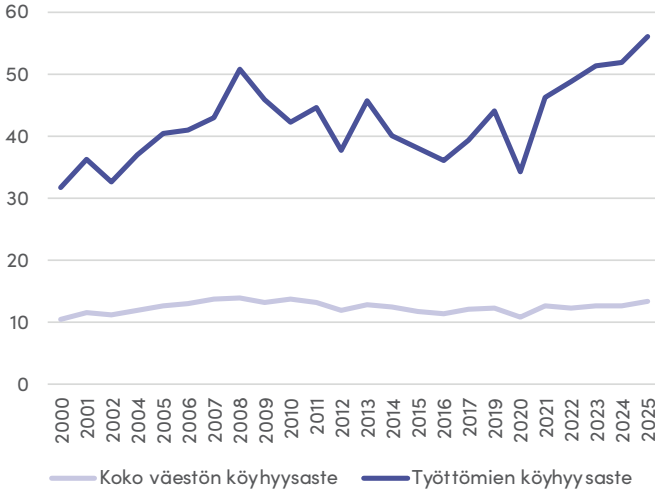
Kuvio 22. Työttömien ruokakuntien keskimääräinen yleinen asumistuki huhtikuusta 2023 helmikuuhun 2026 (€/kk).

Aineistolähde: Kela.

Kuvio 23. Perustoimeentulon saajat – työttömät saajat ja muut saajat marraskuussa vuosina 2022–2025.

Aineistolähde: Kelan perustoimeentulotukitilastot.

Kuvio 24. Köyhyyssrajana on käytetty 60 % sosiaalisten tulonsiirtojen jälkeisestä ekvivalentista mediaanitulosta.

Lähde: Tilastokeskuksen tulonjakotilastot (2000–2023), Eurostat (2024–2025).

muutosten myötä asumistukea saavien työttömien osuus kaikista työttömistä on kuitenkin laskenut.

Asumistuen tason leikkaukset ovat myös näkyneet työttömien ruokakuntien saaman keskimääräisen asumistuen pientymisenä (kuvio 22). Ennen leikkauksia keskimääräinen asumistuki oli helmikuussa 2024 noin 375 euroa kuukaudessa, kun taas helmikuussa 2026 se oli noin 335 euroa kuukaudessa. Keskimääräinen maksettu kuukausittainen tuki on siis laskenut noin 40 euroa eli noin 11 prosenttia.

Leikkaukset työttömyysturvaan ja asumistukeen sekä työmarkkinatuen saajien osuuden kasvu ovat lisänneet työttömien toimeentulotuen saantia. Kuvio 23 esittää työttömien ja muiden toimeentulotuen saajien määrän kehityksen marraskuussa vuosina 2022–2025. Kuvioista havaitaan, että sosiaaliturvaleikkausten voimaantulon jälkeen työttömien toimeentulotuen kasvu on ollut selvästi voimakkaampaa kuin muilla tuen saajilla.

Köyhyys on Suomessa ollut pitkällä aikavälillä työttömien keskuudessa selvästi yleisempää kuin väestön keskuudessa keskimäärin (kuvio 24). Nyt työttömien köyhyysaste on kuitenkin noussut korkeimmalle tasolleen koko 2000-luvulla. Eurostatin tilastojen mukaan vuonna 2025 köyhiä työttömiä oli Suomessa 56 prosenttia kaikista työttömistä, missä on nousua liki seitsemän prosenttiyksikköä verrattuna vuoteen 2023, jolloin vastaava osuus oli 49,4 prosenttia. Verrattuna koko väestöön työttömien köyhyysaste on yli neljää kertaa suurempi. Työttömistä köyhyys on selvästi yleisempää perusturvan varassa olevilla työttömillä, mutta työttömyysturvan porrastuksen vuoksi köyhyys voi koskettaa suurempaa osaa ansioturvan saajista.

Yhteenveto ja johtopäätökset

Petteri Orpon hallitus on tehnyt sosiaaliturvaan suurimpia leikkauksia siten 1990-luvun alun. Leikkausten pääpaino on ollut työttömyysturvassa ja asumistuessa. Edellä olemme tarkastelleet, kuinka leikkaukset ovat vaikuttaneet palkansaajiin ja työttömiin. Olemme huomioineet simulointilaskelmissamme myös hallituksen tuloveronalennusten vaikutukset.

Leikkaukset ovat lisänneet työssäkäyvien köyhien määrää arviolta lähes 28 000 henkilöllä, minkä seurauksena yhä useampi palkansaaja joutuu turvautumaan viimesijaiseen toimeentulotukeen. Palkansaajista leikkaukset ovat koskettaneet eritoten pienipalkkaisia ja osa-aikatyötä tekeviä, jotka työtulojen ohessa ovat saaneet soviteltua työttömyyspäivärahaa ja asumistukea. Erityisesti työttömyysturvan saajien osuuden lasku oli kaikilla käytetyillä analyysimenetelmillä voimakkaampaa osa-aikatyötä tekevillä verrattuna kokoaikaisiin. Samoin keskimääräisen asumistuen ja työttömyysturvan lasku oli osa-aikaisilla palkansaajilla noin kaksinkertainen verrattuna kokoaikaisiin palkansaajiin, lukuun ottamatta ansiosidonnaista työttömyyskorvausta.

Simulointilaskelmat osoittivat, että pienituloisilla palkansaajilla veronalennukset ovat lieventäneet tulojen laskua, mutta huipputuloisilla ne ovat tarkoittaneet merkittävää nousua käteen jäävissä tuloissa. Kun lakimuutosten myötä pienituloisimmalla viidellä prosentilla käytettävissä olevat tulot laskevat keskimäärin lähes 1 000 eurolla vuodessa, suurituloisimmalla viidellä prosentilla ne nousevat keskimäärin yli 2 000 eurolla. Pienituloisten määrä kasvaa lähes 100 000:lla eli noin 11 prosentilla. Pienituloisissa perheissä elävien lasten määrä nousee jopa enemmän, 16 prosentilla eli lähes 26 000 lapsella.

Hallitus halusi kannustaa sovitellun työttömyysturvan suojaosan poistolla hakeutumaan kokoaikatyöhön. Soviteltua työttömyyspäivärahaa yhdistetään kuitenkin työhön yleisimmin aloilla, joilla ei ole välttämättä tarjolla kuin osa-aikaista työtä. Tuoreiden YTK- ja A-työttömyyskassojen jäsenkyselyiden¹⁵ mukaan suojaosien poisto vaikuttaisikin lisänneen enemmän työstä pois jäämistä kuin kokoaikatyöhön siirtymistä. Havainto on linjassa tutkimuskirjallisuuden kanssa. Ainoa suomalainen kvasikokeellinen tutkimusasetelmaa hyödyntävä tutkimus suojaosien vaikutuksesta työllistymiseen on Kalinin, Kyyrän ja Matikan (2023) tutkimus. Sen mukaan suojaosien käyttöönotto on lisännyt työttömien halukkuutta vastaanottaa

¹⁵ YTK 2025 ja A-kassa 2025.

osa-aikaista ja satunnaista työtä, vaikka vaikutukset pysyvään kokoaika-työllisyyteen jäivätkin vähäisiksi.

Hallituksen sosiaaliturvaleikkaukset ovat iskeneet voimakkaasti työttömiin. Havaitsimme, että ansiosidonnaista työttömyysturvaa saaneiden työttömien osuus työttömyysturvaa saaneista on laskenut noin 40 prosentista vuoden 2024 alussa noin 33 prosenttiin helmikuussa 2026. Ansi-osidonnaisen työttömyysturvan ehtojen kiristykset ovat osaltaan syynä kehitykseen. Tuen tasoon on vaikuttanut erityisesti työttömyysturvan porrastus, joka laskee korvausta pienipalkkaisella, 1 500 euroa kuussa ansainneella lähelle perusturvan tasoa jo kahden kuukauden työttömyyden jälkeen. Samalla työttömyysturvan lasku heikentää työttömien taloudellista toimeentuloa ja hyvinvointia.

Työttömyysturvan lapsikorotusten ja suojaosien poistot ovat kohdistuneet myös perusturvan varassa oleviin työttömiin. Muihin sosioekonomisiin ryhmiin verrattuna työttömät saavat useammin samanaikaisesti myös asumistukea. Eri leikkausten kohdentuminen päällekkäin heikentää toimeentuloa voimakkaammin ja lisää turvautumista viimekätiseen toimeentulotukeen. Tilastojen mukaan toimeentulotuen saaminen onkin kasvanut työttömillä muita tuensaajaryhmiä voimakkaammin. Myös työttömien suhteellinen köyhyys on kasvanut muita ryhmiä enemmän.

Hallitus on pyrkinyt työttömyysturvaa leikkaamalla parantamaan työllistymisen kannustimia ja sitä kautta lisäämään työllisyyttä hallituskauden loppuun mennessä 100 000 työllisellä. Valtiovarainministeriön laskelmien mukaan uudistukset voivat lisätä työllisyyttä noin 100 000 henkilöllä keskipitkällä aikavälillä, mutta arvioihin liittyy huomattavaa epävarmuutta.¹⁶ Toistaiseksi tilastoissa työllisyys on kuitenkin heikentynyt kymmenillä tuhansilla. Sen sijaan tilastot osoittavat kiistatta negatiiviset vaikutukset työttömien sekä palkkatuloja ja etuuksia yhdistävien toimeentuloon ja hyvinvointiin. Aiemman tutkimuksen mukaan tiedetään, että toimeentuloaikaueksilla on yhteys myös muihin koetun hyvinvoinnin puutteisiin. Niemelän ja Laanisen kirjoittama luku tässä kirjassa osoittaa, että leikka-

16 Esim. Kyyrönen ja Sund 2024.

usten seuraukset näkyvät laskuna myös onnellisuudessa, elämään tyytyväisyydessä ja ihmisten resilienssissä.¹⁷

Lähteet

- A-kassa (2025) A-kassan kysely: Työttömät menettäneet satoja euroja – kannustimet toimivatkin jarruna. <https://a-kassa.fi/a-kassan-kysely-tyottomyysturvan-muutokset/> (26. elokuuta 2025).
- Hiilamo, Heikki & Minna Kivipelto & Pasi Moisio & Susanna Mukkila & Eeva Nykänen & Joonas Ollonqvist & Johanna Peltoniemi & Peppi Saikku & Jussi Tervola & AnnaKaisa Tuovinen & Lotta Virrankari (2023) Hallitusohjelman mukaisten sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset vuoteen 2027. THL Työpaperi 45/2023.
- Immerwoll, Herwig & Mark Pearson (2009) A good time for making work pay? Taking stock of in-work benefits and related measures across the OECD (No. 3) (IZA Policy Paper). OECD.
- Kalin, Salla & Tomi Kyyrö & Tuomas Matikka (2023) *Combining part-time work and social benefits: Empirical Evidence from Finland*. Helsinki: VATT Institute for Economic Research. VATT Working Papers. <https://doria.fi/handle/10024/147862>.
- Korpela, Heikki & Tomi Kyyrö & Tuomas Matikka (2025) Työttömien osa-aikatyö ei romahtanut suojaosien poiston jälkeen. VATT-blogi 9.9.2025. <https://vatt.fi/-/tyottomien-osa-aikatyo-ei-romahtanut-suojaosien-poiston-jalkeen>.
- Kyyrö, Otto & Ralf Sund (2024) *Paras arvaus? Selvitys valtiovarainministeriön työllisyysvaikutusarvioista ja niiden asemasta päätöksenteossa*. Impulsseja 4/2024. Kalevi Sorsa -säätio.
- Laun, Lisa (2019) In-work benefits across Europe, Working Paper, No. 2019:16, Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy (IFAU), Uppsala.
- Niemelä, Mikko & Markus Laaninen (2024) Suomalaisten koettu hyvinvointi kriisien aikana. Teoksessa Rajavuori, Anna (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024*, Helsinki: Into Kustannus, 19–46.
- Nyssölä, Milla & Merja Kauhanen (2025) Selvitys sosiaaliturvaleikkausten vaikutuksista yksityisillä palvelualoilla työskenteleiviin. Työn ja talouden tutkimus Laboren Raportteja 50.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2024) Vuosien 2024 ja 2025 sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutukset kotitalouksien taloudelliseen asemaan. Muistio.
- Valtioneuvosto (2023) Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Vandelannoote, D. & G. Verbist (2020) The impact of in-work benefits on work incentives and poverty in four European countries. *Journal of European Social Policy*, 30(2), 144–157. <https://doi.org/10.1177/0958928719891314>
- YTK (2025) Osa-aikatyö ja lakimuutos – mitä vaikutuksia suojaosien poistolla on ollut? <https://www.ytkassa.fi/tietoa-meilta/ajankohtaista/osa-aikatyo-ja-laki-muutos-mita-vaikutuksia-suoja-osan-pois-tolla-on-ollut/> (26. elokuuta 2025).

17 Ks. myös Niemelä ja Laaninen 2024.

Radikaali veropolitiikka on hyödyttänyt suurituloisimpia

Marja Riihelä & Matti Tuomala

Vuonna 1993 Suomessa eriytettiin toisistaan pääomatulojen ja ansiotulojen verotus, jonka seurauksena ylimpien tulojen verotuksesta tuli regressiivistä. Tämän uudistuksen jäljet näkyvät edelleen, kun suurituloisimman prosentin osuus kaikista tuloista on jäänyt aiempaa korkeammaksi. Koko talouden tulojen kasvu on ollut tänä aikana hitaampaa kuin 1960-luvulta 1980-luvulle ulottuneella ajanjaksolla.

Vielä 1980-luvun alkupuolella Suomessa jatkettiin politiikkaa, jolla pyrittiin kohti pohjoismaista hyvinvointimallia. Tuloeroja tasoitettiin sekä ennen verotusta (tulopolitiikan avulla) että verotuksen jälkeen (progressiivisen verotuksen ja tulonsiirtojen avulla) aina 1990-luvun alkuun asti. Thomas Piketty¹ tavoin tätä ajanjaksoa voi kutsua sosiaalidemokratian aikakaudeksi. Osana globalisaation edistämistä rahoitusmarkkinoiden sääntelyä alettiin purkaa Suomessa 1980-luvun puolivälistä lähtien. Reformilla avattiin väylä rahoitussektorin aseman vahvistumiselle. Tätä aikakautta puolestaan voi luonnehtia globaalin kapitalismin kaudeksi, joka jatkuu edelleen. Globaaliin kapitalismiin siirtyminen ei Suomessa alkanut kovin onnistuneesti. Rahoitusmarkkinoiden sääntelyn purkamisen epäonnistuminen, idänkaupan romahtaminen 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alun kiristävä talouskuripolitiikka olivat keskeiset tekijät Suomen ajautumisessa syvään lamaan. Vuonna 1993 Esko Ahon hallitus otti käyttöön valtion verotuksessa erittäin radikaalin version eriytetystä tuloverotuksesta. Siinä ansiotuloja verotettiin edelleen valtion ansiotuloverotuksessa progres-

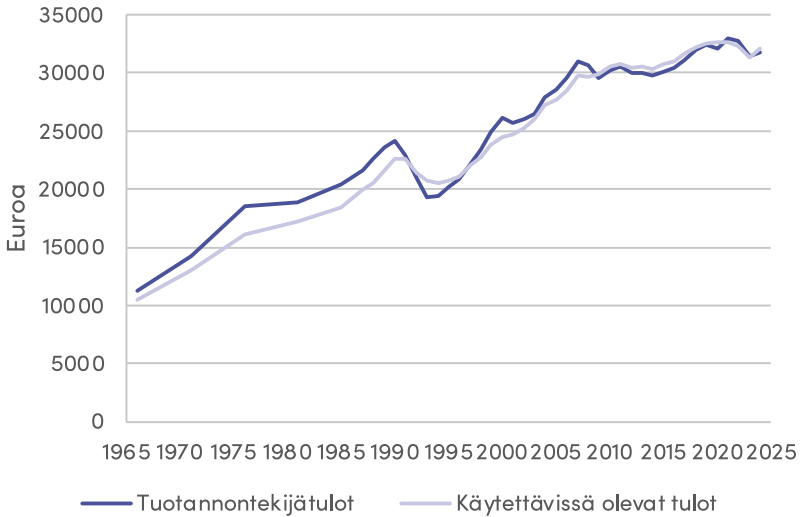
¹ Ks. Piketty 2019.

siivisellä asteikolla, kun taas pääomatuloissa siirryttiin suhteelliseen verotukseen. Eriytetty tuloverotusjärjestelmä on olennaisilta osin voimassa edelleen. Rahoitusmarkkinoiden sääntelyn purkaminen vaikutti veroa edeltäneisiin tuloeroihin. Vuoden 1993 veroreformi taas vaikutti sekä veroa edeltäneisiin että veron jälkeisiin tuloeroihin.

Käytössämme olevilla tuloaineistoilla eli kulutustutkimuksilla (kotitaloustiedusteluilla) vuodesta 1966 lähtien, tulonjaon palveluaineistoilla vuodesta 1990 lähtien ja vuodesta 1995 lähtien saatavilla olevilla tulonjaon räätelöityjen kokonaisaineistojen avulla voimme saada hyvän kuvan tulojen ja tuloerojen kehityksestä Suomessa lähes 60 vuoden ajalta. Etenkin tulonjaon kokonaisaineisto vuodesta 1995 eteenpäin tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden arvioida ylimpien tulojen, niiden tulokoostumuksien ja tulo-osuuksien kehitystä eriytetyn tuloverotuksen aikana vuoteen 2022 asti. Päivitämme osin aikaisempia tutkimuksiamme ja nostamme esiin uusia havaintoja.² Tulojen ja tuloerojen pitkän aikasarjan avulla saamme tarkemman kuvan siitä, miten tuloverotuksen progressiivisuuden väheneminen eriytetyn tuloverotuksen käyttöönnoton seurauksena on vaikuttanut ylimpiin tuloihin ja niiden koostumukseen. Mahdollisuuksien mukaan olemme vielä täydentäneet vuosien 2023 ja 2024 tulotietoja Tilastokeskuksen julkaisemista tulonjakotilaston tietokantataulukoista.

Artikkelimme jakautuu kahteen osioon. Ensimmäinen osio käsittelee tulo- ja tuloerokehitystä ajanjaksolla 1966–2022 ja mahdollisuuksien mukaan vuoteen 2024 asti. Toinen osio käsittelee eriytetyn tuloverotuksen roolia keskittyen erityisesti muutoksiin ylimmissä tuloissa, tulo-osuuksissa ja tulokoostumuksissa. Arvioimme verotuksen progressiivisuutta erityisesti ylimmissä tuloissa. Tämä tehdään sekä tuloverotukselle että kaikille veroille, jolloin mukaan tulevat myös hyödykeverot. Tässä osiossa huomio on henkilökohtaisissa tuloissa, koska tuloverotus perustuu henkilökohtaisiin tuloihin.

2 Riihelä ja Tuomala 2020b.

Kuvio 1. Keskimääräiset ekvivalentit käytettävissä olevat tulot ja tuotannontekijätulot vuosina 1966–2024, euroina vuoden 2022 hinnoin.

Lähde: kulutustutkimukset 1966–1990, tulonjaon palveluaineisto 1990–1995, tulonjaon räätälöity kokonaisaineisto 1995–2022, tulonjakotilasto 2023–2024. Tilastokeskus.

Verotuksen rooli julkisten menojen rahoittajana on heikentynyt

Kuviossa 1 kuvataan tuotannontekijätulojen eli palkka-, yrittäjä- ja pääomatulojen sekä käytettävissä olevien tulojen eli verojen ja tulonsiirtojen jälkeisten tulojen kehitystä Suomessa ajanjaksolla 1966–2024. Kuviossa tulot ovat niin kutsuttuja ekvivalenttituloja.³ Huomaamme, että kuviossa erottuu selvästi toisistaan kolme ajanjaksoa: 1966–1990, 1990–2010 ja 2010–2024. Ensimmäistä kautta voi luonnehtia sosiaalidemokratian lisäksi myös säännellyn kapitalismin ajaksi. Kahta jälkimmäistä taas voi kutsua globaalin

³ Ekvivalenttitulo on kotitalouden tulo kulutusyksikköä kohden. Kotitalouden (tai asutokunnan) tulot on jaettu kulutusyksiköillä (Eurostat-asteikko). Näin tehdään, jotta eri kokoiset ja rakenteeltaan erilaiset kotitalouden saadaan vertailukelpoisiksi. Jokainen kotitalouden (tai asutokunnan) jäsen saa tämän saman tulon.

kapitalismin aikakaudeksi. Kuviosta 1 nähdään, että toisin kuin kahdella jälkimmäisellä ajanjaksolla, ensimmäisellä ajanjaksolla tuotannontekijätulot olivat kauttaaltaan korkeammat kuin käytettävissä olevat tulot. Tuoloin verotuksella pystyttiin lähes kokonaan rahoittamaan julkisen sektorin vuosittaiset menot. Näin ei ole ollut sen jälkeen, jolloin iso osa menoista on rahoitettu velalla.

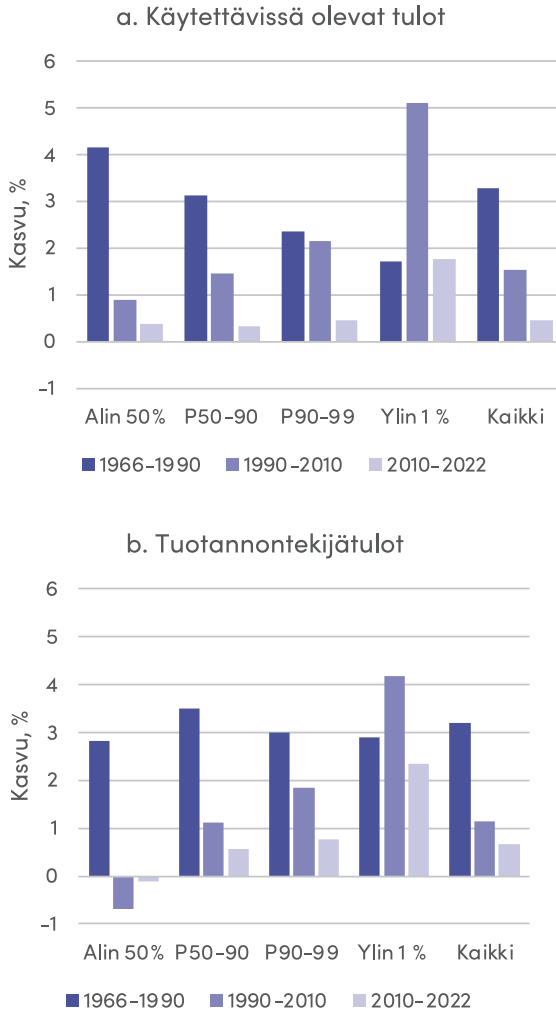
Tulojen keskimääräiset vuosikasvut eri tulonsaajaryhmissä ovat muuttuneet eritahtisesti

Seuraavaksi tarkastelemme eri tulonsaajaryhmien tulojen vuosikasvuja edellä mainittujen kolmen ajanjakson aikana: 1966–1990, 1990–2020 ja 2010–2022.⁴ Kuviot 2a ja 2b havainnollistavat tuotannontekijätulojen ja käytettävissä olevien tulojen keskimääräisiä vuosikasvuja neljässä eri tuloryhmässä: ylimmässä tulonsaajaprozentissa, seuraavassa yhdeksässä prosentissa, josta on poistettu ylin prosentti (P90–99), seuraavassa 40 prosentissa (P50–90) eli keskituloisten ryhmässä ja alimmassa 50 prosentissa eli pienituloisimmassa puoliskossa väestöä.

Kuviosta 2a nähdään, että ajanjakson 1966–1990 käytettävissä olevien tulojen keskimääräiset vuosikasvut olivat eri tuloluokissa kuin peilikuvat verrattuna ajanjaksoihin 1990–2010 ja 2010–2022. Ajanjaksolla 1966–1990 käytettävissä olevat tulot kasvoivat koko väestön tasolla reippaasti, mutta vielä reippaammin ne kasvoivat mediaanitulon alapuolella. Käytettävissä olevien tulojen kasvu hiipui koko väestön tasolla vuosina 1990–2010 ja vielä enemmän vuosina 2010–2022. Toisin sanoen globaalin kapitalismin aikana asetelma muuttui: selvästi voimakkaimmin ovat kasvaneet ylimmän yhden prosentin tulot. Ylimmän tulonsaajaprosentin tulojen keskimääräinen vuosikasvu on ollut globaalin kapitalismin aikakaudella kolme kertaa suurempaa kuin keskimäärin väestössä.

Kuvio 2b puolestaan osoittaa, että aikavälillä 1966–1990 keskimääräinen tuotannontekijätulojen vuosikasvu oli kaikissa neljässä tuloryhmässä

4 Tarkastelu loppuu vuoteen 2022, koska Tilastokeskuksen julkaisemista tietokannoista ei saada tähän tarkoitukseen tietoa tulonsaajien ylimmästä yhdestä prosentista.

Kuvio 2. Keskimääräinen reaalin kasvu (%) ekvivalenttien käytettävissä olevien tulojen ja tuotannontekijätulojen tuloluokissa ja koko väestössä ajanjaksoilla 1966–1990, 1990–2010 ja 2010–2022, vuoden 2022 hinnoin.

Aineistolähteet: kulutustutkimukset 1966–1990, tulonjaon palveluaineisto 1990–1995, tulonjaon räätälöity kokonaisaineisto 1995–2022. Tilastokeskus.

lähes samalla tasolla. Vuosina 1990–2010 ja 2010–2022 sekä käytettävissä olevien tulojen että tuotannontekijätulojen vuosikasvut olivat varsin vaatimattomia verrattuna vuosiin 1966–1990. Lisäksi tuolloin vuosikasvut olivat sitä suurempia, mitä suurituloisemmasta ryhmästä oli kysymys. Kuvioista 2a ja 2b paljastuu erittäin mielenkiintoinen havainto, kun verrataan ajanjaksolla 1990–2010 ylimmän prosenttin käytettävissä olevien tulojen ja tuotannontekijätulojen vuosikasvuja: käytettävissä olevien tulojen vuosikasvu on noin yhden prosenttiyksikön suurempi kuin vastaava kasvu tuotannontekijätuloissa. Tämä havainto vihjaa siihen, että ylimmissä tuloissa tuloverotus on regressiivistä.

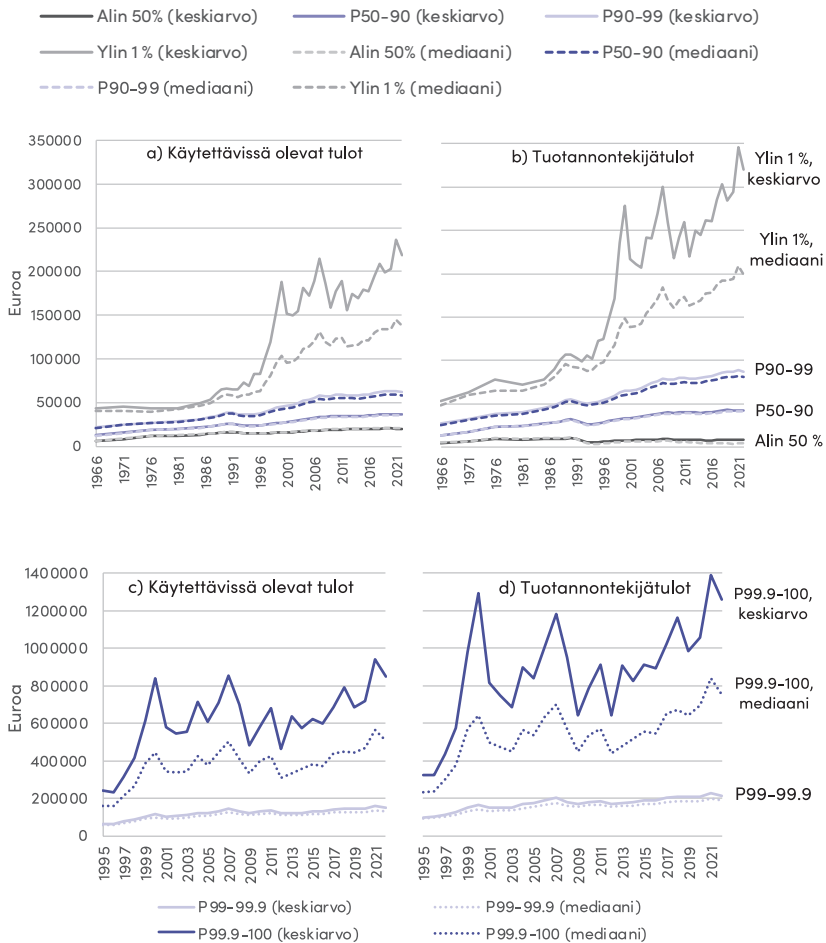
Kuvio 3 näyttää, miten reaaliset euromääräiset käytettävissä olevat tulot ja tuotannontekijätulot ovat kehittyneet vuodesta 1966 vuoteen 2022 samoissa neljässä tulonsaajaryhmässä kuin edellä. Kuvio 3a osoittaa, miten voimakkaasti ylimmän yhden prosenttin käytettävissä olevien tulojen kehitys on erkaantunut alempien tuloryhmien tulokehityksestä globaalin kapitalismin aikana 1990-luvun puolivälistä lähtien. Ylimmässä yhdessä prosentissa reaalityulojen kasvu oli siis aivan omassa luokassaan 1990-luvun jälkipuoliskolla, ja sen jälkeen tulotaso on asettunut uudelle korkealle tasolle vaihdellen vuosittain myyntivoittojen heilahtelujen mukana. Eriytyisesti tässä ryhmässä näkyvät suuret vaihtelut tuloissa ”kuplavuosina” 2000 ja 2007 sekä koronavuonna 2021. Eriytetyn tuloverotuksen aikana ylimmän tulokymmenyksen, josta on poistettu ylin prosentti, tulokehitys on ollut varsin vaatimatonta ylimpään prosenttiin verrattuna.

Samalla kuviosta 3a saa varsin konkreettisen kuvan siitä, miten absoluuttiset erot tuloissa ovat kehittyneet tuona ajanjaksona. Vertaamalla kuvion 3a tuloeroja neljän eri ryhmän välillä – esimerkiksi vuosina 1966, 1995 ja 2022 – nähdään absoluuttisten erojen voimakas kasvu ylimmän prosenttin ja muiden ryhmien välillä. Esimerkiksi ylimmän yhden prosenttin ja keskiluokan (P50–90) tulokeskiarvojen ero vuonna 1966 oli 31 000 euroa, vuonna 1995 ero oli 59 700 euroa ja 183 000 euroa vuonna 2022. Kuviosta havaitaan myös, että ylimmän yhden prosenttin sisällä tuloerot ovat kasvaneet: mediaani ja keskiarvot ovat erkaantuneet toisistaan. Tätä havainnollistetaan tarkemmin kuviossa 3c, jossa tarkastellaan erikseen tulokehitystä

vuodesta 1995 lähtien ylimmän yhden prosentin alaosassa eli P99–99.9 ja ylimmässä promillessa eli P99.9–100. Ylimmässä promillessa tulojen kasvu oli aivan omassa luokassaan ja keskiarvo ja mediaani ovat kaukana toisistaan. Tämä kertoo siitä, että promillen sisälläkin tuloerot ovat suuret. Tilanne on toisin ylimmän prosentin alaosassa, jossa käyrät kulkevat lähellä toisiaan. On myös hyvä huomata suuret absoluuttiset tuloerot ylimmän prosentin ryhmien välillä. Koronavuonna 2021 ylimmän promillen keskimääräiset käytettävissä olevat tulot olivat jo lähes miljoona euroa, kun taas ylimmän prosentin alaosan keskimääräiset tulot olivat 150 000 euron seutuvilla.

Kuviossa 3b ja 3d nähdään vastaavat asetelmat tuotannontekijätuloille kuin edellä käytettävissä oleville tuloille. Tuotannontekijätulojen osalta voidaan tehdä samoja johtopäätöksiä kuin käytettävissä olevien tulojen kohdalla: ylimmän promillen kasvu on ollut omassa luokassaan, ja tuloerot tässä ryhmässä ovat suuret. Mielenkiintoinen havainto on, että verotus on riippuvainen etenkin suurilla tulotasolla siitä, mitä tuloja henkilöt saavat, toisin sanoen tulokoostumuksesta. Esimerkiksi vuosien 2000 ja 2007 vertailu eri tulokäsitteillä osoittaa, että verotus näyttää olevan keskimääräistä kevyempää vuonna 2007 kuin vuonna 2000 (kuvio 8). Tämä johtuu suurelta osin siitä, että vuonna 2000 ylimmässä promillessa saatiin runsaasti optiotuloja, joita verotetaan ansiotuloina, ja vuonna 2007 paljon osinkotuloja, joita verotetaan pääomatuloina.

Tuloerojen mittaamisen tutkimuksesta tietämätön henkilö hämmästeli luultavasti edellisistä kuvioista esiin nousevia absoluuttisia tuloeroja eri ryhmien välisissä rahatulouissa. Häntä voisi edelleen hämmästyttää se, että hallitseva tapa mitata tuloeroja perustuu lähes pelkästään suhteellisen Gini-kertoimen tarkasteluun. Voidaanko Gini-kertoimen kaltaisilla yhteenvetomitoilla riidattomasti sanoa, miten voimakkaasti tuloerot kasvavat tai supistuvat? Vastaukset riippuvat ratkaisevasti siitä, miten eri tuloerot mitattavat huomioon muutokset eri kohdissa jakaumaa ja miten ne arvottavat näitä muutoksia. Gini-kertoimen taustalla on kuitenkin lukkoon lyödyt

Kuvio 3. Keskiarvot ja mediaanit ekvivalenteille käytettävissä oleville tuloille ja tuotannontekijätuloille tuloryhmissä alin 50 prosenttia, P₅₀₋₉₀, P₉₀₋₉₉ ja ylin prosentti (a ja b) sekä ylimmän yhden prosentin osissa P_{99-99.9} ja P_{99.9-100} (c ja d), vuosina 1966–2022 vuoden 2022 hinnoin.

Aineistolähteet: kulutustutkimukset 1966–1985, tulonjaon palveluaineisto 1990–1995, tulonjaon räätälöity kokonaisaineisto 1995–2022. Tilastokeskus.

tulonjakoarvostukset. Näin ollen on tarpeellista tarkastella mittoja, jotka perustuvat selkeästi julkilausuttuihin tulonjakoarvostuksiin.⁵

Abstraktien mittojen, kuten Gini-kertoimen, sijasta voidaan käyttää myös helposti ymmärrettäviä mittoja. Tällaisia ovat esimerkiksi tulo-osuusmitat. Piketty⁶ suuren suosion saanut kirja teki tulo-osuusmitat tunnetuiksi myös suurelle yleisölle. Tulo-osuusmittojen ansiosta olemme tulleet tietoisiksi siitä, että ylimpien tulonsaajien tulo-osuudet ovat kasvaneet voimakkaasti monissa maissa, myös Suomessa.⁷ Tulo-osuusmittojen avulla voimme tietää myös muiden kuin ylimmän tulonsaajaprosentin osuuden kokonaistuloista, esimerkiksi keskituloisen ryhmän tai tulonsaajien pienituloisimman puoliskon osuuden kokonaistuloista. Ne antavat näin selvästi konkreettisemmän kuvan tuloeroista kuin yhteenvetomitat. Käytämme seuraavassa eri tulo-osuusryhmien keskimääräisien tulojen suhdetta ja niiden keskiarvojen absoluuttisia euromääräisiä eroja tuloerojen kehityksen kuvaajina.

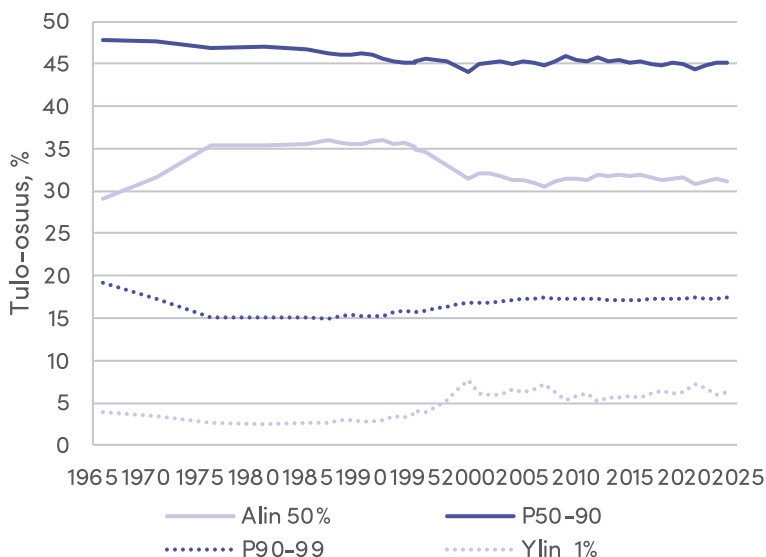
Ylimmän yhden prosentin tulonsaajien tulo-osuudet kasvaneet muiden kustannuksella

Kuviossa 4 on esitetty käytettävissä olevien tulo-osuuksien kehitys ajanjaksolla 1966–2022 neljälle edellä mainitulle tulonsaajaryhmälle. Kuviosta huomataan, että ylimmän yhden prosentin ja P90–99 tulonsaajien käytettävissä olevien tulojen osuus kutistui vuoteen 1976 asti ja sen jälkeen pysyi lähes muuttumattomana 1990-luvun alkuun asti, jonka jälkeen erityisesti ylimmän yhden prosentin tulo-osuus lähti voimakkaaseen kasvuun päätyen 6,7 prosenttiin vuonna 2022. Ylimmän kymmenen prosentin alaosa P90–99 noudattaa samaa kehityskulkua kuin ylimmän yhden prosentin tulo-osuus eroten kuitenkin niin, että alkuperiodilla tulo-osuuksien lasku oli voimakkaampaa ja 1990-luvun puolivälin jälkeen kasvu oli maltillisempaa. Toisin sanoen ylimmän kymmenen prosentin tulo-osuuksien kasvun moottorina on ollut ylimmän yhden prosentin kasvu. Alimman 50 prosen-

5 Ks. Riihelä & Tuomala 2024, 44–49.

6 Piketty 2014.

7 Riihelä & Tuomala 2020b.

Kuvio 4. Käytettävissä olevien ekvivalenttitulojen tulo-osuudet alimmassa 50 prosentissa, P50–90, P90–99 ja ylimmän prosentin tuloryhmissä vuosina 1966–2024.

Aineistolähteet: kulutustutkimukset 1966–1985, tulonjaon palveluaineisto 1990–1995, tulonjaon räättälöity kokonaisuaineisto 1995–2022, tulonjakotilasto 2023–2024. Tilastokeskus.

tin tulo-osuuskäyrän muoto on käänteinen ylimmän yhden prosentin käyrän kanssa. Se nousi ensin vuoden 1966 29,2 prosentista 35,4 prosenttiin vuonna 1976 ja pysyi sen jälkeen samana 1990-luvun puoliväliin asti, jonka jälkeen se taas laski ja oli 31,1 prosenttia vuonna 2022. Ylimmän kymmenen prosentin ja alimman 50 prosentin ryhmien väliin jäävän 40 prosentin ryhmän, jota voisi kutsua vaikka keskiluokaksi, tulo-osuus putosi tasaisesti vuoden 1966 47,8 prosentista 44,8 prosenttiin vuonna 2022.⁸ Huomioitavaa on myös se, että globaalien kapitalismin ajanjaksolla vuodesta 1995 vuoteen 2022 koko väestön keskimääräinen tulojen kasvu sekä ennen veroja että

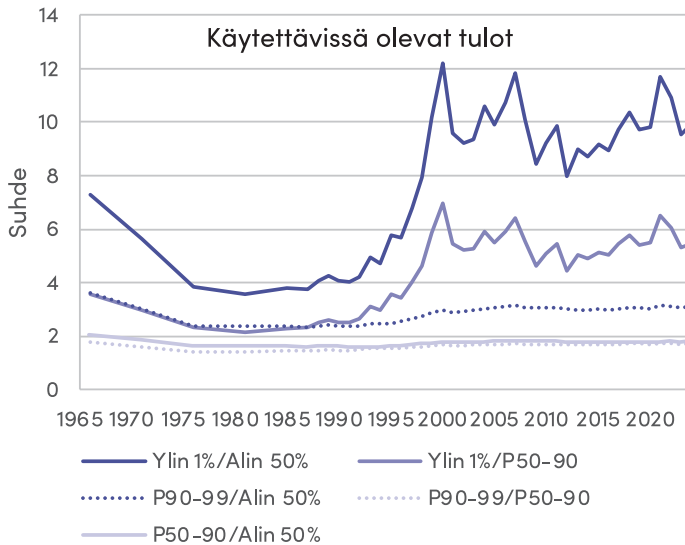
8 Keskiluokan määrittely ei ole yksiselitteinen. Ks. eri määrittelytapoja esim. Riihelä & Tuomala 2019.

verojen jälkeen oli selvästi vaatimattomampaa kuin vuosien 1966 ja 1990 välillä.⁹

Saadaksemme monipuolisemman ja ymmärrettävämmän kuvan tuloerojen kehityksestä hyödynnämme edellä käytettyjen tulo-osuusryhmien keskiarvotuloja. Kuvioon 5 laskemme keskimääräisten tulojen suhteen ylimmän prosenttiin (ja seuraavaksi ylimmän yhdeksän prosenttiin eli P90–99) ja tulonsaajien pienituloisimman puoliskon eli alimman 50 prosenttiin välillä. Vastaavasti voimme laskea samalla tavalla suhteen ylimmän prosenttiin (ja seuraavaksi ylimmän yhdeksän prosenttiin) ja keskituloisten ryhmän (P50–90) välillä. Lopuksi vielä tarkastelemme keskituloisen ryhmän ja pienituloisimman puoliskon keskiarvotulojen suhdetta. Huomaamme, että ylimmän prosenttiin ja alimman 50 prosenttiin käytettävissä olevien tulojen keskiarvojen suhde oli alimmillaan 3,6 vuonna 1981 ja suurimmillaan 12,2 vuonna 2000. Suhde oli kasvanut 3,4-kertaiseksi tuolla ajanjaksolla. Ylimmän prosenttiin ja keskituloisten käytettävissä olevien keskimääräisten tulojen suhde oli pienimmillään 2,2 vuonna 1981 ja suurimmillaan 2000-luvulla liikkuen suhdelukujen 5–6 tietämillä. Kiinnostavaa on huomata, että vastaavat suhteet ylimmän ryhmän (P90–99) ja keskituloisen ryhmän välillä on pysynyt lähes samana eli noin kahdessa koko ajanjaksolla vuodesta 1966 vuoteen 2022. Keskituloisen ryhmän ja pienituloisimman puoliskon keskiarvotulojen suhde on vielä selvemmin pysynyt vakiona: keskituloisten tulot ovat keskimäärin kaksinkertaiset alimman 50 prosenttiin käytettävissä olevista tuloista. Suhteellisen tavan lisäksi voimme laskea myös absoluuttiset erot näiden edellä esitettyjen ryhmien keskimääräisten tulojen välillä. Esimerkiksi vuonna 1966 alimman 50:n ja ylimmän prosenttiin keskiarvojen ero käytettävissä olevissa tuloissa oli 38 000 euroa ja vuonna 2022 ero oli 199 000 euroa vuodessa.

Hämmäntävää on huomata kuvioissa 3a, 3b, 4 ja myöhemmin kuviossa 7, että koronavuonna 2021 suurituloisimman prosenttiin ja erityisesti ylimmän promillen tulonsaajat ovat yltäneet suurimpiin keskimääräisiin käytettävissä oleviin rahatuloihin ja suurimpiin tulo-osuuksiin koko ajan-

9 Ks. Riihelä & Tuomala 2024.

Kuvio 5. Tuloluokkien alin 50 prosenttia, P₅₀₋₉₀, P₉₀₋₉₉ ja ylin prosentti, keskiarvojen suhteet vuosina 1966–2024.

Aineistolähteet: kulutustutkimukset 1966–1985, tulojaon palveluaineisto 1990–1995, tulojaon räätälöity kokonaisaineisto 1995–2022, tulonjakotilasto 2023–2024. Tilastokeskus.

jaksona 1966–2022. Tämä on tapahtunut aikana, jolloin joidenkin toimialojen yritykset ja niiden omistajat ovat hyötynet kriisistä ja etätöihin siirtymään kyenneet palkansaajatkin ovat säilyttäneet tulotasonsa mutta sosiaalisesta kanssakäymisestä riippuvaiset palvelu- ja kulttuurialat ja niiden työntekijät ovat joutuneet taloudellisesti ahtaalle. Selitystä haemme seuraavaksi eriytetystä tuloverotuksesta.

Mikä on ollut verojärjestelmän rooli ylimpien tulo-osuuksien taustalla?

Vuoden 1993 veroreformi käynnisti Suomessa merkittävän osinkotulojen kasvun. Osinkotulojen verotuksessa sovellettiin yhtiöveron hyvitystä, joka oli voimassa jo vuodesta 1990 ja joka jatkui vuoteen 2004. Siinä osingon saaja sai vähentää osinkoihin kohdistuvasta verosta yhtiön jo maksaman

veron. Reformissa eriytettiin ansiotulojen verotus pääomatulojen verotuksesta, minkä seurauksena ylimpien ansiotulojen marginaaliveron ja pääomatulon veroasteen välille syntyi suuri kuilu. Tämä verokuilu mahdollisti ja kannusti erityisesti varakkaita pörssin ulkopuolisten osakeyhtiöiden eli listaamattomien yhtiöiden omistajia muuntamaan ansiotuloja matalamman verotuksen pääomatuloiksi.

Vuoden 1993 molemmin puolin osakeyhtiöiden osuus kaikista yritysmuodoista kasvoi voimakkaasti, 30 prosentista 40 prosenttiin.¹⁰ Kasvusta lähes kaikki selittyy listaamattomien osakeyhtiöiden kasvulla. Sittenkin osinkoverotusta on uudistettu muutamaaan otteeseen, mutta osakeyhtiöiden omistajia hyödyttävää verokuilua ei ole saatu purettua. Nykyään listaamattomien yhtiöiden osakkaat saavat kompensationsa erittäin suuret huojennukset verotukseensa. Hyvin varakkaille omistajille menettely on ollut käytössä heti vuoden 1993 reformin jälkeen. Vähemmän varakkaat omistajat ovat voineet vähitellen (maksamalla tuloksesta jonkin verran pienempää palkkaa itselleen) kasvattaa nettovarallisuuttaan, johon listaamattomien yritysten osinkojen verotus perustuu ja joka taas luo lisää tuloa. Kasvaneista tuloista voidaan matalien pääomatuloverojen vallitessa ja varallisuusveron puuttuessa säästää suurempi osa. Säästäminen taas lisää olemassa olevaa pääomavarantoa, joka puolestaan luo lisää tuloa ja näin prosessi vyöryy lumipallon tavoin. Seuraukset näkyvät osaltaan ylimpien tulo-osuuksien kasvuna ja varallisuuden keskittymisenä jo ennestään hyvin varakkaille.¹¹ On tärkeää huomata, että näin suunnitellulla eriytetyllä tuloverotuksella on vaikutusta sekä veroa edeltäviin että veron jälkeisiin tuloihin.

Investoinnit ovat tunnetusti keskeinen tekijä tuottavuuden taustalla ja sitä kautta merkittävä selittäjä nyt koettuun talouden kasvun hiipumiseen. Suomen kansainvälisesti omalaatuinen nettovarallisuuteen perustuva listaamattomien yhtiöiden osinkoverotus on osaltaan vaikuttanut siihen, että Euroopan keskuspankin EKP:n rahapoliittisen elvytyksen kautta Suomen

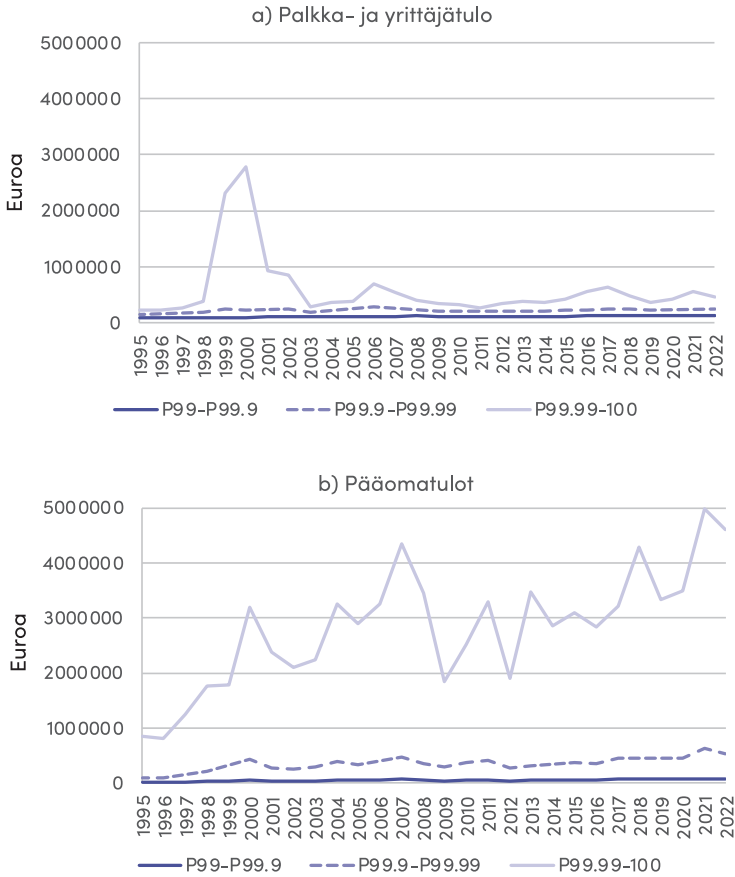
¹⁰ Ks. Riihelä ym. 2010.

¹¹ Ks. Riihelä ym. 2017.

talouteen virrannut raha on mennyt pikemminkin kiinteistöihin, arvopapereihin ja osakkeisiin kuin tuotannollisiin investointeihin. Tämä on kasvattanut kaupunkimaan, kiinteistöjen ja osakkeiden arvoa, ja niitä omistaa pääasiallisesti varakkaampi väki. Näin osinkoverotuksemme on myös osaltaan heikentänyt talouden kasvupotentiaalia. Järjestelmä on myös erittäin epäreilu monille pienille palveluyrityksille, joiden nettovarallisuus on pientä. Listaamattomien osakeyhtiöiden osingoille suodut edut siis eivät vain vääristä talouden voimavarojen kohdentumista, vaan ne myös hyödyttävät valtaosin vain hyvin varakkaita. Niiden poistaminen siten vähentäisi tulo- ja varallisuuseroja.

Kuvioissa 6 kuvataan keskimääräisten reaalisten ansio- ja pääomatulojen kehitystä ajanjaksolla 1995–2022 suurituloisimman prosentin sisällä kolmessa toisensa poissulkevassa bruttotuloihin perustuvassa tuloryhmässä (P99–99.9, P99.9–99.99 ja P99.99–100). Molemmissa kuvioissa pystyakseli on sama mittakaava nollasta viiteen miljoonaan. Merkittävä havainto on se, että suuret työ- ja pääomatulot eivät näytä kasautuvan samoille henkilöille, sillä ansiotulojen ja pääomatulojen välinen korrelaatio vaihtelee -0,7:n ja -0,07:n välillä.¹² Eriytetty tuloverotuksemme on merkittävin selittäjä myös tälle ilmiölle. Kuviosta 6 nähdään, miten pääomatuoloissa kaikkein suurituloisin ryhmä erkaantui muista ylimpään prosenttiin kuuluvista 1990-luvun puolivälin jälkeen. Tätä kehitystä ovat avittaneet monet tekijät, mutta silti tärkein syy on edellä kuvattu mekanismi, jossa eriytetty tuloverotuksella on ollut keskeinen rooli. Promillen ylimmän kymmenyksen piikki ansiotuloissa vuosina 1999 ja 2000 kuviossa 6a selittyy pitkälti IT-kuplan aikaisilla Nokian optioilla, jotka verotettiin ansiotulona.

12 Ansio- ja pääomatulojen korrelaatiot on laskettu bruttotulojen luokissa (P99.9–99.9, P99.9–99.99 ja P99.99–100) vuosina 1995–2022. Koko väestön tasolla korrelaatio on lievästi positiivinen (0,02–0,07).

Kuvio 6. Työtulot ja pääomatulot ylimmän prosentin eri osissa, euroa 2022 hinnoin.

Aineistolähteet: tulonjaon räätälöity kokonaisaineisto 1995–2022. Tilastokeskus.

Tulokoostumuksen muutos ja tuloverotuksen regressiivisyys ylimmissä tuloissa

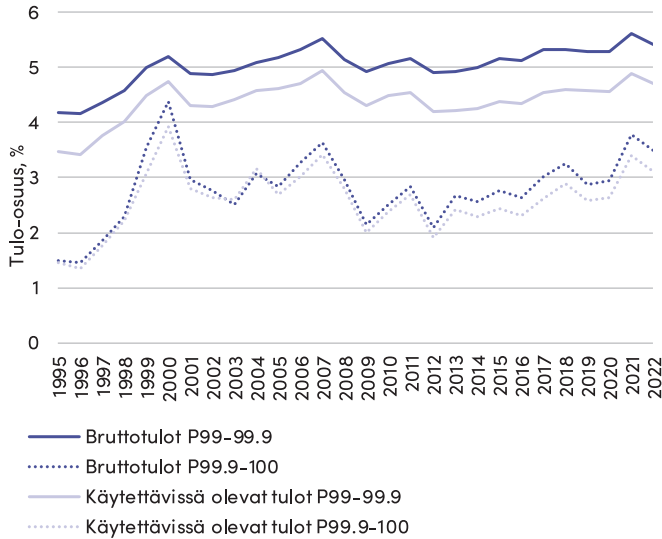
Kuviossa 7 kuvataan erikseen ylimmän tulonsaajapromillen ja ylimmän prosentin alaosan (P99–99.9) tulonsaajien brutto- ja käytettävissä olevien tulo-osuuksien kehitystä aikavälillä 1995–2022. Ylimmässä tulonsaajien promillessa molemmat käyrät ovat lähellä toisiaan. Toisin sanoen kokonaistulojen (ansio- ja pääomatulo yhdessä) verotus ei ole juurikaan muuttanut ylimmän tulonsaajapromillen käytettävissä olevien tulojen osuutta bruttotulojen osuudesta. Näin ollen ylimmän tulonsaajapromillen keskimääräinen tuloveroaste on selvästi matalampi kuin ylimmän prosentin alaosan keskimääräiset tuloveroasteet ja ajoittain matalampi kuin koko väestön keskimääräinen tuloveroaste. Keskeinen selitys tälle on pääomatulojen osuuden kasvu mentäessä ylimpiin tuloihin. Tätä puolestaan selittää se, että eriytetty tuloverotuksemme mahdollistaa listaamattomien nettovarakkaiden yhtiöiden omistajille matalat pääomatuloverot.

Kuviosta 7 nähdään, miten erityisesti ylimmän promillen brutto- ja käytettävissä olevien tulojen osuudet kasvoivat reippaasti pandemian aikana vuodesta 2020 vuoteen 2021. On myös kiinnostavaa huomata, että jos ”kuplavuosia” 2000 ja 2007 ei oteta mukaan, ylimmän tulonsaajapromillen (4 300 henkilöä) tulo-osuus oli aikavälillä 1995–2022 suurimmillaan vuonna 2021 eli koronavuonna.

Tuloerojen ja keskimääräisten verojen arvioinnissa on tärkeä tietää, kuinka kattavasti tuloista on tietoa saatavilla. Tulonjakoaineistosta puuttuvat vakuutuskuorissa kertyvät tulot ja yritysten jakamattomat voitot. On myös hyvä muistaa, että pörssiyhtiöitä voi omistaa myös holding-yhtiöiden kautta.¹³ Holding-yhtiön pörssiyhtiöstä saama osinko on verovapaata tuloa, jos se omistaa osinkoa jakavan pörssiyhtiön osakepääomasta vähintään kymmenen prosenttia. Osingot voi edelleen nostaa holding-yhtiöstä matalasti verotettuina pääomatuloina, sillä se on listaamaton yhtiö.

Kuviosta 8 taas nähdään, miten merkittävästi suurituloisimman prosentin kahdessa ylimmässä tuloryhmässä (P99–99.9 ja P99.9–100) tulokoostumus

13 Riihelä & Tuomala 2022.

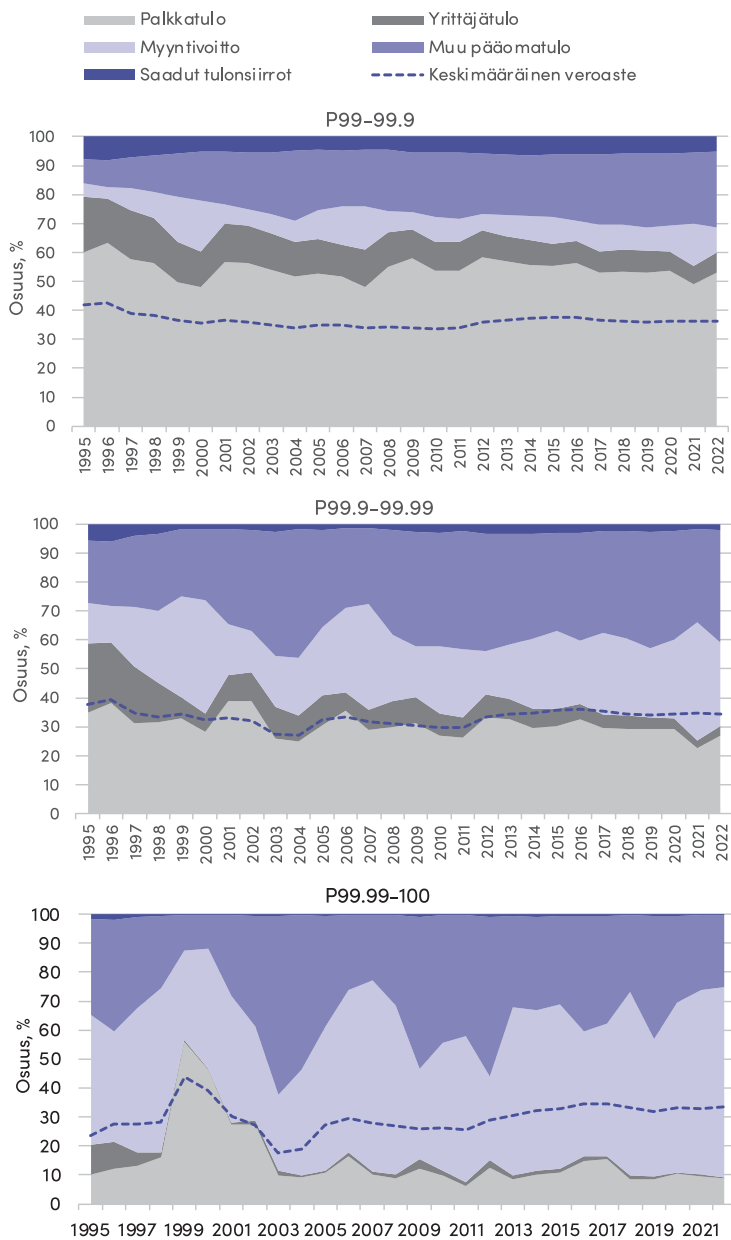

Kuvio 7. Ylimmän promillen ja muun ylimmän prosenttien tulo-osuudet.

Lähde: Riihelä & Tuomala 2020a, päivitetty. Aineistolähde: räätälöity tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

on muuttunut 1990-luvun puolivälin jälkeen. Pääomatulojen osuus bruttotuloista kasvaa mentäessä kohti tulohuippua. Tulonsaajien ylimmän promillen pääomatulojen osuus bruttotuloista on kasvanut 49 prosentista vuonna 1995 80 prosenttiin vuonna 2021.

Kuviossa 8 on esitetty myös tuloverojen ja veroluonteisten maksujen suhde bruttotuloihin, mikä kuvaa keskimääräistä tuloveroastetta kussakin bruttotulojen ryhmässä. Ylimmän promillen tuloveroaste on matalampi kuin siinä osassa ylintä prosenttia, josta on poistettu ylin promille. Vuosina 2003 ja 2004 ylimmän tulonsaajapromillen keskimääräinen tuloveroaste on ollut jopa matalampi kuin koko väestön keskimääräinen tuloveroaste. Selitys tälle on matalasti verotettujen pääomatulojen osuuden kasvu mentäessä ylimpiin tuloihin. Tieto vuoden 2005 verouudistuksesta osin selittää osinkojen kasvun. Silloin varauduttiin osinkotulojen verotuksen kiristymiseen, ja se nousikin lopulta jonkin verran muun muassa pörssiyritysten omista-

Kuvio 8. Bruttotulojen koostumus ja keskimääräinen tuloveroaste vuosina 1995–2022, %.

Aineistolähde: räätälöity tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

jilla. Silti etenkin varakkaiden listaamattomien yhtiöiden omistajat voivat yhä nostaa matalasti verotettuja osinkoja.

Kokonaisveroaste on laskenut ja tuloveropohja kutistunut

Veroja kerätään monesta lähteestä ja sitä, kenelle verot loppujen lopuksi kohdistuvat, ei ole yksinkertaista selvittää. Optimaalisen verotuksen teorian klassikkoartikkeleissa¹⁴ verot asetetaan kullekin tuotannontekijälle. Seuraamme myös tässä tätä menettelyä.¹⁵ Toisin sanoen työhön perustuvat verot koituvat työntekijälle, pääomaan ja pääomatuloon perustuvat verot menevät näiden varojen omistajille ja kulutukseen kohdistuneet verot maksaa kuluttaja. Esimerkiksi yhtiövero menee omistajalle ja sosiaaliturvamaksut taas työlle riippumatta siitä, vaikka ne olisi laissa määritelty työnantajalle. Näin työnantajan pakolliset sosiaalivakuutusmaksut kohdistuvat palkansaajalle. Erityisesti tilanteessa, jossa verojen mahdollisia käytäytymisvaikutuksia ei oteta huomioon, verojen kytkeminen tällä tavalla on perusteltua.¹⁶

Keskimääräiset kokonaisveroasteet määritellään kaikkien verojen ja veronluonteisten maksujen suhteena kokonaisbruttotuloihin. Verot sisältävät valtion ansiotuloveron, pääomatuloveron, kunnallisveron, sosiaaliturvamaksut ja muut veroluonteiset maksut. Lisäksi tarkasteluun lisätään hyödykeverot,¹⁷ työnantajan maksamat pakolliset sosiaalivakuutusmaksut¹⁸ ja yhteisövero liitettynä osinkotuloihin. Näin arvioiden keskimääräiset kokonaisveroasteet ovat laskeneet vuodesta 1995 vuoteen 2009 yhteensä 4,9

14 Ramsey 1927 ja Diamond & Mirrlees 1971. Ks. myös Saez & Zucman 2023.

15 Aikaisemmassa julkaisussamme (Riihelä & Tuomala 2022, 25), jota tässä artikkelissa olemme päivittäneet, käytimme samaa menettelyä.

16 Näin tekevät esimerkiksi Tuomala 2016, 2019 ja Saez & Zucman 2019.

17 Kulutusverot on laskettu kulutustutkimuksen aineistoista, joita ei tehdä vuosittain. Puuttuvat kulutuksen vuosihavainnot korvataan lähimpänä olevan aineiston tiedoilla. Esimerkiksi vuoden 2000 tietoina käytetään vuoden 2001 kulutustutkimuksen tietoja. Koska kulutustutkimus on otosaineisto ja havaintoja on verraten vähän ylimmistä tuloryhmistä, käytämme veroasteiden laskemisessa kaikille ylimpään yhteen prosenttiin kuuluville samaa ylimmän yhden prosentin kulutusveroastetta. Koska tiedämme, että rajakulutusalttius (lisätulon kulutus) laskee tulojen kasvaessa, arviot kulutusveroasteista ylimmissä tuloluokissa ovat yliarvioita.

18 Työnantajan maksamat sairausvakuutusmaksu, työeläkemaksu, työttömyysvakuutusmaksu, ryhmähenkivakuutusmaksu ja tapaturmavakuutusmaksu.

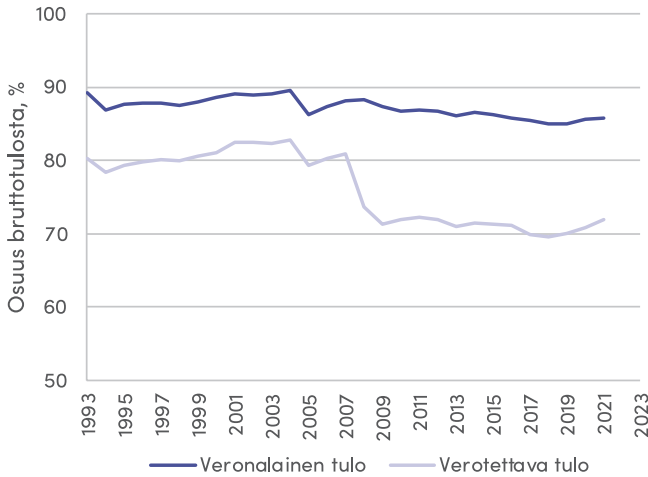
prosenttiyksikköä, minkä jälkeen kokonaisveroaste on ollut melko vakaa (liitekuvio 1).

Kiinnostavaa on myös seurata valtion ansiotuloveron kehitystä samalla ajanjaksolla. Valtion ansiotuloveron osuus verotuloista on likimain puolittunut 12 prosentista alle kuuteen prosenttiin vuodesta 1995 vuoteen 2022 (liitekuvio 2). Osa valtion ansiotuloverotuksen vähenemisestä johtuu suurituloisten ansiotulojen suhteellisesta alentumisesta. Korkean marginaaliveron alainen ansiotulo on korvautunut matalamman verotuksen pääomatuloilla. Lisäksi ansiotuloja verotetaan kunnallisverotuksessa suhteellisen kuntaveroprosentin mukaan, jonka lievä progressiivisuus vähennysten kautta alentaa pienituloisten veroastetta.

Viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana tapahtuneiden veromuutosten seurauksena verotettavan ja veronalaisen tulon osuudet kaikista tuloista (kansantulosta) ovat pienentyneet. Verovähennykset ja erilaiset muut huojennukset, kuten listaamattomien yhtiöiden osingot, vaikuttavat veropohjaan. Merkittävä osa veronmaksajista pääsee osalliseksi verovähennyksistä. Eniten veropohjan kutistumisesta ovat hyötäneet varakkaat, jotka saavat paljon osinkotuloja. Vuoden 2005 veroreformin jälkeen pörssiosinkojen verotus on Suomessa kiristynyt, joten varakkaille pörssiyritysten omistajille on tullut entistä suurempi kannustin suojautua veroilta holding-yhtiöiden avulla.

Matti Vanhasen toinen hallitus alensi vuosina 2008 ja 2009 valtion ansiotuloverotusta reippaasti muun muassa lisäämällä erilaisia vähennyksiä. Tämän seurauksena verotettava tulo eli veropohja kutistui huomattavasti suhteessa bruttotuloon. Pidemmällä aikavälillä suhde on laskenut vuoden 1993 79 prosentista 69 prosenttiin vuonna 2018. Tämän veropohjan kaventumisen vahvistaa kuvio 9, jossa kuvataan veronalaisen ja verotettavan tulon kehitystä suhteessa bruttotuloon aikavälillä 1993–2021 yli 20-vuotiaiden veronmaksajien joukossa. Edelleen tuloveropohjaa kaventavat verottajan ulottumattomissa olevat tulot,¹⁹ kuten vakuutuskuorten sisällä kasvavat

19 Koska nämä tulot eivät näy kuviossa 10, todellisuudessa veropohja on kutistunut vieläkin enemmän.

Kuvio 9. Veronalainen ja verotettava tulo suhteessa bruttotuloon 20 vuotta täyttäneillä 1993–2021.

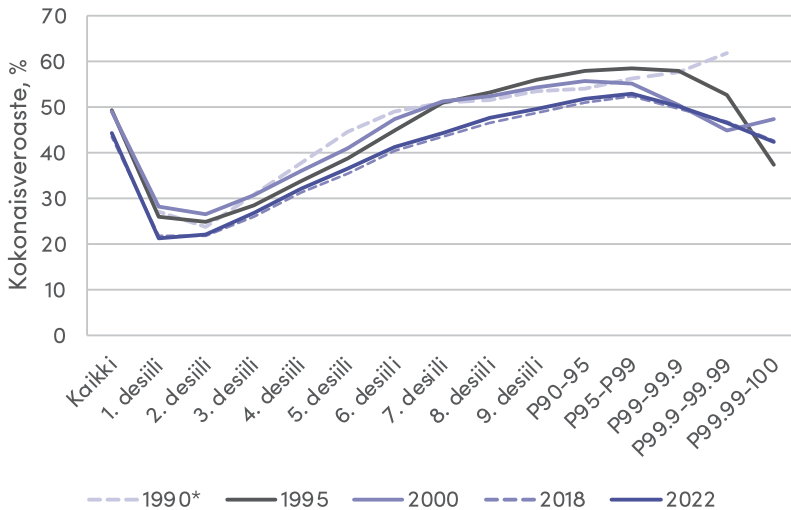
Aineistolähde: tulonjaon palveluaineisto, Tilastokeskus.

pääomatulot. Vaikka Suomessa on pitkään veropoliittisessa retoriikassa vaadittu laajaa veropohjaa ja matalia veroasteita, todellisuudessa on kuljettu aivan eri suuntaan.

Keskimääräiset kokonaisveroasteet ovat regressiivisiä ylimmissä bruttotuloissa

Verojärjestelmää kutsutaan regressiiviseksi, kun keskimääräinen vero eli maksettujen verojen suhde tuloihin pienenee tulojen kasvaessa. Vero on progressiivinen silloin, kun keskimääräinen vero kasvaa tulojen kasvaessa. Valtion ansiotulovero on tällainen vero.

Se, miten verotuksen progressiivisuus näyttäytyy keskimääräisen veroasteen näkökulmasta, riippuu siitä, mihin tulokäsitteeseen maksettuja veroja verrataan. Valtion ansiotuloverotus on progressiivista, kun ansiotulovero suhteutetaan ansiotuloihin. Laajemmin verotuksen progressiivisuus riippuu kuitenkin siitä, minkälaisia tuloja kukin henkilö saa. Kun eri tulolähteitä verotetaan eri tavalla, luonteva tapa on verrata maksettuja veroja

Kuvio 10. Keskimääräiset kokonaisveroasteet tuloryhmittäin vuosina 1990, 1995, 2000, 2018 ja 2022.

Lähde: Riihelä ja Tuomala (2022), päivitetty. Aineistolähteet: tulonjaon palveluaineisto 1990; tulonjaon kokonaisaineisto 1995–2022, kulutustutkimus, Tilastokeskus.

*) Vuoden 1990 viimeinen havaintopiste on P99.9–100 (eli yhdistetty P99.9–99.99 ja P99.99–100).

bruttotuloihin. Bruttotulot sisältävät kaikki työ- ja pääomatulot, eläkkeet ja muut sosiaalietuudet riippumatta siitä, ovatko ne veronalaisia, verotettavia vai verottomia.

Kuvio 10 esittää keskimääräisiä kokonaisveroasteita eri tuloluokissa vuosina 1990, 1995, 2000, 2018 ja 2022. Siinä kaikki verot on suhteutettu bruttotuloon edellä mainituilla lisäyksillä eri tulokymmenyksissä ja erikseen ylimmissä tuloryhmissä. Ylimpien tuloryhmien keskimääräisissä kokonaisveroasteissa nähdään melkoinen pudotus siirryttäessä vuodesta 1990 vuoteen 1995. Tässä yhteydessä on tärkeää korostaa, että edellä kuvattuun eriytettyyn tuloverotukseen siirryttiin vuonna 1993. Alimmissa yhdeksässä tulokymmenyksessä (1.–9.) keskimääräisten veroasteiden lasku johtuu valtion ansiotuloverotuksen keventymisestä 2000-luvulla. Vuodesta 1995 lähtien ylimmässä tulokymmenyksessä – pois lukien ylin prosentti – kes-

kimääräiset veroasteet ovat korkeimmat lähes koko tarkasteluajanjakson. Sitä ylemmissä tuloluokissa – ylimmässä prosentissa, promillen alaosassa ja promillen ylimmässä kymmenyksessä – kokonaisveroasteet laskevat tulojen kasvaessa. Ylimmän yhden prosentin käytettävissä olevien tulojen keskiarvon 19,9 prosentin kasvu vuodesta 2020 vuoteen 2021 viittaa siihen, että regressiivisyys on voimistunut koronan aikana. Edellä kuvio 8 vahvistaa edelleen tätä, koska siitä nähdään pääomatulon osuuden edelleen kasvaneen koronavuosina suurituloisimmassa prosentissa.

Tulojen koostumuksen muutos näkyy veroasteissa

Kuviossa 11 kuvataan kokonaisveroasteet verolajeittain eri tuloryhmissä ja koko väestössä, johon lasketaan kuuluvaksi kaikki yli 19-vuotiaat. Liitteen kuviossa 2 kuvatusta valtion ansiotuloveron osuuden pudotuksesta verkertymässä tekee entistä kiinnostavamman se, että valtion ansiotuloverotus on ollut pitkään ainoa aidosti progressiivinen veromme. Toisin sanoen sekä keskimääräinen vero (maksettujen verojen suhde bruttotuloon) että rajavero (lisätulosta menevä vero) nousevat ansiotulojen kasvaessa. Moni poliitikko on halunnut edelleen keventää juuri valtion ansiotuloverotusta, koska heidän mukaansa työtä halutaan verottaa vähemmän. Jostain syystä tällöin unohdetaan, että työhön kohdistuvat myös kunnallisvero ja sosiaaliturvamaksut. Lisäksi kulutusverot maksetaan valtaosin työtuloilla.

Kuviosta 11 nähdään, että valtion ansiotuloveron kynnyks on noussut vuonna 2022 jo mediaanibruttotulon yläpuolelle 7.–8. tulokymmenykseen (desiiliin). Samalla valtion ansiotuloveron fiskaalinen merkitys on romahtanut. Tästä syystä usein esitetty vaatimus veroasteiden alentamisesta valtion ansiotuloverotuksessa kaikilla ansiotulotasolla on erittäin harhaanjohtava.

Keskimääräiset veroasteet vaihtelevat verolajeittain eri tuloluokissa. Eriytyisesti erot näkyvät ylimmissä bruttotuloryhmissä, joissa pääomatulojen osuus bruttotuloista kasvaa sitä enemmän, mitä suurituloisemmista on kyse (kuvio 8). Ylimmillä tulotasolla vuosina 1999 ja 2000 optiotuloja saatiin paljon. Koska niitä verotetaan progressiivisesti ansiotulona, keskimääräiset veroasteet nousivat ylimmissä tuloryhmissä. Tulojen koostumus ja siinä tapahtuneet muutokset näkyvät siis selvästi veroasteissa ja näin myös verojen

koostumuksessa. Ylimmän yhden prosentin tulonsaajat maksavat tuloistaan keskimääräistä enemmän pääomatuloveroa, mutta keskimääräistä vähemmän kunnallisveroa ja muita veronluonteisia maksuja. Kuviosta 11 huomataan myös, että valtion ansiotuloveron osuus laskee aivan huipputuloisilla ylimmän prosentin sisällä. Tämä johtuu siitä, että heidän bruttotuloistansa on suurin osa pääomatuloja.

Kuviosta 11 huomataan, että alimmissa tulokymmenyksissä hyödykeverot eli arvonlisäverot ja valmisteverot ovat merkittävimmät pienituloisten maksamat verot. Kunnallisvero yhdessä sosiaalivakuutusmaksujen kanssa kattaa reilusti yli puolet maksetuista veroista jo neljännestä tulokymmenyksestä lähtien aina ylimmän kymmenyksen alimpaan yhdeksään prosenttiin asti. Valtion ansiotuloveron osuus on suurimmillaan ylimmän prosentin alaosassa. Kaikkein suurituloisimpien maksamat verot ovat pääosin pääomatulo- ja yhteisöveroja.²⁰

Ylimmän prosentin eri osien veroasteissa näkyy selvästi tulokoostumuksen jyrkkä muutos 1990-luvun puolivälistä lähtien, jolloin pääomatulojen osuus ylimmissä tuloissa kasvoi merkittävästi. Ylimmän promillen ylimmässä kymmenyksessä veroasteet ovat pääsääntöisesti pienemmät kuin muilla ylimmän yhden prosentin tulonsaajilla. Suurituloisimmassa tuloryhmässä suuri pääomatulojen osuus kokonaistuloista laskee keskimääräiset veroasteet jopa koko väestön keskimääräisten veroasteiden alle. Vuonna 2022 kaikkein suurituloisimman ryhmän (P99.99–100) keskimääräinen veroaste kaikki verot huomioiden on samalla tasolla kuin seitsemännessä tulokymmenyksessä. Suomessa verotus ei siis ole lähimainkaan progressiivinen kaikkein suurituloisimmille. Tällainen tilanne on ollut 1990-luvun puolivälistä lähtien eli kolmen vuosikymmen ajan. Veroasteet ovat sitä pienempiä, mitä suurempi pääomatulojen osuus on bruttotuloista.

Eriytetyn tuloverojärjestelmämme veroaste riippuu tulojen koostumuksesta, ja eri veronmaksajilla on erilaiset mahdollisuudet vaikuttaa tulojensa koostumukseen. Käytännössä siihen on paras mahdollisuus varakkailla listaamattomien yhtiöiden omistajilla. Miten tällainen verotus

20 Osingoista maksettuihin veroihin on laskettu mukaan yhtiön maksama yhteisövero.

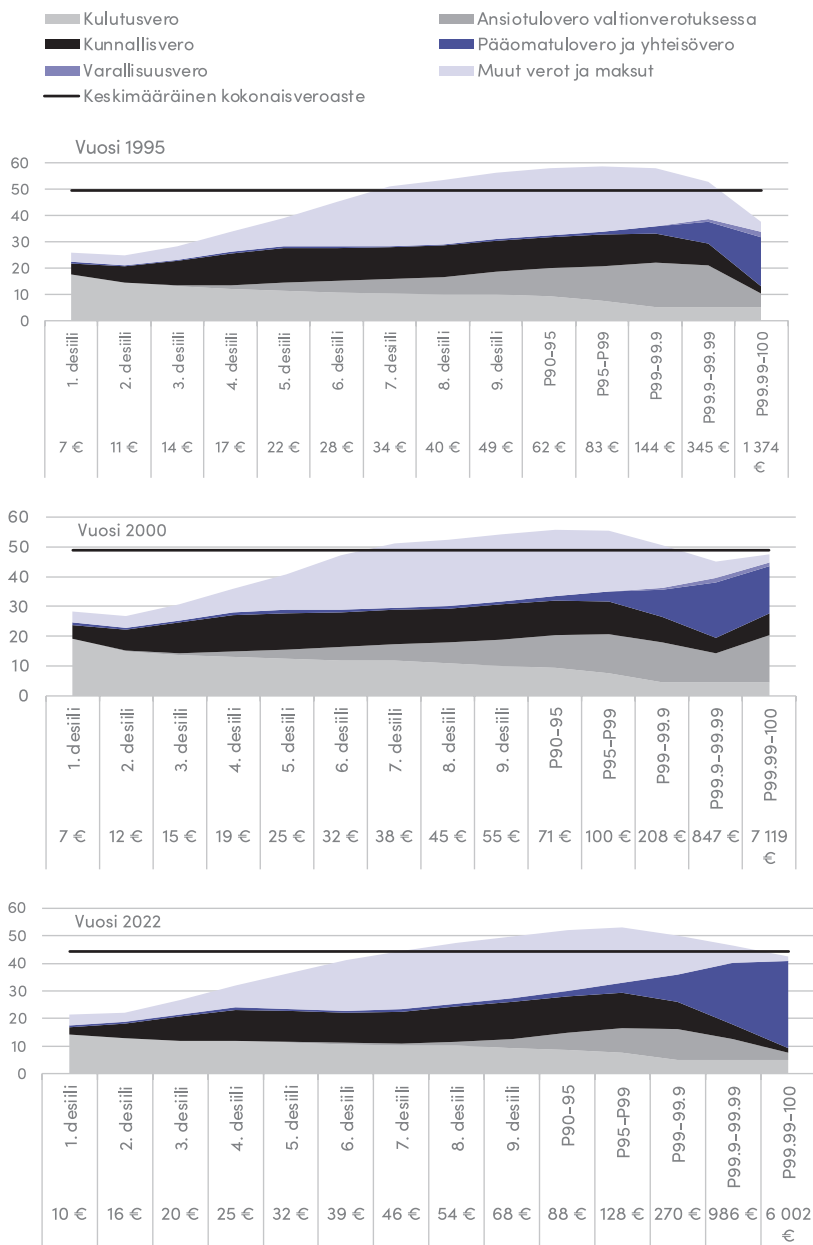
voidaan perustella? Ainakaan taloustieteellisestä tutkimuksesta ei löydy tukea.²¹ Lisäksi solidaarisuusveroksi kutsuttu ylimpien ansiotulojen ki-reämpi verotus antoi varakkaille omistajille vain lisäkannustimen muun-taa tulojaan pääomatuloksi. Solidaarisuusveron kiristys koski vain niitä, joiden tulot olivat pääosin ansiotuloja.

Kuviossa 11 nähdään kunkin desiilin reaaliset keskimääräiset bruttotu-lot tuhansissa euroissa. Siitä voimme nähdä, miten tulot ovat kehittyneet eri kohdissa tulonjakamaa ja miten tuloerot ovat kehittyneet esimerkiksi mediaanitulonsaajien ja huipputuloisten välillä. Vuonna 1995 ylimmän tuloryhmän P99.99–100 (noin 450 henkilöä) keskimääräinen bruttotulo oli 63-kertainen mediaanikymmenyksen keskimääräiseen bruttotuloon verrattuna. Vuonna 2022 se oli nousut peräti 189-kertaiseksi. Vastaavasti ylimmän tuloryhmän bruttotulokeskiarvo verrattuna ylimmän tulokym-menyksen alimman puoliskon P90–95 (yliopistoprofessori pääsee tähän tuloluokkaan) keskimääräiseen bruttotuloon oli 68-kertainen vuonna 2022. Mediaanikymmenyksen (5. kymmenys) keskimääräinen bruttotulo kasvoi 1,45-kertaiseksi vuodesta 1995 vuoteen 2022. Vastaavasti ylimmän tuloryhmän keskimääräinen bruttotulo kasvoi 4,4-kertaisesti. Jos ver-rataan vuoden 1995 mediaanikymmenyksen keskimääräistä bruttotuloa ylimmän tuloryhmän keskimääräiseen bruttotuloon, huomataan, että ab-soluuttinen ero näiden välillä oli 1,2 miljoonaa euroa. Vastaava ero vuonna 2022 oli kasvanut kuudeksi miljoonaksi. Näiden erojen taustalla on myös eriytetyn tuloverotuksen aikana tapahtunut kokonaistuloverotuksen pro-gressiivisuuden heikentyminen, jota on perusteltu kasvun edistämisenä. Kuitenkin koko talouden kasvu on ollut selvästi vaatimattomampaa kuin ennen eriytettyä tuloverotusta.

Lopuksi

Suomessa lyhyessä ajassa 1990-luvun jälkipuoliskolla suurituloisin pro-sentti kasvatti osuutensa kaikista käytettävissä olevista tuloista noin kol-mesta lähes seitsemään prosenttiin. Suurituloisin promille puolestaan

21 Ks. esim. Tuomala 2016.

Kuvio 11. Keskimääräiset kokonaisveroasteet tuloryhmissä tulolajeittain vuosina 1995, 2000 ja 2022 sekä keskimääräiset bruttotulot tuloryhmissä, tuhansia euroja vuoden 2022 hinnoin. Hyödykeverot on laskettu vuoden 1995, 2001 ja 2016 kulutustutkimuksista.

Lähde: Riihelä ja Tuomala (2022), päivitetty. Aineistolähde: räätälöity tulonjaon kokonaisaineisto, kulutustutkimus. Tilastokeskus.

kolminkertaisti tulo-osuutensa. Vuoden 2008 talouskriisi pudotti hetkeksi ylimpiä tulo-osuuksia, kunnes niiden osuus lähti uudelleen kasvuun saavuttaen koronavuonna 2021 kriisiä edeltäneen kuplavuoden (2007) 7,2 prosentin tason. Vaikka Suomen talous näytti selvinneen koronakriisistä bruttokansantuotteella mitattuna melko pienillä vaurioilla, koronapandemian vaikutukset ovat jakautuneet hyvin epätasaisesti niin yritysten kuin ihmisten kesken. Lisäksi puuttuvien tulotietojen takia tulonjakotilaston aineistosta lasketut arviot ylimmistä tulo-osuuksista ovat aliarvioita, joten on perusteita epäillä, että tuloerot ja etenkin suurituloisten tulo-osuudet ovat kasvaneet vielä selvästi nopeammin kuin tulonjakotilaston aineistosta voi päätellä.²² Keskeinen syy suurituloisten käytettävissä olevien tulojen ja tulo-osuuksien kasvuun Suomessa on ollut pääomatulojen ja niiden osuuden kasvu ylimmissä tuloissa eriytetyn tuloverotuksen käyttöönottoon seurauksena. Suurituloisten irtautumista muista tuloryhmistä vauhditti erityisesti pääomatulojen ja pääomatuloiksi muunnettujen ansiotulojen edullinen verokohtelu. Tämän seurauksena eriytetyn tuloverotuksen aikana keskimääräiset tuloveroasteet ja kaikki verot sisältävät veroasteet laskevat bruttotulojen mukana (kuviot 10 ja 11). Toisin sanoen ylimmissä tuloissa valitsee regressiivinen verotus. Suurituloisimpien keskimääräinen kokonaisveroaste oli likimain samalla tasolla kuin 7. desiilissä.

Monet poliitikot ja virkamiehet, jotka olivat luomassa eriytettyä tuloverojärjestelmää 1990-luvun alussa, pitivät uudistusta hyvin tärkeänä tekijänä siihen, että 1990-luvun lamasta nousu käynnistyi. On kuitenkin hyvä palauttaa mieleen, että sekä käytettävissä olevien tulojen että tuotanton tekijätulojen keskimääräinen vuosikasvu eri kohdissa tulonjakaumaa oli nopeampaa kaudella 1966–1990 kuin kausilla 1990–2010 ja 2010–2022 (kuviot 2a, 2b).

Oman piirteensä tulonjakokeskusteluun tuo havainto, että henkilöiden pysyminen ylimmissä tuloryhmissä yli ajan on kasvanut vuoden 1995 jälkeen.²³ Eriytetyn tuloverotuksen kannattajien mukaan sen piti lisätä ta-

22 Ks. Riihelä & Tuomala 2024.

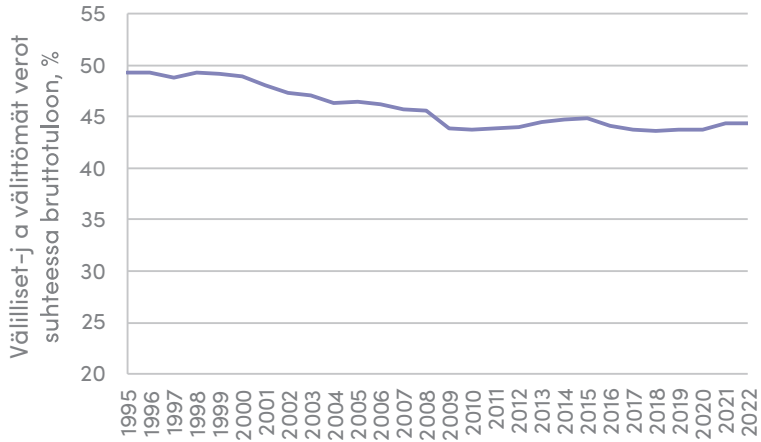
23 Ks. Riihelä & Tuomala 2024, Riihelä ym. 2026.

louden dynaamisuutta. Näin ei kuitenkaan näytä käyneen. Jos verojärjestelmä, joka on olennaisesti sama nyt kuin 1990-luvulla, oli niin merkittävä tekijä talouden kehityksessä, miksei se finanssikriisin jälkeen koetussa taantumassa sitten toiminutkaan?

Listaamattomien osakeyhtiöiden osinkoverotus, joka perustuu yhtiön nettovarallisuuteen ja jossa sovelletaan verosta vapaan osingon laskemisessa kahdeksan prosentin pääomantuottoa, on suosinut nettovarallisuuden kasvattamista varsinaisen liiketoiminnan kustannuksella. Erityisesti pitkään jatkuneen nollakoron aikana kahdeksan prosenttia oli käsittämättömän korkea. Tästä ja nettovarallisuuteen perustuvasta listaamattomien osakeyhtiöiden verotuksesta seurasi se, että suuren nettovarallisuuden omaavan listaamattoman yhtiön omistajan maksama osinkoveroaste on pienempi kuin pienen nettovarallisuuden yhtiön omistajan osinkoveroaste. Pörssiyhtiön osingoista yksityissijoittajan maksama veroprosentti on noin 25,5. Sen sijaan pieni joukko suuromistajia voi kuljettaa pörssi-osinkonsa nollaverolla sijoitusyhtiöihinsä. Näin ollen myös pörssiyhtiöstä saatujen osinkojen veroaste pienenee varallisuuden kasvaessa. Ansiotulojen verotusta valtionverotuksessa on puolestaan kevennetty erityisesti 2000-luvulla. Ansiotulovero valtionverotuksessa on henkilöverotuksessa ainoa aidosti progressiivinen vero.

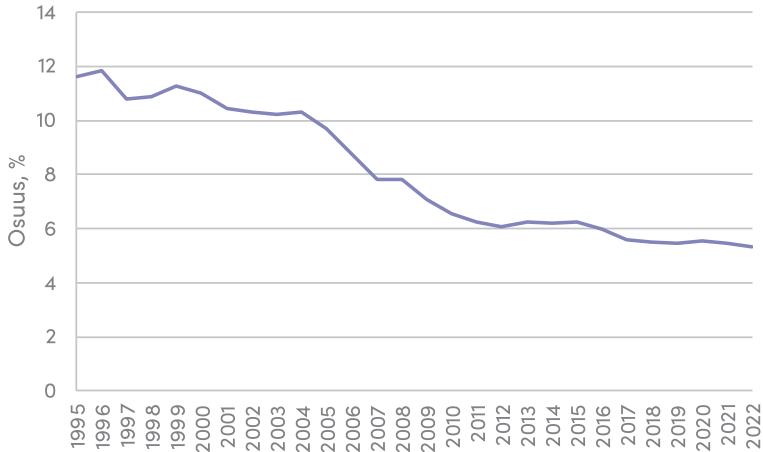
Lisäksi listaamattomien osakeyhtiöiden osinkoverotus vääristää pääoman kohdentumista, sillä listaamattomien yhtiöiden osinkoverotus ohjaa resursseja yrityksen varsinaiseen liiketoimintaan kuuluvista investoinneista sijoitusvarallisuuteen. Reaali-investointien sijasta sijoitetaan siis arvopapereihin ja kiinteistöihin, eli kasvatetaan nettovarallisuutta verojen minimoimiseksi. Samalla nakerretaan kansantalouden kasvupotentiaalia. Arvopaperisijoitukset ja myyntivoittojen pyynti ovatkin olleet monelle varakkaalle omistajalle varsinaista liiketoimintaa tuottoisampaa toimintaa. Tämä näkyy myös Tilastokeskuksen varallisuusaineistosta, jonka mukaan varakkaiden listaamattomien yhtiöiden omistajien varallisuutta on kasvatanut nimenomaan rahoitusvarallisuus.²⁴

24 Ks. Riihelä ym. 2017.

Liitekuvio 1. Keskimääräiset kokonaisveroasteet 1995–2022

Lähde: Riihelä ja Tuomala (2022), päivitetty. Aineistolähde: räätälöity tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Liitekuvio 2. Valtion ansiotuloveron osuus kokonaisverokertymästä 1995–2022

Aineistolähteet: verot ja veronluonteiset maksut, Tilastokeskus; tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus. Laskelmista tarkemmin ks. Riihelä & Tuomala 2022.

Lähteet

- Atkinson, Anthony (1970) On the measurement of inequality, *Journal of Economic Theory*, 1970, osa 2: 244–263.
- Diamond, Peter & James Mirrlees (1971) Optimal taxation and public production I: Production efficiency and II: Tax rules. *American Economic Review* 61, 8–27 ja 261–278.
- Jääntti, Markus & Marja Riihelä & Risto Sullström & Matti Tuomala (2009) Trends in top income shares in Finland. Teoksessa Anthony Atkinson & Thomas Piketty (toim.) *Top incomes over the twentieth century, Vol. II*. Oxford: Oxford University Press.
- Piketty, Thomas (2014) *Capital in the twenty-first century*. Harvard University Press.
- Piketty, Thomas (2019) *Capital and ideology*. Harvard University Press. Suomeksi *Pääoma ja Ideologia* (2024), Into Kustannus.
- Ramsey, Frank (1927) A Contribution to the theory of taxation. *The Economic Journal* 37 (145):47–61.
- Riihelä, Marja & Risto Sullström & Matti Tuomala (2010) Trends in top income shares in Finland 1966–2007. Research Reports 157, *Government Institute for Economic Research* ja *Tampere Economic Working Papers Net Series*: 78/2010.
- Riihelä, Marja & Risto Sullström, & Matti Tuomala (2017) Varallisuus ja varallisuuserot Suomessa. *Talous ja Yhteiskunta* 2/2017, 38–46.
- Riihelä, Marja & Matti Tuomala (2019) Polarisatiosta ja keskiluokan kuihtumisesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 2/2019.
- Riihelä, Marja & Matti Tuomala (2020a) Onko kokonaisverotus Suomessa progressiivista? *Talous & Yhteiskunta* 3/2020 s. 24–30.
- Riihelä, Marja & Matti Tuomala (2020b) Tulo- ja varallisuuserot. Teoksessa Maija Mattila (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020*. Helsinki: Into Kustannus. <https://sorsafoundation.fi/eriarvoisuuden-tila-suomessa-2020/>
- Riihelä, Marja & Matti Tuomala (2022) Verotuksen rooli tulo- ja varallisuuserojen taustalla. Teoksessa Anna Rajavuori (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Helsinki: Into Kustannus.
- Riihelä, Marja & Matti Tuomala (2024) Lieventääkö tuloliikkuvuus tuloerojen kasvua? Teoksessa Anna Rajavuori (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024*. Helsinki: Into Kustannus.
- Riihelä, Marja & Matti Tuomala & Elina Tuominen (2026) Persistence at the top of the distribution in the Nordic dual-income tax country: Evidence from Finland 1995–2022, julkaisematon käsikirjoitus.
- Saez, Emmanuel & Gabriel Zucman (2019) *The Triumph of injustice: How the rich dodge taxes and how to make them pay*. New York: W.W. Norton.
- Saez, Emmanuel & Gabriel Zucman (2023) Distributional tax analysis in theory and practice: Harberger meets Diamond-Mirrlees, *NBER working paper* #31912.
- Tilastokeskus (2025) Tulonjakotilasto. Tulo-osuus (%), käytettävissä oleva rahatulo kulutusyksikköä kohden. Saantitapa: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tjt/statfin_tjt_pxt_11wh.px/table/tableViewLayout1/ (haettu 31.12.2025).
- Tuomala, Matti (2016) *Optimal redistributive taxation*. Oxford: Oxford University Press.
- Tuomala, Matti (2019) *Markkinat, valtio & eriarvoisuus*. Tampere: Vastapaino.

Jakaumatilinpito antaa aiempia tilastoja tarkemman kuvan tulonjaosta

Toni Juuti, Ohto Kanninen & Terhi Ravaska

Perinteisistä tulonjakomittareista on puuttunut merkittävä osa talouden kaikista tuloista. Jakaumatilinpidon avulla tätä epäsuhtaa on pyritty korjaamaan. Jakaumatilinpidon antama kuva tulonjaosta voi erota merkittävästi perinteisten mittareiden tuloksista. Huipputuloisten tulo-osuus saattaa olla aiemmin arvioitua suurempi. Menetelmässä joudutaan kuitenkin tekemään oletuksia havaitsemattomien tulojen jakautumisesta.

Julkisessa keskustelussa yhteiskunnan taloudellista tilaa arvioidaan usein talouskasvun ja tulonjaon kautta. Mediassa bruttokansantuotteen (BKT) kasvulukuja seurataan ja kommentoidaan tiheään ja tulonjaon mittareista Gini-kerroin on julkisuudessa paljon käytetty luku kuvaamaan, miten tulot jakautuvat kansalaisten kesken. Tulonjakomittareiden ja kansantalouden kokoa ja sen kasvua kuvaavien lukujen välillä on kuitenkin epäsuhta. Liki puolet nettokansantulosta nimittäin puuttuu aineistoista, joilla tulonjakoa tyyppillisesti mitataan.

Tässä tekstissä¹ paneudumme tuloerojen mittaamiseen niin sanotun jakaumatilinpidon näkökulmasta, jonka avulla tulonjakomittareiden puutteellista kattavuutta pyritään korjaamaan. Jakaumatilinpidolla tarkoitamme lähestymistapaa, jossa tulokäsitem vastaa kansantalouden tilinpidon nettokansantuloa eli henkilöille jyvitettyjen tulojen summa vastaa kansantuloa. Kansantulo kuvaa koko talouden vuoden aikana syntynyttä tuloa:

¹ Kiitämme rahoittajiamme: Verotutkimuksen huippuyksikköä FIT (hankenumerot 346252 ja 346253), Suomen Akatemiaa (hankenumerot 359536, 340197, 340198 ja 345479) sekä Koneen säätiötä (apurahanumero 202308821).

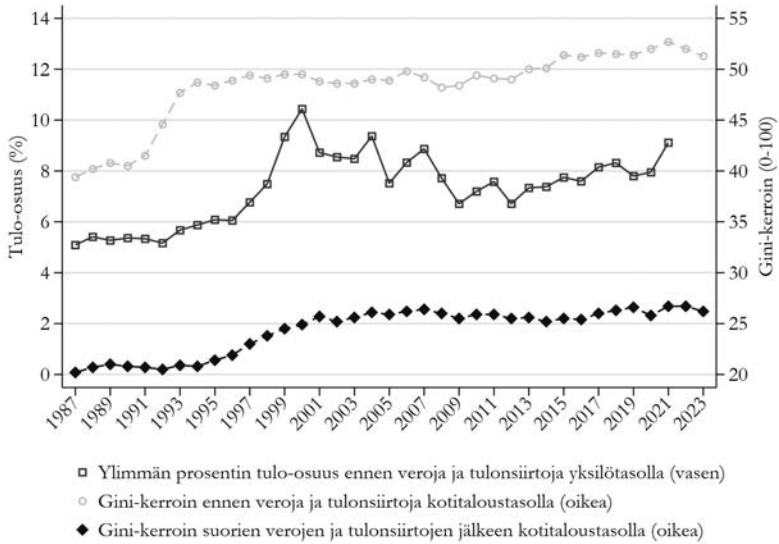
palkkojen ja pääoma- ja yrittäjätulojen lisäksi siihen sisältyy tuloeria, joita ei voida suoraviivaisesti jyvittää yksilöille tai kotitalouksille. Se eroaa tummasta taloudellista aktiviteettia kuvaavasta bruttokansantuotteesta siinä, että siinä ei ole mukana kiinteän pääoman kulumista, kun taas ulkomailta saadut ja ulkomaille maksetut tulot tulevat huomioiduiksi. Pääoman kuluminen ei kasvata kenenkään ostovoimaa, ja ulkomailta saadut tai sinne maksetut tulot vaikuttavat siihen, paljonko maassa tosiasiaa on jaettavaa, joten nettokansantulo on jakaumatilinpidoille luonteva kokonaistaloudellinen lähtökohta.

Keskitymme tuloeroihin ennen veroja ja tulonsiirtoja. Nämä tulot kertovat, miten tulo muodostuu ja jakautuu markkinoilla annetuilla instituutioilla ennen julkisen vallan suoraa uudelleenjakavaa tehtävää. Osoitamme tekstissämme, että jakaumatilinpitoon perustuvat tuloeromittarit eroavat verotettavaan tai fiskaaliseen tuloon nojaavista mittareista. Tulojen kattavampi mittaus voi siis muuttaa käsitystämme tuloeroista.

Tuloerot kasvoivat perinteisillä mittareilla mitattuna Suomessa 1990-luvulla

Tuloerojen mittaaminen vaatii luotettavia aineistoja henkilöiden tuloista. Suomessa kaikkien henkilöiden verotettavista tuloista on yksilötason tietoja jo 1980-luvun lopulta lähtien, mikä mahdollistaa tulojen, ja tuloerojen, kehityksen arvioimisen viimeisten vajaan neljäkymmenen vuoden aikana. Tarkat tiedot tulolajeittain puolestaan alkavat vuodesta 1995. Laskemalla aineistosta palkka-, yrittäjä- ja pääomatulot yhteen voimme muodostaa niin sanotun fiskaalisen tulon. Käytämme pääasiallisena jakaumatilinpidon mittareiden vertailukohtana vuodesta 1987 alkavaa verotettavaa tuloa.

Kuvio 1 näyttää suhteellisten tuloerojen kehityksen vuosina 1987–2023. Yhtenäinen punainen viiva ontolin edustaa omia laskelmiamme, joissa tulojakauman korkeatuloisimman prosentin osuus kunkin vuoden verotettavasta tulosta on laskettu henkilötasolla. Vertailun vuoksi katkoviiva mustine timantteineen näyttää tuloeroja kuvaavan Gini-kertoimen kotitaloustasolla siten, että tuloista on vähennetty suorat maksetut verot

Kuvio 1. Tuloerot käytettäessä suppeita tulokäsitteitä.

ja lisätty saadut tulonsiirrot.² Tämä mittari on Suomen yhteiskunnallisessa keskustelussa useimmin käytetty, minkä vuoksi haluamme esittää sen omien laskelmiemme rinnalla. Gini-kerroin mittaa tuloeroja välillä 0 ja 100: kaikkien tulojen ollessa yhtä suuret se saa arvon 0, kun taas yhden henkilön tai kotitalouden tienatessa koko potin sen arvo on 100.

Kuten lukuisat aiemmat kirjoitukset,³ kuvio 1 osoittaa tuloerojen kasvaneen selvästi 1990-luvun lopulla, minkä jälkeen muutokset ovat olleet pieniä. Omiin laskelmiimme perustuva ylimmän persentiilin tulo-osuus ja Tilastokeskuksen tulonjakotilaston Gini-kerroin antavat tuloerojen kehityksestä varsin samankaltaisen kuvan, joskin laskemamme mittarin vaihtelu on 2000-luvulla verrokkia suurempaa. Tämä heijastaa sitä, että yksilötason tulot jakauman huipulla ennen veroja ja tulonsiirtoja vaihtelevat enemmän

² Tilastokeskuksen tulonjakotilasto, aineisto ladattu 21.1.2026.

³ Ks. esim. Paukkeri ym. 2023.

kuin kotitalouskohtaiset tulot verojen ja tulonsiirtojen jälkeen. Lisäksi Gini-kerroin painottaa tulojakauman keskiosaa, jossa muutokset ovat tyypillisesti pienempiä kuin jakauman hännissä, etenkin sen huipulla.⁴

Mielenkiintoisesti kotitaloustasolla mitatut tuloerot ennen veroja ja tulonsiirtoja nousivat selvästi jo viitisen vuotta aiemmin 1990-luvun laman pahimpina vuosina (sininen katkoviiva ympyröineen). Tämä dynamiikka kertoo paljon tuloerojen taustamekanismeista. Laman aikana työttömyys nousi muutamasta prosentista lähes 17 prosenttiin ja työttömyys kasautui kotitalouksiin siten, että monissa kotitalouksissa markkinatulot romahtivat kokonaan. Tämä näkyy luonnollisesti bruttotulojen Gini-kertoimessa, joka mittaa koko tulojakaumaa kotitaloustasolla. Samaan aikaan vero- ja tulonsiirtojärjestelmä vaimensi laman vaikutuksia käytettävissä oleviin tuloihin. Progressiivinen verotus, työttömyysturva ja muut tulonsiirrot tasoittivat kotitalouksien välisiä eroja tehokkaasti, minkä vuoksi käytettävissä olevien tulojen Gini-kerroin ei noussut vastaavasti. Ylimmän prosentin tulo-osuus puolestaan ei reagoinut lamaan yhtä voimakkaasti, koska se mittaa nimenomaan jakauman huippua henkilötasolla. Lama kasvatti tuloeroja ennen kaikkea jakauman alaosassa ja keskivaiheilla eikä niinkään huipputulojen kautta.

Vaikka kuvion 1 kaltaisia aikasarjoja on usein käytetty tarkasteltaessa tuloerojen kehitystä Suomessa, on tärkeää huomata, kuten sanottu, että fiskaaliset tulot ovat kuitenkin vain vähän yli puolet Suomen kansantulosta. Toisin sanoen merkittävä osa vuoden aikana muodostuneesta tuloista jää näiden laskelmien ulkopuolelle. Kuinka jäljelle jäävät tulot tulisi jakaa, kun niitä ei havaita yksilö- tai kotitaloustasolla? Kysymykseen voidaan antaa monenlaisia vastauksia, mutta erään niistä tarjoaa kansantalouden jakaumatilinpito (englanniksi *Distributional National Accounts*, DINA). Kuten edellä kuvasimme, se on kirjanpitokehikko, joka pyrkii ratkaisemaan tyypillisten fiskaaliseen tai verotettavaan tuloon nojaavien tuloeromittareiden ja kansantalouden tilinpidon välisen epäsuhdan.

4 Cobham ym. 2016.

Jakaumatilinpidon tulokset riippuvat tehdyistä oletuksista

Jakaumatilinpidon idea ulottuu aina 1600-luvulle saakka, jolloin Gregory King kokosi Englannista ”sosiaalisia taulukoita”. Niissä tuloja, kulutusta ja säästämistä kuvattiin väestöryhmittäin ja yhteiskuntaluokittain.⁵ Perusajatusta kansantulon ja sen jakautumisen yhdistämisestä vei eteenpäin Simon Kuznets 1900-luvun puolivälissä,⁶ kun hän yhdisti Yhdysvaltojen liittovaltion tuloveroaineistojen taulukointeja ja vastarakennettuja kansantalouden tilinpidon aikasarjoja huipputuloisten tulo-osuuksien arvioimiseksi. Pitkään tällaiset lähestymistavat perustuivat kuitenkin veronalaisiin tuloihin, minkä vuoksi niistä puuttui merkittäviä tulolajeja ja suuri osa tuloista jäi väistämättä näkymättömiin. Toisin sanoen jakaumatilinpito jäi vielä tällöin vain idean tasolle.

2000-luvulla kiinnostus liittää jakaumatieto tiiviimmin kansantalouden tilinpitoon voimistui uudelleen, kun alettiin korostaa, ettei hyvinvoinnin ja talouskehityksen kuvaaminen voi nojata pelkkiin keskiarvoihin tai kokonaissummiin. Tähän käänteeseen vaikutti erityisesti Stiglitzin, Senin ja Fitoussin komission vuonna 2009 julkaisema raportti,⁷ ja sen seurauksena OECD:ssä käynnistynyt asiantuntijatyö jakaumatilinpidon kehittämiseksi.

Pikettyn, Saezin ja Zucmanin⁸ artikkeli Yhdysvaltojen jakaumatilinpidosta ja sitä seurannut kirjallisuus voidaan nähdä tämän pitkän perinteen moderniksi akateemiseksi jatkoksi. Lähtökohtana on ollut Kuznetsin avaama ajatus yhdistää kansantulo ja sen jakautuminen samaan kehikoon, mutta tavoitteena on ollut viedä se pidemmälle rakentamalla tutkimuskäyttöön ”prototyyppi” jakaumatilinpidosta, jota voidaan ajan myötä parantaa samaan tapaan kuin varsinaisia kansantalouden tilejäkin. Viime vuosina onkin nähty lukuisia menetelmällisiin parannuksiin tähänneitä tutkimuksia, jakaumatilinpitoja monista maista ja päivitettyjä versioita ja-

5 Barnett 1936.

6 Kuznets 1941; Kuznets 1953.

7 Stiglitz ym. 2009.

8 Piketty ym. 2018.

BKT:sta ja nettokansantulosta

Bruttokansantuote (BKT) mittaa kotimaassa vuoden aikana tuotettujen lopputuotteiden ja -palveluiden yhteenlaskettua arvoa. Se on julkisessa keskustelussa yleisin talouden kokomittari. BKT ei kuitenkaan ole sama asia kuin nettokansantulo, jota kansalaiset ja kotitaloudet voivat tosiasiaassa käyttää.

Nettokansantulo saadaan BKT:stä kahdella oikaisulla. Ensinnäkin BKT:stä vähennetään kiinteän pääoman kuluminen eli se osa tuotannosta, joka tarvitaan koneiden, rakennusten ja muun pääomakannan ylläpitoon eikä siten ole kenellekään jaettavissa olevaa tuloa. Toiseksi huomioidaan ulkomailta saadut ja ulkomaille maksetut ensitulot, jolloin siirrytään kotimaisesta tuotannon arvosta kotimaisten asukkaiden tosiasiallisesti ansaitsemaan tuloon.

Jakaumatilinpidoissa (*Distributional National Accounts*, DINA) nettokansantulo on vakiintunut viitekehykseksi. Stiglitz-Sen-Fitoussin komissio suositteli siirtymistä nettokansantuloon, ja sitä käytetään jakaumatilinpidon lähtökohtana. Syyt ovat intuitiivisia. Pääoman kuluminen ei kasvata kenenkään ostovoimaa, ja ulkomailta saadut tai sinne maksetut tulot vaikuttavat siihen, paljonko maassa tosiasiaassa on jaettavaa.

Käytännössä useimmissa maissa BKT:n ja nettokansantulon kehitys kulkevat hyvin samansuuntaisesti, koska poistojen ja ulkomaisten nettotulojen osuudet muuttuvat hitaasti. Irlannin kaltaisissa maissa, joissa monikansallisten yritysten voitot ja aineettoman pääoman poistot ovat poikkeuksellisen suuria, erot voivat olla dramaattisia. Suomen kaltaisessa taloudessa, jossa nämä erät ovat maltillisempia, BKT ja nettokansantulo korreloivat vahvasti ja antavat kokonaiskasvusta pitkälti yhdenmukaisen kuvan. Ero on kuitenkin käsitteellisesti merkittävä juuri jakaumatilinpidossa.

kaumatilinpidon menetelmäohjeista. Kehitystä on vedetty yhteen World Inequality Report -julkaisuissa.⁹

Viimeisten muutaman vuoden aikana on käyty myös vilkasta ja tärkeää keskustelua tehdyistä oletuksista jakaumatilinpitoa hyödyntävien tutki-

9 World Inequality Report 2026.

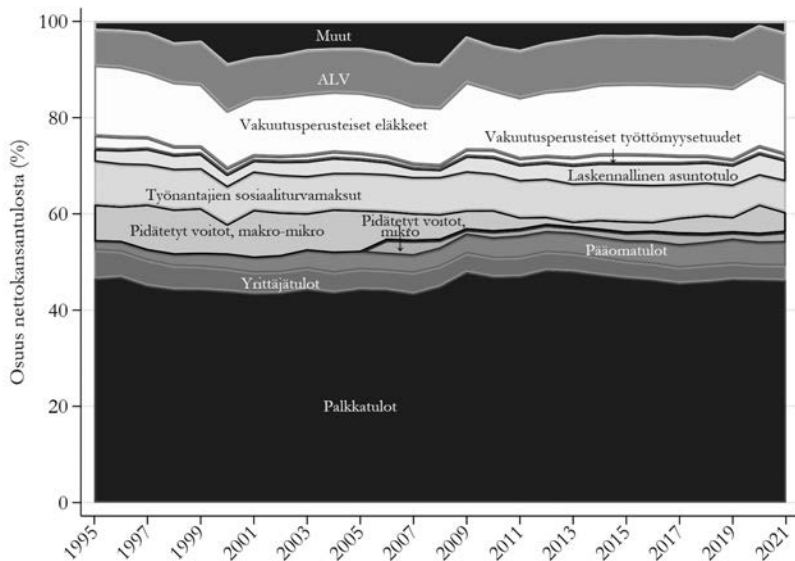
musten taustalla. Oletuksia joudutaan väistämättä tekemään, koska osa kansantulosta on havaitsematonta yksilötasolla, eli emme tiedä, kenelle tulo kuuluu tai miten se kuuluisi jakaa kansalaisten kesken. Muun muassa Yhdysvalloissa on toteutettu kahdenlaiset estimaatit jakaumatilinpidoista. Piketty, Saez ja Zucman tuottivat ensimmäisen laskelman, ja heitä kritisoineet Auten ja Splinter¹⁰ rakensivat omansa. Oletukset näissä kahdessa tutkimuksessa olivat erilaiset, mutta molemmat olivat niin hyvin perusteltuja, että tuotokset julkaistiin taloustieteen huippulehdissä. Pikettyn, Saezin ja Zucmanin tutkimuksessa ylimmän prosentin tulo-osuus on ollut 2000-luvulla keskimäärin noin 4,5 prosenttiyksikköä, suhteellisesti ilmaistuna kolmanneksen, korkeampi kuin Autenin ja Splinterin saama luku. Ero on huomattava, eikä tämän tausta avaudu lukijalle ilman tarkkaa ymmärrystä siitä, mitä mittari sisältää ja millaisiin oletuksiin se nojaa. Tämän vuoksi jakaumatilinpidon jatkokehityksessä keskeistä on oletusten mahdollisimman läpinäkyvä esittäminen ja systemaattinen herkkyysanalyysi, jonka avulla voidaan arvioida, miten tulokset muuttuvat oletuksia muutettaessa.

Suomen aineistot mahdollistavat tarkemman jakaumatilinpidon

Suomi on jakaumatilinpidollisesti mielenkiintoinen maa kahdesta keskeisestä syystä. Ensiksi jakaumatilinpitoa on tehty lukuisissa eri maissa, muttei vielä yhdessäkään Pohjoismaassa. Toiseksi suomalaiset rekisteriaineistot ovat kansainvälisesti vertailtuna poikkeuksellisen kattavat ja yksityiskohtaiset, mikä mahdollistaa aiemmissä tutkimuksissa tehtyjen oletusten testaamisen. Suomen jakaumatilinpidolla on luonnollisesti arvonsa kotimaan keskustelussa riippumatta siitä, mitä maailmalla on tehty ja millainen hankkeen akateeminen kontribuutio on.

Aineiston perusta muodostuu yksilötasolla havaitusta fiskaalisesta tulosta eli palkka-, yrittäjä- ja pääomatuloista, jotka vuodesta riippuen kattavat 51–56 prosenttia Suomen kansantulosta. Palkkatulot ovat ylivoimaisesti suurin yksittäinen tulolaji niiden jo yksinään kattaessa 43–48 prosenttia.

¹⁰ Auten & Splinter 2024.

Kuvio 2. Nettokansantulo tuloerittäin.

Yksilötason pääomatuloista on vähennetty myyntivoitot, sillä ne eivät sisälly kansantuloon.

Tuotannontekijätulot saadaan, kun fiskaaliseen tuloon lisätään työnantajien maksamat sosiaaliturvamaksut, omistusasujien laskennalliset asuntotulot, arvonlisäverot (ALV) ja yritysten tekemät voitot, joita ei jaeta omistajille. Nettokansantulo puolestaan saadaan, kun tuotannontekijätuloihin lisätään eläkkeet ja työttömyyskorvaukset, jotka yksilö on saanut perustuen itse maksettuihin vakuutusmaksuihin. Mitään näistä tuloeristä ei havaita rekisteriaineistoissa siten, että ne voitaisiin yksiselitteisesti jakaa yksilöille.

Kuvio 2 havainnollistaa eläkkeiden ja arvonlisäverojen olevan palkkatulojen jälkeen suurimmat yksittäiset erät. Eläkkeet ovat vuodesta riippuen 12–15 prosenttia kansantulosta, kun taas ALV yltää 7–10 prosenttiin. Työnantajien sosiaaliturvamaksut (6–9 prosenttia) ja yritysten pidättämät voitot (3–10 prosenttia) ovat myös huomattavan suuria eriä. Asuntotulo (2–5

prosenttia) ja työttömyyskorvaukset (1–3 prosenttia) ovat kaksi pienintä erää.

Kuinka tuloerät, joita ei suoraan havaita yksilötasolla, jaetaan yksilöiden kesken? Ehkäpä suoraviivaisin erä ovat työnantajan maksamat sosiaaliturvamaksut: kansantalouden tilinpidosta saatava summa jaetaan yksilöille heidän palkkatulonsa mukaan. Esimerkiksi, jos henkilö tienaa kaikista suomalaisten palkkatuloista promillen tuhannesosan eli noin 100 000 euroa, hänelle allokoidaan promillen tuhannesosa myös kaikista työnantajien maksamista sosiaaliturvamaksuista. Työntekijän itse maksamat sosiaaliturvamaksut puolestaan eivät näy tässä tulokäsitteessä erillisenä eränä, koska ne nettoutuvat sosiaalivakuutusjärjestelmän kautta saatuuina etuuksina, erityisesti eläkkeinä.

ALV:n kohdalla maksettujen verojen lisääminen tulokäsitteeseen, jonka on tarkoitus kuvata tuloja ennen veroja ja tulonsiirtoja, voi tuntua epäintuitiiviselta. Tämä on kuitenkin käytäntö kansantalouden tilinpidossa, joka on jakaumatilinpidon pohjana. Ne on jo vähennetty ennen kuin arvonlisä jaetaan palkoiksi ja pääomatuloiksi, joten jos niitä ei lisättäisi yksilöiden tuloihin, ALV tulisi vähennettyä kahdesti, kun siirrytään tarkastelemaan verojen jälkeistä tuloa. Kuvitellaan yritys, joka myy tuotteita tai palveluita 125,5 eurolla sisältäen 25,5 prosentin ALV:n. Se tilittää valtiolle 25,5 euroa ja jakaa loput 100 euroa palkoiksi ja pääomatuloiksi. Kansantalouden tilinpidossa tämä taloudellinen toimeliaisuus näkyy 125,5 euron suuruisena, kun taas yksilöiden tuloissa näkyy vain 100 euroa. Tämä 100 euroa puolestaan olisi lähtökohtana käytettävissä olevia tuloja laskettaessa, jolloin ALV tulisi vähennettyä kahdesti nettokansantulosta. On siten ilmeistä, että jakaumatilinpidon kontekstissa tulee ALV jyvittää yksilöille tuloiksi ennen veroja ja tulonsiirtoja.

Emme havaitse maksettuja arvonlisäveroja yksilötasolla, mutta saamme karkeaa tietoa niiden jakautumisesta kulutustutkimuksesta tulokymmenyksittäin. Jaamme ALV:n kokonaissumman yksilöille näiden kymmenyksittäisten tietojen perusteella. Tämä todennäköisesti yliarvioi arvonlisäverojen osuutta aivan jakauman huipulla, sillä useita miljoonia tienaaavat huipputuloiset tuskin kuluttavat niin paljon tavaroita ja palve-

luita, että maksettujen arvonlisäverojen osuus heidän tuloistaan olisi yhtä suuri kuin alle 100 000 euron tuloillaan juuri ja juuri ylimpään kymmenykseen yltävillä henkilöillä. Tämä on erinomainen esimerkki siitä, että jakaumatilinpidon tuottaminen vaatii arviointia siltä osin kuin aineistot ovat vajavaisia. Erilaiset arviot taas pohjaavat erilaisiin oletuksiin.

Hyödynnämme kulutustutkimusta myös laskennallisen asuntotulon jakamiseen. Laskennallinen asuntotulo tarkoittaa taloudellista arvoa, joka omistusasujalle syntyy asunnostaan, ja se sisältyy tilinpitoon, jotta kaikki tuotettu taloudellinen arvo kiinteistöistä on mukana yhdenmukaisesti. Käytössämme on rekisteriaineistoihin yhdistetty asuntotulo osalle kotitalouksista. Arvioimme tämän aineiston avulla, miten asuntotulo jakautuu kaikille yksilöille hyödyntäen regressiomallissa taustatietoina muun muassa kotitalouden tuloja, perhekokoa ja asuinpaikkaa.

Yritysten pidättämien voittojen eli voittojen ja osinkojen erotuksen kohteileminen yksilöille kuuluvana tulona voi myös tuntua epäintuitiiviselta. Ajatellaanpa hypoteettista tilannetta, jossa Suomen verojärjestelmä olisi sellainen, että yritysten omistajilla olisi taloudelliset kannustimet maksaa kaikki voitot osinkoina ja tämän jälkeen sijoittaa ne takaisin yritykseen tulevia investointeja varten tai pahan päivän varalle. On hankalaa nähdä, että sijoitetut varat olisi perusteltua vähentää henkilön tuloista. Samoin reaali maailman verojärjestelmässä ei ole perusteltua olla huomioimatta yritysten pidättämiä voittoja. Eriarvoisuuden näkökulmasta tämä on merkittävä erä, sillä se keskittyy lähinnä suurituloisille.

Vuodesta 2006 alkaen käytössämme on aineisto listaamattomien osakeyhtiöiden omistusrakenteesta. Yhdistettynä yritysten tilinpäätösteihin pystymme jakamaan yritysten pidättämät voitot yksilöille. Vaikka omistusaineisto onkin kansainvälisesti vertailtuna poikkeuksellisen laadukas, katamme keskimäärin vain 35 prosenttia kaikista jakamattomista voitoista. Vuositasolla osuus on korkeimmillaan 49 prosenttia, matalimmillaan 21 prosenttia. Puutteellinen kattavuus johtuu osin siitä, että myös pörssilistatut yritykset ja julkisyhteisöt pidättävät voittojaan, ja osin siitä, ettei yritysten omistusaineisto kata kaikkia omistajia. Osa omistuksista on ulkomailla, ja osa kotimaisestakin omistuksesta kanavoituu välillisesti

rahastojen, vakuutuskuorten ja eläkesijoitusten kautta, jolloin lopullista edunsaajaa ei aineistossa havaita.

Ei ole selkeää parasta tapaa jakaa havaitsemattomia pidätettyjä voittoja, minkä vuoksi esitämme kolme vaihtoehtoa. Kuten myöhemmin kirjoituksessa näytämme, tämä on ylivoimaisesti merkittävin kansantulon jakautumiseen vaikuttava valinta, minkä vuoksi eri vaihtoehtojen esittäminen on ensiarvoisen tärkeää.

- Havaitsemattomat pidätetyt voitot jaetaan fisikaalisen tulon jakauman mukaisesti.
- Havaitsemattomat pidätetyt voitot jaetaan tasan kaikille yksilöille.
- Havaitsemattomat pidätetyt voitot jaetaan havaittujen pidätettyjen voittojen jakauman mukaisesti.

Lisäksi jaamme kaikki pidätetyt voitot, niin yksilötasolla havaitut kuin havaitsemattomat, fisikaalisen tulon mukaisesti saadaksemme rakennettua tuloeromittarit myös vuosille ennen omistussuhteiden alkamista.

Vaihtoehdot voidaan tulkita seuraavasti. Ensimmäisessä vaihtoehdossa oletetaan, että havaittujen listaamattomien yhtiöiden ulkopuoliset omistukset (pörssiyhtiöt, julkisyhteisöt tai puuttuvat omistajatiedot) ovat keskimäärin samalla tavalla kytkeytyneitä tulotasoon kuin verotettava yksilötasolla havaittava kokonaistulo. Toisessa vaihtoehdossa oletetaan sen sijaan, ettei havaitsemattomien pidätettyjen voittojen saajissa ole minkäänlaista systemaattista valikoitumista tulotason mukaan. Kolmannessa vaihtoehdossa puolestaan oletetaan, että havaitsemattomat pidätetyt voitot kohdistuvat samoille henkilöille kuin ne voitot, jotka pystymme jo kohdistamaan, ja vielä samassa suhteessa. On ilmiselvää, että toinen vaihtoehto tuottaa pienimmät tulot ja kolmas suurimmat.

Vaikka ensimmäinen vaihtoehto on mielestämme tasapainoinen arvio, voi sitä perustellusti kritisoida siitä, että se saattaa aliarvioida pidätettyjen voittojen ja siten myös kokonaistulojen keskittymistä. Tämän vuoksi olemme tehneet lisätarkasteluja, joissa jaamme pidätetyt voitot vuoron pe-

rään pääoma- ja osinkotulojen mukaan. Ero ensimmäiseen vaihtoehtoon on hyvin pieni.

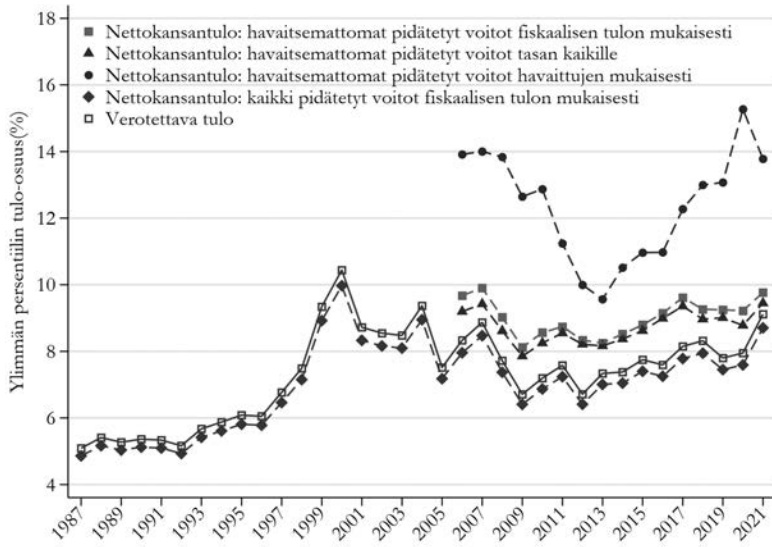
Eläkkeet ja työttömyyskorvaukset ovat viimeiset kaksi erää, joiden avulla päästään tuotannontekijätuloista nettokansantuloon. Havaitsemme molemmista kokonaissummat yksilötasolla ja erottelemme niistä vakuutusmaksuihin perustuvan osuuden ja perusturvan. Käyttämämme tulokäsitteseen, joka ei sisällä julkisen vallan tuloa uudelleenjakavaa vaikutusta, sisältyy vain vakuutusmaksuihin perustuva eläke- ja työttömyysturva.

Monet edellä esitellyistä tavoista jakaa yksilötasolla havaitsemattomat tuloerät menevät todennäköisesti pieleen yksittäisten henkilöiden kohdalla. Esimerkiksi emme voi varmuudella määrittää yksittäisen henkilön maksamien arvonlisäverojen suuruutta tai sitä, kuinka paljon laskennallista asuntotuloa hänelle kuuluu jyvittää. Tärkeintä on kuitenkin jakaumatilinpidon kontekstissa se, etteivät valintamme luo systemaattista harhaa tulojakauman eri osiin, minkä emme usko olevan ongelma. Poikkeuksena tähän on arvonlisäverojen tulo-osuus aivan huipputuloisten joukossa ja havaitsemattomiin pidätettyihin voittoihin liittyvä epävarmuus, joka on kirjoituksemme keskiössä.

Tuloerot eivät ole yksiselitteisiä: mittaustapa muuttaa tuloksia olennaisesti

Edellä kuvasimme, mistä tuloeristä Suomen kansantulo koostuu ja kuinka kukin tuloerä jaetaan yksilöiden kesken. Seuraavaksi esittelemme, miltä jakaumatilinpidon tuottamat eriarvoisuusmittarit näyttävät verrattuna perinteisiin suppeampiin tulokäsittesiin nojaaviin mittareihin. Koska yritysten omistaminen on voimakkaasti keskittynyt tulojakauman huipulle, yritysten pidättämien voittojen jakautumista koskevat oletukset ovat ylivoimaisesti merkittävien tarkastelussa oleviin tuloeroihin vaikuttava valinta, jonka tutkija kohtaa. Tämän vuoksi esitämme jakaumatilinpidon tuloeromittarit usein eri oletuksin.

Tuloeromittarina käytämme ylimmän tuloprosentin osuutta kokonaistulosta, koska se on yleisesti käytetty tulojen keskittymisen mittari ja havainnollistaa hyvin erilaisten oletusten vaikutukset. Kuten kuvio 3

Kuvio 3. Ylimmän tuloprosentin tulo-osuus eri oletuksilla pidätetyistä voitoista.

osoittaa, valituista oletuksista riippuen ylimmän prosentin tulo-osuus voi vuonna 2021 sijoittua noin 9 ja 14 prosentin välille. Lisäksi mittarin trendi, josta tuloerokeskustelussa olemme useimmiten kiinnostuneita, voi poiketa eri tulokäsitteillä ja oletuksilla. Tämän suuntaiset tasoerot mittarissa ovat huomattavia ja korostavat sitä, että tuloerojen taso ja kehitys riippuvat keskeisesti siitä, mitä tuloja huomioidaan ja miten ne kohdennetaan yksilöille.

Kuviossa 3 on esitetty ylimmän tuloprosentin tulo-osuus viidellä eri tulokäsitteellä. Aloitetaan verotettavasta tulosta, jota käyttäen tulo-osuus voidaan laskea yksilötason rekistereistä vuodesta 1987 alkaen. Se vastaa kuviossa 1 esitettyä aikasarjaa. Vuodesta 2006 alkaen voimme puolestaan laskea jakaumatilinpitoon perustuvat tulo-osuudet siten, että pidätetyt voitot, joita ei voida suoraan jakaa yksilöille, jaetaan erilaisin oletuksin.

Jos oletamme, että havaitsemattomat pidätetyt voitot ovat jakautuneet fiskaalisen tulon mukaisesti, on jakaumatilinpidoista saatava ylimmän prosentin tulo-osuus 0,7–1,6 prosenttiyksikköä suurempi kuin verotettavaan tuloon perustuva osuus (täytettyjen kirkkaanpunaisten neliöiden ja onttojen viininpunaisten neliöiden erotus). Jos havaitsemattomien pidätettyjen voittojen oletetaan jakautuvan tasan kaikille yksilöille, on ero 0,3–1,5 prosenttiyksikköä (täytettyjen violettien kolmioiden ja onttojen viininpunaisten neliöiden erotus). Näiden oletusten puitteissa jakaumatilinpitoon ja verotettavaan tuloon nojaavat tuloeromittarit antavat hyvin samankaltaisen kuvan tuloerojen tasosta ja etenkin kehityksestä Suomessa vuosina 2006–2021.

Jos jakaumatilinpito tehdään huomioimatta pidätetyt voitot kokonaan, eli jos ne jaetaan kokonaisuudessaan fiskaalisen tulon mukaisesti, tuottaa jakaumatilinpito hyvin saman lopputuloksen kuin verotettavaan tuloon perustuva tarkastelu. Tuotannontekijätulojen erien eli ALV:n, asuntotulon ja työnantajien sosiaaliturvamaksujen lisääminen kasvattaa hieman tuloeroja verrattuna verotettavaan tuloon. Vakuutusperusteisten eläkkeiden ja työttömyysturvaetuuksien jakaminen puolestaan laskee tuloeroja. Nettona nämä vaikutukset kutakuinkin kumoavat toisensa. Koska muut jakaumatilinpidon erät eivät ole riippuvaisia vuodesta 2006 alkavasta omistusaineistosta, voidaan tämä tuloeromittari laskea vuodesta 1987 alkaen.

Sen sijaan, jos havaitsemattomien pidätettyjen voittojen oletetaan jakautuvan yksilötasolla havaittavien pidätettyjen voittojen mukaisesti, näyttävät tuloerojen taso ja kehitys Suomessa täysin erilaisilta kuin verotettavaan tuloon perustuvissa tarkasteluissa ja jakaumatilinpidoissa eri oletuksin. Ero verotettavaan tuloon on keskimäärin 4,6, suurimmillaan 7,3 ja pienimmilläänkin 2,2 prosenttiyksikköä. Ero kasvaa mekaanisesti sen mukaan, kuinka suuri pidätettyjen voittojen kokonaissumma on. Esimerkiksi mittareiden välisen eron huippuvuonna 2020 niiden osuus nettokansantulosta oli 8,1 prosenttia, kun taas eron oltua pienimmillään vuonna 2013 ne olivat vain 2,7 prosenttia nettokansantulosta.

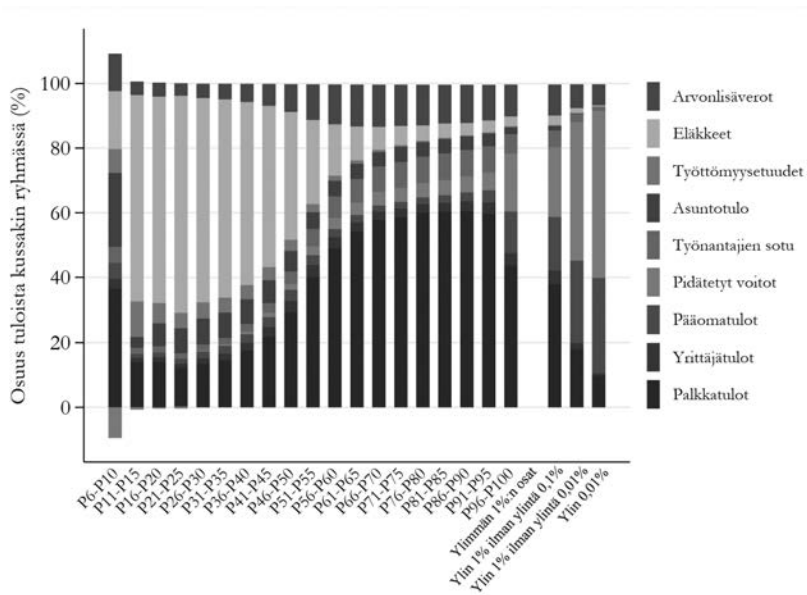
Keskeinen johtopäätös on, että ylimmän prosentin tulo-osuus ei ole yksiselitteinen suure, vaan se riippuu ratkaisevasti siitä, miten kansantalouden eri erät ja erityisesti pidätetyt voitot kohdennetaan yksilöille.

Vaikka peräänkuulutamme pidätettyjen voittojen kohdalla eri oletusten mukaisten tulosten esittämistä, yksittäisen kansantalouden tilinpidon erän suuruuden mukaisesti vaihteleva tuloeromittari ei ole mielekäs. Myös oletus siitä, ettei havaitsemattomien pidätettyjen voittojen saajissa ole minkäänlaista systemaattista valikoitumista tulotason mukaan, lieene epärealistinen. Sen sijaan oletus siitä, että havaittujen listaamattomien yhtiöiden ulkopuoliset omistukset ovat keskimäärin samalla tavalla kytkeytyneitä tulotasoon kuin verotettava yksilötasolla havaittava tulo, on näkemyksemme mukaan paremmin perusteltavissa, vaikkemme voikaan suoraan testata oletuksen paikkansapitävyyttä.

Kuten edellä kirjoitamme, fiskaalisen tulon jakaumaan perustuva tapa saattaa aliarvioida pidätettyjen voittojen ja siten myös kokonaistulojen keskittymistä. Toisaalta osa havaitsemattomista pidätetyistä voitoista kertyy julkisyhteisöjen ja eläkerahastojen kaltaisille omistajille, joiden tuottamien hyötyjen voidaan katsoa jakautuvan väestössä laajemmin, mikä tasapainottaa mahdollista yläpään vinoumaa. Herkkyystarkasteluna jaamme havaitsemattomat pidätetyt voitot vuorotellen pääoma- ja osinkotulojen mukaan, ja ero tuloksissa on hyvin pieni.

Tulohuipulla pääomatuloa ja pidätettyjä voittoja selkeästi eniten

Jakaumatilinpito mahdollistaa paitsi nettokansantulon jakautumista kuvaavien tunnuslukujen esittämisen myös kansantulon erien osuudet tulojakauman eri osissa. Kuviossa 4 esitämme tämän siten, että oletamme havaitsemattomien pidätettyjen voittojen jakautuneen fiskaalisen tulon mukaisesti. Järjestämme yksilöt tämän tulokäsitteen mukaisesti viiden prosentin ryhmiin, minkä lisäksi pureudumme tarkemmin eniten tienavaan sadasosaan. Näytämme tulo rakenteen vain vuonna 2021, mutta se on pysynyt hyvin vakaana vuosina 2006–2021.

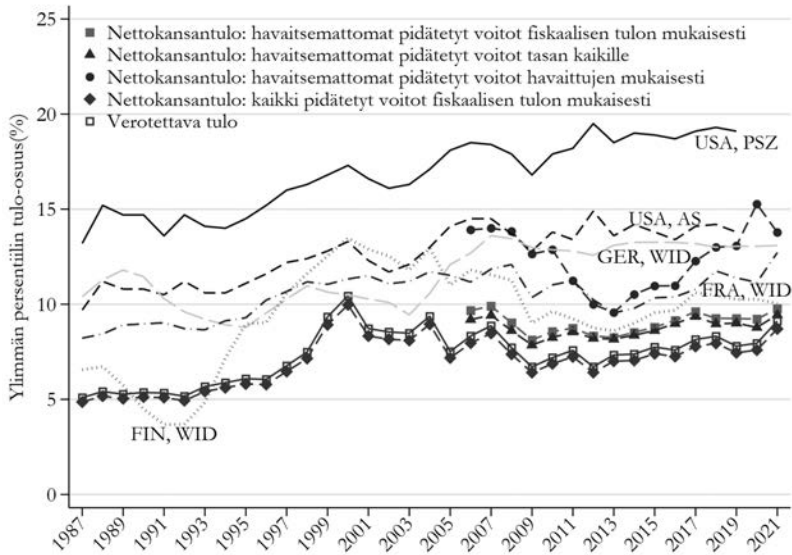
Kuvio 4. Tulojen rakenne Suomen tulojakauman eri osissa vuonna 2021.

Kuviosta 4 löytyy kolme keskeistä tulosta. Ensiksi eläkkeensaajat keskittyvät tulojakauman prosenttipisteisiin 10–50. Toiseksi palkansaajat hallitsevat prosenttipisteitä 50–90, mikä on tyypillinen tulojakaumapohjainen määritelmä keskiluokalle.¹¹ Kolmanneksi tulojen rakenne jakauman huipulla eroaa täysin alemmista tuloluokista pääomatulojen ja pidätettyjen voittojen osuuden kasvaessa sitä suuremmaksi, mitä lähemmäksi huippua tarkastelussa keskitytään.

Suomen asema kansainvälisessä vertailussa muuttuu oletuksista riippuen

Kuviossa 5 vertailemme jakaumatilinpidon mukaisia tuloeroja Suomessa, Saksassa, Ranskassa ja Yhdysvalloissa. Saksan ja Ranskan luvut perustu-

11 Ks. esim. DINA Guidelines 2024.

Kuvio 5. Ylimmän tuloprosentin tulo-osuus kansainvälisessä vertailussa.

vat verotuksellisten erojen vuoksi tulokäsitteeseen, jossa tulot on jaettu tasan puolisoiden kesken. Pidätetyt voitot on molemmissa maissa jaettu siten, että niiden oletetaan jakautuvan osakeomistusten mukaan, joiden jakautumisen arvioinnissa on käytetty Euroopan keskuspankin varallisuuskyselyä.¹² Vertailukelpoisuuden vuoksi vastaava aikasarja esitetään myös Suomelle (pisteviiva). Yhdysvalloissa tulot on jaettu Suomen tyyliin yksilöiden kesken. Pidätettyjä voittoja koskevista valinnoista jatkamme tarkemmin hieman myöhemmin.

Kuvio 5 osoittaa, että jakaumatilinpidon mukaiset eniten tienaaavan prosentin tulo-osuudet ovat Suomessa olleet vertailumaita matalammat lukuun ottamatta 1990-luvun loppua ja 2000-luvun alkua.¹³ Huomionarvoista kuitenkin on, että Suomen aikasarja saavuttaa vertailumaiden tason,

¹² European Central Bank 2023.

¹³ Lähde: World Inequality Database, haettu 22.1.2026.

kun pidätetyt voitot on jaettu havaittujen voittojen jakauman avulla. Kuten edellä kirjoitimme, tämä lieene epärealistinen oletus, jota emme kuitenkaan kykene testaamaan. Kansainvälisessä vertailussa maiden väliseen taloudelliseen eriarvoisuuteen vaikuttaa vahvasti, mitä oletuksia taustalla on tehty, ja tästä syystä näiden oletusten tulisi olla mahdollisimman näkyviä. Eri oletuksiin nojaavien Suomen tuloeroja kuvaavien aikasarjojen esittäminen suhteessa vertailumaihin konkretisoi tämän.

Historiakatsauksessa mainitut kahdenlaiset tulokset Yhdysvaltojen tuloeroista tuottavat erilaisen kuvan tuloeroista eri maissa. Pikettyn, Saezin ja Zucmanin (PSZ) lukujen mukaan ylimmän tuloprosentin tulo-osuus on Yhdysvalloissa noin kaksinkertainen Suomeen nähden, jos Suomen luvuissa nojataan johonkin muuhun oletukseen kuin siihen, että havaitsemattomien pidätettyjen voittojen oletetaan jakautuvan yksilötasolla havaittavien pidätettyjen voittojen mukaisesti. Verrattuna tähän vaihtoehtoon ja Saksan ja Ranskan lukuihin ovat Yhdysvaltojen tuloerot puolestaan noin puolitoistakertaiset. Sen sijaan Autenin ja Splintenin (AS) mukaan tuloerot ovat tässä jälkimmäisessä vertailussa vain hieman Suomea, Ranskaa ja Saksaa suuremmat.

Erot PSZ- ja AS-lukujen välillä ovat kiinnostavia Suomen jakaumatinpidon näkökulmasta, sillä ne johtuvat pääasiassa pidätettyjä voittoja koskevista oletuksista. Molemmat ovat samaa mieltä perusasiasta: kansantalouden tilinpidon näkökulmasta yritysten voitot kuuluvat omistajille riippumatta siitä, maksetaanko ne osinkoina vai pidätetäänkö ne yritykseen. PSZ olettaa, että pidätetyt voitot ovat omistajille kuuluvaa tuloa silloinkin, kun niitä ei makseta osinkoina, ja siksi ne tulisi kohdentaa ennen kaikkea osakevarallisuuden jakauman perusteella. Tämän lähestymistavan perusajatus on, että jos pidätetyt voitot nostavat yritysten arvoa, niiden hyödyt kasaantuvat niille, joilla on omistuksia, ja varallisuusjakauma on tätä varten luontevin ankkuri. AS puolestaan jakaa yrityssektorin pidätetyt voitot 75-prosenttisesti osinkojen ja 25-prosenttisesti realisoitujen myyntivoittojen suhteessa, jolloin pidätettyjen voittojen kohdentuminen seuraa enemmän veroaineistossa näkyviä pääomatulovirtoja kuin varallisuuden kokonaisjakaumaa. Menetelmälliset erot voivat tuntua pieniltä, mutta vai-

kutus lopputulokseen on suuri. Lisäksi tutkimusten välistä eroa selittää pienemmässä mitassa se, miten eläke- ja vakuutussektorin pidätetyt voitot jaetaan. Emme ota kantaa näiden valintojen mielekkyyden vertailuun, mutta kiinnostunut lukija voi perehtyä Autenin ja Splintenin artikkeliin sekä Piketty'n, Saezin ja Zucmanin kommenttiin.¹⁴

Yhteenvedo ja laajempi jakaumatilinpidon kritiikki

Olemme tässä kirjoituksessa esitelleet jakaumatilinpidon historiaa, perusideaa ja toteutusta suomalaisilla aineistoilla ja sitä, kuinka jakaumatilinpidon tulueromittarit eroavat suppeamman tulokäsitteen mittareista. Dokumentoimme, että valituista oletuksista riippuen tuluerot voivat vaihdella merkittävästi: vuonna 2021 ylimmän prosentin tulo-osuus voi sijoittua noin 9 ja 14 prosentin välille. Lisäksi tuluerojen trendi voi olla erilainen riippuen tulokäsitteestä ja taustaoletuksista. Merkittävin syy näille eroille johtuu siitä, että yritysten havaitsemattomat voitot kohdistuvat enimmäkseen tulohuipulle.

Olemme tähdentäneet valintaa kahden eri vaihtoehdon välillä. On mahdollista saada joko suurella varmuudella kohdennetut tulot, mutta suppea tulokäsite, tai laaja tulokäsite, jonka monet tuluerät joudutaan jakamaan lukuisten oletusten varassa. Mitä yksityiskohtaisempaa aineistoa tutkijoilla on käytössään, sitä vähemmän joudutaan nojaamaan oletuksiin tai sitä uskottavampia oletukset ovat.

Clarke ja Kopczuk¹⁵ pureutuvat samoihin teemoihin tuluerojen mitaamista koskevassa artikkelissaan. He esittävät vakuuttavaa kritiikkiä jakaumatilinpidon lähestymistavalle ja muun muassa listaavat seikat, jotka heidän mielestään ovat kiistanalaisia ja joissa oletuksilla on väistämättä iso merkitys tuloksille. Heidän ensimmäinen kritiikkinsä kohdistuu pidätettyjen voittojen käsittelyyn, joka on kirjoituksemme keskiössä. Useassa maassa omistajatietoa ei ole saatavilla, jolloin oletukset ovat suurempia kuin meidän aineistoillamme. Toisena heidän listallaan on eläkesäästämi-

¹⁴ Piketty ym. 2023

¹⁵ Clarke & Kopczuk 2025

nen, jossa tilinpito on luonteeltaan kertymäpohjaista, mutta tyypillisissä yksilötason tiedoissa tulot näkyvät vasta, kun ne maksetaan eläkkeensajille. Tämänkin kohdistuu erityisesti erilaiseen institutionaaliseen rakenteeseen ja aineistopuutteisiin kuin Suomen tapauksessa. Kuitenkin näissä kaikissa tapauksissa joudutaan tekemään valintoja, jotka eivät aina ole yksiselitteisesti ratkaistavissa.

Kritiikki on perusteltua, ja tutkimustyötä tulee jatkaa erilaisten oletusten testaamiseksi ja aineiston kokoamiseksi. Kritiikki ei kuitenkaan poista tarvetta kehittää ja hyödyntää jakaumatilinpidon kaltaisia lähestymistapoja. Ensinnäkin julkisen vallan politiikka, esimerkiksi listaamattomien yhtiöiden osinkoverotukseen tehtävät muutokset, vaikuttaa siihen, missä tulot havaitaan. Veromuutokset voivat siirtää tuloja yrityksiin, jolloin todellisuus ei muutu mutta verotettavan tulon avulla laskettu tuloeromittari muuttuu. Aikaisempien osinkoverouudistusten yhteydessä on havaittu, että osinkoveron rakenteella on vaikutusta siihen, otetaanko tuloja ulos.¹⁶

Toiseksi, jos tavoitteena on vertailla tuloerojen kehitystä maiden välillä, esimerkiksi verrata Suomea Ruotsiin, tulee käytettyjen tulokäsittelyiden olla yhteismitallisia molemmissa maissa. Nähdäksemme jakaumatilinpidon kaltainen lähestymistapa, kun erilaiset oletukset ja niiden sensitiivisyys tuodaan näkyvästi ilmi, on oikea tapa.

Kolmanneksi kysymys on periaatteellinen: jos tarkoituksena on kuvata koko kansantalouden toimintaa ja miten tulot jakautuvat koko väestössä, on luontevaa pyrkiä kohdistamaan koko kansantulo yksilöille, eikä jättää suurta osaa tulosta systemaattisesti pimentoon. Suomen kaltaisissa maissa, joissa rekisteritiedot ovat poikkeuksellisen kattavia, on lisäksi mahdollisuus kehittää jakaumatilinpidon menetelmää eteenpäin testaamalla erilaisia oletuksia ja arvioimalla niiden merkitystä tarkemmin kuin useimmissa muissa maissa. Viestimme ei ole, että tavoitteena on yksi ”oikea” tuloeromittari, vaan oletusten läpinäkyvyyden lisääminen ja vaihtoehtoisten tulosten systemaattinen raportointi. Jakaumatilinpitoa voidaan myös tarken-

16 Koivisto 2025.

taa jatkossa, jos puuttuvia aineistoja ryhdytään systemaattisesti keräämään samoin kuin perinteisen kansantalouden tilinpidon tuottamiseksi.

Kaikki edellä luetellut liittyvät tuloihin ennen veroja ja tulonsiirtoja. Siirryttäessä nettotuloihin tulee pohtia, kuinka julkiset menot kohdennetaan. Toistaiseksi niiden jakamiseksi ei ole kyetty hyödyntämään yksilötason aineistoja. Pyrimme tulevaisuudessa tarjoamaan vertailua siitä, kuinka tavanomaisten jakaumatilinpidon oletusten mukaiset tuloeromittarit eroavat yksilötason aineistoja hyödyntävästä lähestymistavasta. Esimerkkeinä mainittakoon terveyspalveluiden käyttö ja koulutuksen jyvittäminen opiskelijoille tai heidän vanhemmilleen.

Lopuksi on syytä korostaa, että vaikka jakaumatilinpito pyrkii kattavaan tulon mittaamiseen, se ei tarjoa kokonaisvaltaista taloudellisen hyvinvoinnin kuvausta, koska kansantulo ei itsessään kata kaikkea yksilöiden taloudellista hyötyä. Jo pelkästään varallisuuden arvonnousu muualla kuin listaamattomissa yrityksissä näkyy verotuksessa usein vasta realisoituaan, eikä se kuulu viralliseen kansantulokäsitteeseen. Sama koskee monia etuuksia ja muita hyvinvointia lisääviä tekijöitä, jotka ovat kansantulon ulkopuolella, esimerkkinä kotitaloustuotanto tai vapaa-ajan tai muiden hyvinvoinnin osien arvottaminen. Mitä laajempaa tulo- tai hyvinvointikäsitettä tavoitellaan, sitä enemmän joudutaan tekemään kiistanalaisia arvotus- ja kohdentamisvalintoja. Tämä korostaa sitä, että eriarvoisuuden mittaaminen ei ole vain tekninen vaan myös käsitteellinen kysymys.

Lähteet

- Auten, Gerald & David Splinter (2024) Income inequality in the United States: using tax data to measure long-term trends. *Journal of Political Economy* 132:7, 2179–2227.
- Barnett, George E. (1936) Two tracts by Gregory King. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Blanchet, Thomas ym. (2024) Distributional national accounts guidelines: methods and concepts used in the World Inequality Database. World Inequality Lab.
- Clarke, Conor & Wojciech Kopczuk (2025) Measuring income and income inequality. *Journal of Economic Perspectives* 39:2, 103–126.
- Cobham, Alex & Lukas Schlögl & Andy Sumner (2016) Inequality and the tails: the Palma proposition and ratio. *Global Policy* 7:1, 25–36.
- European Central Bank (2023) Household finance and consumption survey: results from the 2021 wave (No. 46). ECB Statistics Paper.
- Koivisto, Aliisa (2025) Tax planning and investment responses to dividend taxation. *International Tax and Public Finance* 32:2, 347–386.

- Kuznets, Simon (1941) *National income and its composition, 1919–1938*. New York: National Bureau of Economic Research.
- Kuznets, Simon (1953) *Shares of upper income groups in income and savings*. New York: National Bureau of Economic Research.
- Paukkeri, Tuuli & Terhi Ravaska & Marja Riihelä (2023) *Inequality in Finland: 1987–2021*. Country studies: Inequalities in Europe and North America, Institute for Fiscal Studies.
- Piketty, Thomas & Emmanuel Saez & Gabriel Zucman (2018) Distributional national accounts: methods and estimates for the United States. *The Quarterly Journal of Economics* 133:2, 553–609.
- Piketty, Thomas & Emmanuel Saez & Gabriel Zucman (2023) Comment on Auten and Splinter. <https://gabriel-zucman.eu/files/as-response-2023.pdf> (haettu 22.1.2026)
- Stiglitz, Joseph & Amartya Sen & Jean-Paul Fitoussi (2009) Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, INSEE.
- Tulonjakotilasto, Tilastokeskus (2026). (haettu 21.1.2026)
- World Inequality Database (2026). <https://wid.world/> (haettu 22.1.2026)
- World Inequality Report (2026) World Inequality Lab.

Loppusanat: Hyvinvointivaltio on tie ulos kriiseistä, ei parempien aikojen luksusta

Jussi Systä

Eriarvoisuuden tilan tutkiminen kytkeytyy monella tapaa hyvinvointivaltion tilaan. Suomea on perinteisesti pidetty tasa-arvon ja tehokkaan talouden yhdistävänä pohjoismaisena hyvinvointivaltiona. Sitä se monilla mittareilla edelleen myös on. Mikko Niemelän, Niko Eskelisen ja Markus Laanisen artikkeli tässä kirjassa osoittaa, että suomalaisten mielestä eriarvoisuuden hillitseminen on edelleen tärkeää. Yli 60 prosenttia pitää tulo- ja terveyseroja ja yli 40 prosenttia koulutuseroja¹ liian suurina.

Eriarvoisuuden vähentäminen vaatii aktiivisia toimia ja toimet vaativat rahaa. Heiskalan, Kilpi-Jakosen ja Erolan artikkeli osoittaa, että Suomen tavoitteleman 50 prosentin korkeakoulutusasteen saavuttaminen edellyttää koulutuksen eriytymisen purkamista. Miehet eivät voi enää jäädä niin usein peruskoulun ja ammattikoulutuksen varaan. Kotimäen, Salosen, Aaltosen ja Rätön artikkelista käy ilmi, että niin elinajanodote kuin koettu terveydentila ovat yhteydessä sosioekonomiseen taustaan. Orpon hallituksen päättämät leikkaukset sosiaaliturvaan ja palveluihin tulevat siis todennäköisesti heijastumaan myös terveyteen ja koulutukseen.

Suomen talouspolitiikkaa ohjaa lähivuosina tavoite julkisen velan vähentämisestä. Eduskuntapuolueet sopivat keväällä 2026 tavoittelevansa alustavasti 8–11 miljardin euron julkisen talouden sopeutusta vuoteen 2031

¹ Koulutuserojen kohdalla yli 30 prosenttia oli "ei samaa eikä eri mieltä", jolloin vain noin 25 prosenttia vastaajista oli eri mieltä koulutuserojen liiallisuudesta.

mennessä. Tavoite heijastuu väistämättä myös eriarvoisuuden kehitykseen, kun moniin eriarvoisuutta vähentäviin toimiin on vaikeampi löytää rahoitusta. Velan vähentämisen asettaminen ensisijaiseksi helposti jättää hyvinvointivaltiota vahvistavan politiikan odottamaan parempia aikoja.

Suomen hyvinvointivaltio on siis tienhaarassa, jossa päätetään, mihin suuntaan eriarvoisuuden näkökulmasta suunnataan. Tässä tilanteessa eriarvoisuuden vähentäminen saatetaan sivuuttaa politiikassa myös siksi, että suomalaisten näkemykset eriarvoisuudesta ovat jakautuneet. Hyvin toimeen tulevien, korkeasti koulutettujen ja miesten keskuudessa eriarvoisuudesta ei kanneta yhtä suurta huolta kuin naisten, matalasti koulutettujen ja vaikeammin toimeen tulevien keskuudessa.²

Alustavan 8–11 miljardin euron sopeutustavoitteen mittakaavaa havainnollistaa, että vuoden 2026 valtion 90 miljardin euron budjetista noin yhdeksän miljardia menee koulutukseen ja kulttuuriin³ ja noin 27 miljardia sosiaali- ja terveystalvetut järjestäville hyvinvointialueille.⁴ Tavoiteltu sopeutus on siis jopa yli valtion koulutuksen käyttämän vuosittaisen budjetin tai kolmannes sosiaali- ja terveystalvetutuihin käytettävästä summasta.

Kirjan artikkeleista nousee toisaalta esiin myös eriarvoisuuden näkökulmasta leikkauksia parempi vaihtoehto sopeutukseen. Riihelä ja Tuomala tuovat artikkelissaan esiin, että verotuksen rooli julkisen talouden rahoituksessa on heikentynyt. Kokonaisveroasteen laskun taustalla ylimpien tulojen verotus on kääntynyt regressiiviseksi, sillä huipputuloisille keskittyviä pääomien tuottoja verotetaan verraten kevyesti. Suurimpien tulojen ja varallisuuksien verottamisella voitaisiin siis sopeuttaa julkista taloutta vähentäen samalla eriarvoisuutta.

Samalla, kun julkisen velan vähentämisen tavoite uhkaa suomalaista hyvinvointivaltiota, myös maailma ympärillä on muuttunut vuosi vuodelta epävakammaksi. Sodät, pandemiat ja näitä kiihdyttävä ekologinen kriisi määrittävät hyvinvointivaltion ja eriarvoisuutta vähentävän politiikan liikumatilaa.

² Niemelän, Eskelisen ja Laanisen artikkeli.

³ Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonala.

⁴ Sosiaali- ja terveystalvetutministeriön hallinnonala.

Hyvinvointivaltio ei kuitenkaan ole vain luksusta, johon ei ole vaikeina aikoina varaa, vaan se on tehokas väline kriisien hallintaan. Esimerkiksi koronapandemian aikana sen rakenteet mahdollistivat nopean reagoinnin uuteen terveysuhkaan ja samalla sen taloudellisten vaikutusten tasauksen. Kun hyvinvointivaltioita alettiin rakentaa Euroopassa maailmansotien jälkeen, ohjaavana ajatuksena oli myös estää yhteiskuntien paluu ääriliikkeiden, natsismin, fasismin ja kommunismin valtaan.⁵ Ääriliikkeet ovat nostaneet päätään jälleen viime vuosina ympäri maailmaa. Syvenevä eriarvoisuus on bensaa niiden liekkeihin.

Kriisien keskellä johtopäätöksen voikin kääntää niin, että hyvinvointivaltion romuttamiseen ei ole yksinkertaisesti varaa.⁶ Hyvinvointivaltion voi myös nähdä investoinniksi, johon panostaminen tulee pitkällä aikavälillä halvemmaksi kuin sen alas ajaminen. Hyvinvointivaltio pystyy huolehtimaan kansalaisista sodan, pandemian tai esimerkiksi sään ääri-ilmiöiden kohdatessa.

Voidaan sanoa, että olemme hyvinvointivaltion vedenjakajalla, kun suomalaisten kokemukset hyvinvoinnistaan ovat romahtaneet 2020-luvun monikriisissä aiempaa alemmalle tasolle. Seuraava *Eriarvoisuuden tila Suomessa* -teos vuonna 2028 kertoo ehkä tarkemmin, mihin virta jakajalta kääntyy. Silloin näemme myös tarkemmin, mihin suuntaan eriarvoisuus on kehittynyt Petteri Orpon johtaman hallituksen toimien seurauksena.

Lähteet

Judt, Tony (2024, alkup. 2005) *Postwar: A History of Europe since 1945*. Dublin: Penguin Random House, Vintage.

Korhonen, Janne (2025) *Oikeudenmukaisen siirtymän hyvinvointivaltio: Tutkimuskatsaus erilaisten yhteiskuntamallien kyvystä pysyä ympäristön kantokyvyn rajoissa*. Kalevi Sorsa -säätiö. Impulsseja 1/2025. Saatavissa: <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/kss-oikeudenmukaisen-siirtymän-hyvinvointivaltio-web-1.pdf>

⁵ Judt 2024.

⁶ Korhonen 2025.

Kirjoittajaesittelyt

- Lauri Finér** (KTM) on Kalevi Sorsa -säätiön toiminnanjohtaja, joka tekee väitöskirjaa kansainvälisen verojärjestelmän muutoksista Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Finér on työskennellyt verotuksen parissa yli 15 vuotta muun muassa virkamiehenä, tutkijana ja veropoliittisena asiantuntijana.
- Mikko Niemelä** (VTI) toimii sosiologian professorina Turun yliopistossa sekä tutkimusprofessorina Kelassa. Hän toimii sosioekonomisen eriarvoisuuden ja hyvinvoinnin tutkimusalueen johtajana Turun yliopiston ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteisessä Eriarvoisuuden, interventtioiden ja uuden hyvinvointivaltion tutkimuskeskuksessa ja lippulaivassa (INVEST).
- Niko Eskelinen** (YTM) on erikoistutkija Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella ja väitöskirjatutkija Turun yliopiston ja THL:n yhteisessä Eriarvoisuuden, interventtioiden ja uuden hyvinvointivaltion tutkimuskeskuksessa ja lippulaivassa (INVEST). Eskelinen tutkii haavoittuvien ryhmien terveyteen ja hyvinvointiin sekä huono-osaisuuden ylisukupolvisuuteen liittyviä kysymyksiä ja sosiaalista eriarvoisuutta elämäntien eri vaiheissa.
- Markus Laaninen** (VTI) toimii tutkijana Turun yliopiston ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteisessä Eriarvoisuuden, interventtioiden ja uuden hyvinvointivaltion tutkimuskeskuksessa ja lippulaivassa (INVEST). Hän tekee tutkimusta sosiaalisesta liikkuvuudesta.
- Sanni Kotimäki** (VTI) toimii yliopistonlehtorina ja tutkijana Turun yliopiston ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteisessä Eriarvoisuuden, interventtioiden ja uuden hyvinvointivaltion tutkimuskeskuksessa ja lippulaivassa (INVEST). Kotimäki tutkii sosioekonomisia terveyseroja, ylisukupolvisuutta, elinkaari-vaikutuksia ja näiden mekanismeja.
- Laura Salonen** (VTI) työskentelee erikoistutkijana Työterveyslaitoksessa. Hän tutkii väestön työkykyä ja työoloja.
- Katri Aaltonen** (FaT, VTI) toimii akatemitutkijana Turun yliopiston ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteisessä Eriarvoisuuden, interventtioiden ja uuden hyvinvointivaltion tutkimuskeskuksessa ja lippulaivassa (INVEST). Hänen tutkimuskohteitaan ovat lääke-, terveys- ja sosiaalipolitiikka.
- Hanna Rättö** (VTI) toimii erikoistutkijana Turun yliopiston ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteisessä Eriarvoisuuden, interventtioiden ja uuden hyvinvointivaltion tutkimuskeskuksessa ja lippulaivassa (INVEST) sekä Kelan tutkimusyksikössä. Hän tutkii sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää ja sen toimintaa.
- Laura Heiskala** (VTI) toimii erikoistutkijana Turun yliopiston ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteisessä Eriarvoisuuden, interventtioiden ja uuden hyvinvointivaltion tutkimuskeskuksessa ja lippulaivassa (INVEST). Hän on tutkinut väitöskirjassaan korkeakoulutuksen ylisukupolvisia eriarvoisuutta Suomessa. Tällä hetkellä Heiskala tutkii kestävyysmurroksen sosiaalisesti oikeudenmukaista toteuttamista.
- Elina Kilpi-Jakonen** (DPhil) on sosiologian professori Turun yliopiston ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteisessä Eriarvoisuuden, interventtioiden ja uuden hyvinvointivaltion tutkimuskeskuksessa ja lippulaivassa (INVEST). Hänen tutkimuksensa käsittelevät muun muassa maahanmuuttajien lapsia sekä koulutuksellista ja ylisukupolvisia eriarvoisuutta.
- Jani Erola** (FT) on sosiologian professori ja johtaja Turun yliopiston ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteisessä Eriarvoisuuden, interventtioiden ja uuden hyvinvointivaltion tutkimuskeskuksessa ja lippulaivassa (INVEST). Hän on keskittynyt tutkimuksissaan sosiaaliseen eriarvoisuuteen ja sen periytyvyyteen.

Merja Kauhanen (KTT) työskentelee johtavana tutkijana Työn ja talouden tutkimus Laboressa työmarkkinoiden tutkimuslohkossa. Kauhanen on tutkinut erilaisia työsuhteita, niiden laatua ja erilaisten työsuhteiden yhteyksiä myöhempään työuraan sekä työmarkkinoiden muutosten seurauksia yksilöille.

Millä Nyssölä (KTT) työskentelee johtavana tutkijana Työn ja talouden tutkimus Laboressa työmarkkinoiden tutkimuslohkossa. Nyssölä on tutkinut muun muassa yhteiskunnan tulonjaon ja sosiaaliturvan rakenteita erityisesti vero- ja etuusjärjestelmän näkökulmasta.

Marja Riihelä (KTT) on erikoistutkija Valtion taloudellisessa tutkimuskeskuksessa ja osa Verotutkimuksen huippuyksikön (FIT) tutkijaverkostoa. Hän on tutkinut taloudellisen eriarvoisuuden ja köyhyyden kehitystä Suomessa ja perehtynyt kysymyksiin tuloliikkuvuudesta.

Matti Tuomala on Tampereen yliopiston taloustieteen emeritusprofessori, joka työskentelee Verotutkimuksen huippuyksikössä (FIT). Hän on julkaissut laajasti tutkimuksia optimaalisen verotuksen teoriasta ja taloudellisesta eriarvoisuudesta.

Toni Juuti (KTT) toimii erikoistutkijana Työn ja talouden tutkimus Laboressa julkisen talouden tutkimuslohkossa. Juuti tutkii yrittäjyyttä, työehtosopimusjärjestelmää ja tuloerojen mittaamista.

Ohto Kanninen (PhD) toimii johtavana tutkijana Työn ja talouden tutkimus Laboressa julkisen talouden tutkimuslohkossa. Kanninen on tutkinut erityisesti julkisten ohjelmien vaikuttavuutta.

Terhi Ravaska (KTT) toimii apulaisprofessorina Tampereen yliopistossa taloustieteen oppiaineessa. Ravaska tutkii muun muassa verotusta, varallisuuden kasautumista ja eriarvoisuutta. Jussi Systä (YTM) on Kalevi Sorsa -säätöön talouspoliittinen asiantuntija. Hän tekee väitöskirjaa julkisen talouden kestävyys-teorioista Tampereen yliopistoon, jossa hän on myös opettanut poliittisen talouden tutkimusta.